

Mimarlık, Planlama ve Tasarım

Alanında Yeni Ufuklar

Editör

Prof. Dr. Latif GÜRKAN KAYA

2019

Mimarlık, Planlama ve Tasarım

Alanında Yeni Ufuklar

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Gece Kitaplığı
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Doç. Dr. Atilla ATİK
Editör/Editor • Prof. Dr. Latif GÜRKAN KAYA
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Didem S. KORKUT
Sosyal Medya / Social Media • Arzu Betül ÇUHACIOĞLU

Birinci Basım / First Edition • ©EKİM 2019

ISBN •978-605-80229-6-6

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Akademi Gece Kitaplığının yan kuruluşudur.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.

Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

ABD Adres/ USA Address: 387 Park Avenue South, 5th Floor,
New York, 10016, USA

Telefon / Phone: +1 347 355 10 70

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
+90 555 888 24 26

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: geceakademi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No:29377

Mimarlık, Planlama ve Tasarım

Alanında Yeni Ufuklar

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

BEŞİKTAŞ MEYDANI İLE SAN MARCO MEYDANININ KAMUSAL MEKAN KALİTELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ Buse Açık ETİKE, Müyesser Ebru ERDÖNMEZ DİNÇER.....	9
---	---

BÖLÜM 2

BİNA BİÇİMLENMESİNDE DENEYİM-ANI FAKTÖRÜ: BERLİN YAHUDİ MÜZESİ ÖRNEĞİ Buse Açık Etike, Münevver Dağgülü	35
---	----

BÖLÜM 3

AÇIK ALAN ANIT VE HEYKELLERİNİN ISPARTA ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ Candan Kuş ŞAHİN, Büşra ONAY, Mehmet TOPAY, Esra MİRZA	55
---	----

BÖLÜM 4

ISPARTA'DA YAŞAYAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN “KENT İMAJI” ALGISININ DEĞERLENDİRİLMESİ Büşra ONAY, Mehmet TOPAY, Candan KUŞ ŞAHİN, Esra MİRZA	73
--	----

BÖLÜM 5

SANAYİ DEVRİMİNDEN GÜNÜMÜZE KENTSEL PEYZAJIN YAPISAL VE İŞLEVSEL DÖNÜŞÜMÜ Elif KUTAY KARAÇOR.....	95
---	----

BÖLÜM 6

ZAMANI DURDURAN KÖY: HACI ÖMERLİ Eti AKYÜZ LEVİ, Umut Devrim GENÇ	107
--	-----

BÖLÜM 7

ULUSLARARASI BELGELERDE KÜLTÜREL
MİRASIN KORUNMASINA İLİŞKİN AMAÇ,
NEDEN VE ÖLÇÜTLER

İsmet OSMANOĞLU 135

BÖLÜM 8

SOĞUK İKLİMLERDE ÇATI TASARIMI: HINIS
ADLIYE HİZMET BİNASI ÖRNEĞİ

A.Yağmur TOPRAKLI 169

BÖLÜM 9

TARİHİ YAPI KORUMA SINIFLANDIRMA-
LARINDAKİ DEĞİŞİMİN UYGULAMALAR
ÜZERİNDEN İRDELENMESİ

Eti AKYÜZ LEVİ , Şerife KARADALLI 193

BÖLÜM 10

HALK KATILIMLI BİR KORUMA BİLİNCİNİN
GELİŞTİRİLMESİ: KÜÇÜKNALBANT
AİLESİ'NİN MEKÂNSAL VE SOSYAL
DENEYİMLERİYLE SAHABİYE MAHALLESİ

Filiz SÖNMEZ, Semra Arslan SELÇUK 231

BÖLÜM 11

YUNANİSTAN EPİR BÖLGESİNDEKİ KIRSAL
YERLEŞİMLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Nichal MISERLI CHOUSEIN 261

BÖLÜM 12

AMASYA'DA KÜLTÜR TURİZMİ ROTALARI:
KÜLTÜREL PEYZAJ POTANSİYELİ
BAĞLAMINDA AĞ ANALİZİNE DAYALI BİR
DEĞERLENDİRME

Ömer K. ÖRÜCÜ , E. Seda ARSLAN311

BÖLÜM 13

PEYZAJIN YAPISININ (PEYZAJ KARAKTER
TİPLERİNİN) TANIMLANMASI VE
HARİTALANMASI: BARTIN İLİ AMASRA İLÇESİ
ÖRNEĞİ

Ömer Lütfü ÇORBACI, Yasin DÖNMEZ 329

BÖLÜM 14

KENTSEL YEŞİL ALANLARININ EVRENSEL
TASARIM İLKELERİNE GÖRE İRDELENMESİ:
MALATYA ÖRNEĞİ

Sima POUYA 367

BÖLÜM 15

BAUHAUS EKOLÜ VE KURAMSAL ARKA
PLANI

Türkan UZUN 409

BÖLÜM 16

DİSİPLİNLERARASI BİR WORKSHOP ÖRNEĞİ:
ATIKTAN ÜRÜNE TASARIM ATÖLYESİ

Banu Çiçek KURDOĞLU, Semra ÇOLAK,
Elif BAYRAMOĞLU, Sultan Sevinç KURT
KONAKOĞLU, Pınar Özge YENİÇİRAK 449

BÖLÜM 17

ENERJİ ETKİN
KENT PLANLAMA / KENTSEL TASARIM

A. Özlem ALPASLAN, Veli ORTAÇEŞME 467

BÖLÜM 18

KENTSEL TASARIMIN, TEKNOLOJİK VE
TOPLUMSAL DEĞİŞİMLERDE MEKAN YENİ-
LEME VE KORUMADA ROLÜ

Yaşar Bahri ERGEN 499

BÖLÜM 19

GEÇİCİ AFET KONUTLARINDA ORTOPEDİK ENGELLİLERİN ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ

Bülent ÜNAL..... 515

BÖLÜM 20

MODERNLİK PRATİĞİNDE SİVAS DEVLET DEMİRYOLLARI YERLEŞKESİ: MİMARİ VE KENTSEL ÖLÇEKTE BİR DEĞERLENDİRME

Pınar KOÇ..... 549

BÖLÜM 21

MODERNİZMİN İMGESELLİĞİNDE BİR SANAYİ YERLEŞKESİ: SİVAS CER ATÖLYESİ

Pınar KOÇ..... 595

BEŐIKTAŐ MEYDANI İLE SAN MARCO MEYDANININ KAMUSAL MEKAN KALİTELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Buse Açık ETİKE ¹,
Müyesser Ebru ERDÖNMEZ DİNÇER²

1 Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Adana- Türkiye, buseacik@atu.edu.tr

2 Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul- Türkiye

BEŞİKTAŞ MEYDANI İLE SAN MARCO MEYDANININ KAMUSAL MEKAN KALİTELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Buse Açık ETİKE ¹,

Müeyesser Ebru ERDÖNMEZ DİNÇER²

1. GİRİŞ

Açık kamusal alanlar bir kentin kullanıcılarının kimliklerini ve kültürlerini en doğal halleriyle yansıtan mekanlardır. Dünyanın teknolojik olarak ilerlemesi ile elde edilen küreselleşme ve demografik çeşitlilikler kamusal alanların da sosyal niteliklerinin değişmesine, çeşitli etnik ve sosyal problemlerin ortaya çıkmasına ve kent kimliklerinin önem kazanmasına neden olmuştur (Evans vd., 2018). Bu sebeple kent planlama ve mimarlık dışında sosyoloji, psikoloji, kriminoloji, turizm, siyaset bilimi gibi alanların da konusu olan kamusal alanlar kullanıcıların kentten beklentileri ve ihtiyaçlarını belirleme konusunda önemli bir gösterge olmuştur.

Bu çalışmada Beşiktaş ve San Marco Meydanlarının kentsel boşluktaki evrimlerinin sonuçları tartışılarak, kullanıcıların davranışları ve mekan kullanım biçimleri hakkında bilgi verilmiştir. Benzer ilk izlenimlere sahip bu kentsel boşlukların içinde yer alan aktiviteler ve etkinlikler kullanıcıların mekanları kullanım sıklıklarını ve amaçlarını önemli boyutlarda değiştirirken mekanda kaliteli vakit geçirme süresini de etkilemektedir. PPS kuruluşunun belirlediği kriterler üzerinden yapılan değerlendirme sonucunda San Marco Meydanı'nın sosyallik, kullanım /ak-

1 Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Adana- Türkiye, buseacik@atu.edu.tr

2 Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul- Türkiye

tivite ve konfor / imaj yönlerinden Beşiktaş Meydanı'nın önünde olduğu; ulaşım ve erişebilirlik yönlerinden ise Beşiktaş Meydanı'nın daha başarılı olduğu tespit edilmiştir.

2. Literatür Taraması

2.1. Kamusal Alan

Kamusal alan (public space) kavramı, halk (people) anlamına gelen kamunun (public) (TDK, 2018) kendi içinde ekonomik ve sosyal ayrım gözetmeden (demokratik ilkelere) toplumsal konuları tartıştığı bir mekanı (space) temsil etmektedir (Özbek, 2004). Bu mekan olgusu, fiziksel veya kuramsal olarak günümüzde çeşitli disiplinlerce tartışılmakta, genel olarak aidiyet, kontrol, erişim ve kullanım özelliklerine göre tanımlamalar yapılmaktadır (Mehta, 2014). Madanipour (1996) kamusal alanı, tüm insanların kullanımına açık olan ve kamu yararına sağlanan, kontrol edilen ve kamu (halk) aktörlerinin kontrolü altında bulunan aktivitelere erişiminin sağlandığı alanlar olarak tanımlamıştır. Arendt (1998) ise kamusal alan olgusunu, karşıtı olan özel alan ile beraber değerlendirerek kısaca gösterilen (kişinin kendisinin ve diğerlerinin gördüğü, duyduğu) ile gizlenen (mahremiyet) arasındaki ayrımı anlatarak ortaya koymuştur.

Habermas (2004), kamusal alanı tarihsel süreçte politik, sosyal, edebi ve hukuki olarak tüm yönleriyle tartışmıştır. Kamusal alan kavramını 18. yy'a, burjuvazinin yükselişine dayandırarak, bu dönemden önce kamu adına söz sahibi olan otoriter iktidarın, kamusal alanın gerektirdiği "iletişimsel eylemi" (Olgun, 2017) yapısından dolayı sağlayamayacağını ifade etmiştir. Habermas'a göre kamusal alan, sosyal sınıf farkı gözetilmeden ve herhangi bir baskı altında kalınmadan kamu yararına ilişkin ortak konuların çeşitli eylemlerle çözümlendirilmesidir.

Schmidt ve Nemeth (2010)’e göre, kamusal alanın bir amaç için araç olarak kullanılması yerine kendisine normatif bir amaç olarak değerlendirilmesi, günümüz dünyasında yeni bir olgudur. Ancak, tartışmaların kamusal çevrenin (public sphere) kuramsal çerçevesinde yürütülmesi, kamusal alanın fiziksel alan gereksinimi gerçekliğini göz ardı etmektedir. Eleştirmenler, kamusal alanın sadece kamusal çevrenin gelişim alanı olduğu sürece anlam kazanmasını savunurken, tersine, kamusal alanın bir kişinin haklarının duyulması için “kamusal alanın kullanımını veya aktif olarak oluşumunu” gerektirir. Bunun yanında, Schmidt ve Nemeth, kamusal alanın şehirlerdeki fiziksel yansımalarının, ihtiyaçlarının ve tasarım önceliklerinin değiştiğini vurgular.

Krier (1979), iç ve dış mekanın fonksiyonel olarak benzer kurallara dayanması dışında form olarak da benzerliklerinin olduğunu savunmuştur. İç mekan; dış çevre koşullarından korunmanın bir yolu olarak mahremiyeti temsil ederken, dış mekan harekete sınırlandırılmamış açık mekanları tanımlamaktadır. Dış mekanları da kendi içerisinde kamusal, yarı-kamusal, ve özel alan olarak ayırmıştır. Çalışmasında; meydan ve sokak olmak üzere iki tip kamusal alan ve bunların formlarından bahseder. Meydanı, insanoğlunun kamusal mekan kullanımının ilk yolu olarak tarif etmekte, bir grup binanın çevrelediği boşlukta oluşturulan kontrollü ve güvenli mekan olarak tanımlamaktadır. Sokak ise, merkezi bir noktanın çevresinde yayılan inşa edilmiş binaların üretimi ile oluşmaktadır. Binaların dağılma çerçevesinin oluşturulmasını ve bireysel mekanlara erişimi sağlayan alanlardır. Mimari olarak yalnızca geçiş olarak algılanan sokak kavramı meydana daha belirgin fonksiyonel temele sahiptir.

Türkçede ise kamu kelimesinin etimolojik olarak “kamag³” kelimesinden türeyerek, topluluk ve topluca anlamlarına gelmektedir. (Orhun Yazıtları, 735). Günümüze kamu şeklinde evrilerek ulaşan sözcük, güncel Türkçe sözlükte ise anlamını çoğunlukla koruyarak “halk”, “bütün” ve “devlet organı” anlamları taşımaktadır (TDK, 2018). Kamusal alan ise Kentsel Planlama Sözlüğünde toplumun her kesiminin kullanımının mümkün olduğu mekanlar olarak tanımlanmıştır (Ercan, 2012). Doğan Hasol (2014) ise Mimarlık Sözlüğünde kamusal alanı, felsefi ve sosyolojik kavramlardan soyutlayarak “parklar, meydanlar, sokaklar gibi halka açık alan” ve “kamuya ait binalarda kamu işlerinin yapıldığı yer” olarak tanımlamıştır.

Schulz, bir toplumsal mekan olarak kamusal alanların 3 işlevi üzerinde durmuştur; (1) kamusal alanlar ortak yaşam alanı oluşturarak doğal çevrenin etkisiyle toplumsal aktivitelerin oluşumunu sağlamalı, (2) mekanı meydana getiren oluşumlar ortak bir kimlik temsil etmeli ve (3) kentin işlevselliği üzerinde organizasyonel bir fonksiyonu olmalıdır (Erdönmez ve Akı, 2005).

2.2. Bir Kamusal Alan Olarak Meydanlar

Meydan kelimesi; toplumun bir araya geldiği, çeşitli fiziksel unsurlarla sınırlarının belirlendiği, düz, açık, geniş alanlar olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2014). Meydanlar, fiziksel kontrol ve güvenlik olgularının yanı sıra kentin sık dokusunda doluluk boşluk ilişkisi ile de göze çarpmaktadır (Büyükcivelek, 2012). Schulz meydan alanlarının, kentin imgesel olarak en güçlü noktalarından biri olduğunu ifade etmiştir (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009).

3 Öz Türkçe pek çok kelime Orhun Yazıtlarında sesli harfler olmadan yazılmıştır. Kamag kelimesi de bu nedenle Orhun yazıtlarında KMG olarak geçmektedir. [https://tr.wikisource.org/wiki/Orhun_Yaz%C4%B1tlar%C4%B1_\(Bilge_Ka%C4%9Fan\)#G%C3%BCneydo%C4%9Fu_Y%C3%BCz%C3%BC](https://tr.wikisource.org/wiki/Orhun_Yaz%C4%B1tlar%C4%B1_(Bilge_Ka%C4%9Fan)#G%C3%BCneydo%C4%9Fu_Y%C3%BCz%C3%BC)

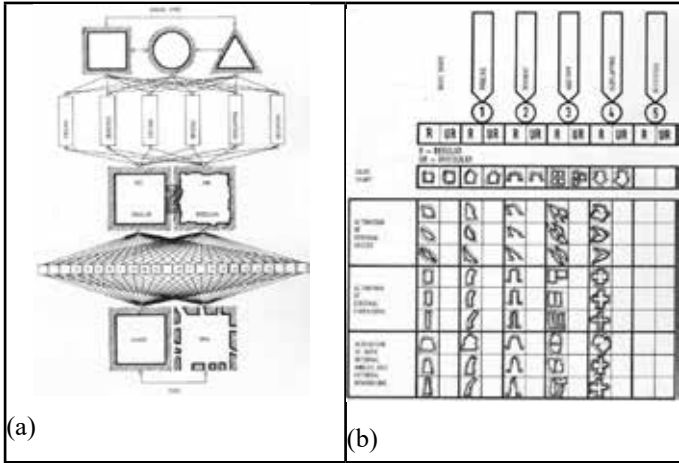
2.3. Meydanın İşlevleri

Kostof, meydanların tarihsel süreçte beş işlevini ön plana çıkarmaktadır. İlk işlev meydanların, içinde bulundukları kentlerde yer alan ulaşım ağının bir sentez noktasını oluşturmasıdır. Meydanların bir diğer işlevi ise ticari ve yönetsel unsurların temsili oluşturulmuş mekanlar içinde veya etrafında bir merkezi temsil etmesidir. Meydanların temel işlevlerinden bir tanesi olan oyunlar; kent bölgeleri arasında rekabet yaratma, eğlence oluşturma ve törensellik özellikleri ekleme gibi bir araya toplama fonksiyonunu içinde barındırır. Kent meydanları, karma işlevli, organik veya tasarlanmış şekilde kullanıcılara hizmet edebilir. Bu durumda konut mekanları da kent meydanının bir parçası haline gelerek multi fonksiyonlu bir kesişim noktası oluşturabilir (Büyükcivelek, 2012; Erzurumlu vd, 2018).

Meydanların işlevleri çeşitli çalışmalarda kaynaklar taranarak özetlenmiştir. Kılıç (2001) meydanların işlevlerini tarihi özellikli meydanlar, transit noktalarının oluşturduğu meydanlar, iskele meydanları, anıtlar ve çevreleri, küçük ölçekli meydanlar ve özel plazalar şeklinde gruplandırarak meydanların birden fazla fonksiyona sahip olabileceğini belirtmiştir. Her işlevin birbirini desteklemesi veya birbirinin amacına uygun tasarlanması, mekanın sürekliliğinin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Dizdaroğlu (2005) ise meydanların; (1) kent mobilyalarıyla düzenlenmiş alanda çeşitli aktiviteler amacıyla yayaların toplanması ve dağılmasını sağlamak, (2) aktivite çeşitliliği ile kentin bir bölümüne canlılık kazandırmak, (3) doğal ve yapıli çevre arasında köprü kurmak, (4) fiziksel ve görsel süreklilik ile yönlendirici etki yaratmak, (5) kent içinde işlevsel bölgeler arasında tampon görevi üstlenmek ve (6) peyzaj alanı oluşturarak güven duygusunu perçinlemek, sağlık ve konfor koşullarını iyileştirmek gibi işlevleri bulunmaktadır.

2.4. Formlarına Göre Meydan Çeşitleri

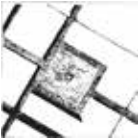
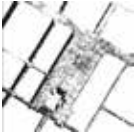
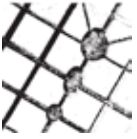
Meydanların formlarına göre sınıflandırılması konusunda pek çok görüş vardır. Krier (1979), incelemeleri sonucunda kamusal mekanları (meydan ve sokak) 3 temel şekle indirgemıştır. Geri kalan kamusal alanların bu üç şeklin modifikasyonu sonucunda oluştuğunu ve birbirleriyle etkileşime geçtiğini savunmuştur. Kare, üçgen ve çemberden oluşan temel şekiller, açığı verme, parçalama, ekleme, birleşme, bindirme ve bükülme yöntemleri ile çoğaltılabilmektedir (Şekil 1a). Bu modülasyon yöntemi geometrik olarak düzenli ve düzensiz mekansal biçimler ortaya çıkarır (Şekil 1b).

Şekil 1a. Temel şekillerin modülasyonla mekan oluşturmaları (Krier, 1979)

Şekil 1b. Temel mekansal şekillerin varyasyonları (Krier, 1979)

Zucker (1966) ise meydanları; kapalı, baskın, merkezi, gruplandırılmış ve serbest biçimli (şekilsiz) olarak sınıflandırmıştır (Sertkaya ve Çolak, 2011) (Şekil 2).

Kapalı Meydan	Baskın Meydan	Merkezi Meydan	Gruplandırılmış Meydan	Serbest Biçimli Meydan (Şekilsiz)
				
Place des Vosges	Piazza San Marco	Piazza di SS Giovanni e Paolo	The Imperial Fora	Times Square

Şekil 2. Zucker'ın meydan gruplandırmasında örnekler (Kangur ve Traks, 2011)

2.5. Kent Mekanlarında Kalite Kavramı Parametreleri

Kent mekanlarında kalite kavramı pek çok şehir plan-cısı ve mimar tarafından çeşitli parametrelere dayalı olarak açıklanmış, açık kamusal alanların kullanıcı ile ilişkileri so-mut fiziksel ve sosyal veriler ile belirlenmeye çalışılmıştır.

Jan Gehl (1974), Kamusal alanlarda kalite ölçümle-nmesi amacıyla koruma, konfor ve memnuniyet olmak üze-re üç ayrı kriter belirlemiş, bunları toplam 12 alt başlıkta incelemiştir (Şekil 3).

Koruma	1. Trafiğe karşı koruma 2. Şiddet ve suça karşı koruma 3. Kötü algısal deneyime karşı koruma
Konfor	4. Yürüme imkanları 5. Sabit kalma imkanları 6. Oturma imkanları 7. Görme imkanları 8. Konuşma ve duyma imkanları 9. Aktivite imkanları
Memnuniyet	10. Ölçek 11. İklimin pozitif yönünden yararlanma imanı 12. Estetik kalite/ pozitif algı deneyimi

Şekil 3. Jan Gehl'in kalite parametreleri ve içerikleri

Zamanifard vd. (2018), literatürde yer almış ve test edilmiş çeşitli kaynakları birleştirerek çalışmasında dört ana kriter belirleyip uygulamıştır. Deneyisel kalite (experimental qualities, EQ) olarak da adlandırdığı bu faktörler; konfor, kapsayıcılık, çeşitlilik / canlılık ve imaj / sevilirlik olarak sıralanabilir. Carmona (2014) çalışmasında kentsel mekanları form, erişebilirlik, imaj, aktivite, sosyalite, konfor, sahiplik ve denetim işaretlerinden oluşan ortak kriter setine göre ayırıştırarak mekanların form, işlev ve sorumluluk / haklar başlıkları altında tipolojilerini ortaya çıkarmıştır. Mehta (2014), açık kamusal alanların kalite ölçümlemesinde 5 ana faktör ile bunların alt başlıklarını, çeşitli araştırma yöntemleriyle eşleştirerek belirlemiş ve çalışmasında uygulamıştır. PSI (Public Space Index) olarak adlandırılan bu yöntemde alanın kapsayıcılık, anlamlı aktiviteler, konfor, güvenlik ve memnuniyet boyutları ele alınmıştır. Aynı değerlendirme modeli çeşitli araştırmacılar tarafından geliştirilerek kullanılmıştır (Evans vd., 2018).

PPS (Project for Public Spaces), insanların güçlü topluluklar inşa eden kamusal alanlar yaratmalarına ve sürdürmelerine yardım etmeye adanmış kar amacı gütmeyen bir organizasyondur. PPS bünyesinde günümüze kadar yapılmış olan araştırmalar birleştirilerek, tek ortak sonuç çıkarılmış ve kriterlere bağlanmıştır. Bu kriterler; sosyalite, kullanım / aktiviteler, erişebilirlik / bağlantılar ve konfor / imajdan oluşmaktadır (Resim 4).

Bu çalışma kapsamında PPS'in oluşturduğu parametreler, Beşiktaş Meydanı ile San Marco Meydanı'nın karşılaştırmalı kalite ölçümlemesinde temel araştırma kriterleri olarak kullanılmıştır.

Resim 4. PPS kamusal mekanlarda kalite parametreleri (PPS'ten uyarlanmıştır: (URL 1))

3. Metot

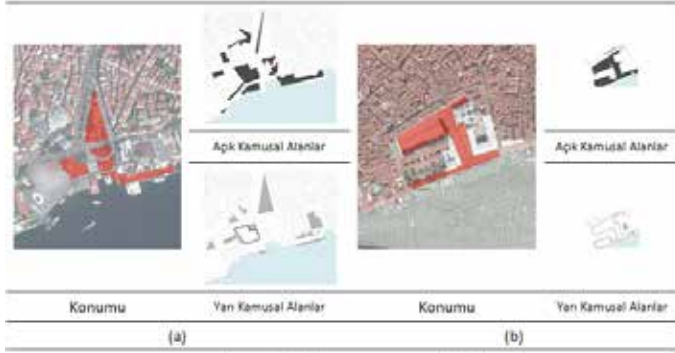
Beşiktaş ve San Marco meydanlarının kalitesinin karşılaştırmalı ölçülmesinde PPS isimli kuruluşun koyduğu 4 ana faktörlü parametreler baz alınmıştır. Değerlendirilecek veriler ise gözlem, literatür taraması, fotoğraflama ve süreç kayıtları yöntemleri kullanılarak elde edilmiştir.

4. Alan Çalışması

4.1. Konum

Çalışma kapsamında, birer kıyı meydanı olarak Beşiktaş (Türkiye) ve San Marco (İtalya) meydanları incelenmiştir. Beşiktaş Meydanı (veya parçalı meydanlar bütünü), İstanbul'un tarihi sur sınırları dışında, çeşitli işlevli birden fazla kentsel boşluğun bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu alanlar, Barbaros Bulvarı başta olmak üzere yollar ile birbirinden ayrılmış, her bir bölge kenar elemanları kullanılarak sınırlandırılmışlardır. Bu kenar elemanları; yapılar, duraklar, ticari mekanlar ve kıyı şeridinden oluşmaktadır. San Marco Meydanı ise "Piazza" olarak anılan en büyük kentsel boşluğun ve San Marco Bazilikasının kuzey ve güneyinde Piazza ile bağlantılı Piazzetta (küçük piazza, küçük meydan) olarak bilinen iki küçük meydanın bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Ulaşımın yaya veya deniz taşıma-

cılığı aracılığı ile sağlandığı alanda meydanın sınırlarını belirleyen unsurlar tarihi yapılar ve kıyı şerididir. Politik, dini ve ticari yapıların varlığı meydanı kentin en aktif kullanılan alanlarından biri haline getirmiştir.

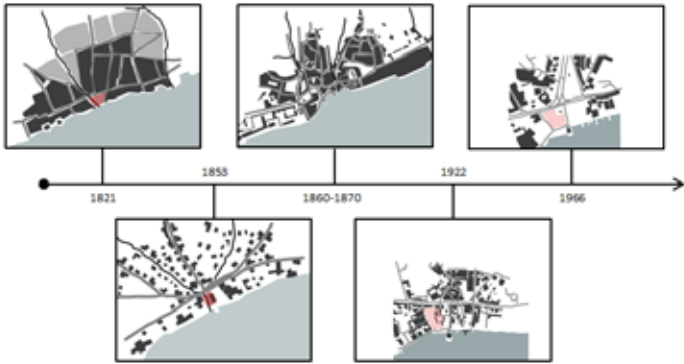

Resim 5. Beşiktaş Meydanı (a) ve San Marco Meydanı (b) konumları

4.2. Tarihçe

Beşiktaş Meydanı’nın isminin kaynağı hakkında 2 farklı teori kabul görmektedir. İlk teoriye göre ismini, tarihi bir karakter olan denizci Barbaros Hayrettin Paşa’nın kıyıda gemilerini bağladığı beş adet taşın “Beştaş” olarak anılması ve zamanla halk ağzında “Beşiktaş” kelimesine dönüşmesinden aldığı düşünülmektedir. Bir diğer teori ise isminin Osmanlı öncesinde bölgede yer alan bir kilisenin içindeki Hz. İsa’ya ait taş beşikten geldiği yönündedir. Çeşitli kaynaklar (Dionisios 3.yy ve Antoniy, 13.yy eserlerinde bahsettikleri bölgenin Beşiktaş olduğu düşünülmektedir) antik dönemde bu bölgenin gemilerin demirlediği bir koy (Dolmabahçe) olduğunu ve çeşitli köylerin varlığını yazmaktadır (Metin, 2010). Bizans döneminde ise Daphne adıyla bilinen Beşiktaş semti, alana inşa edilmiş Ayios Mamas kilisesinin şeklinin sigma (Σ) işaretini andırmasından dolayı çifte vav olarak da bilinmektedir. Buondelmonti tarafından 15.yyda çizilen haritada yer alan çifte sütunun kiliseye ait olabileceği, depremde yıkılan sütun-

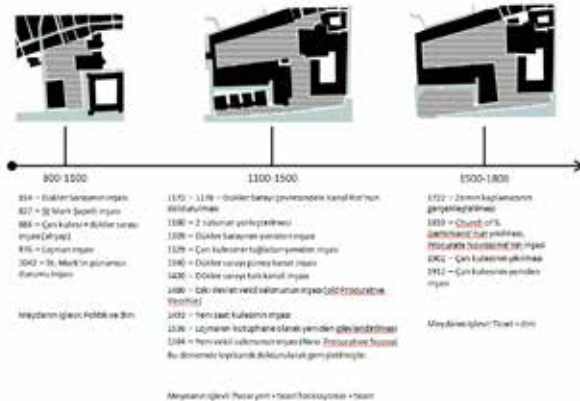
ların ise Barbaros Hayrettin Paşa türbesinde kullanıldığı düşünülmektedir (Gökyay, 2009). Osmanlı döneminde ise Kaptan-ı Deryaların kullandığı koy doldurulmuş, karvan durağı, eyalet askerlerinin geçiş noktası ve deve geçiş güzergahı olarak kullanılmıştır. Osmanlı Hanedanının bu bölgeyi yazlık saray olarak kullanması ile Beşiktaş sarayı inşa edilmeye başlanmış, Osmanlı'nın aristokrat aileleri bu bölgeye taşınmaya başlamıştır. 19.yyda Dolmabahçe sarayı inşa edilmiş fakat boğazdaki yalılar bakımsızlık ve yangın sebepleriyle yıkılmıştır. Cumhuriyet dönemiyle beraber, şehir planlama unsurları ön plana çıkmaya başlamış, şehir plancısı H. Prost'a nazım planı çizdirilerek imar hareketi başlatılmıştır. Bu dönemde Barbaros Meydanı ve anıtı oluşturulmuş, Barbaros Hayrettin Paşa'nın Türbesi ve çevresi düzenlenmiştir. 20.yy'ın ikinci yarısında 2. imar hareketi başlatılarak Barbaros Bulvarı açılmış, apartmanlaşma başlamış ve trafik sorunları ortaya çıkmıştır (Resim 6) (Kırkık Aydemir, 2018).

Resim 6. Beşiktaş Meydanı'nın tarihsel süreçteki evrimi

San Marco Meydanı, çevresinde yer alan yapıların tarihsel süreçteki otoriter öneminden dolayı politik, dini ve ticari bir merkez olma özelliğini günümüze kadar korumuştur. Bu evrimsel süreçte meydan ve çevresi farklı tasarımcı veya mimarlar tarafından kendi bağlamı içerisinde

de değerlendirilerek yüzyıllar içerisinde parça parça inşa edilmiştir (Lang, 2005). Meydandaki değişimler üç farklı evrede incelenebilir. 800-1100 tarihleri arasında meydan, sınırları kanallarla belirlenen yeşil peyzaj alanına sahip bir alanda bulunmaktadır. Günümüzde sahip olduğu tarihi yapıların ahşap öncüleri bu dönemde inşa edilmiş, meydana dini ve politik işlev kazandırmıştır. 1100-1500 yılları arasında kanalların doldurulmasıyla meydan genişletilmiş, Dükler Sarayı, Saat Kulesi, Vekil Salonları yeniden inşa edilerek sağlamlaştırılmış veya genişletilmiştir. Kıyı bandı doldurularak meydanın günümüz sınırlarına ulaşılmıştır. Bu tarihten itibaren meydan dini ve politik işlevlerinin yanında eğitim ve ticaret fonksiyonları da kazanmıştır. 1500-1800 yıllarında ise meydana etkili bir birleştirme ve yönlendirme aracı olan zemin kaplamaları yerleştirilmiş, kimi yapılar yeniden inşa edilerek işlevleri değiştirilmiştir (Resim 7) (Apak ve Erdönmez, 2015).

Resim 7. *San Marco Meydanı'nın tarihsel süreçteki evrimi*

4.3. Beşiktaş Meydanı Mekansal Kalitenin Değerlendirilmesi

4.3.1. Sosyallik

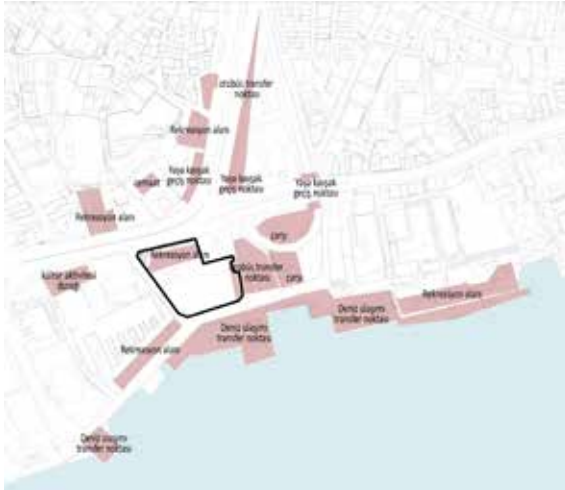
Beşiktaş Meydanı, yoğun bir kullanım ve sirkülasyon döngüsüne sahiptir. Toplu ulaşım araçlarının bu bölgede bulunması ve yakın çevresinde deniz ile bağlantılı tek yer olması sebebiyle her türden demografik çeşitliliğe sahip bir alandır (Resim 8). Meydan, kullanıcılar tarafından bir buluşma, sözleşme veya toplanma mekanı olarak kullanılmaktadır. Ancak sözleşme olmaksızın bir araya gelme durumu nadiren bu alanlarda gerçekleşmektedir. Kullanıcılar çoğunlukla toplu taşıma araçlarına erişim amacıyla mekanı kullandıklarından dolayı alanın turistik özelliği zayıftır.

Resim 8. Meydan yoğunluğu ve boğaza açılımı (yazarın fotoğraf arşivi)

4.3.2. Kullanım ve Aktiviteler

Beşiktaş Meydanı ve çevresi yoğun bir konut dokusuna sahip olup perakende satış alanları konut dokusu boyunca ilerlemektedir. Bunun yanında meydanın çevresinde yer alan ulaşım aksları bölgenin en güçlü çekim alanını oluşturmaktadır. Bu nedenle sokak örgüsü dahilinde yoğun olan sirkülasyon devinimi meydan ve çevresine kadar uzanmaktadır. Ancak meydanın kendi sınırları içerisindeki sosyal aktiviteler oldukça sınırlı kalmıştır. Alanda yapılan başlıca aktiviteler; kaykay, kısa süreli dinlenme, toplu taşıma araçları bekleme ve geçip gitme olarak özetlenebilir (Resim 9).

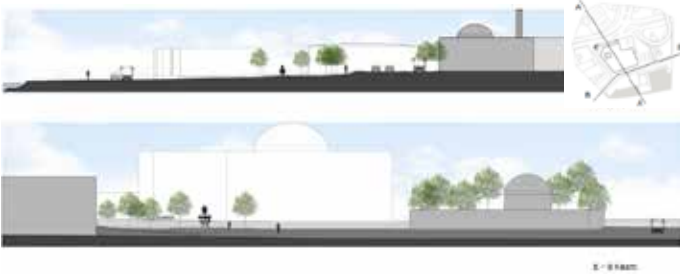

Resim 9. Beşiktaş Meydanı ve çevresi toplanma alanları ve nedenleri

Meydan, yakın çevresinde yer alan en geniş alanlardan birisidir. Bu nedenle büyüklüğü, konumu, erişim kolaylığı ve bütüncüllüğü bakımından geniş kitlelere hitap edebilecek aktiviteler (konser, miting, protesto, anma törenleri vb.) bu alanda gerçekleştirilmektedir.

4.3.3. Erişilebilirlik ve Bağlantılar

Beşiktaş Meydanı, İstanbul ulaşım ağında önemli bir transfer noktasını temsil etmektedir. Deniz, otobüs, motorlu araç ve yaya ulaşimleri bölgede aktif olarak kullanılan erişim türleridir. Bölgenin yollarla ayrılmış bütüncül etkisi ve Boğaz'a doğru eğimi (Resim 10), yüksek katlı yapıların arasından alanın ayırt edilebilirliğini arttırmakta, yaya yönlenmesini formuyla sağlamaktadır (Resim 11). Ancak incelenen alanın dört tarafında araç yollarının bulunması belirli kullanıcı gruplarının erişimini zorlamakta; gürültü, hava kirliliği ve güvenlik problemleri oluşturmaktadır.

Resim 10. Meydanın doğal eğimini gösteren A-A ve B-B kesitleri

Resim 11. Beşiktaş Meydanı ve çevresi yapı doluluğu, karayolu ulaşım ağı, yaya rotaları

Beşiktaş meydanı pek çok işlevi çevresinde barındırmaktadır. Transfer noktalarının varlığı haricinde ticari ve konut işlevli yapılar kullanıcılar için kısa mesafede dinlenme ve eğlenme mekanları oluşturmaktadır (Resim 12). Ancak birçok ticari işlevli mekanlar marka değerinin dü-

şük olması ve yeşil dokunun yetersizliği sebebiyle Beşiktaş dışından kullanıcı çekememektedir.

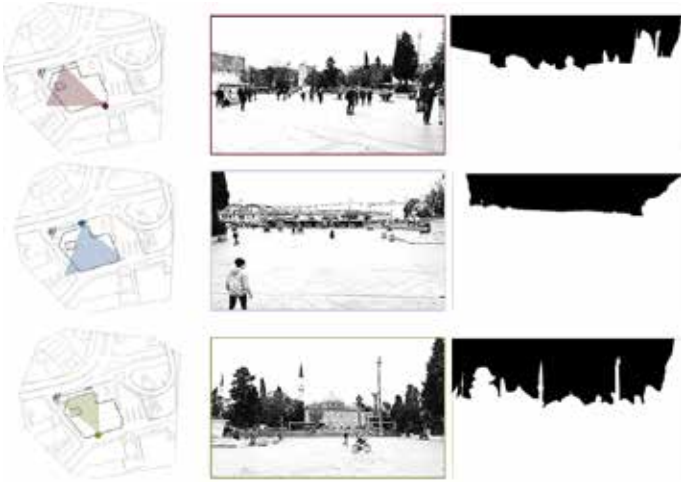

Resim 12. Meydan çevresindeki işlevler ve yeşil doku dağılımı

4.3.4. Konfor ve İmaj

Beşiktaş meydanının çok amaçlı zorunlu aktivitelere sahip olması nedeniyle iş günü / haftasonu ve gündüz / gece zamansal değişimlerinde konfor ve imajında çeşitli farklılıklar mevcuttur. İş gününde gündüz işe başlama ve bitiş saatlerinde meydanın ulaşım ağına yakınlığından ötürü kalabalık, gürültülü ve sıkışık bir izlenim yaratmaktadır. İş günlerinde geceleri ise daha sakin fakat ticari fonksiyonların varlığı ile güvenleştirilmiş bir meydan ortaya çıkmaktadır. Hafta sonları gündüz saatlerinde kullanıcıların yaş ortalaması düşmekte, geceleri ise artmaktadır. Haftasonları, hava şartlarına bağlı olarak kalabalık ve rekreasyon amaçlı gelen kullanıcıların sayısı artmaktadır.

Meydanda yeşil olgusu, gökyüzü ile binaların kesiştiği ufuk noktasında artmaktadır. Sert malzeme ile döşenen zemin, insan boyu bakış açısında yeşil dokuyu kısıtlamaktadır. Güney yönünde ise boğaz ile meydan arasındaki görsel ilişki yol ve araçların varlığı ile bozulmaktadır. Osmanlı döneminden günümüze kullanıcı ihtiyaçlarıyla şekillenerek ulaşan meydanın gökyüzü ile ilişkisi ise yine organik bir yapıdadır (Şekil 13).

Resim 13. Meydanın gökyüzü ile ilişkisi

4.4. San Marco Meydanı Mekansal Kalitenin Değerlendirilmesi

4.4.1. Sosyallik

San Marco Meydanı, tarihsel arka planı ve bağlamsalculığı ile yerel ve yabancı turistlerin uğrak bir yeridir. Meydana açılan ticari, kültürel ve kamusal mekanlar, meydanın kullanıcı yelpazesinin geniş olmasına ve kentin içerisinde bir durak noktası olarak görülmesine sebep olmuştur (Resim 14). Bir buluşma, sözleşme veya toplanma mekanı olarak yerel veya yabancı grupları bir araya ge-

tirme işlevi bulunmaktadır. Meydan çevresindeki turistik yapıların yanı sıra yönetim ve kütüphane yapıları günlük kullanıcı kitlesini alana çekmekte, karşılaşma ve tanıdıklık olgularını beraberinde getirmektedir.

Resim 14. *San Marco Meydanı kullanıcı çeşitliliği*(URL 1)

4.4.2. Kullanım ve Aktiviteler

San Marco meydanı, meydana açılan yönetim yapıları, kütüphane, dini yapılar, müzeler, sergiler, kafeler ve alış-veriş mekanlarının (Resim 15) tarihi, sosyal veya marka değerleri sayesinde gün boyunca tüm kullanıcı grupları tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Meydan çevresinde yer alan kafelerin veya kültürel etkinliklerin fiziksel olarak meydana akması, meydanda yürüme, yeme, rahatlama, öğrenme, ibadet etme gibi aktivitelerin yanı sıra dinlenme veya özümseme aktivitelerini de beraberinde getirmiştir. Meydanda günlük aktivitelerin yanında geçici aktivitelerden konser ve karnavalları da bulundurmaktadır.

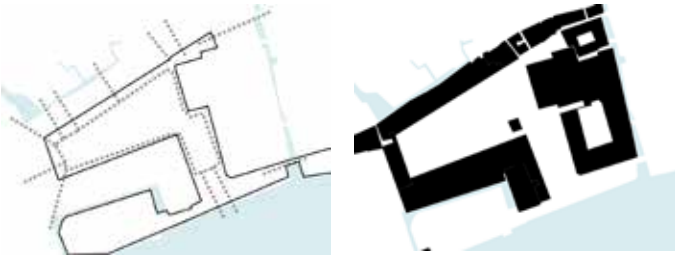

Resim 15. San Marco Meydanı ve çevresi işlev haritası

4.4.3. Erişilebilirlik ve Bağlantılar

San Marco Meydanı'nın ana girişi kanaldan botlarla, binaların zemin kotu seviyesindeki diğer açıklıklarından ise yaya olarak meydana erişim sağlanmaktadır (Resim 16a). Etrafı tarihi yapılarla çevrili büyük meydanın, meydana dışından görsel olarak algılanması mümkün olmaktadır (Resim 16b). Ancak tarihi yapıların ve ticari mekanların varlığı meydanın güvenliğini arttırmaktadır.

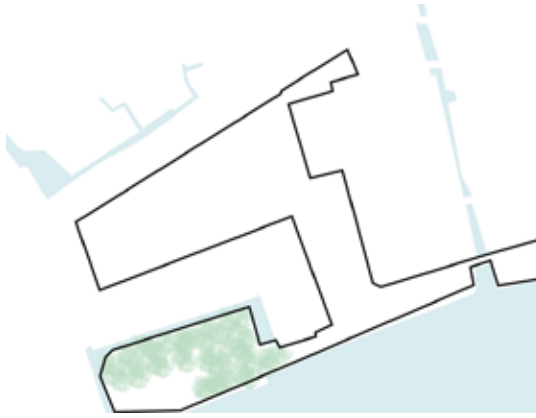
Venedik kentinin kanallarla çevrili özelliği, suyun dönemsel yükselmesi – alçalması ve mevsimsel geçişler San Marco meydanında gelişmiş drenaj sistemine rağmen su baskınlarına neden olmaktadır. Bu durumda kanallarda yer alan geleneksel ve motorlu botlarla meydanın içerisine erişim sağlanabilmektedir.

Resim 16. (a) San Marco Meydanı yaya meydana giriş ve dolaşım aksları, (b) meydanın doluluk – boşluk şeması

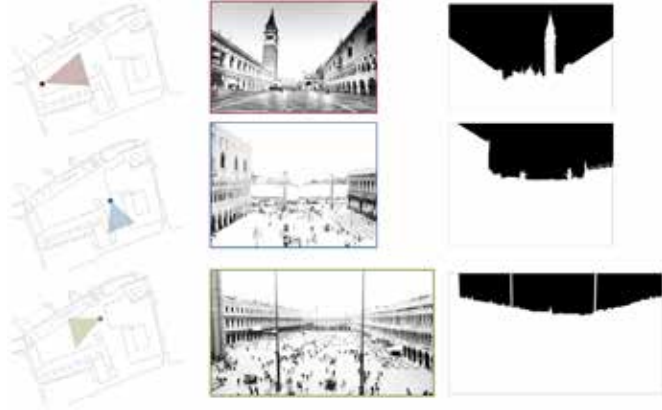
4.4.4. Konfor ve İmaj

San Marco meydanı, yoğun kullanıcı gruplarına rağmen oldukça bakımlı ve temizdir. Meydan çevresinde yer alan işlevler (kafe, bazilika, sergi, müze, vb.) meydanın gece ve gündüz aktif olarak kullanılmasını sağlarken herkes için güvenli bir alan oluşturmaktadır. Meydan sınırları içerisinde yeşil alan bulunmamakta (Resim 17), desenli sert zemin “piazza” ve “piazzetta” alanlarını birleştirmektedir. Meydanda bir etkinliğe dahil olmadan kullanıcıların kullanabilecekleri kentsel donatılar çok yetersizdir. Bir etkinlik veya ticari faaliyet çerçevesinde yerleştirilen oturma birimleri ise güneşin yapılara yansımaları sonucu meydanda bıraktığı gölgelerin izlerine göre konumlanmaktadır.

Resim 17. San Marco Meydanı'nda yeşil alan dokusu

Meydan, siyasi bir otoritenin etkisiyle politik ve dini amaçlarla oluşturulması ve her tasarımcının meydanı kendi bağlamında değerlendirmesi, meydan – gökyüzü ilişkisinin silüetinin perspektif algısı daha yüksektir (Resim 18).

Resim 18. *San Marco Meydanı'nın gökyüzü ile ilişkisi*

5. Sonuç

Beşiktaş ve San Marco Meydanları bulundukları kentin kıyısında yer almaları ve tarihsel geçmişe dayanmaları yönünden benzerlikler göstermektedir. Ancak, meydanların oluşum sebepleri, çevresel koşulları ve kullanım amaçları arasında büyük farklılıklar gözlemlenmiştir.

Beşiktaş Meydanı'nda ulaşım, diğer bütün aktivitelerin önüne geçerek meydanın öncelikli olarak kullanım sebebini oluşturmaktadır. San Marco'da ise ulaşımın sadece yaya ve kanal yoluyla olması, bölgenin güvenilirliğini ve sosyal izolasyonunu sağlayarak sadece mekanın içerisinde var olan aktivitelerin kullanım nedenini oluşturmasını sağlamıştır. Bu açıdan meydana kaliteli vakit geçiren kullanıcıların San Marco meydanında daha fazla olduğu düşünülebilir.

Meydanların ikisi de buluşma, sözleşme ve toplanma alanı olarak kullanıcılar tarafından özümsemiştir. Ancak San Marco meydanının kapalı yapısı, zorunlu aktivitelerinin varlığı (kütüphane, ibadet vs.), turistik etkinliklerin düzenlenmesi ve ticari fonksiyonunun marka değerinin

olması meydana tanıdıklık ve karşılaşma olgularını beraberinde getirmektedir. Bu durum kullanıcıların San Marco meydanına bağlanmaları ve rahat hissetmeleri açısından avantaj vermektedir.

Her iki meydan da yerel otorite tarafından temiz ve düzenli tutulma eğilimindedir. Meydanların çevresinde (veya içerisinde) yer alan ticari fonksiyonlar veya etkinlikler mekanların gece ve gündüz aktif olarak kullanılmasını sağlayarak güvenli bir çevre oluşturmaktadır. Öte yandan iki meydan da birden fazla parçalardan oluşmaktadır. Ancak San Marco Meydanı bu parçalanma olgusunu zemin kaplaması ile gidermiş, kullanıcılar için daha bütüncül ve dolayısıyla güçlü bir meydan olgusu yaratmıştır.

Kent mobilyaları açısından iki meydana da eksiklikler bulunmaktadır. Etkinlik veya ticari faaliyet dışında oturma olgusu San Marco meydanında bulunmamaktadır. Beşiktaş meydanında ise kent mobilyaları oturma / dinlenme / sohbet etme gibi eylemlere yeterli gelmemektedir. Bu nedenle çevrede yer alan az yükseltilmiş duvarlar veya merdivenler yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu da Beşiktaş Meydanı'nın pek çok açıdan var olan bir potansiyelini göstermektedir.

6. KAYNAKÇA

- Apak, H., Erdönmez, M. E. (2015). Kentsel bellekte meydan: San Marco Meydanı. *Kent Akademisi*, 8(3): 73-96.
- Büyükcivelek, A., B. (2012). Meydan – Kent Meydanı. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama*, (ss.342-345). İstanbul: Nivona Yayınları.
- Carmona, M. (2015). Re-theorising contemporary public space: a new narrative and a new normative. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 8(4): 373-405.
- Dizdaroğlu, D. (2005). *Boğaziçi iskele meydanları – Anadolu Kavağı ve Rumeli Kavağı meydanlarının rekreasyonel potansiyellerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Payzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 222s.
- Ercan, M., A. (2012). Kamusal Mekan. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama*, (ss.175-178). İstanbul: Nivona Yayınları.
- Erdönmez, M. E., Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron*, 1(1), 67-87.
- Erzurumlu, G. S., Çetinkale Demirkan, G., Topal, N. (2018). *Kent kimliğini oluşturan meydanlar: Niğde kenti örneği*. Uluslararası Yeşil Başkentler Kongresi, Konya.
- Evans, J., Evans S. Z., Morgan, J. D., Snyder, J. A., Abderhalden F. P. (2018). Evaluating the quality of mid-sized city parks: a replication and extension of the Public Space Index. *Journal of Urban Design*, DOI: 10.1080/13574809.2017.1411185
- Gökyay, D. (2009). *Beşiktaş Köyiçi kentsel sit alanının 20.yy başından günümüze değişimi ve korunması için öneriler*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, 292s.
- Habermas, J., (2004). Kamusal Alan. M. Özbek (Ed.), *Kamusal alan*, (ss.95-102). İstanbul: Hil Yayın.
- İnceoğlu, M., Aytuğ, A. (2009). Kentsel mekanda kalite kavramı. *Megaron*, 4(3): 131-146.
- Kangur, K., Traks, M. (2011). *The square in space and time. Part I: Classification and typologies*. London: Tallin.

- Kılıç, A. (2001). *Kentsel açık alanların kullanıcılar tarafından değerlendirilmesi: Kadıköy İskele Meydanı ve çevresi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir Bölge Planlama Anabilim Dalı, 223s.
- Kırkık Aydemir, K. P. (2018). *Yavaş kent hareketi üzerinden yaşanabilir ara mekan/ ara yüz geliştirmede bir model önerisi: İstanbul Beşiktaş- Sinanpaşa mahallesi örneği*. Doktora Tezi. Bartın Üniversitesi, Peyzaj mimarlığı anabilim dalı, 325s.
- Krier, R. (1979). *Urban space*. İngiltere: Academy Editions.
- Madanipour, A. (1996). *Design of urban space: An inquiry into a socio-spatial process*. İngiltere: John Wiley.
- Mehta, V. (2014). Evaluating Public Space. *Journal of Urban Design*, 19(1), 53-88.
- Metin, B. (2010). *Beşiktaş'ın kentsel tarihi ve barındırdığı mimari eserler*. Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, 500s.
- Olgun, H. B. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennet'in kamusal alan yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün Dergisi*, 2(1), s.45-54.
- Özbek, M. (2004). Kamusal alanın sınırları. M. Özbek (Ed.), *Kamusal alan*, (ss.19-90). İstanbul: Hil Yayın.
- Schmidt, S., Nemeth, J. (2010). Space, place and the city: Emerging research on public space design and planning. *Journal of Urban Design*, 15(4):453-457.
- Sertkaya, İ., Çolak, A. (2011). Kent meydanları: Adana 5 Ocak Meydanı örneği üzerine bir irdeleme. *Çukurova Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 26(3): 97-106.
- URL 1 <https://www.pps.org/article/grplacefeat>
- URL 2 <http://www.worldfortravel.com/2015/01/31/st-marks-square-venice-italy/>
- Zamanifard, H., Alizadeh, T., Bosman, C., Coiacetto, E. 2018. Measuring experiential qualitis of urban public spaces: users' perspective. *Journal of Urban Design*. DOI: 10.1080/13574809.2018.1484664

BİNA BİÇİMLLENMESİNDE DENEYİM-ANI FAKTÖRÜ: BERLİN YAHUDİ MÜZESİ ÖRNEĞİ

Buse Açık Etike¹, Münevver Dağgölü²

1 Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Adana- Türkiye, buseacik@atu.edu.tr

2 Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul- Türkiye

BİNA BİÇİMLENMESİNDE DENEYİM- ANİ FAKTÖRÜ: BERLİN YAHUDİ MÜZESİ ÖRNEĞİ

Buse AÇIK ETİKE¹, Münevver DAĞGÜLÜ²

1. Literatür Taraması

1.1. Mimarlıkta Biçim

Biçim, disiplinler arası bir terim olarak, kullanıldığı bilim dalının içeriğine göre soyut veya somut tanımlamalara sahiptir. En genel anlamıyla biçim; bir objenin algılanan son hatlarının devamlılığı ile oluşan genel düzeni ve niteliklerini ifade etmektedir (Yıldırım, 2001; Ergunay Kurtçu, 1999). Form sözcüğünün bir diğer anlamını ise Platon “Formlar Teorisi” adlı eserinde “eidos” kelimesini idea (fikir) kavramı yerine kullanması ile oluşturmuştur (Peters, 1967). Genel olarak görünüm veya şekil anlamına gelen eidos, formun kökeninin fikir olduğuna dair etimolojik kanıtlar sunmakta, fikir ile formu felsefik düşünce açısından birbirine bağlamaktadır (Erzen, 2015). Platon’un sahip olduğu bu düşünce, dünyada yer alan formların birer düşünsel yanılğı olduğu fikrine itmiş, zihinde bütün formların önsel şekilde var olduğuna inanmıştır. Aristoteles ise formların duyularla algılanabilen gerçeklik olarak sunar (Warburton, 2018), Hegel (1830) ise bir şeyin (thing) içeriğinin dışı vurumu olarak yorumlamıştır. Düşünsel olguların fiziksel ürünlere dönüşebildiği mimarlık alanında ise somut nesnelerin biçimsel tanımlamaları ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle biçim, belli bir konunun plastik veya grafik açıdan dile getirilişi olarak tanımlanabilir (Hasol, 2014). Nesnenin çevre çizgileriyle belirlenmiş simgesel

1 Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Adana- Türkiye, buseacik@atu.edu.tr

2 Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul- Türkiye

şekillerinin değişik görünüşleri yine biçimi oluştururken (Güngör, 2005), biçim ise mimari açıdan mekan ile kütle arasındaki temas noktasını oluşturmaktadır (Bacon, 1974).

Form kelimesinin anlamsal bütünlüğü çoğunlukla şekil sözcüğünün temsil ettiği anlamdan yola çıkılarak oluşturulmaktadır. R. Arnheim (1964), bir şeklin olayların doğası hakkında bilgi verdiğinden bahsederken, şeklin belirli bir nesnenin formu hakkında değil, o nesne türünün genel görünüşü hakkında bilgi verdiğini belirtmektedir. Ancak bir şeklin görsel olarak algılanmasıyla, şeklin kendisi değil içerdiği anlamsal temsiliyeti yani formu zihinde canlandırılır.

Biçim, çoğunlukla sonuç ürünün bir amacı olmamakta; bunun yerine, yerlere ve yollara farklı bir kimlik verme, kullanılacak yer ve yolları düzenleme ve zihin hakkında bir izlenim bırakma aracıdır. Form, moda gerçekliğinde kullanılan ve gerçeğin tanınması için bir yöntem olarak görülebilir. Bu nedenle, bir formu fark etmek yeni bir formun öncüsü olmakla beraber bir gereklilik haline de gelmektedir (Oswald, 1986).

1.2. Biçime etki eden etmenler

Mimarlıkta bir yapının biçimin oluşmasına etki eden faktörler, yapının bulunduğu bölgenin çevresel etkilerine, tasarımı yapanın temel düşünce sistemine, içinde yaşanan toplumun değerlerine (Şekil 1) ve dünyada yaşanan teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişebilmekte, birden fazla bağlamı kendi bünyesinde toplayabilmektedir.

Şekil 1. Biçimlenmede etken ilişkileri (Ergunay Kurtçu, 1999)

Vitruvius ilk mimari formun ortaya çıkışını, fiziksel dünyanın olumsuz koşullarından korunmak amacıyla üretilen barınakların oluşum nedenlerine bağlamıştır. Diğer canlıların barınaklarının gözlemlenmesiyle oluşturulan bu yaşam alanı formlarının öncelikle deneyimlenen doğal malzemelere bağlı olduğunu vurgulamış, sonrasında adaptasyon ve iyileştirmelerle dış hava koşullarına uygun hale gelmesinden bahsetmiştir (Gelernter, 1995). Dolayısıyla mimari bir formun oluşumunda ilk etmeni çevre koşulları ve çevrede erişilebilir ve işlenebilir konumda olan malzemeler oluşturmaktadır.

Buna karşın Viollet le Duc, Vitruvius'tan farklı olarak, ilk mimari formun ortaya çıkışını doğanın kendisinden çok ihtiyaç duyulan barınağın inşa edilme mantığına yani insanın çevrede yarattığı kurguya ve dolayısıyla yapının strüktürel yapısına bağlı olduğunu vurgulamıştır. İnsanoğlu barınağını oluştururken, belirli bir plana göre değil mantıksal yapım tekniğinin bir sonucu olarak formunu bulmuştur (Yılmaz, 1999).

Amos Rapoport (1969), iklimsel olaylara ve yırtıcılara karşı bir koruma niteliğinde olan ilk barınakların formal çeşitliliğinin üzerinde durarak, iklimin kritik bir tasarım verisi olmadığı bölgelerde kültürel girdilerin formun

üzerindeki etkisinin daha fazla olduğundan bahsetmiştir. Ekstrem hava koşullarının olduğu bölgelerden örnekler vererek barınma olgusunun sadece rüzgara direnecek yarım konik oluşumlardan ibaret olduğunu, ancak iklim açısından, barınak ihtiyacının önemsiz olduğu alanlarda daha ayrıntılı konut çözümleri bulunduğunu belirtmiştir. Bunun yanında doğadaki malzemenin de iklimle benzer şekilde form üzerinde temel karar verici bir etkisinin olmadığını, sadece belirli kararların olabilirliğine imkan verdiğini vurgulamıştır. Rapoport'a göre, inşa etmek kültürel bir fenomen olduğundan, şekli ve organizasyonu ait olduğu kültürel ortamdan büyük ölçüde etkilenmiştir. Erken dönemlerde ev ilkel insan için barınaktan daha fazlası olmuştur ve neredeyse başlangıçtaki işlev, fiziksel veya faydacı bir konseptten çok daha fazlasını ifade etmekteydi. Dini törenler barınakların kuruluşuna, kurulmasına ve mesleğine çoğu zaman öncülük ve eşlik etmiştir. Barınak temini evin pasif işlevi ise, o zaman olumlu amacı insanların yaşam tarzına en uygun ortamın yaratılmasıdır; başka bir deyişle, sosyal bir alan birimini oluşturmaktadır.

Günümüzde giderek mimari formların oluşumlarını ve çeşitliliğini etkileyen bir diğer faktör ise teknolojinin gelişimi olmaktadır. N. Inceoğlu (2004), teknolojinin mimarlıkta yarattığı etkileri; endüstri devrimi, Almanya'nın yükselişi ve günümüz olarak üç ayrı evrede incelemiştir. Endüstri devriminde büyük açıklıkların geçilmesi ile elde edilen teknolojik avantaj, yapıların ölçeklerinde değişikliklere yol açmıştır. Geç Endüstri Devrimi yaşayan Almanya'nın modernizm ile teknolojiyi birleştirmesi, teknolojinin ideolojiyi temsiliyetine bir örnek oluşturmuştur. Son evre ise yapıların endüstriyel ürün olarak ele alınarak yeni teknolojik ürünler için bir deneme alanı olarak kullanılmasından oluşmaktadır.

Biçime etki eden faktörler, bu başlıklar altında detaylandırılabilir (Tablo 1). Çalışma bağlamında incelenen anı

faktörünün açıklanmasında biçime etki eden kriterlerden “simge, prestij ve anlam”, “benzeşim arayışları” ve “akımlar” etkenlerinden yararlanılmış, bunların bir araya gelmesi ile anı faktörünün mimarlık biçimlenmesi üzerindeki etkisi Libeskind’in Berlin Yahudi Müzesi örnek verilerek açıklanmıştır.

Tablo 1. *Biçime etki eden faktörlerin gruplandırılması (İ. Dağgülü ve M. Dağgülü yayınlanmamış ders notlarından uyarlanarak oluşturulmuştur.)*

Çevre	Tasarımcı	Toplum	Teknoloji
İklim	Akımlar	Güvenlik	Teknolojik gösteri düşüncesi
Topografya	Biçim ve yer değiştirebilme yeteneği arayışları	Yaşam ve üretim biçimleri	Tasarım ve sunumda sayısal yetenekler
Çevreden sağlanabilen doğal yapı malzemeleri	Çevresel odaklı tasarım düşüncesi – Enerji mimarlığı	Öncel kültürler veya paralel kültürlerle etkileşim	Akışkanlara direnç (aerodinamik ve hidrodinamik)
Yapay çevre	İşlevsellik	El sanatları	Malzemenin sınırları
Zemin özelliği ve deprem faktörü	Dikkat çekmek, şaşırtmak	Yapı malzemesi üretebilme yeteneği	Yapı üretim teknolojileri ve endüstriyel yetenekler
Manzara ve uygun yönelme	Tasarım yaklaşımları	Simge, prestij ve anlam İnançlar ve gelenekler Ekonomik güç Politikalar-ideolojiler Benzeşim arayışları	

2. Araştırma Yöntemi

2.1. Çalışma alanının seçilmesi

Berlin Yahudi Müzesi, 1938 yılında Nazilerin baskısıyla kapatılan Yahudi Müzesi'nin ideolojik yerini alması için 1988 yılında ilan edilen bir yarışma ile açılmıştır. 1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasıyla projenin durumu ile ilgili sorular oluşmaya başlamış, 1991 yılında devam etmesine karar verilmiştir. 1999 yılında tamamlanan müze yapısı, 2001'de ziyaretçilere açılmıştır (Avcı, 2013).

Çalışma alanı, toplum hafızasında yer edinmiş bir olayın tasarımılanmış halini ifade eden Berlin Yahudi Müzesi olarak belirlenmiştir. Bu alanın seçilmesindeki faktörler; binanın temsil ettiği tarihsel olgunun derinliğine, yapının düşünsel arka planının fiziksel ürüne dönüşüm şekline ve yapının toplum tarafından benimsenip ilgi çekme yoğunluğuna bağlı olarak belirlenmiştir.

Tarihsel Olgunun Derinliği

1933 yılında Almanya başbakanı olan Avusturya kökenli Adolf Hitler, üstün ırk söylemiyle saflığı bozduğunu düşündüğü milyonlarca Yahudiyi düşman olarak görmüş, sokaklarda, hapishanelerde, ve kamplarda milyonlarca Yahudiyi katletmiştir. 1939 yılında başlayan 2. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılan Hitler ve yandaşları çok sayıda ülkede toplam 11 milyon insanın ölümüne sebep olmuştur. Bunlardan ortalama 6 milyonu Yahudi olmak üzere içlerinden 1 milyondan fazlası çocuk yaştadır (Fitzgerald, 2011).

Düşünsel Arka Planın Fiziksel Ürüne Dönüşümü

1946 yılında Polonya'da Yahudi ebeveynlere sahip olarak doğan yapının mimarı Daniel Libeskind (Reeh, 2016) yapının Almanya'nın kaderi ile Yahudilerin kaderini bu

yapı aracılığı ile birleştirmiştir. Yapının kendi içinde yer alan karşıtlıklar dizileri ve sonsuz hissettiren boşluklar bu kader bağlarını görünür kılmaktadır. M. Ekincioğlu kitabında bu durumu şöyle özetlemektedir: “Proje anıtsal ve anılmaya değer olanın bir araya getirilmesidir”

Yapının İlgili Çekme Yoğunluğu

Berlin Yahudi Müzesi yıllık ortalama 750000 ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır (URL 1). İçerisinde dönem dönem değişmek üzere ortalama 5 adet sergi bulunmaktadır.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1 Anket

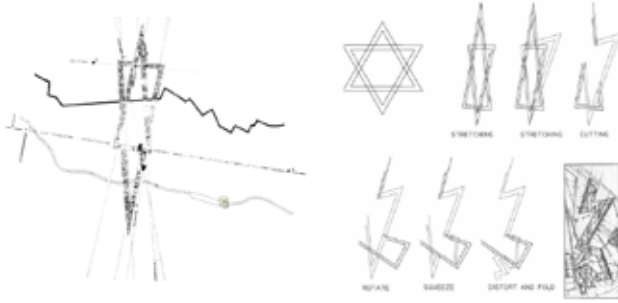
Çalışmada veri toplama aracı olarak Kasım 2017 verilerine göre dünyanın en büyük seyahat sitesi olan Trip Advisor platformu kullanılmıştır. Trip Advisor, 7.7 milyon işletme kaydını ve 661 milyon yorum ve görüşleri bünyesinde barındıran aylık ortalama 456 milyon farklı kullanıcısı olan bir platformdur (URL 2). Bu platformda yer alan görüşler ve öneriler, kullanıcıların kendi deneyimlerine dayanarak oluşturdukları çeşitli dillerdeki yorumlardan ve puanlama sisteminden oluşmaktadır. Geniş bir kullanıcı bilgisi sağlayan internet sitesinden verilerin yorumlanması anket sisteminin de temelini oluşturmaktadır. Çalışmada cevabı aranan anket sorusu; “Bu mekan size nasıl hissettirmektedir?” şeklinde tek bir madde olarak kararlaştırılmıştır. Bu sorunun cevabını vermiş olan kullanıcılardan en güncel olan 50 tanesi rastgele seçim methodology ile tespit edilmiştir. Çıkan sıfatlar olumlu ve olumsuz olarak sınıflandırılarak oranlar tespit edilmiş, anı mimarlığının ziyaretçi üzerindeki başarısı kullanıcı nezdinde belirlenmiştir.

2.2.2. Literatür Taraması

Konu ve Yapı hakkında genel bilgilerin elde edilmesi amacıyla literatür taraması gerçekleştirilmiş, yapının tarihi, yapım şekli, tasarımcı düşünceleri ve temelde yatan tasarım sebepleri araştırılmıştır. Yapının olgu ile ilişkisi yine literatürden çıkarılmış, biçime etkisi tüm bu bilgilerin birleştirilmesi ile elde edilmiştir. Çalışmada; konu hakkındaki kitaplardan, Web of Knowledge platformundan, çeşitli diğer makalelerden ve tezlerden yararlanılmıştır.

3. Berlin Yahudi Müzesi Tasarımı

Libeskind, Yapının temeline üç ana düşünceyi oturtmuştur. İlk olarak Yahudi vatandaşlarının yaptığı muazzam entelektüel, ekonomik ve kültürel katkısı anlamadan Berlin tarihini anlamak mümkün değildir. İkincisi, soykırımın tüm anlamını somut ve soyut olarak Berlin'in toplum hafızasına yerleştirilme zorunluluğudur. Sonuncusu ise, Berlin'deki Yahudi yaşamlarının boşluk ve silinmişliğinin tanınması ve birleştirilmesi ile bir insanlık geleceği oluşturulabilir (Andenmatten ve diğerleri, 2011). Kısacası, Berlin Yahudi Müzesi, Berlin Yahudi tarihi ile Alman tarihinin ayrılmaz bir bütün olduğu ve geçmiş - gelecek ilişkisinde toplumun bir bütün olarak yerel tarihi oluşturduğu fikrine dayanmaktadır (Libeskind, 1992). Bu nedenle, yapı formunun dayandığı bir takım düşünsel kavramlar, yine yapının temsil ettiği toplumda gerçekleştirilmiş tarihi olayların kentteki fiziksel yansımalarından oluşmuştur. Yapı tasarımının altında yatan genel düşünce sistemi, kentteki soykırımı anlatan tarihsel mekanların ve olayı deneyimleyen tarihsel kişiliklerin yaşadığı alanların birleştirilmesiyle elde edilen bozulmuş bir Davut yıldızına dayanmaktadır (Maden ve Şengel, 2009) (Şekil 2a/2b).

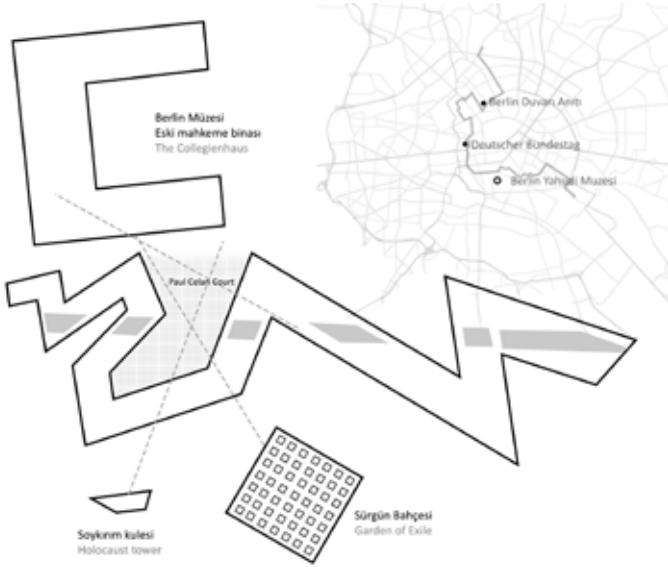

Şekil 2a. Yahudi tarihinde yer alan önemli noktaların kent haritası üzerinde birleştirilmesiyle ortaya çıkan bozulmuş Davut yıldızı (Allen, 1990)

Şekil 2b. bozulmuş Davut yıldızından yapının formunun oluşumu (Cappana, 2009)

Bu şeklin ortaya çıkmasında Libeskind'in tasarım- sal yönü dışında etkili olan birkaç faktör bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi dekonstrüktivizmin temeli olan postmodern düşüncenin çok erken dönemlerinde Mihael Heizer'in Nevada'da gerçekleştirdiği Rift adlı çalışmadır (Andenmatten ve diğerleri, 2011). Dekonstrüktivizmin kendisi ise, tarihsel eklektizm ile çevreden bağımsız bir biçimlenmenin oluşturduğu paradoks içinde kullanıcıların yapıyı her seferinde yeniden okumasına ya da yorumlamasına bağlı bir akımdır (Dinler, 2007). Bu bağlamda soyut düşüncenin modern düşüncenin dışına çıkılarak, yorumlamaya açık bir biçimlenme yapının temel düşünce sistemi- ni büyük oranda desteklemektedir. Biçimlenmeyi etkile- yen bir başka faktör ise yapının sınırları içerisinde çizdiği zigzaglı kırılmaların, hemen yanındaki tarihi yapıyla olan ilişkisiyle ortaya çıkan bahçeler oluşturmaktadır. Bu açık alanlar Berlin'in erken dönem apartman yapılarının arka bahçelerinin çevre yapılarla kurduğu boyutsal ilişkiye benzer bir hatırlatma yapmaktadır (Andenmatten ve diğer- leri, 2011).

Libeskind, yapının dış cephesini yapının şeklini elde ediş yoluna benzer şekilde Berlin şehir haritasından elde etmiştir. Alman kültürü ile Yahudiliği soykırımdan önce birbirine bağlayan Berlin’de yaşayan Yahudi olan ve olmayan önde gelen tarihsel kişiliklerin adreslerinin harita üzerinde işaretlemiştir. Noktalar arasında çizdiği hatlarla yapının cephesinde yer alan kesiklikleri oluşturmuştur (URL 3).

Şekil 3. Berlin Yahudi Müzesi diyagramı

Yapıya giriş, Kollegienhaus olarak bilinen eski mahkeme binasının bodrumundan açılan tünellerle sağlanmaktadır. Libeskind’in radikal olan bu kararı, yeni binadan aşağıya doğru inilen merdivenlerin sonunda, bodrumda, beton duvarlı ve eğimli taş zemin koridorda ziyaretçilerin ilk dengesiz deneyimini oluşturmaktadır (Reeh, 2016). Libeskind, bu durumu Berlin ve Yahudi tarihinin karmaşasına ve Berlin’in tarihinin derinliklerine inme analogisine bağlamaktadır (Libeskind, 2004). Koridor boyunca hissedilen yön­süzlük duygusu, zemin ve duvarın zıtlıkları

ile derinleşmekte, kollara ayrılan koridorlar ile artmaktadır (Maden ve Şengel, 2009). Bu koridorlar; soykırım kulesi, sürgün bahçesi ve yapının içine doğru giden sonsuzluk merdivenine açılmaktadır. Soykırım kulesi pentagonal yapısı ve soğuk, kapalı, boş, çıplak beton duvarları ile soykırımın acısını ve çaresizliğini ziyaretçilere yeniden yaşatmaktadır. Bir sonu temsil eden kule, dışarıyla kurulan minimum ilişkileri ile insanları geldikleri yöne doğru dönmeye zorlamaktadır. Bir diğer koridor 7x7 sütunlardan oluşan sürgün bahçesine çıkmaktadır. Toplamda 49 adet sütundan 48 tanesinin içinde Berlin toprağı bulunmakta, ortadaki sütunda ise Berlin'in kendisini ifade eden İsrail toprağı bulunmaktadır. Bahçe, açık alana açılan bir kaçış olarak hissedilse bile, mimarın tasarladığı rotada yine bir geriye dönüş söz konusudur (Andenmatten ve diğerleri, 2011).

Son koridor ise sonsuzluk merdiveni ile çıkılan sergi alanlarının bulunduğu Berlin Yahudi Müzesi'ne açılmaktadır. Yapı genel hatlarıyla kırıklı bir çizgi ve kırıklı çizginin ortasından geçen düz bir boşluğun yapılaşmış durumunu ortaya koymaktadır (Şekil 3). Libeskind'e göre kırıklı çizgi Berlin'in tarihini oluşturmakta, içinde geçen tahrip edici unsur, boşluk, ise Berlin'in Yahudi tarihini anlatmaktadır. Bu boşluk, Berlin Yahudi tarihinin sergilenemez olduğu metaforunu taşımaktadır (Libeskind, 1999). Bu iki soyut çizgi, diyalektik olarak aynı zamanda dağılmakta, ayrılmakta ve kendilerini ayrı olarak göstermektedirler. Böylece, sürekli olan şeyden merkezi olarak geçen boşluk dışındaki alan, harap olmuş bir şey olarak veya bağımsız bir yapının katı kalıntısı olarak, boşluklu bir boşluk olarak ortaya çıkmaktadır³ (Krell, 1990). Oluşturulan bu boşluk, adet galeri boşluğunun oluşmasını sağlamış, boşluklardan 2 tanesi kutsal ve dini sergi noktalarından gezilebilir olarak tasarlanmıştır (Young, 2000). Bu boşluklardan bir ta-

3 Libeskind'in Berlin Yahudi Müzesi için açılan yarışmaya katılım yazısından alınmıştır. Bu belge müzik kağıdı üzerine yazılmıştır.

nesinde Fallen Leaves adı ile oluşturulan Menashe Kadishman'ın çalışması bulunmaktadır. Açık ağızlı 10000 kadar yüzün soyutlanarak tasvir edildiği sembolik alan, zemin katta soykırım kurbanlarının acı anılarını anlatmaktadır (URL 4).

4. Müzenin Ziyaretçi Üzerindeki Etkisi

Berlin Yahudi Müzesi'nin ziyaretçi istatistikleri ve yorumlarının elde edilmesi amacıyla TripAdvisor adlı dünyanın en büyük seyahat sitesi verileri kullanılmıştır. Nisan 2018 ile Nisan 2019 tarihleri arasında müzeyi deneyimlemiş ve “Bu mekan size nasıl hissettirmektedir” sorusunun yanıtını vermiş kullanıcılar arasından rastgele seçim yöntemi ile 50 kişinin yorumları değerlendirilmiştir. Bunun yanında mekanın 5 ölçekli puanlama sistemi ile değerlendirilen toplamda 4175 kişi ve İbraniceyi kullanan toplam 32 kişinin de verileri çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

5'lik puanlama sistemine göre toplam ziyaretçilerin %54'ü mekanı çok başarılı bulurken bu oran İbranice dili bazında %41'e düşmekte, son bir sene içinde yapılan değerlendirmeler baz alındığındaysa %32'ye düşmektedir. Çok kötü (1) değerlendirmesi yapan kullanıcılar ise toplam ziyaretçilerin %5'ini, İbranice konuşanların %6'sını, son 1 senelik seçki kısmın ise %8'ini oluşturmaktadır.

TripAdvisor adlı seyahat sitesinde son bir sene içinde yapılmış yorumlar incelendiğinde, yapı ile ilgili kullanılan sözcük öbekleri “duygusallık”, “ilginç”, “hayal kırıklığı” ve “bir kısmı kapalı” kelimeleri olmuştur. Toplamda 44 adet tespit edilen bu sözcük öbeklerinden 32 tanesi yapı ile ilgili verilmek istenen duyguları desteklemekte ve toplamda 57 kez yorumların içinde geçmektedir. Buna karşın, 12 sıfat veya sözcük öbeği yapının vermek istediği mesajlarla zıtlık oluşturmakta, ziyaretçiler tarafından olumsuz bulun-

mun temelde hangi düşünce sistemine dayandığı ise hala tartışmalı bir konudur. Bu çalışmada, biçime etki eden faktörlerden akım, anlam ve benzeşim kavramları kullanılarak “anı” faktörünün değerlendirmesi yapılmış, yapı biçimi üzerindeki etkisi belirlenmiştir.

Çalışmada Libeskind’in Berlin Yahudi Müzesi çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Yapı, formu ve altında yatan kavramlar nedeniyle toplum hafızasını canlandırmakta etkin bir yapıdır. Berlin Yahudi Müzesi’nin biçimlenmesinde etkili olan faktörler soyut düşünce sisteminin somutlaştırılması ile oluşturulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Berlin Yahudi Müzesinde düşünce – form ilişkisi

	Akım	Anlam	Benzeşim	Oluşturulma Şekli	Anı Faktörü
Yapı Formu	<i>Dekonstrüktivizm</i>	<i>Berlin’de Yahudi tarihi</i>	<i>Davut Yıldızı</i>	<i>Bozma</i>	
Cephe Formu	<i>Dekonstrüktivizm</i>	<i>Yahudilerin yaşam alanları</i>	<i>Yahudi yaşam haritası</i>	<i>Bir araya getirme</i>	Yahudi Soykırımı:
İç mekan Formu	<i>Dekonstrüktivizm</i>	<i>Tarihte oluşturulan boşluklar</i>	<i>Kırıklı çizginin tahribi</i>	<i>Eksiltme</i>	Ölüm Sürgün Hapsetme İfşa etme
	<i>Dekonstrüktivizm</i>	<i>Yalancı kurtuluş</i>	<i>Köken – ülke ilişkisi</i>	<i>Çoğaltma</i>	
	<i>Dekonstrüktivizm</i>	<i>Son</i>	<i>Çıkamaz sokak</i>	<i>Kapatma</i>	

Berlin Yahudi Müzesi’ni ziyaret eden kullanıcılar, anı değerlerinden oluşan bir bellekle mekanları ziyaret ederek oluşturdukları sıfatlar, doğrudan toplumda yaşanan acı

olayın yapıda çağrıştırmak istediği duygularla örtüşmektedir. Yapı, anlam ve benzeşim yoluyla pek çok veriyi içinde bulundurmasına karşın ziyaretçilerin almayı bekledikleri duygu, toplum belleğine kazınmış olayın yaşattıklarından oluşmaktadır. Örneğin, Libeskind soykırım müzesinde vermek istediği çaresizlik ve sonu çağrıştıran duygular, toplumda yaşanmışlıkları çağrıştıran mekana özgün değerini kazandırmaktadır.

Sonuç olarak, biçimi oluşturan pek çok kavram birbirleriyle ilişkili olmakla beraber, bu kavramlar anı faktörünü geri planda bırakarak, görünürlüğünü azaltmışlardır. Ancak, toplum ve yaşamla ilişkili olarak anı faktörü, diğer faktörlerin uygulanmasında ve somutlaştırılmasında temel görevi görmektedir. Simgesel ve benzeşme yoluyla oluşturulan yapıların temelinde canlandırılan anılar ve yaşanmışlıklar bulunmaktadır. Bu nedenle yapıların oluşma biçimleri arasında “anı” faktörünün yeri de yeniden değerlendirilmeli, bir etken olarak sayılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Allen, s., 1990. Libeskind's Practice of Laughter: An Introduction by Stan Allen. In *Between the Lines: Extension to the Berlin Museum, with the Jewish Museum: Assemblage 12*: 20-25.
- Andenmatten, S., Walsh, C., Wilsniewski, J., 2011. Jewish Museum Berlin. Rensselaer Case Studies Project. Rensselaer Polytechnic Institute, ABD.
- Arnheim, R., 1974. *Art and visual perception: A psychology of the creative eye*. University of California Press. USA.
- Avcı, H., 2013. Yarışmayla Yapılan Yahudi Müzesi, Arkitera. Erişim Tarihi, 12.04.2019. Erişim Adresi: <http://www.arkitera.com/haber/16961/yarismayla-yapilan-yahudi-muzesi>
- Bacon, E. N., 1974. *Design of Cities*. The Viking Press, New York. S.16.ss.296
- Capanna, A., 2009. Music and Architecture: A Cross between Inspiration and Method. *Nexus Network Journal* 11:257-272.
- Dağgülü, İ., Dağgülü, M., 2019. Mimarlıkta Biçimlerin oluşma Etkenleri, Yayınlamamış ders notları, YTÜ, İstanbul.
- Dinler, S. Z., 2007. Yükselen Mimarlıklar ve (Yenilik olgusu ile ilişkiler içinde) Getirdikleri Açılımlar. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ergünay Kurtçu, G., 1999. Mimari kütlede biçimleniş faktörleri. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Edirne.s.74. ss.197.
- Erzen, J. N., 2015. Form and meaning in architectural theory. *Serbian Architectural Journal*.7(1):75-84.
- Fitzgerald, S., 2011. *Children of the Holocaust*. Compass Point Books, The USA.ss.64.
- Gelernter, M., 1995. *Sources of Architectural Form (A Critical History of Western Design Theory)*. Manchester University Press, Manchester, 1995.

- Güngör, H., (2005). Temel Tasar. Esen Ofset Matbaası, İstanbul. S.6.ss. 258
- Hasol, D. 2014. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul. S.84
- Hegel, G.W.F., 2010. Encyclopedia of the Philosophical Sciences in Basic Outline. Çeviren: Klaus. Brinkmann, Daniel O. Dahlstrom. Cambridge University Press, UK. S.200. ss.303
- İnceoğlu, N., İnceoğlu M., 2004. Mimarlıkta Söylem Kuram ve Uygulama. Tasarım Yayın Grubu, İstanbul.ss.2016.
- Krell, D. F., 1990. I Made it on the Verge: A letter from David Farrell Krell. . In Between the Lines: Extension to the Berlin Museum, with the Jewish Museum: Assemblage 12: 26-57.
- Libeskind, D. (1999) Jewish Museum Berlin, G+B Arts International, Berlin.ss. 160.
- Libeskind, D., 2004. Breaking Ground: Adventures Life and Architecture, Riverhead Books, New York.
- Maden, F., Şengel, D., 2009. Kırılan Temsiliyet: Libeskind'de Bellek, Tarih ve Mimarlık. METU Journal of the Faculty of Architecture, 26(1):49-70.
- Oswald F., 1986. Foreword. Pierre von Meiss içinde *Elements of Architecture: From form to place*. S.9-11.
- Peters, F. E., 1967. Greek Philosophical Terms. New York, 1967. S.46
- Rapoport, A., 1969. House Form and Culture. Prentice Hall, USA.ss.162.
- Reeh, H., 2016. Encountering Empty Architecture: Libeskind's Jewish Museum Berlin. Journal of Art Historiography, 15/HR1.
- URL 1. <https://www.jmberlin.de/en/jewish-museum-berlin-sets-new-record>
- URL 2. <https://tripadvisor.mediaroom.com/tr-about-us>

URL 3. <https://www.jmberlin.de/en/libeskind-building>

URL 4. <https://www.jmberlin.de/en/shalekhet-fallen-leaves>

Warburton, 2018. Felsefenin Kısa Tarihi. Çeviren: Güçlü Ateşoğlu. Alfa Yayınevi, İstanbul,s. 24.ss.359

Yıldırım, T., 2001. Bina işlevi ile bina biçimi ilişkisinde çizge teorisi kullanımı ile veri eldesi. Doktora Tezi. İTÜ, İstanbul.s.81.ss.218.

Yılmaz, S., 1999. Evolution of the Architectural Form Based on the Geometrical Concepts. Master Thesis, Izmir Institute of Technology, İzmir.ss. 122.

Young, J. E., 2000. Daniel Libeskind's Jewish Museum in Berlin: The Uncanny Arts of Memorial Architecture. Jewish Social Studies,new Series. 6(2): 1-23.

AÇIK ALAN ANIT VE HEYKELLERİNİN ISPARTA ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ

Candan Kuş ŞAHİN¹, Büşra ONAY²,
Mehmet TOPAY³, Esra MİRZA⁴

BÖLÜM 3

1 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

2 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
busraezenci@sdu.edu.tr

3 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

4 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

AÇIK ALAN ANIT VE HEYKELLERİNİN ISPARTA ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ

Candan Kuş ŞAHİN¹, Büşra ONAY²,

Mehmet TOPAY³, Esra MİRZA⁴

1. GİRİŞ

Kentsel mekânlarda yer alan sanat eserleri, toplumun sorunlarını yansıtırken, kültürel birikimlerin iletilmesini, kentin çevresiyle bütünleşmesini, kent ve çevre birlikteliğinin anlam kazanmasını sağlayan, bütünsel bir yapıya sahiptirler. Açık alan heykelleri, çağdaş bir çevre oluşumunda büyük rol üstlenen plastik elemanlardır (Güç, 2005).

Plastik sanatlar; insanın, şekli olmayan maddeye şekil vererek yarattığı sanat dallarıdır. Temel olarak üç ana dalda ele alınan plastik sanatlar birisi olan heykel, kamusal sanat türleri içinde tarihsel olarak en eski ve en yaygın olarak uygulanmış sanat biçimidir (Kurt, 2007). Ayrıca kentsel mekânlarda plastik elemanlar olarak ortaya çıkan heykeller, kentsel peyzajı oluşturan diğer elemanlarla birlikte kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunmaktadır (Kurtaslan, 2005).

Sanatçının amacına uygun olarak seçtiği malzemelerden inşa edilerek oluşturulan üç boyutlu, dokunulabilen, uzayda yer kaplayan bir biçim olarak tanımlanan heykeller (Yılmaz, 1999); açık mekanlarda, farklı amaçlara hizmet etmek için farklı biçimlerde kullanılmaktadır. İnsanların yaşamlarını estetik açıdan olumlu etkileyen açık alan heykelleri, kamusal alanların anlamlandırılmasında aktif bir biçimde rol almaktadırlar (Polat vd., 2012).

1 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

2 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
busraezenci@sdu.edu.tr

3 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

4 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

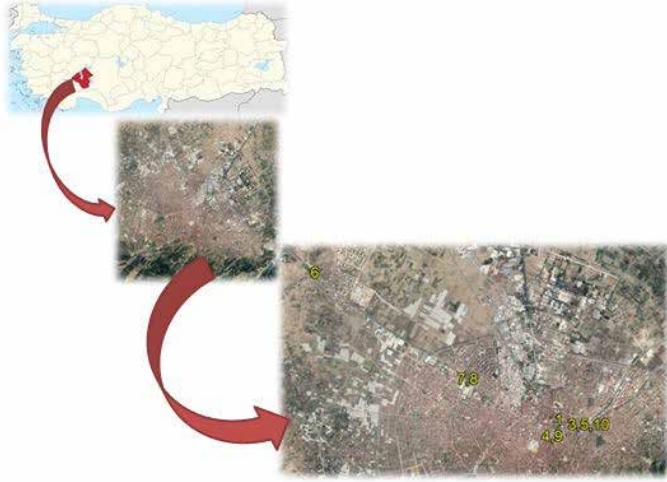
Kentsel açık alanlarda, özellikle kamusal alanlarda yer alan heykellerin kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmeleri için belirli ilkeler doğrultusunda tasarlanmaları gerekmektedir (www.iksv.org).

Kent ve sanat birlikteliğinde önemli rol üstlenmekte olan açık alan heykelleri, kamuya ait heykellerdir. Bu sebeple, kentlerin meydanlarına, yapılarının önlerine, açık alanlarına yerleştirilecek olan heykellerin asıl sahipleri de o mekânı kullanan insanlardır (Güç, 2005).

2. Materyal ve Metod

2.1. Materyal

Antik çağlara kadar uzanan tarihi geçmişe, özgün kültürel özelliklere, göz alıcılığı ve çeşitliliğiyle dikkat çeken doğal güzelliklere sahip olan Isparta İli, Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde Göller Bölgesinde yer almaktadır. 8.933 km²'lik yüzölçümüne sahip olan şehrin rakımı ortalama 1050 metredir. Coğrafyası üzerinde çok sayıda göl, gölet, dağ, yayla, kanyon, mağara, orman, akarsu ile milli ve tabiat parkları bulunan Isparta, bu zenginlikleriyle gelen turistlere ve doğaseverlere her türlü alternatif turizm imkânlarını sunar. Isparta merkez ilçede Akdeniz İkliminin etkileri görülmektedir. Kışlar yağışlı ve daha ılıman geçerken, yazlar sıcak ve nemlidir (<http://www.isparta.gov.tr/isparta>) (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma alanı

Araştırma materyali olarak, Isparta kent merkezinde yer alan 10 adet anıt ve heykel seçilmiştir. Kent merkezinde yer alan anıt ve heykellerden 5 tanesi tarihi ve milli değerlere aittir. Bunlardan ilki Atatürk Anıtı'dır (F1). 1 tanesi Isparta ilini "Türkiye'nin Gül Bahçesi" yapan Gülcü İsmail Efendi'ye (F2) ait, 1 tanesi Türk Büyüklerine (F3), 1 tanesi Isparta için büyük bir değer olan Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e (F4) aittir. Bu kategorinin sonuncusu ise Şehitler Anıtı'dır (F5) (Şekil 2).

Şekil 2. Tarihi ve milli değerlere ait anıt ve heykeller

Simgesel özelliklerin heykellerin kullanımıyla ilişkisi çalışma kapsamında ele alınmıştır. Diğer kategori ise; bölgeye özgü süs bitkileri ve meyveler (Gül, üzüm, elma ve kiraz) (F6, F7, F8, F9) ile Isparta ilinin kültürünü yansıtan geleneksel el sanatlarına (halıcılık) (F10) aittir (Şekil 3).

Şekil 3. *Simgesel özellikler taşıyan heykeller*

Ayrıca araştırmada materyal olarak, konu ile ilgili kitap, yerli ve yabancı makaleler ile internetten elde edilen veriler kullanılmıştır. Araştırma alanı olarak seçilen Isparta Kent merkezinde yer alan heykellere ilişkin gözlemler yapılmış, fotoğraflar çekilmiş, uzmanlarla sözlü görüşmeler yapılmıştır.

1.1. Yöntem

Çalışmada ilk olarak Isparta kent merkezindeki anıt ve heykeller fotoğraflandırılmıştır. Bu fotoğraflar kategorilere ayrılmış ve içlerinden önemli görülen 10 tanesi tespit edilmiştir. Daha sonra bireylerin anıt ve heykellerle ilgili görüşlerini almak ve farkındalıklarını ortaya koymak amacıyla anket yapılmıştır. Bunun için, rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 100 kişiye 9 sorudan oluşan anket uygulanmıştır. Anket 2 kısımdan oluşmaktadır. 1. kısımda

kişisel özelliklere ilişkin sorular yer almaktadır. 2. kısımda ise anıt ve heykellerin nerede yer aldığı ve ne hissettirdikleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

1. ARAŞTIRMA BULGULARI

1.1. Isparta Kent Merkezindeki Anıt ve Heykellere İlişkin Bilgiler

Kent merkezinde yer alan anıt ve heykellerden ilk 5 tanesi tarihi ve milli değerlere aittir. Söz konusu anıt ve heykellerden ilki Atatürk Heykeli'dir. Heykel, Valilik binasının önünde yer alan 15 Temmuz Demokrasi Meydanı'nda bulunmaktadır.

İkincisi, Isparta'ya gülü getiren isim olarak bilinen Gülcü İsmail Efendi'ye aittir. Kent merkezinde, Valilik Binası'nın önünde yer alan anıt, Gül yetiştiriciliği, Isparta halkının önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır.

Üçüncüsü, Isparta Belediyesi tarafından 2013 yılında Karaağaç Mahallesi'nde yapılan "26 Şubat Hocalı ve Şehitler Parkı"nda yer alan, Isparta'da doğup büyüyen 10 siyaset, sanat ve bilim insanına aittir.

Dördüncüsü, kent merkezinde İsmet Paşa Caddesi üzerinde yer alan, Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in anıtıdır. Isparta'nın en önemli simgelerinden birisidir.

Beşincisi, yine Isparta Belediyesi tarafından 2013 yılında Karaağaç Mahallesi'nde yapılan "26 Şubat Hocalı ve Şehitler Parkı"na aittir. Parkın girişinde bulunan ve üzerinde kuş evleri yer alan yapıda, şehitlerin isimleri bulunmaktadır.

Kent merkezinde yer alan anıt ve heykellerden son 5 tanesi ise kültürel değerlere aittir. Bölgeye özgü bitkisel ma-

teryaller ile Isparta ilinin kültürünü yansıtan geleneksel el sanatlarına aittir. Bunlardan ilki, kent girişlerinde yer alan ve Isparta gülünü simgeleyen heykeldir. Isparta için önemli bir ekonomik değer olan gülden elde edilen gül suyu, gül kremi, gül reçeli, gül lokumu, gül sabunu gibi pek çok ürün, Isparta ekonomisine canlılık kazandırmaktadır. Aynı zamanda gül yağı da edilmektedir (Özçelik, 2011). Dünyadaki en büyük gül yağı üreticisi konumunda Türkiye bulunmaktadır. Gül yağı üretiminin %84,41'lik oranı Isparta'dan karşılanmaktadır (Örmeci Kart vd., 2012). Gü- lün önemli olması nedeniyle ikinci heykel de gül olarak seçilmiştir.

Üçüncü, elma ve kirazın birlikte yer aldığı çalışmadır. Isparta, Türkiye'de elma üretiminde ilk sırada yer almaktadır. Eğirdir Gölü havzasında, gölün olumlu etkisinden dolayı yetiştirilen elmanın kalite ve kantitesi tartışılmazdır. İklim avantajı ve yeni bahçelerde klon anaçların kullanımı ile yüksek verim ve kalite yakalanmaktadır. Isparta'da ün yapmış, ihracat vasfı yüksek olan, meyve kalitesi ve pazarlarda aranan bir çeşit olması ve meyve özellikleri bakımından yola dayanımı çok iyi, meyve eti sert, uzun sap özelliği, çok lezzetli ve aromatik özellikleri nedeniyle farklı türlerde kiraz üretilmektedir. Türkiye kiraz üretiminin %5'i Isparta'dadır. Ayrıca üretilen kirazın büyük bölümü ihraç edilmektedir (<http://www.isparta.gov.tr/isparta-kirazi>).

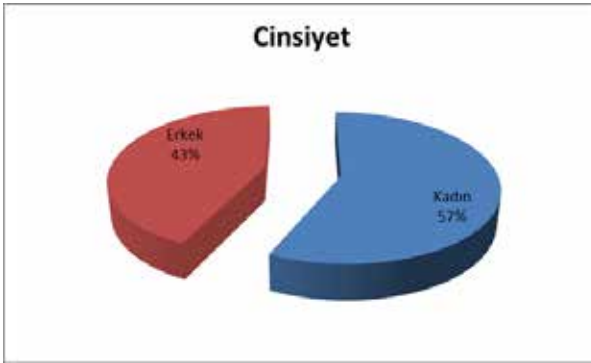
Dördüncü heykel, Mimar Sinan Camisine gelir elde etmek için bedesten ile cami arasında 16 adet dükkândan yapılmış olan Eski Üzüm Pazarına ismini veren ve Isparta için önemli bir ekonomik değeri olan üzüm meyvesine aittir. Kent merkezinde yer alan heykel; bir yüzünde Allah'ın 99 isminin yer aldığı, diğer tarafta hilaller ile yıldızların bulunduğu, 3.500 taneden oluşan üzüm salkımı şeklindedir (<http://www.haber32.com.tr/isparta>)

Çalışmanın sonuncusu, Isparta'ya özgü en önemli kültürel olgulardan olan halıcılığa aittir. Kendine özgü dokusu ve desenleriyle Tüm dünyada adını duyurmuş olan Isparta halısı, ev tezgâhlarında dokunan kendine özgü deseni ve kalite özellikleri olan bir üründür.

1.2. Isparta Kent Merkezindeki Anıt ve Heykellere İlişkin Anket Sonuçları

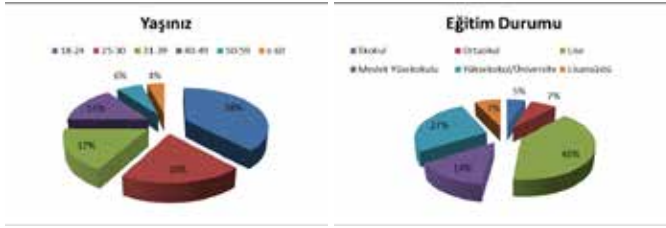
1.2.1. Denek Profili

Isparta kent merkezinde, rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 100 denekğin cinsiyetine ait veriler Şekil 4'te verilmiştir.

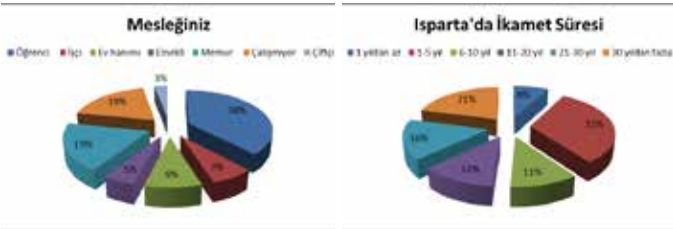
Şekil 4. Deneklerin cinsiyet durumları

Ankete 57 kadın ve 43 erkek olmak üzere toplam 100 kişi katılmıştır. Deneklerin çoğunluğunun 18-24 yaş aralığında olduğu (%38) ve lise mezunlarından (%40) oluştuğu dikkati çekmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Deneklerin yaş ve eğitim durumları

Deneklerin çoğunluğunu (%38) öğrenciler oluşturmaktadır ve aynı zamanda çoğunluğunun (%32) Isparta'da 1-5 yıl arasında yaşadıklarını görülmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Deneklerin meslek ve Isparta'da ikamet süreleri

1.2.2. Anıt ve Heykellerin Kullanımları ile İlgili Bilgiler

Deneklere, çalışma kapsamında ele alınan, kent merkezinde farklı mahallelerde, farklı alanlarda bulunan ve farklı amaçlarla kullanılan anıt ve heykellerle ilgili sorular yöneltilmiştir. Kent merkezinde yer alan anıt ve heykellerden 5 tanesi tarihi ve milli değerlere aitken, 5 tanesi de şehre özgü süs bitkileri ve meyveler ile halıcılığa aittir.

İlk olarak deneklere, anıt ve heykellerin farkındalıklarını belirlemek amacıyla nerde olduğunu bilip bilmedikleri sorulmuştur (Şekil 7). Alınan cevaplar ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Şekil 7. Anıt ve heykellerin farkındalıkları

- **Fotoğraf 1:** Deneklerin çoğunluğu 1. Fotoğrafta yer alan Atatürk Anıtı'nın nerede olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir. Valilik Binasının önünde yer alan “15 Temmuz Cumhuriyet ve Demokrasi Meydanı”, resmi özel gün ve bayramlarda, kutlamalarda ve anmalarda yoğun olarak kullanılmaktadır. Meydanda yer alan anıt, Isparta için önemli bir yere sahiptir. Ayrıca herhangi bir program olmadığı zaman geçiş için de kullanılan meydana yer alan Atatürk Anıtı'nın yerinin bilinmesi, beklenen bir sonuçtur.
- **Fotoğraf 2:** Deneklerin çoğunluğu, 2. Fotoğrafta yer alan Gülcü İsmail Efendi'ye ait anıtın nerede olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir. Kent merkezinde, Valilik Binası'nın önünde yer alan anıt, Isparta'ya gülü getiren isim olarak bilinen Gülcü İsmail Efendi'ye aittir. Meydanın yoğun kullanımı nedeniyle kişilerin anıtın farkında olması, beklenen bir sonuçtur.
- **Fotoğraf 3:** Deneklerin çoğunluğu, 3. Fotoğrafta yer alan, Isparta'da doğup büyüyen 10 siyaset, sanat ve bilim insanına ait olan anıtların nerede olduğunu

bilmediklerini ifade etmişlerdir. Isparta Belediyesi tarafından 2013 yılında Karaağaç Mahallesi’nde yapılan “26 Şubat Hocalı ve Şehitler Parkı”nda yer alan anıtların denekler farkında değillerdir. Oysa Isparta kenti için önemli bir değerdir.

- **Fotoğraf 4:** Deneklerin çoğunluğu, 4. Fotoğrafta yer alan Türkiye’nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e ait anıtın nerede olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir. Anıt, içinde bulunduğu Kaymakkapı Meydanı’nın en önemli simgesi durumundadır. Isparta’nın kültürel mirası içerisinde önemli bir yere sahip olan Kaymakkapı Meydanı’nda birçok tarihi yapı, yeni yapılarla bir arada yer almaktadır. Isparta kenti için bir ticaret ve cazibe merkezi olan meydan, aynı zamanda bir buluşma noktası konumundadır. Bu nedenle bireylerin anıtın farkında olması beklenen bir sonuçtur.
- **Fotoğraf 5:** Deneklerin çoğunluğu, 5. Fotoğrafta yer alan heykelin nerede olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir. Isparta Belediyesi tarafından 2013 yılında Karaağaç Mahallesi’nde yapılan “26 Şubat Hocalı ve Şehitler Parkı”nda yer alan heykel üzerinde şehitlerin isimleri yer almakta ve kuş yuvaları bulunmaktadır. Denekler bu heykelin farkında değillerdir.
- **Fotoğraf 6:** Deneklerin çoğunluğu, 6. Fotoğrafta yer alan heykelin nerede olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir. Kentin girişinde yer alan ve Isparta gülünü simgeleyen heykeldir. Gül, Isparta için önemli bir ekonomik değerdir. Şehir dışından Isparta’ya geliş güzergahında ve aynı zamanda üniversiteye gidiş yolu üzerinde bulunması, heykelin farkındalığını arttırmıştır.

- **Fotoğraf 7:** Deneklerin çoğunluğu, 7. Fotoğrafta yer alan heykelin nerede olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir. Isparta için önemli bir ekonomik değer olan gül, kentin açık yeşil alanlarında farklı şekillerde heykel olarak kullanılmaktadır. Isparta'nın en büyük alışveriş merkezinin bahçesinde yer alan heykel, birçok kişinin dikkatini çekmektedir. Yoğun olarak kullanılan bir yerde bulunması, heykelin farkındalığını arttırmıştır.
- **Fotoğraf 8:** Deneklerin çoğunluğu, 8. Fotoğrafta yer alan heykelin nerede olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir. Elma ve kirazın birlikte yer aldığı heykel, şehrin en büyük alışveriş merkezinin yakınında, aynı zamanda üniversite yolu üzerinde ve öğrencilerin ikamet olarak tercih ettikleri bir konumda yer almaktadır. Yoğun olarak kullanılan bir yerde bulunması, heykelin farkındalığını arttırmıştır.
- **Fotoğraf 9:** Deneklerin çoğunluğu, 9. Fotoğrafta yer alan heykelin nerede olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir. Bir yüzünde Allah'ın 99 isminin yer aldığı, diğer tarafta hilaller ile yıldızların bulunduğu, 3.500 taneden oluşan üzüm salkımı şeklinde (<http://www.haber32.com.tr/isparta>) olan heykel, kent merkezinde, Kaymakkapı Meydanı'nda yer almaktadır. Halkın yoğun olarak kullandığı bir yerde bulunması, heykelin farkındalığını arttırmıştır.
- **Fotoğraf 10:** Deneklerin çoğunluğu, 10. Fotoğrafta yer alan heykelin nerede olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir. Isparta'nın önemli kültürel olgulardan olan halıcılığa ait olan heykel, 26 Şubat Hocalı ve Şehitler Parkı'nda yer almaktadır. Isparta kenti için önemli bir değer olmasına rağmen denekler heykelin farkında değillerdir.

Yoğun ve farklı kullanıcı profiline sahip mekanlardaki anıt ve heykellerin algılanması daha fazla olmaktadır. Ancak kent merkezinde veya alışveriş merkezi yakınında olmayan anıt ve heykellerin farkında olunmadığı görülmektedir.

Sonraki aşamada, fotoğraflardan yararlanarak, heykel ve anıtların deneklere ne hissettirdiği ile ilgili düşünceleri alınmaya çalışılmıştır. Deneklerden, heykel ve anıtları tek kelime ile ifade etmeli istenmiştir. Bunun sonucunda; “İlginç, Uyumlu, Karmaşık, Gizemli, Anılsız, Gereksiz, Estetik” ifadeleri yer almıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Heykellerin bireylerde yarattığı hisler

Anıt ve heykeller ayrı ayrı irdelendiğinde; Atatürk Anıtı'nı 50 denek uyumlu, 33 denek estetik ve 13 denek de ilginç bulmuştur. Gülcü İsmail Efendi'ye ait olan anıt ise 24 denek tarafından uyumlu bulunurken, 15 denek tarafından karmaşık, 13 denek tarafından ilginç ve 13 denek tarafından da anlamsız bulunmuştur. 26 Şubat Hocalı ve Şehitler Parkı'nda yer alan, Isparta'da doğup büyüyen 10 siyaset, sanat ve bilim insanına ait olan anıtları 20 denek uyumlu, 20 denek karmaşık bulurken, 20 denek te anlamsız bulduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı

kanı Süleyman Demirel'e ait anıt; 35 denek tarafından uyumlu, 20 denek tarafından estetik bulunurken, 17 denek tarafından da gereksiz bulunmuştur. 26 Şubat Hocalı ve Şehitler Parkı'nda yer alan heykeli ise; 21 denek uyumlu, 16 denek gereksiz, 15 denek karmaşık ve 15 denek de estetik bulmaktadır.

Kent merkezinde bulunan, kültürel değerlere ait heykeller irdelendiğinde ise; kentin girişinde yer alan ve Isparta gülünü simgeleyen heykel, 28 denek tarafından uyumlu ve 20 denek tarafından estetik bulunurken, 15 denek tarafından da anlamsız bulunmuştur. Isparta kent merkezindeki en büyük alışveriş merkezinin bahçesinde yer alan gül heykeli; 36 denek gereksiz, 18 denek estetik ve 15 denek de anlamsız bulmaktadır. Yine aynı alışveriş merkezinin yakınında yer alan ve elma ve kirazın birlikte yer aldığı heykel, 34 denek tarafından gereksiz, 20 denek tarafından anlamsız, 14 denek tarafından da ilginç bulun-
maktadır. Bir yüzünde Allah'ın 99 isminin yer aldığı, diğer yüzünde hilaller ile yıldızların bulunduğu üzüm salkımı şeklindeki heykeli; deneklerin 29'u gereksiz, 20'si estetik, 14'ü ise anlamsız bulduğunu ifade etmişlerdir. Isparta'nın en önemli kültürel olgulardan olan halıcılığa ait olan heykel ise; 20 denek tarafından gereksiz, 19 denek tarafından estetik, 16 denek tarafından gizemli bulunurken, 16 denek tarafından da anlamsız bulunmuştur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumların ve kentlerin çağdaşlığını belirlemede sanat çok önemli bir yer tutmaktadır. Kentsel alandaki sanatsal çalışmalar, kente ve kentsel mekana anlam katmaktadır. Bu anlam derinliği, sanatın toplumsal anlamı ile oluşmakta ve sanat eseri, kentsel mekanın fiziksel niteliklerine önemli katkılar sağlamaktadır. Sanat yapıtlarından yoksun bir kent tasarımı beraberinde bozulmayı, çirkin bir yapılanmayı getirebilir.

Heykeller ve anıtlar, yerleştirildiği mekânı değiştiren, onu anlamlandıran, geçmişin işlevselliğinden ve sıradanlığından kurtaran plastik öğelerdir. Heykel ve anıtların bu fonksiyonları yerine getirebilmeleri için hem toplumsal hem de fiziksel açıdan çevresi ile doğru ve olumlu ilişkiler içinde olması beklenmektedir.

Heykel ve anıtların, kent içerisinde mekan ile birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Çalışma kapsamında irdelenen Isparta kent merkezindeki anıt ve heykellerin, çevreleri ile olan ilişkileri ele alındığında, çoğunlukla çevre ile ilişki kurulmaksızın yerleştirdikleri, anıt ve heykellerin algılanabilirliklerinin sağlanamadığı tespit edilmiştir.

Kentleşme, sanayileşme, ekonomik ilerleme vb gelişmeler, insanları çevreden koparmakta, çevreye karşı duyarsızlaştırmaktadır. Kentsel alanlarda yer alacak anıt ve heykeller, bulundukları mekanlara olumlu etkiler kazandırarak estetik açıdan yerleştirildiği ortamı zenginleştirecektir. Sanat ürünleri, çağdaş düşünceye sahip, eğitim almış, donanımlı ve estetik kaygılar taşıyan insanların yaşadığı bir toplumda gerçek anlamını bulmaktadır. Bu nedenle kentin yöneticilerine, eğitimcilerine, sanatçılara, mimarlara, heykeltıraşlara, kent plancılarına ve peyzaj mimarlarına büyük görevler düşmektedir.

KAYNAKLAR

- Güç, M., 2005. Açık Alan Heykellerinin Kent Estetiğine Katkısı. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı. Adana.
- Kurt, E. K., 2007. Kamusal Alanda Sanat ve Kentsel Mekana Etkileri İstanbul'da Heykel Uygulamaları İrdelemesi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programı. İstanbul.
- Öztürk Kurtaslan, B., 2005. Açık Alanlarda Heykel Çevre İlişkisi ve Tasarımı. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18; 193-222, Kayseri.
- Yılmaz, M., 1999. Heykel Sanatı. İmge Kitabevi, Ankara.
- Polat, A. T., Öztürk Kurtaslan, B., Peker, E., 2012. Gençlik Parkında Kullanılan Açık Alan Heykellerine Yönelik Park Kullanıcılarının Görsel Algıları. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi (2012) 13(2):170-180, Artvin. (www.iksv.org).(<http://www.isparta.gov.tr/isparta>)
- Özçelik, H., 2011. Isparta Gülcülüğünde Yeni Alternatifler. Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 123-130.
- Örmeci Kart, M. Ç., İkiz, M., Demircan, V., 2012. Türkiye'de Yağ Gülü (*Rosa damascena*) Üretimi ve Ticaretinin Gelişimi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, Sayı:7, Cilt: 1, s. 124-134, Isparta.

<http://www.isparta.gov.tr/isparta-kirazi>

<http://www.haber32.com.tr/isparta>

ISPARTA'DA YAŞAYAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN “KENT İMAJI” ALGISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Büşra ONAY¹, Mehmet TOPAY²,
Candan KUŞ ŞAHİN³, Esra MİRZA⁴

1 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
busraezenci@sdu.edu.tr

2 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

3 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

4 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

ISPARTA'DA YAŞAYAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN “KENT İMAJİ” ALGISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Büşra ONAY¹, Mehmet TOPAY²,
Candan KUŞ ŞAHİN³, Esra MİRZA⁴

1.GİRİŞ

Kentler, insanlar için önemli olan, din, felsefe ve sanatların var olduğu yerler olarak tanımlanmaktadır. Bir kentin kimliğinin tanımlaması yapılırken; kentin doğal yapısı, coğrafi özellikleri, örf, adet ve inanışları, kültürel değerleri ile ekonomik ve siyasi yapısının tanımlanmasının iyi yapılması gerekmektedir. Connolly (1995) insan hayatının vazgeçilmez bir parçası olarak görülen kimliğin her bireyin ihtiyacının olduğunu ve kimiksiz bir “hayat biçimi” olamayacağını vurgulamıştır. Kimlik, bir nesnenin diğer nesnelerle arasında olan fark olarak tanımlanmakta ve diğer varlıklarla eşitlik anlamında değil teklik ve özgün olma hali anlamında kullanılmaktadır (Lynch, 1960). Kent kimliği; kentin doğal kaynakları, doğası, turizm potansiyeli, altyapısı, kurum ve kuruluşları, kent içerisinde yaşayanların özellikleri gibi birçok özelliği içerisinde bulunduran bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Avcılar ve Kara, 2015). Kent imajı ise, kentin görsel niteliği ile ilgili olup, kente bir kimlik kazandıran ve kullanıcısı için anlam taşıyan yapılardan oluşmakta olup kent imajı yaratma çabaları, modern dönem ile gelişmeye başlamıştır (Ekşioğlu Çetintahra, 2011).

1 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, busraezenci@sdu.edu.tr

2 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

3 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

4 Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

1.2. Kent İmajı Kavramı

Günümüz kentlerinde kaybolan kent kimliğinin yeniden kazandırılması ve kentlerin tarihsel dokusunun korunması, kentlerin sürdürülebilirliği ve yaşanabilirliği açısından önemli hale gelmiştir. Çünkü kentlerdeki mevcut tarihi ve kültürel değerler, kentin yaşam alanlarının ve onların niteliğini artıran en önemli unsurlardandır. Ayrıca bir kent hafızası oluşturulmasında; kentin tarihi ve kültürel değerlerine sahip çıkılması ve bunların sürdürülebilirliğinin sağlanması önemli bir faktördür. Bu nedenle bireylerin algıları üzerinde etkili olan mekânların, bir takım mekânsal nitelikler taşıması gerekmektedir (Lang, 2005; Kaplan vd., 1998; Nasar, 1988).

Kimlik elemanları, aynı zamanda kent imajının da başlıca belirleyicisidir. Lynch (1960); bir kentin imgesini; mekânın sosyal ilişkiler açısından anlamının, isminin, işlevinin ve tarihi geçmişinin etkileyebileceğini ifade etmiştir. Fiziksel unsurlardan yola çıkarak oluşturulan kent imgesini; yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleri olmak üzere beş farklı başlık altında toplamıştır. Lynch (1960)'e göre kent imgesini oluşturan bu öğeler, içinde yaşadığımız kenti algılamamıza ve dolayısıyla da kimliklendirmemize yardımcı olmaktadır.

Küresel rekabetin yoğun olduğu günümüz kentlerinin, diğer kentlerin arasından ayrılarak gerek yatırımcılar, gerek ziyaretçiler, gerekse kent içinde yaşayan insanlar için daha fazla tercih edilme çabası vardır (Köksal ve Sarı, 2014). Bu sebeple; kentin vaadini ve karakterini oluşturan tek bir mesajın iletilmesi, rakip kentler arasında farkındalık oluşturulması, kentin, kullanıcıların zihinlerine hitap ettiği kadar duygularına da hitap etmesi gerekmektedir (Ceran, 2013).

Kullanıcıların kent ile ilgili dolaylı ve dolaysız izlenimleri, inanışları, duyguları ve düşüncelerinin etkileşim-

leri sonucunda oluşan kent imajı, kent ile ilgili görünen ve görünmeyen tüm özellikleri kapsamaktadır. Kente yönelik tanıtım ve bilgilendirmeler, broşürler, tanıtım kitapçıkları, afişler, reklam gibi iletişim faaliyetleri ile oluşmaktadır (Demirel, 2014).

Kent imajı çeşitli faktörlerden oluşmaktadır. Bu faktörler, Beerli ve Martin (2004) tarafından dokuz boyut içerisinde sınıflandırılmıştır.

1. Doğal Kaynaklar: Hava (sıcaklık, yağış, güneşli saatler, nemlilik), Plajlar (deniz suyunun kalitesi, kumlu ya da kayalı sahiller, plajın uzunluğu, plajın kalabalığı), Kırsal alan zenginliği (dağlar, korunan doğa rezervleri, çöller, göller vb.), Fauna ve floranın çeşitliliği ve benzersizliği

2. Altyapı: Gelişmiş ve kaliteli yollar, Modern binaların yaygınlaşması, Havaalanları ve limanlar, Özel ve toplu taşıma imkânları, Ticari altyapıların gelişimi, Sağlık hizmetlerinin gelişimi, Telekomünikasyon hizmetlerinin gelişimi.

3. Turizm Altyapısı: Otel vb. konaklama yerleri, Restoranlar, Barlar, Destinasyonlara ulaşım kolaylığı, Destinasyonlara yönelik geziler, Turistik bilgi ağları, Turizm merkezleri.

4. Eğlence Yerleri: Tema parkları, Eğlence ve spor aktiviteleri (avcılık, golf, dalgıçlık, balıkçılık, kayak vb.), Su parkları, Hayvanat bahçeleri, Macera aktiviteleri, Alışveriş alanları.

5. Kültür, Tarih ve Sanat: El sanatları, Müzeler, Tarihi binalar, Anıtlar vb., Festival, Konser vb., Folklor, Gastronomi, Din / İnanç, Yaşam tarzları.

6. Siyasi ve Ekonomik Faktörler: Siyasi istikrar, Siyasi eğilimler, Ekonomik kalkınma, Güvenlik (terör saldırıları, suç oranı), Fiyatlar.

7. Doğal Çevre: Hava ve gürültü kirliliği, Temizlik, Manzara güzelliği, Kent ve ilçelerin çekiciliği, Kalabalık nüfus.

8. Sosyal Çevre: Yerel halkın misafirperverliği ve dostluğu, Yoksulluk, Yaşam kalitesi, Dil engeli.

9. Kentin Atmosferi: Lüks, Moda, Ünlü yerler, Aile için yerler, Egzotik, Mistik, Dinlendirici, Stresli, Eğlence- li-keyifli, Hoş, Sıkıcı, Çekici veya ilginç.

Bu süreçte önemli olan hususlar, kent kimliği ve imajını temsil edecek unsurları doğru tespit etmek ve bu unsurları korumak ve geliştirmek; küresel rekabet ortamında özgün bir kent imajı oluşturmak ve bunu yönetmek, konumlandırma faaliyetleri açısından önem arz etmektedir. Çünkü bazı imaj unsurları (doğal yapı, coğrafi konum ve tarih) hiçbir şekilde değiştirilemez. Ancak ulaşım, altyapı, konaklama gibi bazı unsurlarda düzenleme yapılması ve değiştirilmesi mümkün olan unsurlardandır (Özbey ve Başer, 2015).

1.3. Üniversitenin Kente ve Kent İmajına Katkıları

Kentlerin aktif nüfusuna bakıldığında, önemli bir bölümünü üniversite öğrencilerinin oluşturduğu görülmektedir. Farklı kentlerden gelen öğrenciler, okudukları kent ile yaşadıkları kentin karşılaştırmasını yapmakta ve öğrenimleri sırasında kenti daha çok tanıma ve yaşama imkânı bulmaktadırlar. Kentin bir paydaşı olan öğrencilerin kent ile ilgili görüş, düşünce ve isteklerinin dikkate alınması ve bu yönde stratejiler geliştirilmesi, kentin tanıtılmasında önemli rol oynamaktadır (Güler vd., 2017).

Görkemli vd. (2013); üniversitelerin kente olan faydalarını bireysel, toplumsal ve ekonomik faydalar olmak üzere üç başlık altında incelemiştir:

- **Bireysel Faydalar:** Eğitimin bireyler üzerinde; kişilik gelişimi, bilgi ve becerilerin artırılması, iyi bir meslek ve kariyere sahip olunması, toplumda saygın bir yer edinme ve kişiye daha iyi yaşam kalitesi sunması gibi katkılar sağladığı belirtilmiştir.
- **Toplumsal Faydalar:** Eğitim, sosyal gelişmede önemli bir rol oynamaktadır. Borland ve arkadaşları (2000), üniversitelerin yarattığı sosyal faydaları aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:
 - ✓ Üniversite mezunları çevrelerindeki insanlara bilginin yayılması hususunda fayda sağlar,
 - ✓ Üniversiteler tarafından oluşturulan sosyal ve kültürel standartlar toplum ve ekonominin uyumunu destekleyen sosyal altyapıyı geliştirir,
 - ✓ Farklı ülkelerde yaşayan insanlar ve topluluklarla ticari, sosyal ve kültürel ilişkiler kurulur,
 - ✓ Kamu politikasına katılım artar,
 - ✓ Toplum içinde sosyal hareketlilik artar (Görkemli ve diğ., 2013).
- **Ekonomik Faydalar:** Üniversitelerin kentlerin ekonomik gelişimine katkı sağlama, üretim ve iş gücünde artış, satın alma, teknoloji transferi ve marka değeri yaratma gibi katkılarının bulunduğu belirtilmiştir (Görkemli ve diğ., 2013).

Günümüzde kent kimliğinin önemli bir parçası haline gelen üniversite öğrenci kültürünün, kentin imajıyla da bütünleştiği görülmektedir. Buna en iyi örnek teşkil eden kentlerin başında; İngiltere’de Manchester, Almanya’da

Heidelberg, Türkiye’de Eskişehir gelmektedir. Ulusal ve uluslararası ölçekte geniş bir öğrenci nüfusuna ev sahipliği yapan bu kentlerin “öğrenci kenti” olarak adlandırılarak ön plana çıktığı görülmektedir (Güler ve diğ., 2017).

Öğrencilerin üniversite ve kent tercihlerinde etkili olan faktörler göz önünde alındığında, kentin fiziki yapısı, ekonomik ve sosyal durumu, doğal özellikleri ile bilimsel avantajlarının bu seçimde oldukça önemli olduğu görülmektedir. Yerel yönetimlerin kamu hizmetleri, ulaşım, temizlik, parklar, yeşil alanlar ve güvenlik önlemleri, araştırma laboratuvarları, mimari yapılar, sosyal aktiviteler, kültür sanat etkinlikleri, yemek kültürü, yerli halkın bakış açısı, konaklama kolaylığı, yürüyüş yolları, spor tesisleri, alışveriş olanakları, teknolojik imkanlar, üniversitenin imajı gibi değişkenlerin kent imajında oldukça etkili olduğu görülmektedir (Güler ve diğ., 2017).

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini, Isparta ilinde yer alan Süleyman Demirel Üniversitesi (SDÜ) ve Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi (ISUBÜ) oluşturmaktadır. Süleyman Demirel Üniversitesi 1992 yılında kurulmuş olup, lisans eğitimi veren 15 fakültesi, 2 yüksekokulu, 1 devlet konservatuvarı, ön lisans eğitimi veren 4 meslek yüksekokulu, lisansüstü eğitim veren 6 enstitüsü ile 46 araştırma uygulama merkezi bulunmaktadır. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi ise 2018 yılında kurulmuş olup, lisans eğitimi veren 6 fakülte, 2 yüksekokul, ön lisans eğitimi veren 17 meslek yüksekokulu, lisansüstü eğitim veren 1 enstitüsü bulunmaktadır. Süleyman Demirel Üniversitesi ve Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi’nin toplam öğrenci sayıları yaklaşık 80.000 civarındadır.

Çalışma yapılan üniversitelerin yer aldığı Isparta ili; 300 20' doğu boylamları ile 370 18' ve 380 30' kuzey enlemleri arasında kalan, Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde Göller yöresinde yer alan, 8.933 km²'lik yüzölçümüne sahip bir kenttir. Isparta kenti, ortalama rakımı 1035 m olup, yaklaşık 70 km² genişliğindeki Isparta ovasında yer almaktadır. Kuzey ve kuzeybatıdan Afyon, batıdan ve güneybatıdan Burdur, güneyden Antalya, doğu ve güneydoğudan ise Konya illeri ile çevrilmiştir. Isparta ilinin %68,4'ü dağlar, % 16,8'i ovalar ve 14,8'i platolardan oluşmaktadır. Isparta'da, Batı Torosların uzantısı olan ve yüksekliği 3000 m'yi bulan oldukça yüksek dağlar vardır. En önemli dağları Dedegöl, Barla, Davraz ve Akdağ, en önemli gölleri ise Eğirdir Gölü, Kovada Gölü ve Gölcük Krater Gölü'dür. Coğrafyası üzerinde çok sayıda yayla, kanyon, mağara, orman, akarsu ile milli ve tabiat parkları bulunduran Isparta, alternatif turizm imkânları açısından oldukça çeşitlidir (Anonim, 1997).

Isparta ilinin Akdeniz iklimi ile Orta Anadolu'da yaşanan karasal iklim arasında geçiş bölgesinde yer alması nedeniyle, bölgede her iki iklimin özellikleri gözlenmektedir. Yılın en soğuk ayları Ocak-Şubat, en sıcak ayları ise Temmuz ve Ağustos'tur. Yağışlar genellikle yağmur, kış aylarında ise zaman zaman kar, bahar ve yaz aylarında ise sağanak yağışlar şeklindedir. Isparta'nın arazisinin yarısına yakın bir kısmı ormanlardan oluşur. 1500 m yükselti kuşağına kadar, Akdeniz'e özgü maki türü ağaççıklarla birlikte, meşenin egemen olduğu yapraklı ormanlar bulunmaktadır (Anonim, 1997).

"Türkiye'nin Gül Bahçesi" olarak tanınan ve binlerce yıllık tarihe sahip olan Isparta; 100 yılı aşkın süredir gül üretimi yapmakta ve dünyanın gülyacı ihtiyacının %65'ini karşılamaktadır. Son yıllarda Lavanta bahçeleriyle de adından söz ettiren Isparta, lavantanın çiçeklenme dönemi

olan Haziran ve Temmuz aylarında yurt içinden ve yurt dışından pek çok insanı misafir etmektedir (Anonim, 1997).

2.2. Yöntem

Bu çalışmada; anket ve ölçek tekniğine dayalı niceliksel sorgulama yöntemine göre öğrencilerin kent imajına yönelik algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Özdemir ve Karaca (2009)'nın “ Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışması ve Demirel (2014)'in “Burdur Kent İmajı: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması” isimli çalışmasında kullanılan ölçekten yararlanılmıştır. Araştırmada öğrencilerin kişisel bilgilerinin belirlenmesine yönelik kapalı uçlu anket sorularının yanı sıra açık uçlu sorulara da yer verilmiştir. Hazırlanan anket formunun güvenilirliğini ve anlaşılabilirliğini test etmek için ön uygulama yapılmış ve geri bildirimler doğrultusunda gerekli değişiklik yapılmıştır.

Araştırmanın örneklemini, Süleyman Demirel ve İsparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesinde öğrenim gören ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın amaçlarına göre basit tesadüfî örnekleme kullanılmış; zamanın sınırlandırıcı faktör olarak kabul edilmesiyle örneklem büyüklüğü ortaya çıkmıştır. Anket; 1-30 Mart 2019 tarihleri arasında uygulanmış ve 232 öğrenciden geri dönüş olmuştur. Araştırmada sürenin etkin kullanılması amacıyla öğrencilere e-posta ve sosyal medya üzerinden ulaşılmıştır.

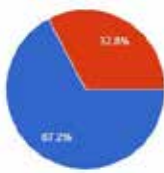
3. Araştırma Bulguları

3.1. Üniversite Öğrencilerine İlişkin Anket Sonuçları

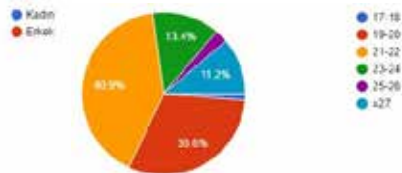
Süleyman Demirel Üniversitesi ve Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde eğitim-öğretime devam eden ve anket sorularını cevaplandıran 232 öğrenciye ait anket sonuçları değerlendirilmiştir.

Araştırmanın sonuçları ankete katılanların cinsiyet, yaş, eğitim gibi demografik özelliklerinin belirlenmesi ve Isparta'nın kent kimliği ve imajıyla ilgili düşüncelerini ortaya koyan ifadelerin frekans tablolarını içermektedir.

Aşağıdaki şekillerde katılımcıların cinsiyet, yaş, aylık ortalama harcama miktarları ve eğitime devam ettikleri sınıf yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %67,2'si kadın, %32,8'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin yaş dağılımlarına bakıldığında, (%40,9) 95 kişinin 21-22 yaş arasında olduğu görülmektedir.

Şekil 3.1.1 Cinsiyet Dağılımı

Şekil 3.1.2 Yaş Grafiği

Öğrencilerin aylık harcama miktarları incelendiğinde; 69 kişi'nin (%29,7) 500-750 TL aralığında aylık ortalama harcama miktarı olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılan deneklerin çoğunluğu (82 kişi) 2. Sınıf öğrencilerden oluşmaktadır.

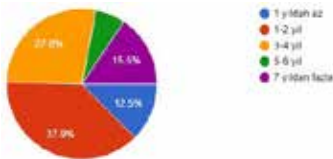
Şekil 3.1.3 Aylık Ortalama Harcama Miktarı

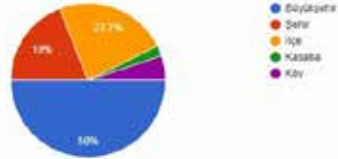
Şekil 3.1.4 Devam Ettikleri Sınıf

Katılımcıların ne kadar süredir Isparta'da yaşadıkları, Isparta'da yaşadıkları mahalle ve Isparta'ya gelmeden önce yaşadıkları yerleşim yeriyle ilgili bilgiler sorulmuştur ve deneklerden 88'i 1-2 yıl arasında Isparta'da yaşadığını belirtmiştir. Deneklerden 116 kişi daha önce büyükşehirde yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

İl bazında değerlendirildiğinde %16'sı Antalya, %9'u İzmir, %8'u Ankara ve %6'sı İstanbul'dan geldiğini ifade etmişlerdir. Isparta'ya yakın olması nedeniyle Antalya'nın oranının yüksek çıkması beklenen bir sonuçtur.

Şekil 3.1.5 Isparta'da Yaşadıkları Süre

Şekil 3.1.6 Isparta'dan Önce Yaşadıkları Yer

Yaşanılan mahalleler değerlendirildiğinde; %25,9'unun Çünür Mahallesinde ikamet ettikleri görülmektedir. Her iki üniversiteye de en yakın mahalle olması nedeniyle öğrenciler çoğunlukla bu mahalleyi tercih etmektedirler.

Tablo 3.1.1 *Isparta'da Yaşadıkları Mahalle*

Yaşanılan Mahalle			
Akkent Mahallesi	1	İskender Mahallesi	1
Anadolu Mahallesi	2	İstiklal Mahallesi	2
Ayazmana Mahallesi	4	Karaağaç Mahallesi	5
Bağlar Mahallesi	2	Kutlubey Mahallesi	1
Bahçelievler Mahallesi	23	Mehmet Töngel Mahallesi	9
Çınır Mahallesi	60	Modern Evler Mahallesi	26
Davraz Mahallesi	7	Muzaffer Türkeş Mahallesi	1
Dere Mahallesi	1	Primehmet Mahallesi	7
Fatih Mahallesi	44	Sanayi Mahallesi	11
Gazi Kemal Mahallesi	1	Sermet Mahallesi	2
Gülistan Mahallesi	1	Turan Mahallesi	1
Halikent Mahallesi	1	Vatan Mahallesi	2
Halife Sultan Mahallesi	1	Yedişehitler Mahallesi	9
Hızırbey Mahallesi	3	Zafer Mahallesi	3
İşikkent Mahallesi	1	İskender Mahallesi	1

3.2. Isparta Kentine İlişkin Anket Sonuçları

Katılımcılara Isparta kentinin avantajlarına yönelik tablo 3.2.1'de yer alan değişkenler sunularak, Isparta için önemli olduğunu düşündükleri 5 maddeyi işaretlemeleri istenmiştir. Bunun sonucunda katılımcılardan 173 kişi Isparta küçük bir kenttir önermesine katıldığını, 129 kişi Isparta kentinin güvenli olduğunu, 146 kişi kent içi ulaşımın kolay olduğunu ve 156 kişi ise sakin bir kent olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların yaklaşık %30'u kentin coğrafi konumunu avantaj olarak gördüğünü belirtirken yine aynı oranda kişi tarafından şehirlerarası ulaşım kolaylığı da avantaj olarak görülmektedir. Eğitim ve sağlık olanakları, katılımcıların yaklaşık %30'u tarafından kentin avantajlı bir yönü olarak seçilmiştir. Isparta iklimi katılımcılar tarafından kentin avantajlı bir yönü olarak öne çıkmazken, yeşil alanlar ve kentsel alt ve üst yapı da avantajlı yönler

arasında yer almamaktadır. Kültürel etkinlik, eğlence ve spor olanaklarının öğrenciler tarafından yetersiz bulunduğu görülmektedir.

Tablo 3.2.1 Öğrencilerin Kentin Avantajlarına Yönelik İmaj Algıları

Değişken	Sayı	Değişken	Sayı
Küçük bir kenttir.	173	İklimi iyidir.	34
Sakin bir kenttir.	156	Yeşil alanları yeterlidir.	33
Kent içi ulaşımı kolaydır.	146	Yeme-içme olanakları yeterlidir.	28
Güvenli bir kenttir.	129	Alışveriş olanakları yeterlidir.	15
Şehirlerarası ulaşım kolaydır.	74	Spor olanakları yeterlidir.	12
Sağlık olanakları yeterlidir.	73	Ucuz bir kenttir.	12
Coğrafi konumu iyidir.	70	Kültürel etkinlikler yeterlidir.	10
Eğitim olanakları iyidir.	68	Eğlence olanakları yeterlidir.	10
Temiz bir kenttir.	58	Kentsel alt ve üst yapısı yeterlidir.	7
Dini mekânlar yeterli sayıdadır.	41	Modern bir kenttir.	5

Tablo 3.2.2’de kentin dezavantajlarını belirlemek için katılımcılara yöneltilen değişkenler ve katılımcıların verdikleri cevaplar yer almaktadır. Kentin en dezavantajlı bulunan yönü, sosyal aktivitelerin yetersizliğidir. Katılımcıların %72’si sosyal aktivitelerin yetersiz olduğunu ifade ederken, %60’ın üzerinde katılımcı kenti gelişmemiş ve pahalı bulmaktadır.

Tablo 3.2.2 Öğrencilerin Kentin Dezavantajlarına Yönelik İmaj Algıları

Değişken	Sayı	Değişken	Sayı
Sosyal aktiviteler yetersizdir.	167	Hava kirliliği olan bir kenttir.	85
Pahalı bir kenttir.	153	Kent içi ulaşım sorunu vardır.	68
Gelişmemiş bir kenttir.	141	Gürültü kirliliği olan bir kenttir.	35
Yeşil alanları yetersizdir.	121	Kentsel alt ve üst yapısı yeterlidir.	32
Plansız kentleşmiştir.	119	Kalabalık bir kenttir.	15
Engelliler için düzenlemeler yetersizdir.	111	Güvensiz bir kenttir.	10
Konaklama (ev, apart, yurt) sorunu vardır.	103		

Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda Isparta kentinin dezavantajlı olduğu diğer konular ise %51 oranla plansız kentleşme, %52 oranla yeşil alanların yetersizliği, %47,8 oranla ise engelliler için yeterli düzenlemelerin olmaması olarak sıralanmaktadır.

Araştırmanın bu bölümde katılımcılara Isparta halkına yönelik sorular yöneltilmiş ve öğrenciler tarafından algılanan olumsuz özellikler halkın tutucu ve dindar olduğu yönünde olmuştur. Isparta halkı için algılanan olumlu özellikler ise Isparta halkının samimi, yardımsever, girişimci ve hoşgörülü olması olarak sıralanmıştır. (Tablo 3.2.3)

Tablo 3.2.3 Öğrencilerin Isparta Halkına Yönelik İmaj Algıları

Değişken	Sayı	Değişken	Sayı
Isparta halkı tutucudur.	134	Isparta halkı çalışkandır.	37
Isparta halkı dindardır.	115	Isparta halkı yenilikçidir.	23
Isparta halkı samimidir.	82	Isparta halkı kibardır.	20
Isparta halkı yardımseverdir.	81	Isparta halkı naziktir.	17
Isparta halkı girişimcidir.	52	Isparta halkının eğitim seviyesi yüksektir.	15
Isparta halkı hoşgörülüdür.	48	Isparta halkı dürüsttür.	14
Isparta halkının yabancılara karşı tutum ve davranışları olumludur.	48	Isparta halkı cömerttir.	10

Isparta ile ilgili bilginiz var mıydı sorusuna % 54,7'si evet yanıtını verirken, % 45,3'i hayır yanıtını vermiş bulunmaktadır. Isparta ile ilgili bilgilerin üniversite tercihinin etkileyip etkilemedikleri sorulduğunda ise % 17,7'si etkilediğini, % 37,1'i ise etkilemediğini belirtmiştir.

Katılımcılara Isparta kentine ilk geldiklerindeki izlenimleri sorulduğunda tablo 3.2.4'te yer alan sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre kente ilk gelindiğinde izle-

nimleri olumsuz olurken, günümüzde Isparta ile ilgili izlenimlerinin olumlu yönde değiştiği görülmektedir.

Tablo 3.2.4 Isparta ile İlgili İzlenim

Değişken	Çok olumsuz	Olumsuz	Kararsızım	Olumlu	Çok olumlu
Kente ilk geldiğinizde Isparta ile ilgili ilk izleniminiz nasıldı?	39 kişi	48 kişi	70 kişi	65 kişi	10 kişi
Günümüzde Isparta ile ilgili izleniminiz nasıl?	22 kişi	45 kişi	63 kişi	92 kişi	10 kişi

“Isparta’da yaşamaktan memnun musunuz?” sorusuna katılımcıların 112’si evet cevabını verirken, 62’si kararsız olduğunu ifade etmiş, 58’i ise hayır cevabını vermiştir. Katılımcılardan 69 kişi Isparta’nın imajını olumlu bulurken, 83 kişi olumsuz bulmakta, 80 kişi ise kararsız olduğunu ifade etmektedir.

3.3. Kelime Çağrışım Testi

Bu bölümde Özdemir ve Karaca (2009)’nın “*Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma*” adlı çalışmasında yer alan ‘Kelime Çağrışım Testi’ne göre; Isparta kentini diğer kentlerden farklılaştıran, bilinen temel özelliklerinin tespit edilmesi amacıyla “Isparta denince aklınıza gelen ilk beş kelime nedir?” sorusuna verilen cevaplar tablo 3.3.1’de verilmiştir. Katılımcıların farklı kelimeler kullanarak aynı kavramı kastetmeleri durumunda bunlar birleştirilmiştir. Aynı cevapların farklı sıralamalarda tekrarlandığı görülmüş ve akla ilk gelen kelimenin % 68 oranla “gül” olduğu görülmüştür. Sonrasında ise kent ile ilgili olumsuz düşüncelerin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3.3.1 Isparta denilince aklınıza gelen ilk 5 kelime

	1. sıradaki kelime		2. sıradaki kelime		3. sıradaki kelime		4. sıradaki kelime		5. sıradaki kelime		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Gül	159	68,53	22	9,48	7	3,02	5	2,16	1	0,43	194	83,62
Gül ürünleri	0	0,00	14	6,03	10	4,31	7	3,02	3	1,29	34	14,66
Lavanta	2	0,86	24	10,34	8	3,45	9	3,88	7	3,02	50	21,55
Isparta Halısı	1	0,43	10	4,31	9	3,88	4	1,72	7	3,02	31	13,36
Üniversite	1	0,43	13	5,60	18	7,76	11	4,74	17	7,33	60	25,86
Öğrenci	3	1,29	12	5,17	10	4,31	14	6,03	12	5,17	51	21,98
Süleyman Demirel	2	0,86	9	3,88	10	4,31	5	2,16	7	3,02	33	14,22
Asker/Askeriye	0	0,00	4	1,72	6	2,59	5	2,16	4	1,72	19	8,19
Eğirdir	2	0,86	14	6,03	15	6,47	16	6,90	16	6,90	63	27,16
Davraz Dağı	0	0,00	5	2,16	6	2,59	7	3,02	8	3,45	26	11,21
Kafeler Caddesi	0	0,00	2	0,86	6	2,59	7	3,02	6	2,59	21	9,05
Heykel ve plastik objeler	0	0,00	4	1,72	5	2,16	0	0,00	2	0,86	11	4,74
Kent (olumlu)	10	4,31	12	5,17	12	5,17	14	6,03	15	6,47	63	27,16
Kent (olumsuz)	19	8,19	26	11,21	29	12,50	14	6,03	19	8,19	107	46,12
Halk (olumsuz)	3	1,29	8	3,45	11	4,74	2	0,86	3	1,29	27	11,64
Soğuk Hava	4	1,72	5	2,16	8	3,45	3	1,29	4	1,72	24	10,34
Kirli Hava	0	0,00	1	0,43	0	0,00	2	0,86	1	0,43	4	1,72
Küçük	3	1,29	4	1,72	5	2,16	3	1,29	2	0,86	17	7,33
Milli Parklar/ Sit alanları	0	0,00	1	0,43	1	0,43	1	0,43	1	0,43	4	1,72
Gölcük	0	0,00	1	0,43	1	0,43	3	1,29	3	1,29	8	3,45
Ayazmana	0	0,00	0	0,00	1	0,43	0	0,00	1	0,43	2	0,86
Gökçay	0	0,00	4	1,72	3	1,29	6	2,59	3	1,29	16	6,90
Elma	1	0,43	4	1,72	2	0,86	7	3,02	3	1,29	17	7,33
Kiraz	0	0,00	2	0,86	0	0,00	1	0,43	3	1,29	6	2,59
Apart	1	0,43	1	0,43	6	2,59	5	2,16	1	0,43	14	6,03
Bisiklet Yolu	0	0,00	0	0,00	2	0,86	4	1,72	0	0,00	6	2,59
AVM	4	1,72	2	0,86	6	2,59	9	3,88	5	2,16	26	11,21
Diğer	15	6,47	15	6,47	13	5,60	31	13,36	16	6,90	90	38,79
Cevapsız bırakılan yanıt	1	0,43	12	5,17	21	9,05	36	15,52	61	26,29	131	56,47

Tablo 3.3.1 incelendiğinde; Isparta'nın tanınmasında kimlik ve imajının oluşmasında temel unsurlardan olan Davraz Dağı ve Eğirdir aklı ilk gelen kelimeler arasında

yer almamaktadır. Isparta'nın tanınmış kişilerinden olan Süleyman Demirel ise akla 3. gelen kelimeler arasında yer almıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda, akla gelen 2. kelimelerin başında yer alan “lavanta” ise son dönemlerde Isparta kenti ile birlikte anılmaktadır. Ancak bu durum lavanta yetiştirilen alanların yeterince tanınmadığını göstermektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda üniversite öğrencilerinin Isparta'ya yönelik imaj algılarına bakıldığında; Isparta'yı küçük, sakin ve güvenli bir kent olarak avantajlı bulurken, gelişmişlik konusunda dezavantajlı görmektedirler. Plansız bir gelişme gösterdiği düşünülen kentin yeşil alanları yetersiz bulunmuştur. Mevcutta yer alan halk tarafından yoğun olarak kullanılan mesire alanlarının, tabiat parkının ve milli parkın öğrenciler tarafından bilinmediği tespit edilmiştir. Bunun dışında turizm açısından önemli yer tutan Davraz Dağı ve Eğirdir imaj unsurları arasında beklenen yerini almamıştır.

Kentin olumlu bulunan coğrafi konumu ve şehirlerarası kolay ulaşımı itibariyle öğrenciler tarafından tercih edilmektedir. Üniversite öğrencilerinin Isparta kenti hakkında ilk izlenimleri ile günümüzdeki izlenimlerine bakıldığında ise, olumlu yönde önemli bir artışın olduğu görülmüştür.

Kelime çağrışım testi sonucunda Isparta denilince akla ilk gelen kelimelerin başında gül gelmiştir ve bu durum tanıtımının iyi yapıldığı ve önemli bir kent imajı unsuru olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra son yıllarda adını duyuran lavanta ise akla ilk gelen kelimeler arasındadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %50'sinin büyük şehirden geldiği sonucu doğrultusunda Isparta kentinden beklentileri oldukça fazladır. Ancak kent, elinde

bulundurduğu doğal güzelliklerin tanıtımını yeterince yapamamakta ve kaynaklarından yararlanamamaktadır.

Öğrencilerin kenti önceden tanımaları, fikir sahibi olmaları üniversite tercihlerini etkilemektedir. Kentin tercih edilebilirliğini arttırmak amacıyla, yerel yönetimle üniversite yönetimi ortak çalışmalı, üniversite adaylarına ve ailelere eğitim kurumlarına yönelik şehir ile ilgili tanıtım ve bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- A. Beerli, J. D. Martin, “Factors Influencing Destination Image”, *Annals of Tourism Research*, 31-3, 657–681, 2004.
- Anonim, *Isparta Turizm Envanteri*, Isparta Valiliği, İl Turizm Müdürlüğü, Isparta. 1997.
- D. Özilhan Özbey, H.H. Başer, “Kent Marka İmajı Oluşumunda Etkili Unsurların Önem ve Yeterlilik Derecelerinin Konya Açısından İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 39, ss.923-933, 2015.
- E. Güler, Ç. Akdoğan, G. Yakar, “Üniversite Öğrencilerinin Kent Marka İmajına Yönelik Algı ve Tutumları: Edirne İlinde Bir Uygulama”, *Social Sciences Research Journal*, Volume 6, Issue 4, 223-243, 2017.
- G. Ekşioğlu Çetintahra, “Kent İmajı Yaratma Sürecinde Kentsel Tasarım ve Planlamanın Sorgulanması”, *İdeal Kent*, Sayı 3, ss. 158-171, 2011.
- J. L. Nasar, “Environmental Aesthetics: Theory, Research, and Applications”, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.
- J. Lang, “Urban Design: Typology of Procedures and Products”, Architectural Press, Oxford, 2005.
- K. Lynch, “The Image of the City.” The M.I.T Press, Cambridge, 1960.
- M. Demirel, “Burdur Kent İmajı: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt: 6 Sayı: 10, S. 230-241, 2014.
- M. Y. Avcılar, E. Kara, “Şehir Markası Kavramı ve Marka Şehir Yaratma Stratejilerine Yönelik Literatür İncelemesi”, *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sayı 34, 76-94, 2015.
- N. Görkemli, G. Tekin, Y. E. Baypınar, “Kültürel Etkinlikler ve Kent İmajı – Mevlana Törenlerinin Konya Kent İmajına Etkilerine İlişkin Hedef Kitlelerin Görüşleri”, *Gümüş-*

hane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,
Cilt: 2 Sayı: 1, 150-171, 2013.

R. Kaplan, S. Kaplan, R. L. Ryan, “With People in Mind: Design and Management of Everyday Nature,” Island Press, USA, 1998

S. Baloglu, K.W. Mccleary, “A Model of Destination Image Formation”, *Annals of Tourism Research*, 26-4, 868-897, 1999

S. Baloglu, M. Mangaloğlu, “Tourism Destination Images of Turkey, Egypt, Greece, and Italy as Perceived by Us-Based Tour Operators and Travel Agents,” *Tourism Management*, 22:1-9, 2001.

Ş. Özdemir, Y. Karaca, “Kent Markası Ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma,” *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C.X I, S. I*, Ss. 113-134, 2009.

W.E. Connolly, “Kimlik Ve Farklılık,” Çev. Lekesizalın, F. Ayrintı Yayınları, 279s, İstanbul, 1995.

Y. Ceran, “Şehirlerin Markalaştırılması Ve Markanın Yönetimi,” *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 5, No 1*, 537-547, 2013.

Y. Köksal, S. Sarı, “Burdur Kent İmajının Yerel Halk İle Üniversite Öğrencileri Arasındaki Karşılaştırmalı Bir İncelemesi,” *Dumlupınar University Journal Of Social Sciences*, Sayı: 42, S. 279-288, 2014.

SANAYİ DEVRİMİNDEN GÜNÜMÜZE KENTSEL PEYZAJIN YAPISAL VE İŞLEVSEL DÖNÜŞÜMÜ

Elif KUTAY KARAÇOR¹

¹ Duzce University, Forestry Faculty, Landscape Architecture, Duzce - Turkey, elifkaracor@yahoo.com

SANAYİ DEVRİMİNDEN GÜNÜMÜZE KENTSEL PEYZAJIN YAPISAL VE İŞLEVSEL DÖNÜŞÜMÜ

Elif KUTAY KARAÇOR¹

1.GİRİŞ

Sanayi devrimi sonrasında modernleşme ile birlikte kültürel değerlerde de değişimler ortaya çıkmış soyluluğa veya zenginliğe dayalı sosyal statülerin yerini, gelişmiş eğitim ve kurumsallaşmış bilgi almıştır. Bu dönemde orta sınıf kavramı önem kazanmış ve yükselişe geçmiştir. Modernleşen kent toplumunun bir özelliği ayrışma ve uzmanlaşma aracılığı ile karmaşıklığın artışına yönelik eğilimin oluşmasıdır. Modernite, hem üretim ve hem de tüketimin hiyerarşik kademelenmesi ve yeni sosyal sınıfların oluşturulması sayesinde daha büyük bir karmaşıklık sunmaktadır. Sosyal bölünmelerin artması mekânsal ayrışmaların türünü ve sayısını da artırmıştır. Kentsel alanda modern sosyal coğrafya ya bakıldığında mekanların, bölgelerin ve peyzajların da çeşitliliğinde büyük bir artış görülmüştür (Young, 1995).

Modernitenin erken dönem peyzaj mimarları kamusal rekreasyon mekanlarını boş zamanın kullanımı ve sosyal kontrol için bir araç olarak görmüşlerdir (Taylor, 1999). Sanayi devrimi sonrasında, oldukça sağlıksız ve tehlikeli bulunan kentlerin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla kentsel peyzaj çerçevesinde atılan en büyük adım kent parklarının ortaya çıkışıdır. Geçmişte kent parkları, sosyal sorunlara çözüm bulma ve doğa ile ilgili çeşitli fikirleri ifade etme amacını taşıırken, gerçekte ekolojik açıdan ne kadar uygun olduğuna dair bir yaklaşımla ele alınmamıştır. Günümüzde ise, ekolojik ve sosyal problemlerin iç içe

¹ Duzce University, Forestry Faculty, Landscape Architecture, Duzce - Turkey, elifkaracor@yahoo.com

geçmesine bağlı olarak, ekolojik problemler de en az sosyal problemler kadar çözölmesi gereken önemli bir husus olarak görölmektedir.

2.MODERN DÖNEMDE KENT PARKLARI TİPOLOJİSİ

Cranz (1982) modern dönemde geçmişten günümüze dönemsel olarak bir park tipolojisi geliştirmiş ve bu tipolojiyi dört başlık altında toplamıştır. Bunlar, keyif ortamı, reform parkı, rekreasyon olanakları ve açık alan sistemi olarak tanımlanmıştır. Cranz ve Boland (2004) ise bu tipolojiyi geliştirmiş ve sürdürülebilir park başlığını da eklemiştir (Çizelge 1). Tarihsel olarak farklı dönemleri ifade eden bu tipolojide değişen sosyal hedefler ve tasarım açısından da farklılıklar bulunmaktadır.

Çizelge 1. Modern Dönemde Kentsel Peyzajın Geçirdiği Süreç (Cranz ve Boland, 2004).

	Keyif Ortamı (1850-1900)	Reform Parkı (1900-1930)	Rekreasyon Olanakları (1930-1965)	Açık Alan Sistemi (1965- 1970)	Sürdürülebilir Park (1990- Günümüz)
Sosyal Hedef	Kamu Sağlığı & Sosyal Reform	Sosyal Reform: çocuk oyun alanları	Rekreasyon Hizmeti	Katılım; kenti canlandırmak; ayaklanmaları durdurmak	İnsan sağlığı; ekolojik sağlık
Aktiviteler	Gezinti, araba yarışları, bisiklete binme, piknik, kürek, klasik müzik, didaktik olmayan eğitim	Denetimli oyun, jimnastik, el sanatları (zanaat), Amerikanlaş- ma sınıfı, dans, oyun ve tören	Aktif rekreasyon: basketbol, tenis, takım oyunları, seyircili sporlar, yüzme	Psikolojik yardım, serbest oyunlar, pop müzik, katılımcı sanat	Yürüyüş, bisiklete binme, pasif & aktif rekreasyon, kuş izleme, eğitim,
Büyüklik	1000+ akre (4000 dekar)	Parsel ölçüğü	Küçük ve orta ölçüde / hesaplanarak oluşturulmuş	Küçük ve düzensiz olarak çeşitliliğe sahip	Değişken, koridor vurgusu
Düzen	Eğrisel hatlara sahip	Doğrusal hatlara sahip	Doğrusal hatlara sahip	Her ikisi de kullanılmakta	Evrimsel estetik
Eleman	Ağaçlık alanlar, çayınlar, eğrisel yollar, durgun su yüzeyleri, rústik yapılar,	Kum havuzları, çocuk oyun alanları, doğrusal yollar, yüzme havuzları	Asfalt veya çim oyun alanları, havuzlar, doğrusal yollar, standart amaçlı su oyun ekipmanları	Ağaçlar, çimenler, çalılar, eğrisel ve doğrusal yollar, görsel amaçlı su öğeleri, serbest oyun alanları	Yerel bitki kullanımı, geçirgen yapısal yüzeyler, ekolojik onarım, yeşil altyapı, kaynakların öz veterliliği
Destekleyenler	Sağlık reformcuları, Transandantal listler, gayrimenkul yatırımcıları	Sosyal reformcular, sosyal çalışanlar, rekreasyon çalışanları	Politikacılar, bürokratlar, planlamacılar	Politikacılar, çevreciler, sanatçılar, tasarımcılar	Çevreciler, yerel topluluklar, gönüllü gruplar, peyzaj mimarları
Faydalananlar	Tüm kent sakinleri (arzu edilen), üst orta sınıf	Çocuklar, göçmenler, işçi, sınıfı,	Banliyö aileleri	Kent sakinleri, işçiler, alt gelir grubundan gençler, orta sınıf	Kent sakinleri, yaban hayatı, kentler, tüm dünya

2.1.Keyif Ortamı (1850-1900)

1850-1900 arası dönemde, kent parkları çoğunlukla orta ve üst orta sınıf, göçmen olmayan beyaz erkekler tarafından kullanılmıştır. Kent parklarının karakterinin be-

lirlenmesinde bu grubun sesi ve değerleri en belirleyici etken olmuştur. İşçi sınıfından olanlar, göçmenler, beyaz olmayanlar ve kadınlar dünyanın birçok yerinde daha az etkiye sahip olmuşlardır (Young, 1995).

Keyif ortamı yaklaşımı, tipik olarak oldukça geniş ve kentin çeperlerinde yer alan kentsel peyzajların oluşturulduğu bir döneme denk gelmektedir. Frederick Law Olmsted, bu dönemde çok sayıda örnek ortaya koymuştur. Pastoral tarzda, ne tamamen kırsal ne de kentsel, eğrisel çizgilerin hakim olduğu, ağaç ve su kullanımının tamamen doğal bir yaklaşımla sergilendiği kent peyzajları ortaya çıkmıştır. Peyzajın zihinsel olarak değer kazanması önemli bulunmuş, fakat bu alanlar sadece pasif değil, aktif peyzaj için de kullanım sunmuştur (Cranz ve Boland, 2004).

2.2.Reform Parkı (1900-1930)

Bu dönemde ortaya çıkan park savunucularının eylemleri için motivasyon, parkların daha iyi bir toplumu doğuracağına duydukları inanç olmuştur. Park savunucuları, sosyal reformistler olup “pozitif çevreciler” hareketinin bir parçası olmuşlar; kentlerinin kötü sağlık koşulları, yoksulluk, suç ve politik yozlaşma gibi çeşitli sosyal kötülüklerden zarar gördüğünü fark etmişlerdir. Ayrıca, fiziksel çevrenin doğal boyutuna odaklanmış ve kent insanının doğadan yabancılaşmasının sonuçlarını tartışmışlardır. Buna göre, ne zaman ki kent toplumu doğa ile tekrar irtibat halinde olur, problemlerin çoğu çözülür (Young, 1995).

İşçi sınıfının konut bölgelerinin kent dışında kalmasına paralel olarak, kent içinde inşa edilen büyük ölçekli parklar, alt ve orta gelir grubu tarafından aktif bir şekilde kullanılamamış ve böylece birkaç blok mesafede daha küçük parkların inşa edilmesi yaklaşımı bu dönemde ortaya çıkmıştır. Reform parkı döneminde çocuk kullanıcılar dikkate alınarak çocuk oyunlarının ve ekipmanlarının park içeri-

sinde yer alması fikri uygulanmıştır. Bu dönemde parklar, küçük ve simetrik olup kırsal alan veya doğaya ilişkin bir izlenim sunamamışlardır. Özellikle keyif ortamı ve reform parkı dönemleri boyunca kent peyzajları aracılığıyla sınıf çatışmasını azaltıp, aile birliğini güçlendirmek, göçmenlerin adaptasyonunu sağlamak, hastalıkların yayılmasını önlemek ve vatandaşları eğitmek hedeflenmiştir(Cranz ve Boland, 2004).

2.3.Rekreasyon Olanakları (1930-1965)

Peyzaj mimarları ve park savunucuları, parkların tedavi edici bir doğası olduğunu iddia ederken kentli insanların sağlığına yönelik olarak gerçek bir politika geliştirilmemiştir. Peyzaj mimarları, parkları inşa ettiğinde sağlık konusundaki iyileştirmeler tamamen şansa bırakılmıştır. Ancak, kentlerdeki yaşam koşulları daha da kötüye gitmiş, orta sınıf reformistleri park ve rekreasyon hareketinin hedefleri ile sağlık reform hareketi hedefleri arasında bağlantı kurmaya çalışmışlardır. Yoksul insanların parklara erişimini sağlama arzularını sağlık ve hijyen geliştirme çabası ile birleştirmişlerdir. Buna göre, parkları ziyaret etmenin yanında kentin diğer sakinlerinin ve park kullanıcılarının sağlığını geliştirmek için diğer adımlar da atılmalıdır (Taylor, 1999).

Bu reformcular, kent parklarının sosyal yapısını değiştirmiş; küçük mahalle parkları ve oyun alanlarını inşa etmeye odaklanmışlardır. Reformistler, göçmen olmayan orta sınıf yetişkinler için parklar inşa etmek yerine yoksul ve göçmen çocuklara odaklanmışlardır. Bu parklar, göze hitap eden pitoresk veya pasif rekreasyon amacıyla değil, aktif rekreasyon için oluşturulmuşlardır. Bu reformcu aktivistler, rekreasyon hareketinin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Rekreasyon hareketi, açık alan rekreasyon fırsatlarının geliştirilmesi için hızlı sanayileşme ve kentleşmeye cevap olarak ortaya çıkmıştır (Taylor, 1999).

1930'lu yıllardan sonra özellikle ABD'de parkların ulusal düzeyde eşit standartlara sahip olması ve park hizmetlerinin banliyölere ve henüz park bulunmayan diğer kentsel bölgelere ulaştırılması amaçlanmıştır. En büyük yenilikler, kentsel peyzaj içerisinde stadyum, otoparklar ve spor sahalarının geliştirilmesi konusunda yapılmıştır. Yirminci yüzyılda sanayi kapitalizminin ve kitle tüketiminin artması ile birlikte parklar, rekreasyonel işlevler kazanmışlardır (Loughran 2014).

2.4.Açık Alan Sistemi (1965-1970)

Açık Alan Sistemi, 1965 yılında başlayıp “sözde kentsel krize cevap” olarak görülmüştür. Birçok park, suç ve marjinalite mıknaatısı olarak ün yaparken, New York'ta çeşitli park komisyon üyeleri, orta sınıf kullanıcıların ilgisini çekmek ve arzu ettikleri kozmopolit ideali sağlamak için açık alanları rock müziği, elit kültür ve diğer çeşitli etkinlikler ile doldurmaya çalışmışlardır (Madden 2010).

1960'lardan sonra mevcut düzene yapılan başkaldırı kendisini kentsel peyzajlar üzerinde de göstermiştir. 1965 yılında New York belediye başkanı parklarla ilgili politik bir bildiri yayınlayıp parkların sosyal kontrol ve reform için bir mekanizma olduğunu ifade etmiştir. Daha önceki standardize eden tek tipleştirici yaklaşımın aksine, peyzaj mimarlarının alana özgü rekreasyon mekanları tasarlamaları gerektiği; daha sanatsal, katılımcılığa duyarlı ve popüler kültürle daha yakın bir bağ kurabilen parkların oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Rekreasyonun ise sadece parklarda değil, sokaklarda, su kıyılarında, meydanlarda ve hatta terk edilmiş demiryollarında yapılabileceği savunulmuş ve tüm parkların açık alan ağının bir parçası olması gerektiği öne sürülerek açık alan sistemi önerilmiştir.

Açık alan sisteminin temel hedefi, kent merkezinin görsel, ekonomik ve sosyal anlamda canlandırılmasıdır.

Plancılar daha önceki, büyüklük, şekil, topografya ve konumu dikkate alan önceki standartları terk etmişlerdir. Tasarımcılar, sokak, kaldırım, meydan, park ve oyun alanı gibi yapılmayan tüm mekanların değerinin bir ağ ile birbirlerine bağlandığında artacağını düşünmüşlerdir. Nihayetinde, sokak ağaçlandırması, kent mobilyaları ve diğer sert zeminlere verilen dikkat açık alanların sürekli ve bağlantılı görünmesini sağlayacaktır (Cranz, 1980).

2.5.Sürdürülebilir Park (1990- Günümüz)

Sürdürülebilir park yaklaşımında, parkların ekolojik performansını artırmaya yönelik eylemler ortaya konulmuştur. Bu yaklaşımda, endemik bitki türlerinin kullanımı, akarsu ve diğer doğal sistemlerin onarımı, yaban hayatının korunması, uygun altyapı ve teknolojinin kullanılması, sürdürülebilir konstrüksiyon ve bakım uygulamaları önem kazanmaktadır. Parkların ekolojik yönünü vurgulayan bu yaklaşımda, sürdürülebilirlik ilkesi sosyal yapıyı da kapsamaktadır.

Kaynak kullanımı ve bakım ihtiyacını azaltan sürdürülebilir tasarım uygulamaları sürdürülebilir parklarda karşılık bulmuştur. Sürdürülebilir parklarda inşa edilen yapılar konstrüksiyonlarının ekolojik maliyetlerini ve kullanımlarını azaltmak üzere tasarlanmıştır. Yapılar konumlanırken, güneşlenme yönü, doğal aydınlatma ve hava sirkülasyonu dikkate alınmıştır. Geri dönüştürülmüş veya daha az enerji tüketimi ile üretilmiş malzemeler kullanılmıştır. Sürdürülebilir Parklarda, yerel veya istilacı olmayan çevreye uyumlu bitki türleri seçilmektedir. Sürdürülebilirlik sadece maddi kaynaklara değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yapıya da referans olarak kullanılabilir. Kamu-özel ortaklıkları, toplumun doğrudan kent parklarını destekleyebileceği yeni bir tür sosyal yapı olarak görülmektedir. Sürdürülebilir parklarda geleneksel parklara göre ayırt edici nokta, fiziksel ve psikolojik sağlığı korumak ve iyi-

leştirmek doğrudan amaçlanmaktadır. Sürdürülebilir parklar kamusal katılım aracılığıyla insanların hem birbirlerine ve hem de kente bağlılık geliştirmesini destekler (Cranz ve Boland, 2004).

3.KENTSEL PEYZAJDA YENİ OLUŞUMLAR

Modern dönemden postmodern döneme geçerken, kentsel mekanların yeniden tanımlanması sürecinde dünya kentleri, kültürel kentler, kompakt kentler, yaratıcı kentler ve ya sonsuz kentler gibi bir çok tanım üretilmiştir (Okano ve Samson 2010). Bu dönemde neoliberal politikalar “neoliberal kent” yaklaşımını ortaya çıkarmış ve bu yaklaşım literatürde birçok alanda karşılık görmeye başlamıştır. Bunun sonucunda kentler birer neoliberal üretim ve tüketim alanı olarak, kapitalist genişlemenin sağlanıp, piyasa disiplininin edinildiği ve neoliberal yapı altında şekillenen kentsel nüfusun üretildiği alanlar olarak görülmüştür (Mcguirk ve Dowling 2009).

Kent parkları 20. yüzyılın başında dünyanın birçok yerinde büyüme yaşarken kamusal mekanların gelecekte nasıl olacağını kimse sorgulamamıştır. Bununla birlikte, kentlerde parklar ve diğer açık alan sistemleri çok az genişlemiştir. Kentlerin yaşanabilirliğini artıran tesisler ise yetersiz kalmıştır. Özellikle kent merkezlerinde açık alan miktarı, nüfus artışına paralel bir büyüme göstermemiştir. Büyük kentlerin çeperlerinde yeni konut alanları ile birlikte açık ve yeşil alanlar geliştirilirken, kentin genelinde ise yeşil alanlar adil olmayan ve düzensiz bir dağılım göstermiştir. Yeni gelişme alanlarında üst gelir grupları gösterişli tenis kortları, golf sahaları ve kent ormanlarında yürüyüş ve sporlarını yaparken kent merkezinde yaşayan alt ve orta gelirli gruplar basketbol ve futbol sahaları için mücadele vermektedirler (Banerjee 2001).

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Dönemsel ekonomik, toplumsal, siyasal koşullarla birlikte kentsel dinamiklerin değişmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Bununla birlikte bu değişim, yeni oluşturulacak kentsel peyzajların büyüklük, etki alanı, estetik özellikleri, kullanıcı grupları gibi birçok faktörü etkilerken diğer taraftan da mevcut peyzajların dönüşümüne neden olabilmektedir. Erken modern dönemde toplum mühendisliği rolünü de üstlenen peyzaj mimarları, sonraki dönemlerde tasarım ve rekreasyon olanakları sunma gayreti içerisinde hareket ederken günümüzde ise sürdürülebilirlik ve ekolojik yaşam talepleri doğrultusunda kentin peyzajına yön verme gayreti içerisine girmişlerdir. Değişen dönemsel koşulları doğru okumak, meslek profesyonellerinin toplumsal ve kentsel sorunların çözümünü kolaylaştıracak ve mesleğin işlerliğini artıracaktır. Bununla birlikte, dönemsel koşullara uyum sağlarken, mesleki etik değerleri kaybetmemek ve piyasa koşullarına teslim olmamak hususunda tasarım ve planlama meslek grupları farkındalıklarını artırmalıdır.

KAYNAKLAR

- Banerjee, T. (2001). The future of public space: beyond invented streets and reinvented places. *Journal of the American Planning Association*, 67(1), 9-24.
- Cranz, G. (1980). Women in urban parks. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5(S3), S79-S95.
- Cranz, G., & Boland, M. (2004). Defining the sustainable park: a fifth model for urban parks. *Landscape journal*, 23(2), 102-120.
- Loughran, K. (2014). Parks for profit: The high line, growth machines, and the uneven development of urban public spaces. *City & Community*, 13(1), 49-68.
- Madden, D. J. (2010). Revisiting the end of public space: assembling the public in an urban park. *City & Community*, 9(2), 187-207.
- McGuirk, P., & Dowling, R. (2009). Neoliberal privatisation? Remapping the public and the private in Sydney's masterplanned residential estates. *Political Geography*, 28(3), 174-185.
- Okano, H., & Samson, D. (2010). Cultural urban branding and creative cities: A theoretical framework for promoting creativity in the public spaces. *Cities*, 27, S10-S15.
- Taylor, D. E. (1999). Central Park as a Model for Social Control: Urban Parks, Social Class and Leisure Behavior in Nineteenth-Century America, *Journal of Leisure Research*, 31:4, 420-477.
- Young, T. (1995). Modern urban parks. *Geographical Review*, 535-551.

ZAMANI DURDURAN KÖY: HACI ÖMERLİ

Eti AKYÜZ LEVİ¹, Umut Devrim GENÇ²

1 Prof. Dr., DEÜ, Mimarlık Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı Tınaztepe Kampüsü, Buca, İzmir , eti.levi@deu.edu.tr / eti.akyuz@gmail.com

2 Y. Mimar, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı, Doktora öğrencisi, umutdenc@gmail.com

ZAMANI DURDURAN KÖY: HACI ÖMERLİ

Eti AKYÜZ LEVİ¹, Umut Devrim GENÇ²

1. GİRİŞ

Kırsal alanlara sunulan iş, eğitim, sağlık gibi konulardaki olanakların kısıtlılığı, ülkenin tarım politikasının köylüyü destekleyici bir nitelik yansıtmaması, mevcut yapıların güncel yaşam koşullarını yanıtlamakta yetersiz kalması gibi durumlar kırsal alanların terk edilmesine yol açan önemli faktörlerdendir. Kırsal alanların terk edilmesi, yani oradaki yaşamsal sürdürülebilirliğin ortadan kalkması, giderek geleneksel dokunun yıpranıp yok olmasına, fiziksel sürdürülebilirliğin de zamanla azalmasına neden olmaktadır.

Çalışmada bu bağlamda bir örnek, Hacı Ömerli yerleşimi ele alınmaktadır.

Çalışmanın amacı, geleneksel dokusunu büyük ölçüde koruyan terkedilmiş bir kırsal yerleşim örneğinin sokak örüntüsü ve evlerini araştırarak alanın geleceğine yönelik değerlendirme yapmak ve önerilerde bulunmaktır.

Çalışma yöntemi olarak, alandaki evlerin fotoğraf ve plan şemaları ile belgelenmesi gerçekleştirilmiştir. Dokunun mevcut durumu ve geleceği değerlendirilerek önerilerde bulunulmuştur.

Çalışma, Hacı Ömerli yerleşiminde alanın en üst kısmındaki terk edilmiş kırsal kapsamaktadır.

1 Prof. Dr., DEÜ, Mimarlık Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı Tınaztepe Kampüsü, Buca, İzmir , eti.levi@deu.edu.tr / eti.akyuz@gmail.com

2 Y. Mimar, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı, Doktora öğrencisi, umutdengenc@gmail.com

2. HACI ÖMERLİ YERLEŞİMİNİN GENEL TANITIMI

Eşsiz doğal güzellikler arasında insanı geçmişe götüren, özgünlüğünü tümüyle koruyan bir köy Hacı Ömerli. Aliağa'ya bağlı köy, Yeni Şakran yakınında İzmir-Çanakkale yolunun 8,5 km. doğusunda konumlanmıştır. Köyün sınırları doğuda Güzelhisar Barajı'ndan batıda sahile dek uzanmaktadır (Resim 1). Günümüzde yapılaşma sahil kenarındaki Mavi Köşe Mahallesi'nde, kıyıdan 4 km. içeride Karakuyular Mahallesi'nde, en üst kotta da Hacı Ömerli'de olmak üzere üç odak alandır. Eski yerleşim yeri olan Hacı Ömerli, günümüzde yalnızca iki hanenin sürekli yaşadığı bir yerdir. Geçmişte Hacı Ömerli Köyü'nün yaylası olan ve daha verimli olduğundan, yazın burada yaşanan Karakuyular Mahallesi'nde bugün altı hane yaşamaktadır.

Resim 1: Köyden Güzelhisar Barajı'nın görünümü

Araştırmada tümü Hacı Ömerli olarak adlandırılan köyün, ya da 6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile mahalle statü-

süne dönüşen yerleşimin en üst kotta yer alan terkedilmiş iskân alanı incelenmektedir.

Hacı Ömerli Köyü'nün geçmişi konusunda kesin bir veri bulunmamakla birlikte, sözlü tarih araştırmalarına göre, alanın 300-400 yıla dayanan bir tarihi olduğu düşünülmektedir (Ali Dünder). Köyün kuruluşuna ilişkin olarak ise, köye adını veren ve kışın Bağışlar Köyü'nde yaşayan Hacı Ömer'in önceleri yazları yayla gibi keçilerini otlatmak üzere buraya geldiği, daha sonra sürekli olarak köyde kaldığı ifade edilmektedir. Sonraları Bağışlar Köyü'nden ve Erkeşli Köyü'nden gelenlerin olduğu belirtilmektedir. Çevre köyler bağlamında ayrıca Kalabak, Kapıkaya ve Karaahmet örneklenebilir.

Köydeki yaşamı sekteye uğratan ve yerleşimin sürekliliğini etkileyen unsur ise, rafineri ile gelen iş olanaklarıdır. Köydeki halk, 1970'lerde Aliğa Petrol Rafinerisi'nin açılması sonrasında orada çalışmak üzere köyü terk etmiş; Mavi Köşe Mahallesi'ne göçmüştür. Bu durumda zeytinçilik ve hayvancılık yanında, rafineride işçi olarak çalışıp sağladıkları maaş da geçim kaynağını oluşturmuştur. Bununla birlikte on yıl kadar önce köyde 20-30 kişinin yaşadığı aktarılmaktadır. 1983 yılında okulun kapanması sonrasında çocukların eğitimi amacı ile kalanların bir kısmı da köyden göçmüştür. Köyde okur-yazarlık oranı, eğitim düzeyi yüksektir. Köyün en yaşlısı 1921 doğumlu Ahmet Aysal'dır.

Sözlü tarih araştırmalarından, köyden göçe sebep olan diğer sorunlar hakkında fikir edinilebilmektedir. 1986 yılında Hacı Ömerli'den Mavi Köşe Mahallesi'ne göçmüş olan Çetin, köyde su sıkıntısı olması, iş olanağı bulunmaması ve geçim sıkıntısının göçe neden olduğunu aktarmaktadır (Mehmet Çetin ile kişisel görüşme). Dikici de, bu bağlamda Hacı Ömerli'de derenin taşması nedeni ile çocukların eğitim şansının olmadığına, kışın ulaşım olana-

ğının bulunmadığına vurgu yapmaktadır (Ramazan Dikici ile kişisel görüşme).

Günümüzde Hacı Ömerli’de yalnızca iki ailenin yaşıyor olması ve bir kişinin de hayvanlarını gezdirme ve bakımını yapmak üzere her gün köye gelmesine karşın, halkın zeytinlikleri bu alandadır. Herkesin bir dönümden sekiz dönüme kadar farklı boyutlarda zeytinliği vardır. 2013 yılında Özel İdare aracılığı ile tarımsal sulamanın başlaması verimi arttırmıştır.

Köye ilişkin plan çalışmaları araştırıldığında, 1954 yılında kadastral çalışma yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Ancak, DüNDAR’ın aktarımından 210 tane kıyıya yakın konumdaki parselin davasının sürdüğü öğrenilmektedir.

On yıldır köyde muhtarlık görevini yürüten Ali DüNDAR, köyün 400 hane ve 1100 nüfuslu olduğunu belirtmektedir. Geçmişte köyde Zeytinyağı Fabrikası, Çitlembik Fabrikası ve Un Fabrikası olduğunu, zeytinyağı fabrikasının iç aksamının durduğunu ifade etmektedir. Hacı Ömerli Köyü’nün bu bağlamda çevresine göre daha gelişmiş, daha merkezi ve büyük olduğu, o dönemde civar köylerden zeytinyağı çıkartmaya gelindiği bilgisinden de anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, geçmişte yerel zanaatların da köyde varlık gösterdiği, kilim, halı ve el dokumacılığı olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, nalbant, semerci, berber, terzi, marangoz, bakkal ve tüfek tamircisinin bulunduğu belirtilmektedir. Çetin Solmaz evi, geçmişte köyün kahvesi iken, daha sonra ev olarak kullanılmıştır.

Yakın dönemlerde (40 yıl önce) yukarı köyde yaşamın olduğu süreçte örf, adet, geleneklerin durumu araştırıldığında, düğünlerin üç gün sürdüğü ve imece ile hazırlıkların yapıldığı, evlenecek olan kişiye 10 gün herkesin yardım edip evini yaptıkları belirtilmektedir. Bununla birlikte aşağı köyde (Mavi Köşe Mahallesi) düğün yemekleri ge-

leneği sürmekte; ancak imece devam etmemektedir. Yemeklerde nohut-fasulye, keşkek, etli patates, sarıaş denilen yerel tatlı da yer almaktadır. Günümüzde düğünler en çok iki gün sürmektedir (kına ve yemek). Bazen davullu, zurnalı düğünler yapılmaktadır. Düğünler dışında, geçmişte yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda sosyal önemi de bulunan çamaşırhane yapısı yerleşimin kimliğinde çarpıcı bir odak niteliğinde iken, günümüze ulaşamamıştır.

Halkın ekonomik kaynakları incelendiğinde, geçmişte köyün geçim kaynağını oluşturan tarım ve hayvancılık uğraşının devam ettiği görülmektedir. Zeytincilik, büyükbaş hayvancılık, arıcılık yapılmaktadır. Köy boşalmış olsa da, büyükbaş hayvanlar buradaki yapılarda barınmakta ve yeşillikler içinde dolaşmaktadırlar. Hayvanların su gereksinimini karşılamak üzere köyde oluşturulmuş çok sayıda gölet niteliğinde su birikintisi ve kuyu bulunmaktadır (Resim 2 ve 3).

Köyün geçmişteki merası, 1972 yılında özel parsel olmuş ve her haneye 600 m² arsa satılmış, 1990 yılında da tapular dağıtılmıştır.

Köyün neredeyse tümü ile terk edilmiş olmasına karşın, bütüncül geleneksel dokusu, yakın geçmişte alanda “100 Yıllık Mühür” adlı dizi filmin çekilmesine neden olmuş, yerleşimin film platosuna dönüşümü sırasında bazı ekler (kuyu, bazı dükkanlar, taş duvar ve seki) yapılmıştır.

Resim 2. Köy içindeki gölet

Resim 3. Köyün girişindeki kuyular

3. YERLEŞİM DOKUSUNU OLUŞTURAN YAPILAR

Köyde genellikle tek katlı olan taş evler, ilkokul binası ve cami yapısı bulunmaktadır. Eğimli arazi üzerinde yerleşmiş olan köyün, topoğrafya ile uyumlu organik bir dokusu bulunmaktadır. Caminin kuzeybatısında uzanan geniş boşluk, köyün meydanı niteliğindedir (Resim 4). Bu meydanla bağlantılı ara sokaklar farklı yönlerde uzanmaktadır.

Resim 4. Köyün genel görünümü

3.1. Kamusal Yapılar

Yerleşimin kuzeyinde yer alan ilkokul, 1943 yılında yapılmış olup; parseli içindeki üç yapı kitlesinden oluşmaktadır. Bunlar, ana bina, öğretmenler odasının bulunduğu yapı ve öğrenci tuvaletleridir. Tüm yapı kütleleri taş olup, günümüzde üst örtüleri mevcut değildir. Dikdörtgen formu ana binanın ön cephesinde iki giriş bulunmaktadır (Resim 5). Bunlardan biri okul, diğeri lojman girişidir. Ayrıca tarihsel süreçte yapı kütleleri büyütülerek bir sınıf eklenmiştir. Ana binada, biri 1-2-3. sınıf, diğeri 4-5. sınıf olmak üzere iki dersane ve müdür odası ile, lojman olarak kullanılan iki oda, öğretmen tuvaleti ve beslenme odası (mutfak) bulunmaktadır (Şekil 1).

Resim 5. İlkokul Yapısı

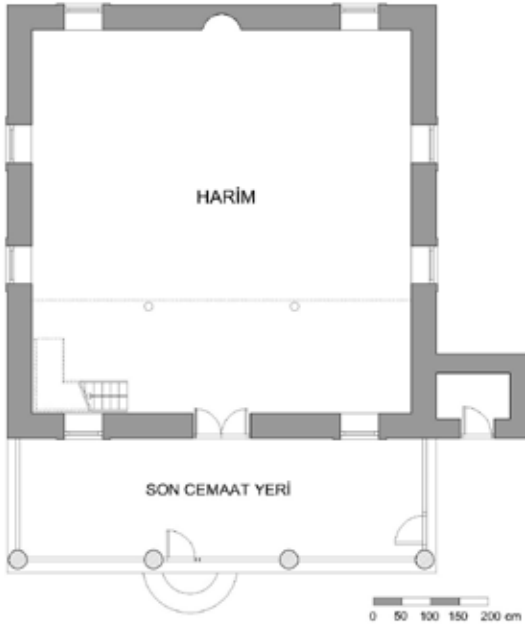
Şekil 1. İlkokul Planı

Okul parselinin arka tarafında bulunan anıt ağaç niteliğindeki palamut ağacının yangın sonucu yok olduğu aktarılmaktadır (Behide Topçu ile kişisel görüşme).

Günümüzde yerleşim bütününde Mavi Köşe Mahallesi'nde işlevini sürdüren iki cami ile, Karakuyular Mahallesi'nde bir mescit bulunmaktadır. Hacı Ömerli'deki cami ise yerel halk olmadığından işlevsizdir. Caminin dairesel taş sütunlu ve kemerli son cemaat yeri sonradan kapatılmıştır (Resim 6). Ahşap dikmeli kadınlar mahfili ve yuvarlak kemerli pencereleri olan harim oldukça yalındır. Yapının minaresi kuzeybatı köşesine bitişiktir (Şekil 2).

Resim 6. Cami girişi

Şekil 2. Cami Planı

Köyde üstü tonoz formulu iki sarnıç yapısı vardır. Bunlardan biri köy girişinde olup, çevresinde 56 adet kuyu bulunduğu belirtilmektedir (Resim 7). Dağdan gelen suyun burada toplandığı, taşmayı engellemek üzere kuyular arasında bağlantı olduğu aktarılmaktadır. Diğer sarnıç ise, cami yapısının güneydoğusundadır (Resim 8).

Resim 7. Köy girişindeki sarnıç

Resim 8. Cami ve bitişiğindeki sarnıç

3.2. Köy Evleri

Köydeki konutlar genellikle tek katlı olmakla birlikte, az sayıda “hanay” denilen alt katı depo, üstü ev olan yapı da vardır. Evler, Türk evi karakteristiklerini yansıtan, yalın kırsal yapılardır. Evlerin büyük bölümü kullanılmadığından bakımsız kalmakta ve yıpranmaktadır. Yerleşimde harabe durumuna gelmiş kısmen izleri algılanan örnekler de görülmektedir. Evlerin parsel büyüklüklerine bakıldığında, 70 ila 300 m² arasında değişen çok farklı büyüklükte parseller olduğu görülmektedir.

Sokak-ev ilişkisi irdelendiğinde, evlere bahçe aracılığı ile girildiği, sokak-bahçe-ev şeklinde bir geçiş olduğu belirtilebilir. Helalar bahçededir. Plan tipolojisine bakıldığında farklı örnekler görülmekle birlikte, dört plan şeması oldukça yaygındır. Tek katlı evler açık dış sofa ve tek odalı; kapalı sofa ve tek odalı ya da iç sofa ve iki odalıdır. İki katlı evlerde zemin katta çoğunlukla hayat altı ve samanlık, üst katta ise açık ya da kapalı sofa ve bir oda bulunmaktadır. Oda mekânında genellikle bir yanda yüklük, karşı duvarında ortada ocaklık, yanlarında birer pencere yer alır. Bunun yanı sıra, ocaklık yanlarında niş veya bir yanında niş olan örnekler de vardır. Ocaklık, pişirme, yemek yapma, ısınma amaçlıdır ve tüm odalarda bulunmaktadır. Odada duvarlar boyunca ayakta iken rahat ulaşılabilir yükseklikteki çepeçevre dönen raf, yörede “*girve*” olarak nitelendirilmektedir. Yüklüklerin altında tahıl ambarı bölümü vardır.

Evler taş duvarlı, genellikle tek katlı ve düz damlıdır (Resim 9). Çatı bitiminde Muğla yöresinin gumelalarını çağrıştıran kayrak taşlar dikkat çekmektedir. Çeperdeki bu kayrak taşlar yerel taş olup, “kıygın” olarak adlandırılmaktadır. Düz damlı evlerde, ağaç tali kirişler üzerine çırpı, üstüne de “geven” denilen bitki serilmektedir (Ali Dündar ile kişisel görüşme).

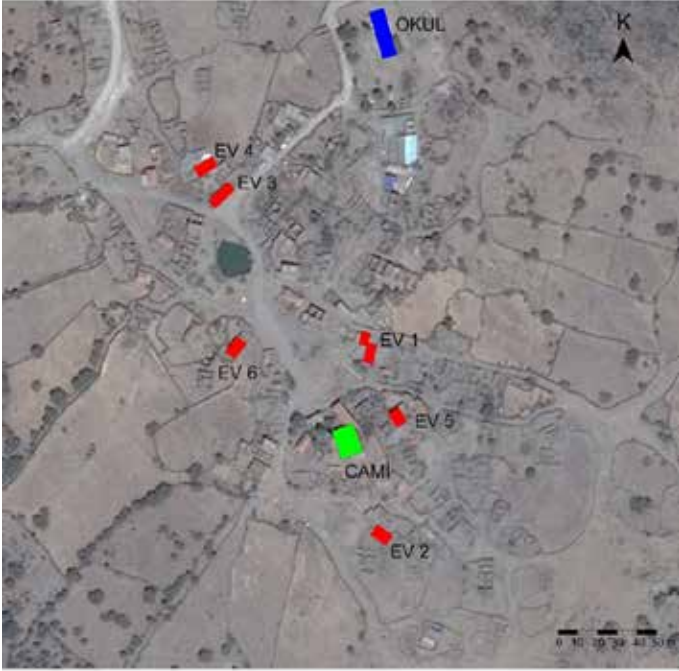
Özgün durumda evlerin düz damlı olduğu, her yıl Ağustos, Eylül aylarında dama toprak atılarak sıkıştırıldığı Çetin'in aktarımından anlaşılmaktadır (Mehmet Çetin ile kişisel görüşme).

Resim 9. *Özgün toprak damlı bir ev*

3.1.1. Çalışma kapsamında incelenen evler:

Çalışma kapsamında incelenen yapılardan seçilen farklı plan şemasına sahip altı adet ev ele alınmaktadır. İncelenen evlerin yerleşim içindeki konumları Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. İncelenen yapıların yerleşim içindeki konumu

Ev 1- Mehmet Topgöç Evi

Her biri dış sofalı ve bir odalı, aynı bahçeye açılan iki evi içermektedir (Şekil 4). Yapılar, megaronvari bir düzen yansıtmaktadırlar. Üst örtüsü ahşap direklerle taşınan açık dış sofadan odaya geçilmektedir (Resim 10). İlk örnekte girişin iki yanındaki duvarların birinde yüklük, karşısında-kinde ise ocaklık ve her iki yanında birer pencere vardır. Yüklük köşesinde gusülhane bölümü yer alır.

İkinci örnekte, yine üst örtüsü ahşap direklerle taşınan sofa mekânı odaya bir kapı ve pencere ile bağlantılandırılmıştır. Yan duvarın birinde ocaklık ve bir yanında niş, üstünde ve karşı duvarda *girve* (raf) vardır (Resim 11).

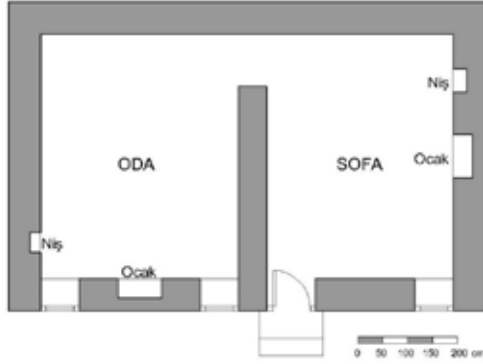
Şekil 4. Mehmet Topgöç Evi planı

Resim 10 ve 11. Mehmet Topgöç Evi

Ev 2- Ahmet Yılmaz Evi

Tek katlı yapı, dış sofalı ve tek odalıdır. Kapalı sofa ve bir odası bulunan evin ön cephesindeki giriş kapısı ve üç pencere dışında açıklığı bulunmamaktadır. Taş basamaklarla girilen odanın bir duvarında bir ocaklık ve niş vardır. Sofadan geçilen odada ise, iki pencere arasında bir ocaklık ve yan duvarda bir niş yer almaktadır. Taş yapının üzeri düz damlıdır (Şekil 5, Resim 12-13).

Şekil 5. Ahmet Yılmaz Evi planı

Resim 12. Ahmet Yılmaz Evi cephesi

Resim 13. Ahmet Yılmaz Evi iç mekânı

Ev 3- Kadir DüNDAR Evi

Yapı, tek katlı, iç sofalı ve iki odalıdır. Bahçe içinden ulaşılan iç sofalı evde, sofanın her iki yanında birer oda bulunmaktadır. Sonradan ön cephesi kapatılmış olan sofadan ulaşılan iki odada da birer ocaklık, yüklük ve ikişer pencere vardır. Taş yapının düz damı sonradan kiremit kaplı kırma çatıya dönüştürülmüştür (Şekil 6, Resim 14).

Şekil 6. Kadir Dünder evi planı

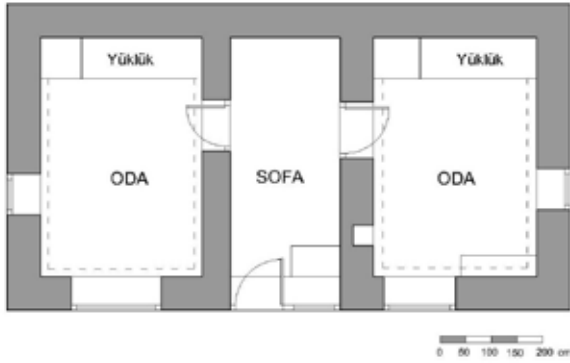

Resim 14. Kadir Dünder Evi

Ev 4- İsmail Uçar Evi (161 parsel)

Yapı, tek katlı, iç sofalı ve iki odalıdır. Ön cephesi sonradan kapatılmış olan bir iç sofanın her iki yanındaki birer odadan oluşmaktadır. Odalarda birer yüklük ve yan cephelerde birer pencere bulunmaktadır. Ön cepheye açılan

birer pencere ise sonradan genişletilmiştir. Yapının üstü günümüzde kırma çatı ile kaplıdır (Şekil 7, Resim 15).

Şekil 7. İsmail Uçar evi planı

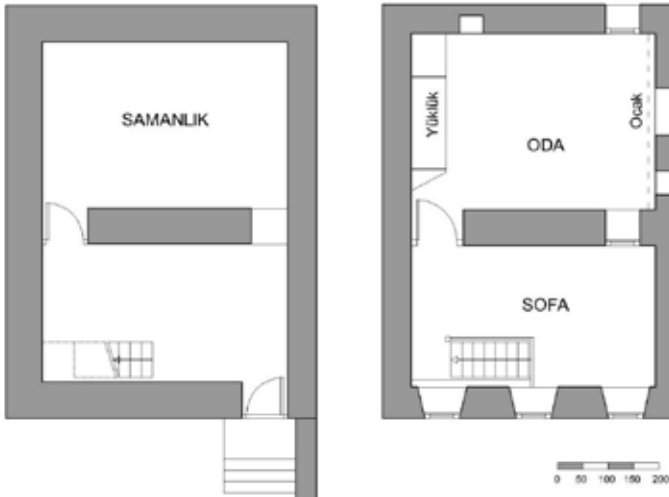
Resim 15. İsmail Uçar Evi

Ev 5- Cengiz Vural Evi

Yapı iki katlı olup, asıl yaşam katı dış sofalı ve tek odalıdır. Haney niteliğindeki yapıya taş dış merdivenle girilmektedir (Resim 16). Alt katta sofa altı mekânının yanında samanlık bulunmaktadır. Samanlığın bu mekânla kapı

yanı sıra bir niş ile de bağlantısı vardır. Sofa altından ahşap merdiven ile sofaya geçilmekte, kapalı dış sofadan ise bu mekâna açılan odaya girilmektedir (Şekil 8).

Kapalı dış sofa üç pencere ile bahçeye ve dış ortama açılmaktadır. Sofa, bir kapı ve pencere ile odaya bağlanmaktadır. Odanın yan duvarında ocaklık ile üzerinde duvar boyunca devam eden *girve* (raf); karşı duvarda ise yüklük bulunmaktadır. Oda mekânının üst örtüsü kısmen çökmüştür. Yapının dış ve iç duvarları taş, döşemeleri, kapı kanatları, pencere doğramaları, iç merdiveni ve tavanları ahşaptır.

Şekil 8. Cengiz Vural Evi zemin ve üst kat planları

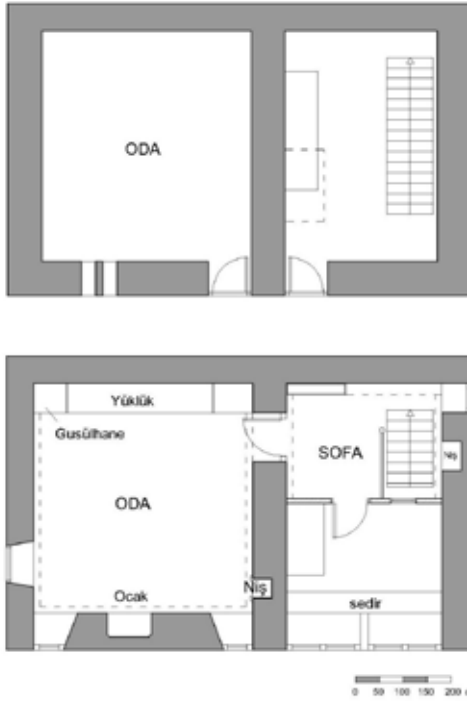
Resim 16. *Cengiz Vural evi*

Ev 6- Hasan Kafalı Evi

Yapı iki katlı olup, asıl yaşam katı özgününde dış sofalı ve tek odalıdır. Yapıya bahçe aracılığı ile girilmektedir. İki katlı yapının alt katı ambar, depo mekânı olup, burada zeytin küpleri yer almaktadır. Üst katta sofaya açılan iki oda vardır. Ancak yapının özgün plan şemasının süreç içerisinde değiştirildiği okunabilmektedir (Resim 17). Mevcutta sofa mekânı ahşap bir bölme ile ikiye bölünerek bir oda eklenmiştir (Şekil 9). Odanın dış duvarında sabit sedir oluşturulmuştur. Bu bağlamda özgün merdivenin yeri de değiştirilmiştir. Özgün planda merdiven giriş kapısı karşısında konumlanmaktadır. Döşemedeki merdiven boşluğundan merdivenin yeri anlaşılabilir. Üst katta özgün durumda kapalı dış sofa mekânına çıkılıp, buradan odaya geçilmektedir. Oda kapısı yerleşimdeki diğer örneklerle göre daha fazla bezemelidir. Odadaki yüklük ögesi ve girve denilen raflarda yalın da olsa süslemeler dikkat çekmektedir. Çatı eğimli ve kiremit kaplıdır.

Resim 17. *Hasan Kafalı Evi*

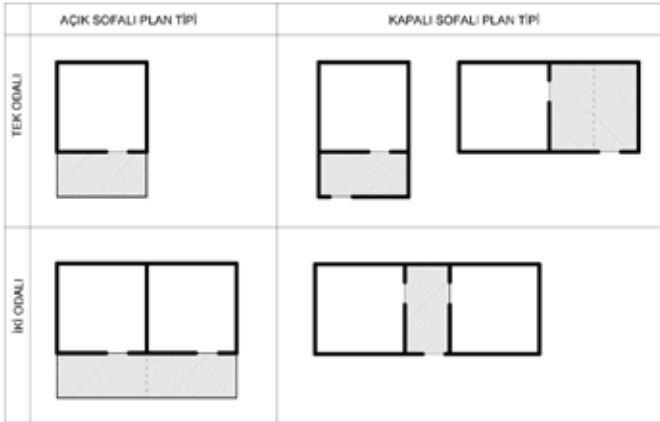

Şekil 9. *Hasan Kafalı Evi zemin ve üst kat planları*

4. MEKÂNSAL ÇÖZÜMLEME

Özgün dokusunu genelde koruyan Hacı Ömerli Köyü'nün yerleşim dokusu ve evlerine yönelik çalışma kapsamında bazı evlerin kilitli, bazılarının ise hayvan damı kullanımında olması nedeni ile tüm evlerin içlerine girebilme olanağı olmamıştır. Tümü irdelenmeden köyün ev tipolojisine yönelik bir araştırma yapılmasının sağlıklı olmayacağı düşüncesi ile tipolojik bir çalışma yapılması doğru bulunmamıştır. Bununla birlikte, plan şeması çıkarılan ve alanda yaygın olarak bulunan evler üzerinden bir mimari çözümleme yapılmıştır.

Buna göre evlerdeki birimler oda ve sofadır. İlkelden gelişmişe doğru en basit ev, bir sofa ve odadan oluşan megaronvari plan şeması yansıtmaktadır. Sofa ve tek odalı, dış sofalı bu tipin iki tanesinin yanyana gelmesi ile sofa ve iki odalı, dış sofalı ev ortaya çıkmaktadır. Odaların karşılıklı konumlanması durumunda ise, iç sofalı, iki odalı tip meydana gelmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Hacı Ömerli Köyü evlerinin mekânsal çözümlemesi

Sofa koşullara bağlı olarak açık veya kapalı olabilmektedir. Bazı örneklerde ise, başlangıçta açık olup sonradan kapatılmış nitelikte olduğu görülmektedir.

Evin asıl yaşam katına göre yapılan bu çözümlemede, ev tek katlı ise, ekonomik yaşam bağlamında gereksinim duyulan ahır, ambar gibi mekânlar yapıya bitişik ve / veya aynı avluya bakar düzende olmaktadır. İki katlı örneklerde ise, alt kat bu mekânları kapsarken, üst kat asıl yaşam katıdır.

Köyün evlerinin özgün durumda tümünün üst örtüsünün düz olduğu, süreçte bazılarının kullanım kolaylığı açısından eğimli ve kiremit kaplı çatılara dönüştürüldüğü algılanmaktadır.

5. DEĞERLENDİRME

Geçmişte yakın çevresine göre daha önemli yapılar içeren ve merkezi konumda olan Hacı Ömerli Köyü, 1970'lerde Aliğa Petrol Rafinerisi'nin kurulması sonrasında halkın burada çalışmaya başlaması ile terk edilmiş ve yerleşim köyün aşağısındaki ana yol yakınında bulunan Mavi Köşe Mahallesi'ne taşınmıştır. Bu durum özgün durumda genellikle tek katlı ve düz damlı olan evlerin üst örtülerinin yıpranmasına, cephe öğelerinin yok olmasına neden olmuştur. Evlerin bir kısmı üst örtüleri dışında tümüyle ayakta iken, bazıları zaman içinde harabe durumuna dönüşmüştür. Bununla birlikte halk hayvancılık uğraşını sürdürmeyi bırakmamış ve evler hayvan barınağı olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır.

ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, yöresel yapı geleneklerinin ekonomik, kültürel ve mimari bir örnekleşme ile tehdit edilmekte olduğuna vurgu yaparak korumada disiplinler arası çalışmaların önem ve gerekliliğini aktarmaktadır (URL1). Ülkemizde kırsal geleneksel yerleşimlerin korunmasındaki en önemli sorunlardan biri

geçim kaynaklarının yetersizliğidir. Hacı Ömerli Köyü de, kentteki iş olanakları sebebiyle terk edilmiş olmasına karşın, yerel halkın köye ilişkin belirttiği sorunlar temiz su şebekesinin olmaması, yolun yapılmaması ve toplu taşıma sisteminin bulunmamasıdır. Korumanın temel ilkesi, yapıların yaşatılması ve sürekli bakımının sağlanmasıdır; dolayısıyla köyün tekrar yaşatılabilmesi için öncelikli olarak belirtilen hizmetlerin götürülmesi gereklidir. Aksi durumda, taş mimarisi ile çarpıcı olan köy kaderine terk edildiğinde zaman içinde hızla yok olmaya mahkûm olacaktır ve Eres'in de betimlediği gibi '*arkeolojik harabe*'ye dönüşecektir (Eres, 2016).

Özgün dokusu yer yer yıpranmış olsa da algılanan, camisi, okulu, fabrikası ile durdurulan yaşamı yansıtan köyün yeniden canlandırılması bağlamında bazı çalışmaların yapılması gereklidir. Bu bağlamda ICOMOS Tüzüğü'nde belirtilen koruma ilkeleri doğrultusunda, geleneksel karaktere ve kültürel değerlere saygı gösteren çağdaş müdahaleler geliştirilmeli ve kültürel peyzaj ilişkileri bütüncül olarak dikkate alınmalıdır. Ancak, terkedilmiş geleneksel yerleşimlerde koruma uygulamaları farklı bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, dokunun korunabilmesi için yerel halk, yerel yönetim, akademisyenler ve maddi destek olabilecek kurumların katılımıyla kapsamlı projeler geliştirilmelidir.

Hacı Ömerli köyündeki evler, basit plan şemaları ve yapım sistemlerine karşın, tam da Aran'ın vurguladığı gibi zorlu iklim ve doğal çevre koşullarına uyum sağlamış yerel kültür ürünleri olmaları nedeniyle değerlidirler (Aran, 2000). Günümüzde, geleneksel mimari örneklerinden alınabilecek dersler ve bunların çağdaş mimariye nasıl uyarlanabileceği üzerine çok sayıda araştırma ve yayın yapılmaktadır. Dolayısıyla, gün geçtikçe yok olan kırsal mimarlık örneklerinin geleceğe aktarılması büyük önem taşımaktadır. Günümüzde yalnızca cami yapısı tescillidir.

Bununla birlikte yerleşimde, İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından tescil çalışmaları devam etmektedir. Ancak, yapı ya da alan tescilinin tek başına yeterli olmayacağı bilinen bir gerçektir ve korumanın sürekliliği adına yenilikçi fikir ve uygulamalara gereksinim vardır.

Eski Hacı Ömerli Köyü, etkileyici ve büyük ölçüde korunmuş özgün dokusu ile terkedilmiş geleneksel yerleşimlerin yeniden hayat bulması adına yapılabilecek çalışmalar için örnek oluşturabilecek potansiyele sahiptir.

KAYNAKLAR

- ACAR, E. (2015) Terkedilmiş yerleşimlerin geleceği (İzmir-Ödemiş – Lübbey Köyü örneği), Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- ARAN, K. (2000) *Barınaktan Öte*, Tepe Mimarlık Merkezi, Ankara.
- ERES, Z. (2016) Türkiye’de Geleneksel Köy Mimarisini Koruma Olasılıkları, *Ege Mimarlık Dergisi*, Sayı 92, 8 – 13.
- ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999)
- URL1- http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICO-MOSTR_0901543001353670596.pdf
- Behide Topçu ile kişisel görüşme – 17 Şubat 2017
- Mavi Köşe Mahallesi Muhtarı Ali Dünder ile kişisel görüşme – 17 Şubat 2017
- Mehmet Çetin ile kişisel görüşme - 3 Kasım 2017
- Ramazan Dikici ile kişisel görüşme – 3 Kasım 2017

ULUSLARARASI BELGELERDE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA İLİŞKİN AMAÇ, NEDEN VE ÖLÇÜTLER

İsmet OSMANOĞLU¹

¹ Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 2200, Edirne, Türkiye, ismetosmanoglu@trakya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8971-2933>

ULUSLARARASI BELGELERDE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA İLİŞKİN AMAÇ, NEDEN VE ÖLÇÜTLER

İsmet OSMANOĞLU¹

1.GİRİŞ VE AMAÇ

Korumanın temelinde tarihin sürekliliği kavramının tarihi meydana getiren toplumlarca kabul görmesi yatmaktadır. Kesintisiz bir süreç olan tarihin sürekliliği de hayatın sürekliliği kavramıyla birlikte düşünülürse günlük yaşamımız içinde bu süreklilik devamlı olduğu için son derece kolay anlaşılabilir. Toplumsal hayatın sürekli oluşu toplumun meydana getirdiği fiziksel çevrenin de belirlenmiş koşullar altında sürekli olması anlamına gelir. Bir yandan değişim, öte yandan da içinden çıktığı geçmişin varlığını sürdürme ikilemi toplumsal hayatın devamlılığını belirleyen bir diyalektik oluşturur. Toplumların kökenlerinin ve gelişiminin bilinmesi ve anlaşılması insanoğlunun kültürünü ve köklerini geleceğe taşıyabilmesi açısından hayati öneme sahiptir, (ICOMOS, 1990).

Kültürel mirasın fiziksel varlığı tarihin somut bir belgesi olarak bilgi kaynağıdır ve kadim çağlardan bu yana yaşamış olan insanların faaliyetleri ile ilgili temel kayıttır. Her toplum hem kendi toplumsal bilinci, hem de evrensel bilinç için kültürel mirasın günlük yaşantı içinde değerlendirilip geleceğe uyum içinde aktarılmasının bilincinde ve sorumluluğunu yüklenmekle görevli olmalıdır (Şahin, 1990). Bu hem geçmişle ve gelecek kuşaklarla diyalog kurmanın ve onlara saygının belirtisidir, hem de evrensel bir sorumluluktur.

1 Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 2200, Edirne, Türkiye, ismetosmanoglu@trakya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8971-2933>

Dünyamızın ortak malı olup sorumluluğu tek tek şahıslara veya ülkelere ait olmayan bu mirasın korunması tüm uluslarca uluslar üstü bir ortak çabayla ele alınmalı, dayanışma ve fikir birliği içinde birbirine tutarlı koruma politikalarının izlenmesinin de sürekliliği sağlanmalıdır. Ulusal sınırları içinde dünyanın kültürel mirasının herhangi bir kısmını bulunduran ülkeler bu mirası en iyi şekilde koruma ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak yükümlülüğüne sahip olmalıdır. (UNESCO, 1972b)

Kültürel mirasın en büyük bölümünü oluşturan ve şüphesiz insanlığın ortak malı olup, her an iç içe olduğumuz taşınmaz kültür varlıklarının tamamını kapsayan kentsel mirasın insanlığın ortak çıkarları ve sorumluluğu adına korunması, ancak uluslarüstü bir takım kabullerin ve ortak anlayışın ortaya konmasına bağlıdır. Bu konuda Venedik Sözleşmesi'nden (ICOMOS, 1964) günümüze kadar uluslararası genel ilkelerin ve standartların ortaya konduğu, yasal yaptırımların belirlendiği, yasa kuvvetinde düzenlemelerin zorunlu hale geldiği, hatta gelişmiş ülkelerde kaynak planlanması çalışmalarının da parçası olması yolunda önemli mesafeler alındığı söylenebilir.

Özgünlüğün ve farklılığın saygı duyularak korunması gerekliliği konusu üzerinde genelde uluslararası bir fikir birliği olduğu gözlenen taşınmaz kültürel miras, herhangi bir taşınabilir kültür varlığından ve müzede sergilenen eşyadan farklı olarak her an toplumla içiçe ve toplumun değişimlerine açık ve doğrudan doğruya etkilenme durumundadır. Toplumsal yapıda meydana gelen ve gelebilecek her türlü fiziksel, sosyal ve kültürel değişimlerle de iç içedir. Uluslararası toplumda meydana gelen hızlı değişim çerçevesinde, toplumlararası ilişki ve örgütlemelerin, siyasi ve ekonomik yapılanmaların, sosyal organizasyonların vb. değişime uğraması ve yeni küresel organizasyonların ortaya çıkmasına bağlı olarak kentsel mirasın korunmasına yönelik kuramsal, kavramsal, kurumsal, yasal çerçeve ile

genel ilke ve politikaların saptanması ve ekonomik sorunların çözümlenmesini amaçlayan yeni organizasyon biçimlerini içeren yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Toffler 1992:456-464).

Kültürel mirasın uluslararası toplumun ortak mirası olduğu kabulüyle toplumsal ve evrensel bilinç, tarihsel bilgi birikimi, sosyal ve kültürel kimlik oluşturduğu, bilimsel, estetik ve anı (yaşanmışlık) değerlerini taşıdığı bu bağlamda toplumlararası ilişkilerde olumlu diyalog barış için işbirliği ortamı oluşturulmasına neden oluşturabileceği düşünülmektedir. İnsanlığın ortak mirası olup sorumluluğu tek tek şahıslara veya ülkelere ait olmayan bu mirasın korunması tüm uluslar ve toplumlar tarafından uluslar üstü bir ortak çabayla ele alınmalı, dayanışma ve fikir birliği içinde birbirine tutarlı koruma politikalarının izlenmesinin de sürekliliği sağlanmalıdır. Bu çalışma özgünlüğün ve farklılığın saygı duyularak korunması gerekliliği konusu üzerinde genelde uluslararası bir fikir birliği olduğu gözlenen taşınmaz kültürel mirasın yönelik tarihsel süreç içerisinde gelişmiş olan koruma kavramını konu edinmektedir. Uluslararası kurum ve kuruluşlarca kabul edilen taşınmaz kültürel mirası korumaya ilişkin metinlerden yola çıkarak korumanın amaç amacı, nedeni ile korunacak varlıkların tespitine yönelik ölçütlerin neler olduğunun saptanmaya çalışılacaktır.

2.YÖNTEM

Çalışmanın araştırma kaynaklarını, taşınmaz kültürel mirası koruma konusundaki uluslararası kurumlar, yarı kamusal örgütler veya koruma konusunda ortak kabul görmüş sivil organizasyonların yaptığı geniş katılımlı oturum, kongre, konferans, sempozyum vb. toplantılar sonucu çerçevesi oluşturulan ve üzerinde uluslararası bir uzlaşma sağlanabilen uluslararası sözleşmeler, deklarasyonlar, şartlar vb. özgün metinler oluşturmaktadır. Araştırma es-

nasında UNESCO, Council of Europe, ICOMOS, IFLA, OWHC, Europe Nostra vb. kuruluşlarca ortak kararlar olarak yayınlanan bu metinlerin tamamı birincil kaynaklar üzerinden kronolojik sırayla incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın amacına yönelik elde edilen bulgular makale kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı giriş bölümünde açıklanmıştır. Üçüncü bölümde koruma kavramı ve korumanın amacı tarihsel gelişim süreci içerisinde incelenmiştir. Bu bölümün devamında kültürel varlıkların korunma nedenleri, korunacak varlıkların hangi ölçütlere göre tespit edilmesinin gerektiği ve uluslararası toplum için neden değerli olduğunu gösteren nedenler ve ölçütler koruma olayının başlangıcından günümüze uzanan süreçte ele alınarak incelenmiştir. Dördüncü bölümde çalışmaya ilişkin tartışma yapılarak bulgular açıklanmış ve beşinci bölümde ise sonuçlar ortaya konmuştur.

3. ULUSLARARASI METİNLERE GÖRE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA İLİŞKİN AMAÇ, NEDEN VE ÖLÇÜTLER

3.1. Koruma Kavramı Ve Korumanın Amacı

Koruma kavramının ortaya çıkışı 19 yüzyılın ikinci yarısına ait bir olgu olmasına karşın, korumanın kökeninin çok daha gerilere, hatta insanlık tarihinin başlangıcına dayandığını söylemek olasıdır. Koruma sözcüğünün dilbilimsel anlamlarına baktığımızda; “Korumak” Türkçe sözlükte, “bir kimseyi ya da birşeyi tehlikeden, güç bir durumdan ya da dış etkilerden uzak tutmak, her türlü tehlikeden, etkilerden esirgemek ya da onu her durumda desteklemek, tehlikeli ve zararlı durumları önlemek” biçiminde (Püsküllüoğlu, 1997, s.655); kentsel anlamda koruma ise kent bilim terimleri sözlüğünde “kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapıtlarla anıtların ve doğal güzelliklerin kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkı-

cı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması” (TDK, 1980, koruma mad.) biçiminde açıklanmaktadır. Mimarlık sözlüğünde koruma; “tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemleri almak” (Hasol, 1979, s.305) olarak tanımlanmaktadır. Bu sınırlı dilbilimsel tanımlardan sonra koruma olayının tarihsel süreç içerisindeki evrimine bağlı olarak tanım ve amacı aşağıda tarihi gelişim sürecinde sırayla verilmektedir.

Kadim dönemlerde, günümüzdeki anlamıyla olmasa da var olan koruma anlayışının 17.yy’dan itibaren gelişmeye ve 18.yy’dan kavramsallaşmaya ve kurumsallaşmaya başladığı görülür. 18.yy’dan itibaren kültürel ve tarihi miras bilinciyle koruma kavramının ele alınmaya başladığını ve 19.yy’dan itibaren de korumaya olan ilginin toplumda gelişmeye başlamasıyla bu konuda 1751 yılında İngiltere’de kurulan “The Society of Antiquaries of London” gibi bireysel çabalarla gerçekleştirilen örgütlenme girişimlerinin de olduğu gözlenmektedir (SAL, 2010). Amacın antik ve arkeolojik eserleri korumaya yöneldiği bu dönemlerde korumanın daha çok aristokratik eğilimlerin ve merkezi idarelerin yönlendirmesiyle gündemde olduğu anlaşılmaktadır.

18. ve 19.yy’da çoğunlukla amacın yalnızca arkeolojik eserleri korumayla sınırlı kalmasına karşın, 19.yy’ın özellikle ikinci yarısından itibaren koruma, arkeolojinin yanında anıt eserleri korumayı da amaçlamaktadır. Anıt korumanın kavramsal olarak kuramsal bir temele oturtulmak istendiği bu dönemde, Fransa’da Villot le Duc (1875) ve İngiltere’de George Gilbert Scott’un (1879) “üslup birliğine varma” ilkesi ile yaptıkları restorasyon çalışmalarında anıtların yapımına başlandığında geçerli olan üsluba göre restore etmek amacıyla, geçmiş olduğu çeşitli evrelere ve dönemlere ait ekleri kaldırarak, onları tek bir dönem yapısı görünümüne sokmayı amaçlayan uygulamalarına

karşın, John Ruskin'in "restorasyon"un yerine "sürekli bakım" ile "korumayı" gündeme getirdiği ve tarihsel mirasın geçmişin bilgisi ve hafızası olarak korunması gerektiğini savunduğu görülmektedir (Ruskin, 1849). Ruskin'in arkadaşı olan William Morris'de tarihsel mirasın korunması gerektiği, ekonomik kazanç için bu yapıların yok edilmesinin doğru olmayacağını savunan oldukça sosyalist fikirlerle sahipti. Morris, Tarihsel yapıların korunmasıyla ilgili 1877 yılında "*Society for the Protection of Ancient Buildings* (SPAB)" adlı derneğin kuruluşunda görev aldı ve korumanın ateşli bir savunucusu oldu. Restorasyondan çok korumayla ilgiliydi ve tarihsel yapıların üslup birliğine varma amacıyla tarihsel eklerden arındırılmasına karşı çıkmaktaydı (Morris & Webb, 1877).

19. yy.'ın sonlarına doğru İtalyan Camillo Boito korumaya ilişkin bu düşünceleri uzlaştırmaya çalışmış, çağdaş onarım kurallarının öncüsü sayılan ilkeler ortaya koymuştur. Korumanın amacının "anıtların insanlık tarihinin belgeleri olduğu ve bu nedenle onlara saygılı davranılması gerektiği"nden bahsederek korumanın amacının belirlenmesine katkıda bulunmuştur (Boito, & Brignani, 2009:68-83). Boito, yalnızca anıtların ve arkeolojik eserlerin "kültürel miras" olarak korumaya değer bulunduğu ve henüz kültürel miras diye bir kavramın ortaya konmadığı bu dönemde anıtlara müdahale biçimlerini de öncelik sırasına göre; sağlamlaştırma, onarım ve restorasyon olarak belirlemiştir. 1904'te yapılan "Sixth International Congress of Architects"de tarihi eserlerin "üslup birliği" kavramı içerisinde restorasyonlarının yapılması ve onarımı tavsiye edilmekte, ancak bütünden farklı bir üslupta yapılmış kısımlara, bu üslup kendine özgü bir değer taşıyor ve eserin estetik dengesini bozmuyor ise saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (ICA, 1904:343-346). Bu yıllarda henüz bilimsel restorasyon yaklaşımlarının ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. 1913 Fransa ve 1918 Polonya Anıt

Koruma Yasaları'nda da anıt dışında tarihi çevrenin de ele alındığı görülmektedir (Aygen, Z., 1992:83).

Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde büyük ihtimalle savaşın yaptığı tahribatın da bir sonucu olarak, önceki yıllarda genellikle mimar ve diğer sanatçıların bireysel ya da grup veya derneklerin katkılarıyla oluşan korumanın, uzmanlarca uluslararası düzeyde toplantılarla ele alınmaya başlandığı görülmektedir.

Atina'da 1931'de yapılan "*First International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Athens*" bu anlamda toplanan ilk konferanstır. Sonuç belgesinde; koruma maksadıyla kullanılacak yapılarda korumanın amacının belirlenmesini sağlayabilecek "estetik ve tarihi kimlik"ten bahsedilerek bunlara saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Athens Charter, 1931). Ayrıca 1931 yılında İtalya'da restorasyon ilkelerinin belirlendiği restorasyon tüzüğünde (Carta Del Restauro) "hem anıta hem de çevresine saygılı olunması gerektiği" kabul edilmiştir (ICOMOS, 1931).

Pan American Union devletleri arasında 1935 yılında imzalanan Roerich Pact (*Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monument*) ile tarihi anıtlar, muzeler, bilimsel, sanatsal, eğitici ve kültürel kurumlar tarafsız olarak görülmeli ve savaş durumundaki devletler tarafından korunması gerektiği ve bu saygının barış zamanında da sürmesi gerektiği belirtilmiştir (PAU, 1935)

Avrupa'da II.Dünya Savaşı'nı takiben savaşın yok ettiği kentsel mirası yeniden oluşturma çabalarının yoğunlaşması üzerine hazırlanan ve kırsal ve kentsel sitlerin de korunmasını amaçlayan ilkelere de yer veren Venedik Sözleşmesi'nde; "anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korumaktır" biçiminde korumaya ilişkin

amaç belirtilmekte, anıtların korunmasındaki temel tutum da “korumanın kalıcı olması, sürekliliğin sağlanması olmalıdır” denilmektedir (ICOMOS, 1964).

UNESCO’nun 1970 yılında Paris’de düzenlediği toplantıda; kültür varlıklarının milletlerin kültür ve uygarlıklarının temel öğelerinden birisi olduğu, tüm ulusların kültürel yaşamını zenginleştirmekte olduğu kabul edilerek, kültür varlıklarının uluslararası karşılıklı saygı ve itibar oluşturduğu ve insanlık uygarlığının bilgisini derinleştirdiğinden söz edilmekte, aynı zamanda halkların kültür ve uygarlıklarının temel öğelerinden biri olduğu belirtilmektedir (UNESCO, 1970).

UNESCO tarafından 1972 yılında hazırlanan “*Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*”de kültürel ve doğal mirasın öğelerinin olağanüstü bir öneme sahip olduğu ve tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak korunması gerektiği kararlaştırılmış (UNESCO, 1972a); aynı yıl yapılan bir başka toplantı da ise kültürel ve doğal mirasın korunmasının, muhafaza edilmesinin ve tanıtımının temel amacının insanlığın gelişimi demek olduğu belirtilmiştir (UNESCO, 1972b).

Avrupa Konseyi’nin (Council of Europe) 1975 yılında gerçekleştirdiği “*European Charter of the Architectural Heritage*” da; mimari mirasın insanlık tarihinin vazgeçilmez bir bölümü olarak özgün durumunda ve tüm çeşitliliğiyle gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği; aksi takdirde insanoğlunun kendi sürekliliğine ait bilincinin bir bölümünün yok olacağı; bu mirasın yeri doldurulamaz ruhsal, kültürel, toplumsal ve ekonomik değeri olan bir varlık olduğu; lüks olmak bir yana, kaynakları dikkatli kullanmak için yararlanılabilecek ekonomik bir kaynak olduğu vurgulanarak korumanın amacı belirtilmiştir (COE, 1975a). Aynı yıl yayınlanan *The Declaration of Amster-*

dam. (1975)'de ise; Avrupa'nın mimarlık mirasının, paha biçilmez kültürel değerinin yanısıra, halklarına ortak tarih ve geleceklerinin bilincini aşılamağa olduğu ve bu nedenle de yaşatılmasının çok önemli olduğu vurgulanmaktadır (COE 1975b). Avrupa Konseyi öncülüğünde gelişen bu yaklaşımlar, UNESCO tarafından Nairobi'de yapılan toplantıda da gündeme alınarak somutlaştırılmış, toplantıda alınan kararlarda; korumanın tanım ve amacı "tarihi veya geleneksel alanlar ile çevrelerinin tanımlanmaları, onarımları, sağlıklaştırılmaları, bakımları ve yeniden canlandırılmaları" şeklinde değerlendirilmiştir (UNESCO, 1976).

UNESCO'nun Meksika'da 1982 yılında yaptığı "*World Conference on Cultural Policies*"ın sonucu olarak yayınlanan "*Mexico City Declaration on Cultural Policies*" da; kültür kavramına günümüzde bir toplumun ya da toplumsal bir grubun karakterine damgasını vuran tinsel ve maddi, düşünsel ve kollektif ayırt edici özelliklerinin bütünlüğü gözüyle bakılabileceği; kültür kavramının sanat ve edebiyatın yanısıra, yaşam tarzlarını, insan varlığının temel haklarını, değer sistemlerini, geleneklerini ve inançları da kapsadığı; belli bir grubun kültürünün karakterini ortaya koymak için, o kültürün "ayırt edici özellikleri"nin öne çıkarılması gerektiği belirtilerek kültürün en önemli maddi verilerinden olan kültür varlıklarının önemi ve korunması gerekliliği konusuna yeni bir yaklaşım getirdiği söylenebilir Ayrıca, kültürel mirasının korunması ve takdir edilmesinin, bir halkın egemenliğini ve bağımsızlığını savunmasına neden olacağı ve böylece kültürel kimliğini onaylayıp teşvik etmesini sağlayacağı açıklanmaktadır (UNESCO, 1982).

Avrupa Konseyince 1985 yılında yapılan "*Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe*"de Avrupa kültür mirasının varlık ve çeşitliliğinin yeri doldurulamaz bir anlatımı, geçmişin paha biçilemeyen bir tanığı ve tüm Avrupalıların ortak malı olan bir zenginliği,

bir kültürel kimlik ögesi olduğu kadar bugünün ve yarının nesilleri için bir esin ve yaratıcılık kaynağı olduğu, bu mirasın korunmasının güvence altına alınmasının gerektiği, bu bağlamda gelecek kuşaklara kültürel bir referans sistemi aktarmanın, kentsel ve kırsal yaşam koşullarını iyileştirmenin ve aynı vesileyle devletlerin ve bölgelerin ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini desteklemenin önemi vurgulanmıştır (COE, 1985).

ICOMOS'un 1987 yılında yayınladığı "*Charter For The Conservation of Historic Towns And Urban Areas*"-de korumanın amacına yönelik olarak; tarihsel bölgelerde bireysel ve toplumsal yaşamın uyumlu bir şekilde gelişmesinin sağlanması ve her türlü kültür varlığının bir insanlık mirası olarak uzun süreli güvence altına alınması hedeflenmiştir (ICOMOS, 1987).

UNESCO'nun 1988-1990 yılları için yayınladığı "*World Decade for Cultural Development*" de "kültür"; yaşam ve düşünce tarzlarının tablosu denebilecek son derece geniş bir alanı içeren bir anahtar olgu olarak görülmekte, uluslararası topluluğun birkaç yıldan beri bu anlayışı benimsediği, buna aykırı olarak halkların özlemlerinin gelişme projelerinde gözardı edilmesinin yüzyıllar boyunca yerel ölçekte birikmiş genel ve teknik bilginin varlığının yadsınması anlamına geleceği belirtilmektedir. UNESCO tarafından öngörülen eylemlerde kültürün gelişmenin odağında yer alması için, gerek sanayileşmiş ülkelerde gerekse 3.Dünya'daki, özellikle karar yetkisine sahip kimselerde (devlet yöneticileri, politik yöneticiler, planlamacılar vb.) yeni bir zihniyet oluşturmaya çalışılacağı vurgulanmaktadır. Bu amaçla hazırlanan "Eylem Programı"nın dört ana hedefinin ise; gelişmenin kültürel boyutunun gözönünde bulundurulması, kültürel kimliklerin tanınması, geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi, kültürel yaşama katılımının genişletilmesi, uluslararası kültürel işbirliğinin yükseltil-

mesi olduğu vurgulanarak kültürel mirasın korunmasının gerekliliği ortaya konmuştur (UNESCO, 1990).

1990’da yayınlanan “*International Charter For Archaeological Heritage Management*”’de ise; insan topluluklarının kökenlerinin ve gelişiminin bilinmesi ve anlaşılmasının, insanoğlunun kültürünü ve köklerini tanımlayabilmesi açısından hayati öneme sahip olduğuna dikkat çekilerek arkeolojik mirasın eski çağlardan bu yana yaşamış olan insanların faaliyetleri ile ilgili temel kayıt olduğu, bu nedenle günümüzün ve geleceğin nesillerinin çıkarları adına incelenmesine olanak tanınabilmesi için korunmasının zorunlu olduğu önemle belirtilmektedir (ICOMOS, 1990).

ICOMOS’un “*Guidelines On Education And Training In The Conservation Of Monuments*” de korumanın amacına ilişkin; mimari mirasın ömrünün uzatılması, içerdği estetik ve kültürel mesajların özgünlüğünün ve kimliğinin bozulmadan ortaya konmasının zorunluluğu belirtilmiştir (ICOMOS, 1993). The Nara Document on Authenticity’de kültürel mirasın insanlığın ortak belleği olduğu; kültür mirası çeşitliliğinin tüm insanlık için yeri doldurulamaz bir duygu ve düşünce zenginliği oluşturturduğu; yalnız korunması değil, geliştirilmesinin de insanlığın gelişimi için büyük önem taşıdığı ifade edilmektedir (ICOMOS, 1994). Taormina Declaration, tarihi kasabalar ve köylerin, Avrupa’nın belleği için önemli bir depo niteliğindedir ve Avrupa topluluğunun kimlik anlayışının temelini oluşturduğunu ifade ederek bu alanların neden korunması gerektiğini açıklamaktadır (Europe Nostra, 2009).

1995’de yapılan uluslararası eğitim toplantısında kabul edilen “*Conservation training, needs and ethics*”de koruma eyleminin amacına yönelik olarak anıtın gizli kalmış değerlerinin ve özelliklerinin gözönünde tutularak en üst

seviyede bir uygulama standardına ulaştırılması biçiminde açıklanmıştır (ICOMOS, 1995).

Kültürel mirası korumanın amacı ve gerekliliğine ilişkin son yıllarda gündeme gelen bir başka neden de sürdürülebilir gelişme ve planlama bağlamındaki katkısı olduğu anlaşılmıştır. Koruma, emek yoğun bir iş olduğundan, işsizliğe de çözüm olup, enerji, hammadde ve altyapıdan tasarruf sağlamaktadır. (COE, 1992). Ayrıca Kültüre mirasın kendi içinde barındırdığı ve gelişmesine katkıda bulunduğu yüksek nitelikli mimari yaratıcılık ekonomiyi canlandırmakta, kentlere ve kasabalara turist çeken bir cazibe unsuru olabilmektedir (COE, 2008).

Koruma anlayışı, yaşam çevresini geçmiş dönemi dondurmaya çalışan bir anlayış değil, yeni değişimlerin eklenmesiyle çevreyi zenginleştirici ve geliştirici bir anlayış olması gerektiği vurgulanmış (Tekeli,1991:98) ve yanısıra toplumların geçmişteki sosyo-ekonomik koşullarını, kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapının günümüzün değişen toplumsal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş gelişmelerle bütünleştirerek yaşamasını sağlamak biçiminde ortaya konmuştur (Sözen, 1990:19-20).

İnsanlarda her zaman bir yere ait olma veya o yerin kendine ait olduğu içgüdüünün bulunmasının, insanın çevresine kazandırdığı anlamsal bütünlükle kendi kimliğini özdeşleştirmesine ve varlığını kesintisiz olarak sürdürmesine neden olduğu, toplumsal hayatın sürekli oluşunun toplumun meydana getirdiği kentsel çevrenin de belirlenmiş koşullar altında sürekli olması anlamına geldiği, bu bağlamda kültür varlıklarının ve kentsel mirasın korunmasının amacının; Toplumsal ve kültürel sürekliliği sağlamak, mimari ve kentsel dokudaki sürekliliği sağlamak, gelecek nesillerin eğitimindeki önemi, kente ve yöreye ge-

tireceği ekonomik gelir; yapısal ve doğal çevreye olumlu etkileri olduğu ifade edilmiştir (Özen, 1995:289).

Korumanın; kültürel varlığın, maddi varlığını sürdürmesine yönelik her türlü işlemi kapsamı gerektiği (Petzet, 1992) ve en geniş anlamıyla da dünya üzerindeki tekrar üretilmeyen sınırlı kaynakların, doğanın ve kültürel ürünlerin tümünü içeren bir kapsamda ele alınmasının uygun, yararlı ve gerekli olacağı belirtilmiştir (ICOMOS, 1975).

3.2. Kültürel Varlıkları Korumada Nedenler ve Yasal Ölçütler

Koruma düşüncesinin ilk ortaya çıktığı dönemler olan 19.yy'ın ikinci yarısında İngiltere'de "Society For the Protection of Ancient Buildings" (1887) Derneği'ni kuran William Morris, derneğin ilkelerini içeren bildiride tarihsel ve sanatsal eserlere karşı yeni bir ilginin uyandığını, bu alanın dinsel, tarihsel ve sanatsal merak konularından biri olduğunu belirtmekte (SAL, 2010), İtalyan Camillio Boito'da 1883 yılında çağdaş onarım kuralları için hazırladığı ilkelerde; anıtların tüm insanlığın tarihini belgelediğini, bu nedenle de onlara saygılı davranılmasının gerekli olduğunu bir koruma nedeni olarak ortaya koymaktadır (Boito, & Brignani, 2009:68-83).

Koruma nedenleri olarak, 1904'te yapılan "Sixth International Congress of Architects"de eserin estetik özelliğine (ICA, 1904:343-346); the Athens Charter'da (1931) anıtların sanatsal, tarihi ya da bilimsel değerlerine; Carta Del Restauro'da (1931) dönem farkı gözetmeksizin sanat değeri ve tarihi anısına (ICOMOS, 1931); CIAM'ın yayınladığı Charter of Athens'da (1933) mimari mirasın manevi, kültürel ve ekonomik değerine; Roerich Pact'da ise tarihi anıtların "halkların kültürel hazinesi"olmasına vurgu yapılır (PAU, 1935). İlerleyen yıllarda koruma nede-

nine ışık tutabilecek tanımlar geliştirilerek, anıtların hem sanat eseri hem de tarihsel belge olduğu için korunması gerektiği açıklanmakta ve anıtın tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmekte ve özgünlük (authenticity) değerine dikkat çekilmektedir. (ICOMOS, 1964). Avrupa Konseyi (Council of Europe) 1965 *Palma Recommendation* 'de korunacak değerler olan sitlerin; “sanatsal, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi ya da efsanevi”, anıtların ise; “tarihsel, sanatsal, arkeolojik ya da mimari” önemleri nedeniyle korunması gerektiğine değinilmektedir (COE, 1965).

ICOMOS'un ve Avrupa Konseyi'nin (Council of Europe) geliştirmiş olduğu ilkeler ışığında UNESCO'nun 1968'de yaptığı toplantıda kültürel mirasın çeşitli geleneklerin, manevi başarıların ürünü ve tanığı olduğu, bu nedenle dünya insanların kimliklerinin en temel unsurları olarak kabul edilmeleri gerektiğini öngörmüş (UNESCO, 1968); 1982 yılında ICOMOS ve IFLA tarafından gerçekleştirilen *The Florence Charter: Historic Gardens* 'da da tarihsel bahçelerin de anıtın ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır (ICOMOS, IFLA, 1982).

UNESCO 1972 *Convention concerning the Protection of the Wold Cultural and Natural Heritage*” de, korunacak kültürel varlıklar olan anıtlar, yapı toplulukları ve külliye-ler için; tarihsel, sanatsal veya bilimsel açıdan, sitler için de; tarihsel, estetik, etnolojik ya da antropolojik açıdan ölçütlere sahip olması gerektiği ortaya konmakta ve kültürel mirasın bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiği koruma nedenleri olarak belirtilmektedir (UNESCO, 1972a). *Convention concerning the Protection of the Wold Cultural and Natural Heritage*”’de ise kültürel mirasın; insanlar arasında ortak anlayışın ve bilincin oluşmasını sağladığı, mevcut ve gelecek uygarlıkların en temel zenginlik ve uyum geliştirme kaynağını teşkil ettiği,

insanoğlu ve onun ölçeğiyle orantılı bir çeşit mimari ya da şehir planı olarak doğasında var olan kültürel ve eğitimsel değeri olduğu ve bu nedenlerle korunması gerektiği tespit edilmiştir. Korunacak anıtlar ve sitler için de ölçütler getirilerek; anıtlar için arkeolojik, sanatsal, tarihi ya da bilimsel; sitler için ise; topografik alanlar, güzellikleri ya da arkeolojik tarihi, etnolojik, antropolojik ölçütlere sahip olması gerekliliği tanımlarda belirtilmiştir (UNESCO, 1972b).

Avrupa Konseyi “*European Charter of the Architectural Heritage*”de mimarlık mirasının; kaynakları dikkatli kullanmak için yararlanılabilecek ekonomik bir mal varlığı, kültür zenginliğinin, çeşitliliğinin ve tarihin bir dışavurumu, uyumlu bir toplumsal dengenin yol göstericisi ve toplumsal bütünleşmenin yardımcısı olduğu, ayrıca biçimlerin, stillerin ve onların uygulanma biçimlerinin anlatımı ve karşılaştırmaları için zengin bir malzeme sağladığı kadar, farklı dönemlerin ürünlerinin kanıtlarını canlı tutarak eğitimde karar verici bir rol oynayabileceğine değinilmiştir. Avrupa Mimarlık Mirasının ruhsal, kültürel, toplumsal ve ekonomik değeri olan varlıkları içerdiği belirtilmiş, mimarlık mirasının bünyesinde korunan biçimiyle geçmişin dengeli ve eksiksiz bir yaşam için vazgeçilmez olan çevreyi sağladığı, tarihsel merkez ve sitlerin yapısının uyumlu bir toplumsal dengenin yol göstericisi olduğu, dolayısıyla farklı dönemlerin ürünlerinin kanıtlarının canlı tutulmasının gerektiği önemle vurgulanmıştır (COE, 1975a).

Yine aynı yıl içinde gerçekleştirilen mimarlık mirasına ilişkin “*The Declaration of Amsterdam*.”da ise; korumanın nedenine ilişkin oldukça kapsamlı düşünceler ortaya konmuş; Avrupa’nın mimarlık mirasının, paha biçilmez bir kültürel değeri olduğu yanı sıra bunun halklarına ortak tarihlerinin ve geleceklerinin bilincini aşıldığı; bu nedenle yaşatılmasının gerekli olduğu, mimarlık mirasının yalnız üstün nitelikli tek yapıları ve çevrelerini değil aynı zaman-

da tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içerdiği, ani toplumsal değişikliklere karşı bireylerin kimliklerini bulmalarına olanak veren çevreleri korumak ya da yaşatmak için tarihsel sürekliliğin korunması gerekliliğinin kabul edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca çağdaş kent planlamasında, toplumsal ve kültürel değişimlerin çizgilerini yaşatmak için bir çaba gösterildiği ve aynı zamanda eski yapıların kaynak tasarrufu ve israfın önlenmesine de katkıda bulunduğunun bilincine varıldığı, koruma çalışmalarında yer alan yetenek ve becerilerini yaşatıp geleceğe aktarmak zorunda olan sanatçı ve yüksek nitelikli zenaatçılara da gereksinim yaratıldığı, mevcut yerleşmelerin sağlıklaştırılmasının aynı zamanda tarımsal alanların kentsel işlevlere yönelik kullanılmasını azaltacağı, mevcut yerleşmelerin korunmasının nüfus hareketlerini büyük ölçüde azaltmaya hatta önlemeye yardımcı olacağı önemle belirtilmektedir (COE, 1975b).

1975 yılında Belçika’da ICOMOS tarafından gerçekleştirilen “*Principles Governing the Rehabilitation of Historic Towns*,” konulu toplantıda kentsel mirasın korunmasının estetik, kültürel ve sosyal değerler açısından önemi vurgulanarak, kentsel mirasın sosyal ve ekonomik bir kaynak olarak kabul edilmesi gerektiği açıklanmıştır (ICOMOS, 1975).

UNESCO 1976 Nairobi Toplantısı “*Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas*,” başlıklı kararlarda dile getirilen önerilerde ise korumanın nedeni giriş bölümünde açıklanmaktadır. Bu bölümde tarihi çevrelerin her yerde insanların günlük çevrelerinin bir parçası olduğu, onları oluşturan geçmişin yaşayan varlığını temsil ettiği ve yaşamda toplumdaki çeşitliliğe cevap verebilmek için gerekli olan çeşitliliği sağladığı, bunun yanı sıra değerlerin korunmasına yönelik ve insancıl bir boyut kazandıklarını gözönüne alarak, tarihsel alanların çağlar boyunca sosyal, dinsel ve kültürel etkinlik-

lerin çeşitlilik ve zenginliğinin en somut tanıklarını oluşturdukları, çağımızın standartlaşmasının giderek getirdiği benzeşme ve kimliksizleşme tehlikeleri karşısında onlarda kimliklerinin temel taşlarını ve kültürel varlıklarının ifadesini bulan insanlar ve toplumlar için, geçmiş günlerin bu yaşayan tanıklarının yaşamsal önem taşıdığı vurgulanarak korumanın nedenleri belirtilmektedir. Anılan önerilerin tanımlar bölümünde ise; arkeolojik, mimarlık, tarih öncesi, tarihsel, estetik veya sosyo-kültürel açıdan değerleri kabul edilmiş alanların korunmasının gerekliliği de vurgulanmaktadır. Genel ilkeler bölümünde; inşaat tekniklerinin ve mimari biçimlerin giderek birbirine benzediği, tüm dünyada tek tip bir çevre yaratılması tehlikesinin bulunduğu, günümüzde tarihi alanların korunmasının ülkelerin kültürel ve sosyal değerlerinin korunması ve geliştirilmesine yardımcı olacağı, böylece dünyanın kültürel mirasının mimari açıdan zenginleşmesine katkıda bulunulabileceği ifade edilerek korumanın nedenlerine ilişkin açıklama getirilmektedir (UNESCO, 1976).

ICOMOS 1976 yılı *Charter of Cultural Tourism*’da; arkeolojik mirasın korunmasının nedeni; turistik cazibe ve kültürel eğitim unsuru olması kültürel ve doğal mirasın korunmasının nedeni ise; sosyal, politik ya da ekonomik bakış açılarını da kapsayacak biçimde dünyaya duyulan saygının bir ifadesi olarak gerektiği açıklanmaktadır (ICOMOS, 1976).

1978 yılında Moskova’da yapılan bir başka ICOMOS toplantısında tarihi anıtların eğitici rolüne değinilmiş, kültürel kimlik, gençlik, turizm, uluslararası işbirliği gibi konularda tarihi anıtların oynayacağı rol üzerinde durulmuş, mimarlık mirasının korunmasının kültürel ve çevresel gelişmenin bir parçası olduğu ifade edilmiştir (ICOMOS, 1978).

UNESCO'nun Meksika'da 1982 yılında yayınladığı *Mexico City Declaration on Cultural Policies* da, bir halkın kültürel mirasının, sanatçıların, mimarların, müzisyenlerin, yazarların ve bilim adamlarının eserlerini ve aynı zamanda anonim sanatçıların eserlerini, insanların maneviyatının ifadelerini ve hayata anlam katan değerleri içerdiğini belirtmektedir. Kültürel mirasın insanların yaratıcılığının ifadeleri olduğu, diller, ayinler, inançlar, tarihi yerler ve anıtlar, edebiyat, sanat eserleri, arşivler ve kütüphaneler gibi hem somut hem de somut olmayan eserleri içerdiğini kabul etmektedir (UNESCO, 1982).

Avrupa Konseyi 1985 "*Convention for the Protection of the Architectural Heritage*"de korunacak kültür varlıklarının; tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, toplumsal ve teknik bakımlardan dikkate değer olmaları gerektiğine önemle yer verilmiştir (COE, 1985). ICOMOS, 1987 "*Charter For The Conservation of Historic Towns And Urban Area*"de tarihsel kentlerin korunma nedenlerine değinilerek bütün kentsel oluşumların, ister organik olarak zamanla ister planlama sonucu ortaya çıkmış olsun, tarihi süreci içinde çok yönlü toplumsal gelişmelerin anlatımı olduğu belirtilmiş, kentlerin, tarihsel belge niteliklerinin yanı sıra geleneksel kent kültürü ile ilgili değerleri de taşıdıkları gerçeğine yer verilmiştir (ICOMOS, 1987).

Avrupa Konseyi'nce birincisi 1992'de ve ikincisi 2008 yılında yayınlanan "*European Urban Charter*" da kentsel mirasın; insanların kentlerdeki yaşamışlıklarının, çalışmışlıklarının ve kişisel tarihlerinin izleri olduğu; insanların geçici olan yaşamda kalıcılık duygusuyla geleceğe hazırlanmalarını sağladığı; ortak geçmiş ve gelecek bilincinin içeriğini oluşturan kültürel referans olduğu; geçmiş, günümüz ve gelecek arasında önemli bir bağ oluşturduğu; kentin geçmişini ebedileştirerek aynı zamanda günümüz ve gelecek kuşaklara kimlik duygusu aşılایarak bütünlük duygusu verdiği ve toplum duygusunu oluşturduğu bu ne-

denle korunması gerektiği açıklanmaktadır (COE, 1992 ve 2009).

The Fez Charter was adopted at the Founding General Assembly of the Organization of World Heritage Cities in 1993. The document recognizes the important role that cities play as cultural centers and exemplars of human achievement (OWHC, 1993).

ICOMOS'un 1993 yılında Sri Lanka'da yapılan 10. The General Assembly'da "*Guidelines On Education And Training In The Conservation Of Monuments*"de; mimari mirasın kültürel ve çevresel gelişmenin bir parçası olarak korunması gerektiğine dikkat çekilmiştir (ICOMOS, 1993).

The Nara Document on Authenticity'de kültür mirasının, sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutlarıyla tanımlanmasının uygun olacağı; kültürel varlığın değerini ve özgünlüğünü (authenticity) yargılayacak sabit bir kriterin olmadığı daha ziyade ait olduğu kültürel bağlamda değerlendirilmesi gerektiği açıklanmıştır (ICOMOS, 1994)

1995 yılında yapılan "Training Committee Meeting" da kabul edilen "*Conservation training, needs and ethics*" metninde ise kültür ürününün; sosyal ve fiziksel çevresiyle birlikte kazandığı çeşitli anlamlar ile birlikte kültürel, teknolojik ve sosyal tarihine vurgu yapılmıştır (ICOMOS, 1995).

Declaration of Valencia, kültürel mirasın korunması konusunda üniversiteler arası işbirliğinden hareketle, farklı kültürlerden gelen öğrenciler arasında karşılıklı anlayış ve barış olusturulması için çok kültürlü bir diyalogu teşvik etmektedir (UNESCO, 1996).

1996 yılında gerçekleştirilen *11th ICOMOS General Assembly*'de insan varlığının her tür izini ve her tür insan

etkinliğini yansıtan yerler de arkeolojik miras ve maddi miras ölçütü olarak ifade edilmiştir. Ayrıca su altı kültürel mirasının insan kültürünün çağlar boyunca gösterdiği çeşitlilik hakkındaki bilgilere katkıda bulunduğunu geçmişteki yaşam hakkında yeni ve sarsıcı fikirler sağladığını, bu tür bilgi ve fikirlerin bugünü anlamamıza katkı yaparak bizleri gelecekteki sorunlara hazırladığına dikkat çekmektedir (ICOMOS, 1996)

Taormina Declaration kültürel mirasın korunmasının yalnızca büyük ölçekli ve herkes tarafından bilinen anıtların korunmasında ibaret olmadığını, Avrupa'daki küçük kasaba ve köylerdeki değerlerin korunmasının da Avrupa'nın bellek ve kimliğinin sürdürülmesinde önemli bir yer tuttuğunu vurgulamaktadır. Ayrıca sürdürülebilirlik çerçevesinde kültürel mirasın; iş yaratma, ekonomik katkı (turizm), teknik yenilikler için katalizör görevi, bilginin aktarılması için araç, eğitim aracı (bilgi ekonomisi), bölgesel kalkınma için araç, enerji tasarrufu, oluşum enerjisi (enerji dengesi), emisyon (Europa Nostra, 2009), gibi ekonomik faydaları ve etkisi bulunmaktadır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Korumanın temelinde, tarihin sürekliliği kavramının tarihi meydana getiren toplumlarca kabul görmesinin yatmakta olduğunu söylenebilir. Koruma, “korunacak olan varlığı dış etkilere uzak tutmak, her türlü tehlikelerden esirgemek, her durumda desteklemek, tehlikeli ve zararlı durumları önlemek” biçiminde özetle tanımlanabilir (Püsküllüoğlu, A., S.655). Kültür varlıklarını korumanın ana amacı; kadim çağlardan bu yana yaşamış olan insanların faaliyetleri ile ilgili temel kayıt, tarihin somut belgeleri olarak bilgi kaynağı durumunda olan ve insanlığın ortak malı durumunda bulunan kültürel mirasın fiziksel varlığının hem toplumsal hem de evrensel bilinç için güncel yaşantı içinde değerlendirilip, geçmiş ve gelecek kuşak-

larla diyalog kurulabilmesini sağlayacak biçimde insanlığın ortak çıkarları ve sorumluluğu adına özgünlüklerinin ve farklılıklarının saygı duyularak korunması ve her türlü yıkıcı, saldırgan, zararlı eylemler veya doğal koşullara ya da zamana bağlı eskime ve köhnemelere karşı gelecek kuşaklar adına güvence altına alınması olarak açıklanabilir.

Açıklanan amaçları sağlamaya yönelik olarak kültürel mirası güvence altına almayı sağlayacak olan koruma anlayışının; yaşadığımız çevreyi korunacak olan kültürel mirasa ait geçmişe göre dondurarak değil, bu mirası güvenli bir biçimde korumakla birlikte, çağdaş yaşama ait yeni değişimlerin bunlara eklenmesini de sağlayarak geliştirilmesinin gerekli olduğu söylenebilir.

19.yy'dan itibaren korunması gerekli anıtların tarihsel belge olduğu bu nedenle korunması gerektiği konusunda fikirbirliği bulunduğu görülmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren anıtların hem tarihsel belge olduğu hem de sanat eseri olduğu için korunması gerektiği belirtilmektedir. Yine bu yıllarda Avrupa Konseyince(Council of Europe) sitler ve anıtlar için ilk defa ayrı ayrı ölçütler geliştirildiği, sitlerin; sanatsal, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi ya da efsanevi, anıtların ise; sanatsal, arkeolojik ya da mimari önemleri nedeniyle korunması gerektiğinin ortaya konduğu görülmektedir. Ayrıca UNESCO'nun da belirttiği gibi kültürel mirasın çeşitli geleneklerin, manevi başarıların ürünü ve tanığı, insanlığın kimliklerinin en temel unsurları olduğu söylenebilir.

1970'li yıllarda koruma nedenleri ve ölçütlerinin de geliştirildiği, UNESCO tarafından belirlenen şekilde anıtlar, yapı toplulukları ve külliyeler için tarihsel, sanatsal; arkeolojik ve bilimsel sitler için ise tarihsel, estetik, etnolojik, antropolojik ya da topografik ölçütlere sahip olması gerektiği, bu mirasın insanlar arasında ortak anlayış ve bi-

lincin oluşmasını sağlayarak zenginlik ve uyum geliştirme kaynağı oluşturduğu ifade edilebilir.

Avrupa Konseyince (Council of Europe) gündeme getirilen mimarlık mirasını oluşturan kırsal ve kentsel mirasın, karakteristik köyler ve daha az önemli yapıların tarihsel, kültürel, estetik ve sosyal değerler olduğu, tarihi sürekliliğe sahip bu alanların sosyal ve ekonomik bir kaynak olarak kabul edilmesi gerektiği, yine bu alanların israfının önlenmesine nüfus hareketlerinin kontrol edilmesine katkı yaptığı kabul edilmektedir.

UNESCO'nun Nairobi Toplantısı'nda belirtildiği biçimde tarihi alanların toplumdaki çeşitliliğe cevap verebilmek için gerekli olan sosyal, dinsel, kültürel etkinliklerin, çeşitlilik ve zenginliğin somut tanıklarını oluşturduğu; çağımızın standartlaşmasının getirdiği benzeşme ve kimliksizleşme tehlikeleri karşısında insanlar ve toplumların kimliklerini ve kültürlerini bulmalarına yardımcı olduğu; tek tip bir çevre oluşması tehlikesinin bu mirasın korunmasıyla bertaraf edileceği; bu alanların korunmasının ülkelelerin kültürel ve sosyal değerlerinin mimarisinin zenginleşmesine katkıda bulunabileceği ifade edilebilir (UNESCO, 1976). Kültürel mirasın kültürel kimlik, kültürel eğitim, gençlik, turizm, uluslararası işbirliği gibi konularda etkin olduğu ve bu mirasın kültürel ve çevresel gelişmenin bir parçası olduğu ICOMOS tarafından da ortaya konduğu biçimde belirtilebilir.

1980'lerden itibaren kültür varlıklarının korunmalarına ilişkin nedenler ve yasal ölçütlerin daha da geliştirilerek kapsamının genişletildiği görülmektedir. Bu bağlamda kültür varlıklarının tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, toplumsal, sosyal ve teknolojik bakımlardan dikkate değer oldukları, kentsel mirasın ise tarihsel belge ve kent kültürü ile ilgili değerleri taşıdıkları, insanların ortak geçmiş ve gelecek duygusuyla geleceğe hazırlanmalarını sağladığı,

toplum ve kimlik duygusunu oluşturduğu, günümüz ve gelecek arasında bağ kurduğu söylenebilir.

Avrupa Konseyi'nce(Council of Europe) gündeme getirilen “mimarlık mirası” kavramı (COE, 1975a) anıtların ve tarihsel kentlerin yanısıra, karakteristik kırsal yerleşmeleri, doğal ya da insan yapısı ortamlarda bulunan daha az önemli yapıları da içermekte ve bu mirası oluşturan kırsal ve kentsel mirasın tarihsel, kültürel, estetik ve sosyal değerler olduğu, tarihi sürekliliğe sahip bu alanların sosyal ve ekonomik bir kaynak olarak kabul edilmesinin gözardı edilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır.

5. SONUÇ

Korumaya ilişkin uygun ve geçerli politikaların belirlenebilmesi için öncelikle korumanın amacının ve nedeninin doğru olarak ortaya konması gereklidir. Bu bağlamda korumanın amacı; kültürel mirasın yerel ve evrensel bilinç için sosyal ve kültürel kopuşlara neden olmayacak biçimde sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama katılarak ve günlük yaşantı içinde değerlendirilip geçmiş ve gelecek kuşaklarla diyalog kurabilmesini sağlayacak biçimde insanlığın ortak çıkarları ve sorumluluğu adına özgünlüklerinin ve farklılıklarının saygı duyularak korunması ve her türlü yıkıcı, saldırgan, zararlı eylemler veya doğal koşullara ya da zamana bağlı eskime ve köhnemelere karşı güvence altına alınması olarak açıklanabilir. Bu amacı sağlamaya yönelik olacak biçimde kültürel mirası güvence altına alacak olan koruma anlayışının; yaşadığımız çevreyi korunacak olan kültürel mirasa ait geçmişe göre dondurarak değil, bu mirası güvenli bir biçimde korumakla birlikte çağdaş yaşama ait yeni değişimlerin bunlara eklenmesini de sağlayarak geliştirilmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Korumanın nedeni ve korunacak varlıklara ilişkin ölçütlerin neler olduğuna yönelik ulaştığımız sonuç; kültür

varlıklarının geçmiş çağlardan bu yana yaşamış olan toplumların yaşantılarıyla ilgili temel kayıt olarak toplumların sosyal, ekonomik, kültürel, teknik ve bilimsel yapısını yansıttığı, tarihin somut belgeleri olarak bilgi kaynağı durumunda olduğu ve tarihsel bilinç, deneyim ve bilgi birikimini sağlayarak geçerli ve güncel çözümlerin oluşturulabilmesini sağladığı, insanların ortak malı durumunda olması nedeniyle insanlık için ortak fayda ve paydayı oluşturduğu, uluslararası karşılıklı sevgi ve itibar oluşturarak işbirliği ve tanınmayı arttırıp toplumsal barışa ivme kazandırdığı, toplumların kültür ve uygarlıklarının temel öğeleri olduğu ve kültürlerin ayırd edici özelliklerini ortaya koyan verileri oluşturduğu, toplumdaki çeşitliliğe cevap verebilmek için gerekli olan sosyal, dinsel, kültürel etkinliklerin, çeşitlilik ve zenginliğin somut tanıklarını oluşturduğu, çağımızın standartlaşmasının getirdiği benzeşme ve kimliksizleşme tehlikeleri karşısında insanlar ve toplumların kimliklerini ve kültürlerini bulmalarına yardımcı olduğu, yapım teknikleri ve mimari biçimlerin birbirine benzediği dünyada tek bir tip bir çevre oluşması tehlikesinin bu miras ile bertaraf edilebileceği, kültürel mirasın; kültürel kimliklerin gelişimine yardımcı olarak kültürlerin zenginleşmesine, kültürel yaşama katılımının genişletilmesine, kültürel işbirliğinin artmasına yardımcı olduğu, geçmiş, günümüz ve gelecek arasında sosyal, kültürel, ekonomik, teknik ve bilimsel olarak bir referans bağı oluşturduğu, günümüz ve gelecek kuşaklara kimlik duygusu aşılayarak toplumsal bilincin oluşmasına katkıda bulunduğu, bu nedenle korumanın gerekli olduğu görülmektedir. Uluslararası kuruluşlarca kültür varlıklarının saptanmasına yönelik ortaya konan ölçütlerin tüm çağlara ait kültürel miras unsurlarına uygulanması gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Kültürel mirasın korunmasının gerekliliği yönünde ayrıca; mirasın turistik cazibe nedeni olacağı ve kültürel eğitim için önemli bir unsur olduğu, bu

mirasın korunmasının kültürel ve çevresel gelişmenin bir parçası olduğu da ayrıca belirtilebilir.

Açıklama: Bu makale yazar tarafından İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsünde yapılmış olan “Türkiye’de Kentsel Koruma Politikalarının Gelişimine Yardımcı Bir Yöntem Denemesi Örnekleme: İstanbul Tarihi Yarımada” (2004) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

KAYNAKLAR

- Athens Charter, (1931). *The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments*. Adopted at the First International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Athens 1931.
- Aygen, Z. (1992). *Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar*. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Boito, C., Brignani, C. (2009). Restoration in Architecture: First Dialogue. *Future Anterior*, Volume 6, Number 1, Summer 2009, pp. 68-83 (Article), Minnesota: University of Minnesota Press, Project MUSE, doi:10.1353/fta.0.0026.
- CIAM /Congres Internationaux d' Architecture Moderne, (1933). Charter of Athens. IV International Congress for Modern Architecture. http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/research_resources/charters/charter04.html
- COE, (1965). Palma Recommendation (Recommendation A): The Criteria and Methods of Cataloging Sites, *Ancient Buildings and Historical or Artistic Sites for Purposes of Preservation and Enchantment*. Barcelona, 1965,
- COE, (1975a). *European Charter of the Architectural Heritage*. Adopted by the Council of Europe, October 1975
- COE, (1975b). *The Declaration of Amsterdam*. Congress on the European Architectural Heritage, 21 - 25 October 1975, Amsterdam
- COE, (1985). *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe*, Granada, 3, October 1985. <https://rm.coe.int/168071923d>
- COE, (1992). *European Urban Charter*, adopted by the Council of Europe's Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe (CLRAE) on 18 March 1992, a Session held during the annual Plenary Session of the CLRAE (17-19 March 1992, Strasbourg

- COE, (2008). Council Conclusions on architecture: culture's contribution to sustainable development, Council of European Union / COE, Official Journal of the European Union, 2008-C 319/13
- COE, (2009). *Manifesto for a New Urbanity, European Urban Charter I*, . Local & Regional, Council of Europe Publishing, March 2009, Strasbourg (Adopted by the Congress on the occasion of It's 15th Plenary Session in Strasbourg on 29 May 2008)
- Europa Nostra, (2009). Why Cultural Heritage matters for Europe, Europa Nostra Policy Document, Europa Nostra Annual Congress, Taormina, Sicily,
- Hasol, D., 1979, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- ICA (International Congress of Architects), (1904). Recommendations of the Madrid Conference: Sixth International Congress of Architects. Being the Journal of the Royal Institute of British Architects (RIBA), XI, 3, 1904, s: 343 – 346.
- ICOMOS, (1931). *Carta del Restauro*, Rome, 1931
- ICOMOS, (1964). Venice Charter. *IInd International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments*, Venice, 25-31 May 1964,
- ICOMOS, (1975). *The Resolution of Bruges: Principles Governing the Rehabilitation of Historic Towns*, Bruges, 12-15 May 1975
- ICOMOS, (1976). *Charter of Cultural Tourism*. Adopted by ICOMOS, International Seminar on Contemporary Tourism and Humanism, ICOMOS, Brussels, 8-9 Nov., 1976.
- ICOMOS, (1978). *Vth General Assembly of ICOMOS*, Moscow, 22, May, 1978.
- ICOMOS, IFLA, (1982). *The Florence Charter: Historic Gardens*, ICOMOS, IFLA, 1982
- ICOMOS, (1987). *Charter For The Conservation of Historic Towns And Urban Areas* (Washington Charter 1987).

Adopted by ICOMOS General Assembly in Washington, DC, October 1987.

ICOMOS, (1990). *International Charter For Archaeological Heritage Management*, Adopted by ICOMOS in 1990.

ICOMOS, (1993). *Guidelines On Education And Training In The Conservation Of Monuments*. Ensembles And Sites. The General Assembly of the International Council on Monuments and Sites, ICOMOS, meeting in Colombo, Sri Lanka, at its tenth session from July 30 to August 7, 1993;

ICOMOS, (1994). *The Nara Document on Authenticity*. drafted by the 45 participants at the Nara Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention, held at Nara, Japan, from 1-6 November 1994, at the invitation of the Agency for Cultural Affairs (Government of Japan) and the Nara Prefecture. The Agency organized the Nara Conference in cooperation with UNESCO, ICCROM and ICOMOS. <https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf>

ICOMOS, (1995). *Conservation training, needs and ethics*. ICOMOS-CIF Training Committee Meeting, Suominlinna Helsinki Finland, 12.-17.6. 1995

ICOMOS, (1996). *Charter for the Protection and Management of the Underwater Cultural Heritage*. Ratified by the 111th ICOMOS General Assembly in Sofia, Bulgaria, October 1996. <https://www.icomos.org/en/participer/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/161-charter-on-the-protection-and-management-of-underwater-cultural-heritage>

Morris, W., & Webb, P. (1877). *The Manifesto of the SPAB*. <https://www.spab.org.uk/about-us/spab-manifesto>.

OWHC, (1993). *The Fez Charter*, adopted at the Founding General Assembly of the Organization of World Heritage Cities (OWHC), Fez, 1993.

Özen, H. (1995). Günümüz Kentlerinin Kimlik Arayışı İçinde Tarihsel Kent Mekanlarının Rolü, *Mimari ve Kentsel*

Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 5-6-7 Haziran 1995.

PAU, (1935). Roerich Pact-Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments, Treaty Between the United States of America and the Other American Republics, Roerich Museum, 1935.

Petzet, M. (1992). *Grundsätze der Denkmalpflege*, ICOMOS Hefte des Deutschen Nationalkomitees X, Münih.

Püsküllüoğlu, A. (1997). *Arkadaş Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Ruskin, J. (1849). *The Seven Lamps of Architecture*. Newyork: John Wiley

SAL, (2010). *Report and Financial Statements For the year ended 30 September 2010*. The Society of Antiquaries of London (SAL), London: Burlington House, Piccadilly. www.sal.org.uk

Scott, G. G. (1879). *Personel and Professional Recollections*. London: Sampson Low, Marston, Searle & Rivington, Crown Buildings.

Sözen, M. (1990). Kültür Varlıklarının Korunmasında Sorunlar ve Olanaklar, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı*, Kültür Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Şahin, İ. (1990). *Türkiye’de Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Olayı ve Korumaya Halkın Katılımı Konusunda Yardımcı Bir Araştırma*, Y. Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ), Fen Bilimleri Enstitüsü, 1990, İstanbul

TDK, (1980). *Kent Bilim Terimleri Sözlüğü*, koruma mad., Türk Dil Kurumu, Ankara.

Tekeli, İ. (1991). *Kent Planlaması Konuşmaları*. TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

Toffler, A. (1992). *Yeni Güçler Yeni Şoklar*, (Powershift), Çeviri; Belkis Çorakçı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

- UNESCO, (1968). *Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private Works*. Paris, 19 November 1968,
- UNESCO, (1970). *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*, Paris, 14 November 1970; (Convention and Recommendations of Unesco concerning the protection of the cultural heritage, Printed in Switzerland, 1985, s.57-70.)
- UNESCO, (1972a). *Convention concerning the Protection of the Wold Cultural and Natural Heritage*, Paris, 16 November 1972. (Convention and Recommendations of Unesco concerning the protection of the cultural heritage, Printed in Switzerland, 1985, s.79-94.)
- UNESCO, (1972b). *Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural ant Natural Heritage*, Paris, 16 November 1972. (Convention and Recommendations of Unesco concerning the protection of the cultural heritage, Printed in Switzerland, 1985, s.163-179.)
- UNESCO, (1976). *Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas*. Adopted by the General Conference at its nineteenth session, Nairobi, 26 November 1976, (Convention and Recommendations of Unesco concerning the protection of the cultural heritage, Printed in Switzerland, 1985, s.195-208.
- UNESCO, (1982). *Mexico City Declaration on Cultural Policies*. adopted by World Conference on Cultural Policies, Mexico City, 26 July - 6 August 1982, Final Report. Published in 1982, by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Printed by Soregraph, s.41-46, Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000525/052505eo.pdf>
- UNESCO, (1990). World Decade for Cultural Development, 1988-1990, Plan of Action. UNESCO, Printed in France
- UNESCO, (1996). *Declaration of Valencia - Universidad Politécnica de Valencia*, Valencia, Spain – October 1996.

The representatives of universities participating at the 1st Forum UNESCO-University and Heritage Seminar, and together with ICCROM, ICOM, ICOMOS and IFLA. http://www.unesco.org/culture/forum/html_eng/spain.shtml

Violet-Le-Duc, E. (1875). *On Restoration*. A notice of His Works in Connection with The Historical Monuments of France, by Charles Wethered. London: Chiswick Press; Printed by Whittingham and Wilkins,

SOĞUK İKLİMLERDE ÇATI TASARIMI: HİNİS ADLİYE HİZMET BİNASI ÖRNEĞİ

A.Yağmur TOPRAKLI¹

¹ Öğretim Üyesi

SOĞUK İKLİMLERDE ÇATI TASARIMI: HINIS ADLİYE HİZMET BİNASI ÖRNEĞİ

A.Yağmur TOPRAKLI¹

1. GİRİŞ

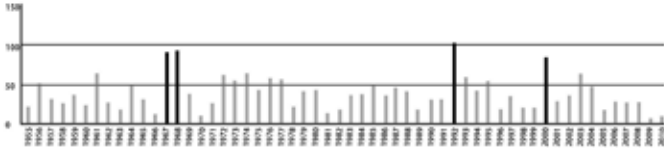
Atalay’a göre Türkiye’de görülen 4 ana iklim: karasal iklim, Akdeniz iklimi, Marmara iklimi ve Karadeniz iklimi olup karasal iklim kendi içinde 4’e ayrılmıştır (Atalay, 1997). Bu iklimlerden biri olan Doğu Anadolu karasal ikliminde kış mevsimi oldukça soğuk ve uzun, yaz mevsimi ise serin geçmektedir. Erzurum ve çevresini de içine alan bu bölgede don olayı sık görülmekte, soğuk periyot boyunca bölge kar altında kalmaktadır. Şekil 1’de NASA tarafından çekilmiş uydu fotoğrafı kış mevsiminde Türkiye’deki kar etkisini göstermektedir. Köppen iklim sınıflandırmasına (Şekil 2) göre Türkiye’de kışın en şiddetli geçtiği sınıfta yer alan Erzurum ve çevresi kışın bina çatılarında oluşan buz sarkıtlarıyla sık sık gündeme gelmektedir (“NTV,” 2019). Oluşan bu sarkıtlar bölgede görülen iklimin bir sonucu olsa da soğuk iklimlerde uygulanması gereken çatı çözümleri uygulanmadığı için oluşmaktadır.

Bu yazıda soğuk bölgelerde uygulanması gereken çatı çözümlerinden bahsedilecek, bu çözümler Erzurum ili Hınıs ilçesine yapılacak olan adliye binası örneği üzerinden değerlendirilmiştir.

¹ Öğretim Üyesi

dolardan fazla zarar meydana gelmiştir. Chicagoland’de bulunan bir sigorta firması, bu zararların %75’inin doğru çatı çözümleri ile engellenebileceğini belirtmiştir (W. Hutchinson & Millen, 2019: 2).

Türkiye’de ise bahsi geçen bölge olan Fırat havzasında görülen yıllık ortalama kar yağışı Şekil 3’te gösterilmiştir. Kar yağışının normalden yüksek görüldüğü yıllar koyu renkle gösterilmiştir. Bu tabloya göre 1967-68, 1992, 2000 yıllarında ciddi kar yağışı görülmüştür. Ayrıca internet haberlerine göre Erzurum’da 24 Şubat 2004’te 110 cm kar yağışı ölçülmüştür (“İHA,” 2008). Dolayısıyla kar yükü hesaplanırken 10-20 yılda bir görülen ciddi yağışlar göz önünde bulundurulmalıdır.

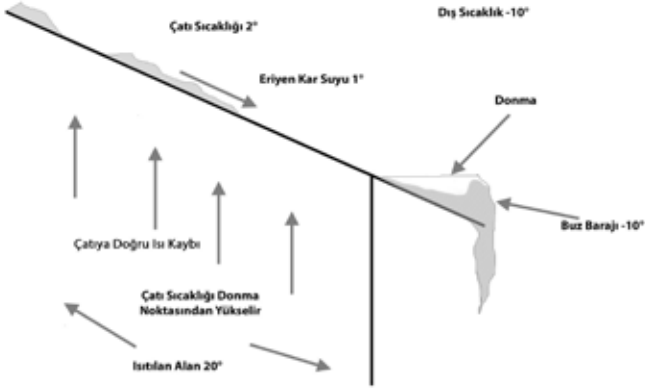

Şekil 3:1955-2010 Yılları Arası Fırat Havzası Yıllık Ortalama Kar Yağışı (cm) (“Fırat Havzasının Klimatolojik Analizi,” 2010)

Çatılarda biriken kar sonucu oluşan zararları engellemek ve doğru çatı çözümünü anlamak için öncelikle çatıya kar yağdığında hangi senaryolar oluşabileceğini incelemek gerekir.

Buz Barajları

Bir binada çatıya biriken kar kütlesi, alttan erimeye başlar ve saçağa gelince donarsa burada buz barajı oluşur. Suyun tahliye yolu kapandığı için eriyen kar burada bir göllenme oluşturur. Bu göllenme sızıntı yaparak çatıya ve binaya zarar verir. Biriken karın alttan erimesini engellemek için genellikle çatı kaplamasının alt kısmı havalandırılarak serin kalması sağlanmalıdır. Şekil 4’te buz barajının oluşma sistemi gösterilmektedir.

Şekil 4: Buz Barajı ve Eriyen Karlar Neticesinde Oluşan Göllenme
(*Metal Roof Design for Cold Climates*, 2014: 5)

Şekil 5: Buz Barajlarını Önlemek İçin Uygulanan Isıtıcı Kablo ("Model SRP," 2019)

Kar Kayması ve Düşmesi

Çatıda biriken kar kütlelerinin düşmesini engellemek büyük efor gerektirdiğinden, biriken karı kontrollü bir şekilde aşağı dökmenin daha mantıklı ve kolay olduğu söylenebilir (Buska & Tobiasson, 2001: 342). Biriken karı, çatı eğimi sayesinde yaya ve araç trafiğini, bina parçalarını ve peyzajı etkilemeyecek bir yöne yönlendirmek mantıklı olabilir.

Buz Sarkıtları

Buz sarkıtları, soğuk bölgelerde tüm önlemlere rağmen görülebilmektedir. Fakat binanın mimari tasarımı ile bu durum kontrol altına alınabilir ve asgariye indirilebilir. Çatının havalandırılması, ısı yalıtımı ve kaliteli bir buhar kesici buz sarkıtlarının oluşumunu engellemede en önemli araçlardır.

Şekil 6: Saçakta Oluşan Buz Sarkıtı (“Erzurum Ajans,” 2018)

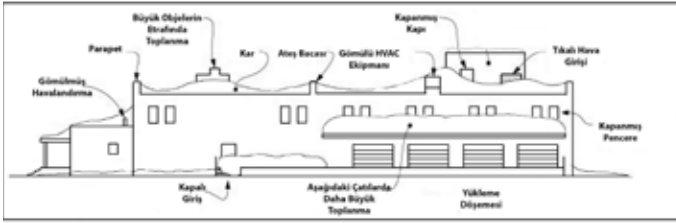
Şekil 7: Çatıdan Düşen Buz ve Uyarı Tabelası (Northern Microclimate Inc.)

Çatıda Kar Birikmesi Sonucu Oluşabilecek Diğer Durumlar

- Kar yağarken oluşabilecek en iyi ihtimal karın rüzgarla uçup gitmesidir. Bu durum, kar tanelerinin hafifliğinden dolayı -10 derece civarlarında daha

sık görülebilmektedir. Ayrıca pürüzsüz yüzeyli metal çatılar ve eğimi 55° den daha dik olan çatılar daha az kar tutmaktadır (W. Hutchinson & Millen, 2019: 2).

- Çatıda biriken kar, rüzgarla çatıda yeniden dağılır. Bu durumda çatının geometrik durumu önem taşımaktadır. Yan yana farklı yükseklikteki çatılar, bu duruma elverişli bir ortam yaratıp ciddi kar yükleri oluşmasını sağlayabilmektedir. Şekil 8’de rüzgâr yoluyla kar taşınması ve Şekil 9’da bu durumun bir örneği görülmektedir.

Şekil 8: Rüzgar Yoluyla Kar Taşınmasının Sonuçları (Buska & Tobiasson, 2001: 341)

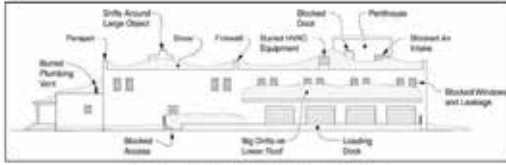

Figure 3. Snow drifts and their consequences.

kinds of problems that are encountered. Drifted snow can then affect the operation of plumbing and HVAC equipment or restrict access to the facility. Solutions to these problems are generally self-evident (e.g., place air intakes high up on the wall, keep windows at roof steps as high above the lower roof as possible, locate plumbing vents and HVAC equipment away from places where drifts are to be expected).

Big drifts often form on lower roofs. Figure 4 shows a large snow load due to drifting on a flat lower roof. The peak snow load on the lower roof is about nine times the load on the upper roof.

Figure 4. The peak snow load of this drift was 130 psf. The ground snow load at the time was 20 psf, and the snow load on the upper roof was 15 psf.

Şekil 9: Rüzgar Yoluyla Kar Taşınması Örneği (Buska & Tobiasson, 2001: 341)

- Kar yağışı sonrası açık ve güneşli bir hava hâkim olursa kar kütlesi süblimleşme yoluyla azalabilir. Rüzgar, nem ve rakım oranları süblimleşmeyi etkileyen faktörlerdir (W. Hutchinson & Millen, 2019: 3).
- Çatıda biriken kar kitlesi düşmeyle ya da kaymayla ciddi zararlara yol açabilir. Kaymalar genellikle dik veya pürüzsüz yüzeyli çatılarda, yer çekiminin sürtünme kuvvetine baskın geldiği anda meydana gelmektedir. Bu durum genelde çatı yüzey sıcaklığı arttığında oluşan sürtünme kuvveti azalmasına bağlı olarak görülmektedir. Özellikle metal çatılar kaygan yüzeye sahip olduğu için kar kütlesinin kayıp düşmesi daha kolay olmaktadır. Şekil 10'da pürüzsüz yüzeyli çatıdan kar kütlesi kaymasına bir örnek, Şekil 11'de ise bu durumu engellemek için uygulanan kar tutucu görülmektedir.

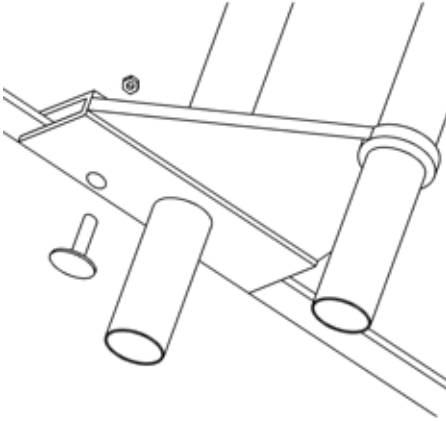

Sliding snow from a roof step on a smooth membrane roof.
Photo Credit: Northern Microclimate Inc.

Şekil 10: Pürüzsüz Yüzeyli Çatıda Kar Kütlesinin Kayması (Northern Microclimate Inc.)

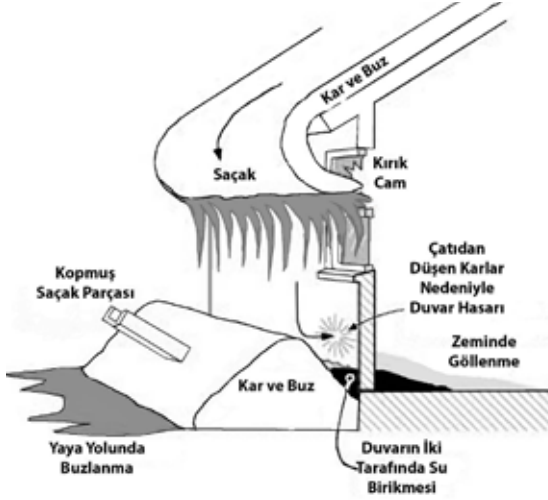

Şekil 11: Çatıda Biriken Karın Düşmesini Engelleyen Kar Tutucu
("Snow Guard," 2019)

Şekil 12: Kenetli Çatılarda Kar Tutucu

- Çatıya birikmiş kar kütlesi yer çekiminin etkisiyle saçağa doğru yavaş yavaş ilerler ve binaya doğru kıvrılır. Bu durum binada zararlara yol açabilir (Şekil 13).

Şekil 13: Saçaktan Binaya Doğru Kıvrılan Kar Kütlesi ve Oluşabilecek Zararlar (Buska & Tobiasson, 2001: 340)

- Kayan kar ve eriyip tekrar donma yoluyla oluşan buz, çatının saçığından aşağı doğru dikey sarkıtlar meydana getirmektedir. Bu sarkıtlar ağır olmakta ve ciddi tehlike oluşturmaktadırlar. Şekil 14’te çatı saçaklarında oluşan sarkıtlara bir örnek görülmektedir.

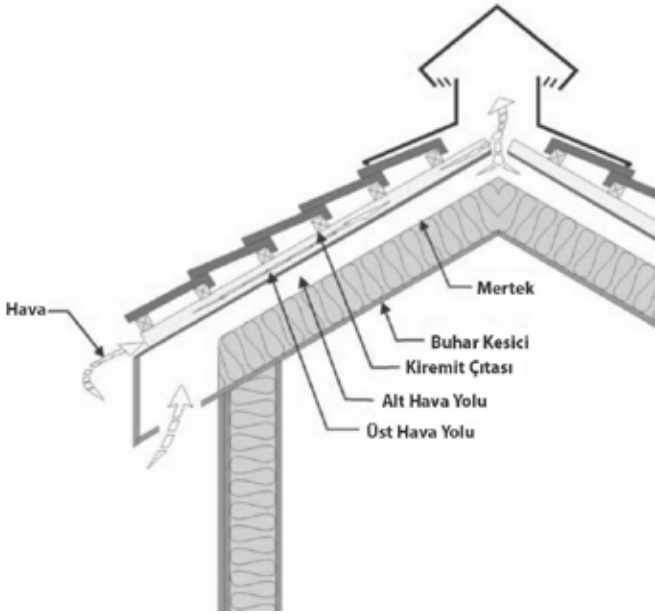

Şekil 14: Çatılarda Oluşan Buz Sarkıtlarına Örnek (Buska & Tobiasson, 2001: 344)

Bahsedilen senaryolar soğuk iklim bölgelerinde çatılarda sıkça karşılaşılan durumlardır. Bu durumlar bina için; su sızması, nemlenme, tavanda çökme, insanlar için; buz sarkıtlarının düşmesi, kar kütlelerinin kayıp düşmesi gibi tehlikelere yol açabilmektedirler. Oluşabilecek bu durumların çoğu doğru mimari tasarım ve uygulama ile çözülebilmektedir. Bunun için tasarımda dikkat edilmesi gerekenler aşağıda belirtilmektedir.

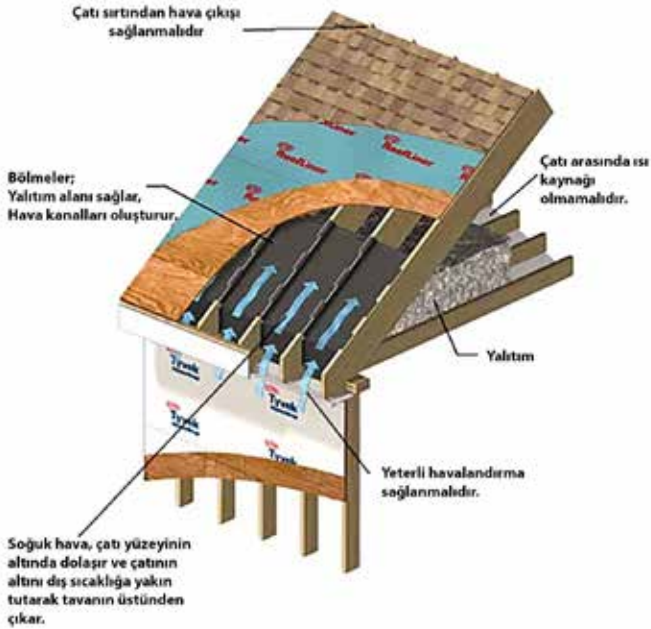
- İklim verilerine dikkat edilmeli, tasarım yapılan bölgede görülen iklime yönelik tasarım yapılmalıdır. Bölgede görülen yıllık yağmur, kar yağışı ve güneşli gün sayısı tasarıma yön verecek değişkenlerdir. Çatılar ve saçaklar oluşabilecek en kötü senaryoya göre tasarlanmalıdır.
- Çatı eğimi, çatıdaki kar yükünün hareketinde önemli role sahiptir. Düşük eğimli çatılar genelde kar yükünü korumaya eğilimliken yüksek eğimli çatılar kar yükünü dökmeye meyillidir. Kar yükü dikkate alındığında dik çatıların daha ihtiyatlı olduğu söylene de düşük eğimli çatılar daha iyi bir çözüm olabilir (Buska & Tobiasson, 2001: 340).
- Çatı kaplama malzemesi kar yükünün hareketinde ciddi öneme sahiptir. Tuğla veya shingle gibi pürüzlü yüzeyler karı tutmaya meyilliysen metal yüzeyler karın kaymasına yol açmaktadır. Burada kar yükünün çatıda kalması mı yoksa yere düşmesi mi istendiğine göre bir seçim yapılmalıdır. Eğer kar yükünün yere düşmesi isteniyorsa bakır çatılar ile en ağır kar yüklerinin bile birkaç günde düşmesi sağlanabilir (W. Hutchinson & Millen, 2019: 7).
- Soğuk bölgelerde genellikle çatı kaplamasının altında soğuk bir tabaka oluşturularak çatı kaplamasının üstünde birikmiş olan karın erimesi amaç-

lanır. Bu konuda Amerika’da yapılan araştırmaya göre çatı kaplamasının altında oluşturulan havalandırma genellikle sıcaklığı donma noktasının altında tutmaya yetecek seviyede olmadığı gözlenmiştir. Çatı kaplamasının altına havalandırılması Cold Regions Research and Engineering Laboratory (CRREL) tarafından geçerli bir tutum olarak kabul edilse de bu karar çatının nasıl çalışması istendiğine göre verilmelidir. Şekil 15 ve 16 soğuk çatı detaylarını göstermektedir.

Şekil 15: Soğuk Çatı Uygulaması (Bunn, 2003: 11)

- Çatılardaki ısı kaybı, kar erimesine yol açan en büyük nedendir. Yalıtım yapılarak bu ısı kaybının önüne geçilebilir. Isı yalıtımı için en uygun yer ısı kaynağına mümkün olduğunca yakın olan yerdir (örneğin tavan). Şekil 16’te çatıda ısı yalıtımı, perspektif olarak gösterilmiştir.

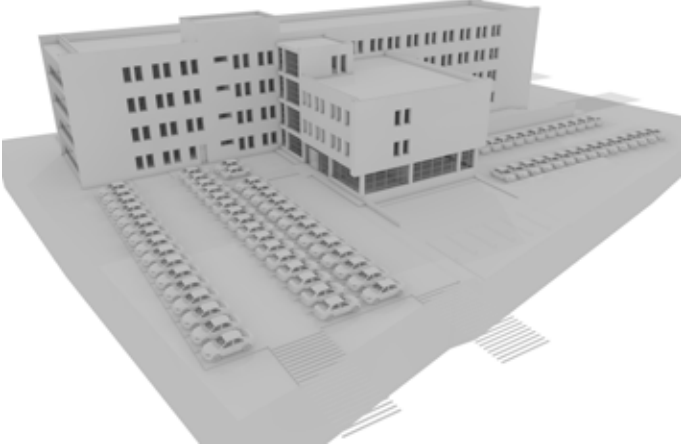
Şekil 16: Soğuk Çatı Uygulaması-Perspektif Gösterim (Formisano, 2018)

3. Hınıs Adliye Hizmet Binasında Çatı Tasarımı

Binanın Özellikleri

Hınıs Adliye Hizmet Binası Erzurum ili Hınıs ilçesinde, projesi tamamlanmış olup inşasına başlanacak olan adliye binasıdır. 6220 m² arsa üzerine oturan binanın taban alanı 1653 m²'dir. Arsada 89 araçlık otopark tesis edilmiştir. Şekil 17'de görüldüğü üzere bina bodrum, zemin + 3 kattan oluşmaktadır. +1703.5 m tabi zemin kotuna oturan binada +1705.5 kotu ±0.00 zemin kat kotu olarak kabul edilmiştir. Arsadaki 1 personel, 1 halk için olmak üzere 2 farklı otopark girişi bulunmaktadır. Ayrıca arsanın doğusundan

bodrum kata araç girişi bulunmaktadır. 2 bloktan oluşan binanın güney bloğunda zemin katta ön büro, vezne, PTT birimleri; 1. ve 2. katta, duruşma salonları, 3. katta ise toplantı salonları bulunmaktadır. Kuzey bloğunda ise hakim, savcı, kalem odaları ve diğer ofis birimleri bulunmaktadır.

Şekil 17: *Hınıs Adliye Hizmet Binası Perspektifi (1.Seçenek, Arka Cephe Personel Girişi Görülmektedir)*

Şekil 18: *Hınıs Adliye Hizmet Binası Kesit Perspektifi (1.Seçenek)*

Şekil 19: *Hınıs Adliye Hizmet Binası Kesit Perspektifi (1.Seçenek)*

Çatı Tasarımı

İlk bölümde de bahsedildiği üzere Erzurum ili Hınıs ilçesine yapılacak olan yapıda bölgenin iklim özellikleri en büyük belirleyicilerden biri olmuştur. Kış aylarında ciddi kar yağışı alan ve don olaylarının sık görüldüğü bir bölge olan Erzurum iline yapılacak olan bu adliye binası tasarımında 3 farklı çatı seçeneği değerlendirilmiştir (Şekil 20).

Şekil 21: Hınıs Adliye Hizmet Binası Değerlendirilen 1. Seçenek

Gelen istek sonucu kırma çatı üzerinde durulmuş, Şekil 22’de görülen 2. seçenek tasarlanmıştır. Esas girişin bulunduğu bölgede yayaların üzerine kar düşme ihtimali bulunduğundan dolayı yay yolunun üzeri bir saçak ile kapatılmıştır. Fakat bu durum, yapılan yanlış bir tasarımın açığını başka bir tasarım ile kapatmak olacağından bu seçenek te iptal edilmiştir.

Şekil 22: Hınıs Adliye Hizmet Binası Değerlendirilen 2. Seçenek

Şekil 23: *Hınıs Adliye Hizmet Binası Değerlendirilen 2. Seçenek Kesit Perspektif Görünüşü*

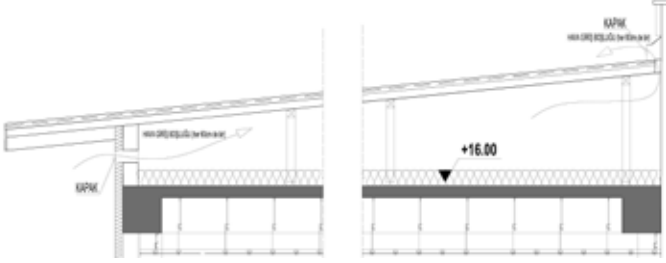
Şekil 24: *Hınıs Adliye Hizmet Binası Değerlendirilen 2. Seçenek, Cephe Üzerinde Yapılması Düşünülen metal ızgara imalatında kar tutuculuk özellikleri açısından vazgeçilmiştir*

2. seçenekte yapılan tasarım geliştirilerek 3. seçenek ortaya çıkmıştır. Klasik kırma çatı sisteminin optimize edilerek uygun bir çatı sistemi tasarlanması adına 3. se-

çenekte, 2. sistemdeki gibi kırma çatı sistemi değil beşik çatı sistemi benimsenmiştir. Bunun sebebi ise 2. seçenekte binanın doğusunda bulunan halk girişinin ve batısında bulunan personel girişinin üzerinde çatı eğimi bulunması ve bu eğimden kar kayması veya sarkıt oluşması durumunda adliye kullanıcıları açısından risk oluşacak olmasıdır. 3. seçenekte çatı eğimleri sadece kuzey ve güney yönlerine verilerek binaya yaya girişi bulunan doğu ve batı yönleri güven altına alınmıştır. Şekil 25 ve 26'da Hınıs Adliye Hizmet Binası için uygulanan çatı çözümü görülmektedir. Çatının alt kısmında her 60 cm de bir boşluk açılarak hava girişi sağlanmış, çatı sırtında ise hava çıkış kanalı açılarak çatının soğuk kalması sağlanmıştır. Çatının dış ortam ile yakın sıcaklığa sahip olması, üzerinde biriken karın erimesini ve çatı ucunda tekrar donarak buz barajı oluşmasını engelleyecektir. Binanın çatı arasında oluşan soğuk havadan etkilenmemesi ve ısı kaybı oluşmaması için çatı döşemesi üzerine 20 cm ısı yalıtımı yapılmıştır.

Şekil 25: Hınıs Adliye Hizmet Binası Değerlendirilen 3. Seçenek

Şekil 26: Hınıs Adliye Hizmet Binası Çatı Detayı

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada soğuk bölgelerdeki binalarda kar yağışı-na bağlı olarak görülen sorunlardan bahsedilmiş, uygulanması gereken çatı çözümleri incelenmiş ve Hınıs Adliye Hizmet Binası üzerinden örneklendirilmiştir. Çalışmanın ülkemizde özellikle Doğu Anadolu bölgesini içine alan soğuk iklim bölgesinde uygulanacak çatı çözümlerine yol göstermesi ve doğru bilinen yanlışların giderilmesine yardımcı olacağı ayrıca bu konuda yapılacak çalışmalara altlık oluşturabileceği düşünülmektedir.

Şekil 27: Hınıs Adliye Hizmet Binası Değerlendirilen 3. Seçenek (Çatı eğimleri yaya hareketinin olmadığı yöne kaydırılmıştır)

Şekil 28: *Hınıs Adliye Hizmet Binası Değerlendirilen 3. Seçenek (Çatı eğimleri yaya hareketinin olmadığı yöne kaydırılmıştır)*

Kışın zor şartlar altında geçtiği Doğu Anadolu bölgesinde sık sık karşılaşılan sarkıtlar, çatılardan kayıp düşen kar kütleleri her ne kadar iklim kaynaklı sonuçlar olarak görülse de mimari çözümler ile kontrol altına alınabilecek sorunlardır. Çatı tasarımına gerekli önemin verilmediği gözlenen ülkemizde soğuk çatı sistemlerinin pek bilinmediği düşünülmektedir. Yapılan hatalı tasarımlar sadece insan hayatı açısından risk teşkil etmemekte aynı zamanda yapı hasarlarına da neden olabilmektedir. Su sızmaları ile binaların kullanım ömrü kısalmaktadır. Bina tasarımında çatıda birikecek kar kütlesi göz önüne alınmalı, bu kar kütlelerinin tahliyesi planlanmalıdır. Çatı eğimi özellikle yaya ve araç trafiğini tehlikeye atmayacak yöne verilmeli, böylelikle olası bir buz sarkıtı veya kar kütlelerinin yere düşmesi sonucunda oluşacak kazaların önüne geçilmelidir. Eğer bu bölgelere çatı eğimi verilmesi gerekiyorsa çatıya kar tutucu uygulaması yapılmalıdır. Buz barajları ve buz sarkıtları oluşmasına neden olan ısı kaçakları önlenmeli ve çatı soğuk tutulmalıdır. Sarkıt ve buz barajlarının oluşumunu engelleme adına rezistanslı kablo sistemleri de kullanılabilir.

Bilgi

Bu çalışma yazarın mimari proje uygulama müellifi olduğu Hınıs Adliye Hizmet Binası Mimari Projesinden üretilmiştir.

REFERANSLAR

- Atalay, İ. (1997). *Türkiye Coğrafyası*. Ege Üniversitesi Yayınları.
- Bunn, S. (2003). *Roof Design Considerations in Cold and High Altitude Regions*.
- Buska, J., & Tobiasson, W. (Eds.). (2001). Minimizing the Adverse Effects of Snow and Ice on Roofs. In *International Conference on Building Envelope Systems and Technologies* (pp. 339–346). Ottawa.
- Erzurum Ajans. (2018). Erişim: (2019, 6 Ağustos). Erişim Adresi: <http://www.erzurumajans.com/kar-ve-buzlanma-ya-karsi-cati-oluk-isitma-sistemleri-77238h.htm>
- Fırat Havzasının Klimatolojik Analizi. (2010). Erişim: (2019, 5 Ağustos). <https://www.mgm.gov.tr/genel/firathavzasi.aspx?s=6>
- Formisano, B. (2018). Ice Dams and Their Prevention. Erişim: (2019, 2 Ağustos). Erişim Adresi: <https://www.thespruce.com/how-to-prevent-remove-ice-dams-1824696>
- İHA. (2008). Erişim: (2019, 5 Ağustos). Erişim Adresi: <http://www.ihacom.tr/haber-turkiyede-kar-rekoru-bitliste-13182/>
- Metal Roof Design for Cold Climates*. (2014).
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2010). Erişim: (2019, 1 Ağustos). Erişim Adresi: <https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim-siniflandirmalari.aspx>
- Model SRP. (2019). Erişim: (2019, 3 Ağustos). Erişim Adresi: <https://king-electric.com/product/model-srp-120-volt-2/>

- NASA-Visible Earth. (2004). Erişim: (2019, 1 Ağustos). Erişim Adresi: <https://visibleearth.nasa.gov/view.php?id=69910>
- NTV. (2019). Erişim: (2019, 2 Ağustos). Erişim Adresi: https://www.ntv.com.tr/turkiye/catidan-dusen-buz-sarkiti-ol-durdu,W0LJIVkb0EG9ngBtqjGUeQ?_ref=infinite
- Snow Guard. (2019). Erişim: (2019 5 Ağustos). Erişim Adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Snow_guard
- W. Hutchinson, T., & Millen, M. (2019). *Snow, Water and Ice: Understanding and Solving Water Backup and Ice Accumulation*.

TARİHİ YAPI KORUMA SINIFLANDIRMA-LARINDAKİ DEĞİŞİMİN UYGULAMALAR ÜZERİNDEN İRDELENMESİ

Etİ AKYÜZ LEVİ¹,

Şerife KARADALLI²

1 Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir-Türkiye

2 Mimar, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi.

TARİHİ YAPI KORUMA SINIFLANDIRMA- LARINDAKİ DEĞİŞİMİN UYGULAMALAR ÜZE- RİNDEN İRDELENMESİ

Etı Akyüz Levi¹, Şerife Karadallı²

1. GİRİŞ

Tarihsel süreçte koruma anlayışının ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte tarihi yapıları korumanın önemi artmıştır. Çünkü tarihi yapılar ve çevreleri, toplumsal bellekte yer alırlar, var oldukları dönemlerin izlerini taşırlar, böylece toplumun kentsel kimliğini oluştururlar. Ancak tarihi yapıların korunması, beraberinde birçok koruma problemini de getirmektedir. Söz konusu koruma problemlerinin en önemlilerinden biri de, yapıları korumada uygulanacak müdahaleler ve bunların sınırlarıdır. Bu doğrultuda tarihi yapıları korumak, söz konusu yapıların tarihsel sürekliliğini sağlamak ve koruma sorunlarına uygun çözümler sunabilmek için ulusal ve uluslararası tüzükler, kanunlar, ilke kararı gibi yasal düzenlemelere gereksinim duyulmuştur.

Tarihsel süreçte koruma olgusunun gelişimine bakıldığında, başlangıçta içgüdü, fikri güdüm gibi nedenlerle olan ve tek yapı ile sınırlı nitelikteki korumanın zamanla daha geniş bir yelpazede ele alındığı, yapıların çevreleri ile doku olarak korundukları görülmektedir. Koruma olgusunun evrensel bağlamda önem kazanmasında bir yandan savaşın yoğun yıpratıcı etkisi, diğer yandan Endüstri Devrimi ile ortaya çıkan teknolojiye karşı tepki

¹ Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir-Türkiye

² Mimar, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi.

davranışı etkin olmuştur. Bu yüzden 20. yüzyıl başından itibaren konuya yönelik çalışmalar yoğunlaşmıştır. Avrupa’da İtalya, Fransa, İngiltere tarihi çevrenin korunmasına yönelik çalışmalarda öncü ülkeler durumunda olmuştur. Ülkemiz ise bu çalışmaları ardıl olarak izlemiş ve son 50 yıl içinde konuya bakış şekillenmiştir. Bununla birlikte tarihi çevrenin korunmasının önem ve gerekliliğine yönelik bilinç giderek artmaktadır.

Tarihi yapılar da geçmişten günümüze, içerisinde bulundukları her dönemin izlerini taşıyan ve bu anlamda var oldukları tarihsel süreç hakkında bize önemli bilgiler sunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarıdır. Ayrıca tarihi yapılar ile çevreleri, ulusal ve evrensel kültürün bir parçası ve yazılı olmayan medeniyet belgesi niteliğindedirler (Ahunbay, 2017). Bu sebeple, söz konusu yapıların korunmasında, yapılara uygulanacak müdahalelerin niteliği ve sınırları önemlidir. Birçok ülkede tarihi yapılar, önemlerine, ulusal ya da evrensel değerlerine göre sınıflandırılırlar ve her grup yapıya uygulanacak müdahalelerin sınırları belirlenir (Ahunbay, 2017). Türkiye’deki yasal düzenlemeler incelendiğinde, süreçte korunacak yapı derecelendirme sisteminin ilke kararları ile değiştirildiği görülmektedir. Bu değişimler, tarihi yapıların korunması konusunda ciddi kararlardır. Çünkü tarihi yapı koruma derecelendirilmesi sisteminde, yapı gruplarının belirlenmesinde yanlış kararlar alındığında yapılar zarar görebilmektedir.

Çalışmada, Ülkemizdeki koruma yaklaşımları ve mevzuatına paralel olarak tarihi yapıların koruma derecelerine ve müdahalelere bakış örnekler üzerinden irdelenmektedir.

İzmir’deki tarihi yapıların korunma derecelerinin sınıflandırılmasında söz konusu değişimi gösteren beş farklı yapı örneği ele alınmaktadır. Bunlar; Körfez İş Hanı (Rees Han), Löhner Köşkü, Anadolu Apartmanı, Meseret Hanı ve geçmişte Levanten konutu olan yapıdır. Seçilen yapıların her biri, tarihsel süreçteki yasal düzenlemelerle değiştirilen tarihi yapı koruma sınıflandırmaları ve dönemler bağlamında geçirdikleri koruma uygulamaları ile yaklaşımları çerçevesinde incelenerek değerlendirilmektedir.

2. ÜLKEMİZDE TARİHSEL SÜREÇTE KORUMA MEVZUATI VE KORUMA DERECELERİ

Türkiye’de tarihsel süreçte koruma olgusuna bakıldığında, tarihi çevrenin korunmasına yönelik sorunların 100 yılı aşkın bir süre Asar-ı Atika Nizamnameleri ile çözüldüğü görülmektedir. Söz konusu nizamnamelerin ilki 1869 yılında yürürlüğe girmiş olup, arkeolojik kazılarla ortaya çıkan eserler üzerinde denetim sağlanmasına yöneliktir. 1874 yılında çıkarılan II. Asar-ı Atika Nizamnamesi’nde geçmiş devirlerden kalan her insan eseri “eski eser” olarak değerlendirilmiştir. Bu yasada eski eserlerin bulan, arazi sahibi ve devlet arasında eşit paylaşımı kabul edilmiştir. 1884 yılında çıkarılan III. Asar-ı Atika Nizamnamesi’nde ise, eleştirilen üçte birlik bölüşüm sisteminin kaldırıldığı, eski eser tanımının genişletildiği ve her eski eserin devlet malı olduğunun benimsendiği görülmektedir. Eksiklikleri görüldükçe yenilenen bu nizamnamelerin ilk üçü daha çok arkeolojik eserlere yönelik düzenlemelere ilişkindir. 1906 yılında çıkarılan IV. Asar-ı Atika Nizamnamesi’nde ise, yönetmeliğin en geniş anlatımını bulduğu, tarihi nitelikli her eserin koruma hukuku kapsamına alındığı algılanmaktadır. Koruma

konusundaki önemli gelişmelerden biri de, 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun (GEEAYK) açılmasıdır.

Asar-1 Atika Nizamnameleri, çok uzun yıllar boyunca koruma konusundaki sorunların çözümünü sağlamışsa da, 1973 yılında daha çağdaş görüşler içeren ve tarihi çevrenin bütüncül şekilde korunmasına olanak sunan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu kabul edilmiştir. Yasayla sit kavramı ortaya konulmuş, bazı tarihi yapılar tescillenmiştir. 10 yıl sonra ise, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Söz konusu yasa ile, “eski eser” kavramının “kültür varlığı” olarak genişletildiği görülmektedir. 1987 yılında 3386 sayılı kanun ile yasadaki bazı maddelerde değişiklikler ve çeşitli ekler yapılmıştır. Geçmişte tarihi çevrenin korunmasına yönelik tüm kararlar merkezden Yüksek Kurul tarafından alınırken, süreci hızlandırmak amacıyla yerinden konunun irdelenmesi için, 1987 yılında 3386 sayılı yasa ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları oluşturulmuştur.

2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı yasa ise, konunun bugüne dek ele alınmayan bazı boyutlarının ortaya konulması, kavramların genişletilmesi bağlamında büyük önem taşımaktadır. Söz konusu yasa, uluslararası düzeyde 1975 yılında Amsterdam Deklarasyonu'nda belirtilen, konunun “ekonomik yönü” olgusuna yıllar sonra da olsa değinmesi açısından anlamlıdır. Tarihi çevrenin korunmasında en önemli sorunlardan biri olan finans konusunun, Emlak vergilerinin %10'unun koruma amaçlı kullanılmak üzere Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı olarak aktarımı ile, çözümüne yardımcı olunmuştur. Bu yasa ile kültür ve tabiat varlıklarının ko-

runması konusunda yetkili kurumlar ayrıışmış; tabiat varlıkları için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Günümüzde kültür varlıklarının korunması konusunda 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3386 ve 5226 sayılı yasalarla değişiklikler içeren şekli geçerlidir.

2003 yılındaki “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ni ülkemiz 2006 yılında imzalamıştır. Korumanın süreç içerisinde kapsam ve içerik olarak genişlerken, yalnızca fiziksel bağlamda değil, somut ve somut olmayan değerleri ile bütüncül şekilde gerçekleştirilmesinin gerekliliği anlaşılmıştır. Halkın da son 50 yılda korumaya bakışı, bu konudaki bilinç ve duyarlılığı gelişmiştir.

Süreçte oluşturulan yasalar, koruma olgusuna bakış ve yaklaşımların gelişimi, tarihi eserlerin koruma derecelerinin de ele alınışına yansımıştır.

14.01.1978 tarih ve 10200 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kararı ile Kurulun uygulama deneyimlerine dayanılarak TAÇ Vakfı Bilim Kurulu'nca hazırlanan “müdahalenin ölçeği ve derinliğine dair” sınıflandırma düzenlenmiştir. Buna göre yapılar üç ana gruba ayrılmıştır.

I. grup yapılar, 5805 ve 1710 sayılı yasalarda belirtilen niteliklerin çoğuna sahip, içi ve dışı aynen korunması gereken yapılar olarak nitelendirilmiştir. Kendi içinde de, I A, I B ve I C olarak gruplanmıştır.

II. grup yapılar, yine aynı yasalar doğrultusunda belirlen niteliklere sahip, özellikle çevresel nitelikleri açısından, dış görünüm ve gabarileri korunacak yapılardır. Yedi alt gruba ayrılmışlardır (II A-1, II A-2, II A-3, II A-

4, II B-1, II B-2, II B-3). Bunlardan II A gabari, dış mimari, görünüm, planı, malzemesi taşıyıcı sistemi korunarak, iç mimarisi, planı, malzemesi yenilenebilecek yapıları içermektedir. Bu konudaki müdahale derecesi birden üçe doğru artmakta, dörtte ek olarak “geçerli imar planındaki yükseklik ve derinliklere uygun yenileme ve ekleme” ler yapılmasına olanak sunulmaktadır. II B; kısmen varolan veya belgeleri olan yapının buna göre; belgeleri olmayan yapının ise dönem üslup ve mimarisine göre tümü ile yenilenmesine olanak sunmaktadır. II B-3 ise, sit alanındaki yapının geçerli imar nizamına bakılmaksızın çevre içinde yadırganmayacak bir mimari ile yapılabileceği yapılardır.

III. grup yapılar da, ikiye ayrılmıştır. İkinci grup yapı özelliklerini taşımakla birlikte mimari ve gabarisi açısından çevre içinde tek başına koruma şansını yitirmiş, belgelenerek yıkılabilecek ve geçerli imar nizamına göre uygulama yapılabilecek yapılardır. III B ise, yapının bazı değerli parçalarının yeni yapıda kullanılabileceği yapılardır.

Özetle, birinci grup iç ve dışı aynen korunacak, ikinci grup dış cephesi korunup içte her türlü değişiklik yapılabilecek, üçüncü grup ise belgelenip yıkılabilecek yapıları içermektedir.

Söz konusu karar 1984 yılına dek uygulanmıştır. 6.1.1984 tarih ve 61 sayılı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu kararı ile 2863 sayılı kanunda belirtilen niteliklere sahip yapıların yeniden sınıflandırılması yapılmıştır. Bu kararla ikinci grup yapılara uygulanabilecek müdahale yelpazesi genişletilmiştir.

I. grup yapıların iç ve dış görünümlerinin korunmasının gerekliliği belirtilmiş, söz konusu grup I A, I B, I C şeklinde sınıflandırılmıştır. I A, bakım ve koruma onarımı ile yetinilecek yapılar olarak nitelendirilmiştir.

II. grup yapılar ise, II A-1, II A-2, II A-3, II A-4, II B-1, II B-2, II B-3 olarak sınıflandırılmıştır. II A dış cephesi korunup içte değişiklik yapılabilecek yapıları II A-4 geçerli imar planındaki yükseklik ve derinliklere uygun olarak yenileme ve ekleme yapılabilecek yapıları kapsamaktadır.

1978 ve 1984 yıllarındaki tarihi yapıların korunma derecelerine yönelik kararlar karşılaştırıldığında, belirgin bir değişiklik yansıtmadığı, ifadelerin yalınlaştığı, ilkinde 1710 sayılı kanuna, ikincisinde 2863 sayılı kanuna atıfta bulunulduğu görülmektedir.

Söz konusu kararlar değerlendirildiğinde, II. grup yapıların gruplandırılmasının tartışmaya açık olduğu belirtilebilir. II A dış cephenin korunup iç mimarinin değiştirilebileceği şeklinde tanımlanırken, II A-4 ikinci grup uygulama olarak da bilinen tarihi yapı cephesinin korunup mevcut çevrenin gabarisinde yükselme, ekleme yapılabilecek yapıları ifade etmektedir. Ancak II A-4 durumundaki müdahalelerde yapının cephesi değişmektedir. II B ise kısmen varolan veya yok olmuş olup da, belgelere göre uygulama yapılabilecek yapıları, ya da çevre içinde yadırganmayacak yeni yapıları kapsamaktadır. Dolayısıyla II B kapsamındaki uygulamaların koruma mı, rekonstrüksiyon mu, tarihi çevreye yeni yapı mı olduğu irdelelenebilir.

4.4.1988 tarih ve 14 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu kararına göre, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları dört grupta ele alınmıştır.

I. grup yapılar, 2863 sayılı yasada belirtilen niteliklerin çoğuna üstün değere sahip olan bakım onarım çalışması dışında tesisat yenilemesi yapılabilecek yapılar olarak belirlenmiştir.

II. grup yapılar, belirtilen nitelikler özellikle de çevresel önemi dolayısıyla gabari ve cephesi değiştirilmeksizin, taşıyıcısı, iç kısmında iç, dış malzemesi değiştirilebilecek yapılar olarak ifade edilmektedir.

III. grup yapılar, yasada belirtilen nitelikler, özellikle çevresel önemi açısından cephe özelliklerine bağlı kalınarak gabarisi değiştirilebilecek, yeri belirlenerek taşınabilecek, taşıyıcı sistemi, iç kısmında iç ve dış malzemesi değiştirilebilecek, yenilenebilecek yapılardır.

IV. grup yapılar ise, çevrenin tümü ile yenilenmiş olması dolayısıyla tek başına koruma şansını yitirmiş, gerekirse belgelenip Koruma Kurulu kararı sonrasında yıkılacak ve Kurul önerisine göre uygulama yapılabilecek yapıları içermektedir.

1984 yılındaki önceki karar ile karşılaştırıldığında, bu kararda alt grupların kalktığı, yapı gruplarının da üçten dörde çıkarıldığı algılanmaktadır. Daha önce üçüncü grup olarak belirtilen yapılar, 1988 yılındaki kararda dördüncü grup olarak şekillenmiştir. 1984 yılındaki kararda II A-4 olarak ve II B olarak nitelenen grup ise, içeriği genişletilerek üçüncü grup yapıları oluşturmuştur. Bu kapsamda yapıların taşınabileceği veya yenilenebileceği de ifade edilmektedir.

28.2.1995 tarih ve 378 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu kararında ise, koruma statüsü kazanmış yapılar, I. ve II. grup yapılar olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

I. grup yapılar, “Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde ... tarihi, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılar”; II. grup yapılar ise, “Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, giderek yok olan geleneksel ve yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılar” olarak betimlenmiştir.

I. grup yapılar da, kendi içinde özgün işlevi konut olanlar ve olmayanlar şeklinde gruplanmaktadır. Kararda tarihi yapılara yapılacak müdahaleler, bakım ve onarım olarak belirtilmiştir. Onarım gerektiren yapılar için rölöve-restitüsyon-restorasyon projelerinin hazırlanmasının gerektiği ifade edilerek, proje içeriği detaylandırılmıştır.

1978 ve 1984 yıllarındaki kararlarda II B kapsamında belirtilen kısmen veya tümü ile yok olan yapılara yönelik yapılabilecekler konusu, 1995 tarihli kararda “Yok Olan Tescilli Yapılara İlişkin İşlemler” başlığı altında ele alınmıştır. Buna göre, yok olan yapıların yeniden ihyasında yarar görülüyorsa, gabari, cephe yapım tekniği ve malzemesi özgününe uygun olmak kaydıyla belgelere dayalı rekonstrüksiyonunun yapılmasının kurul kararı doğrultusunda olacağı belirtilmektedir.

19.4.1996 tarih ve 424 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu ilke kararında, yapı grupları ve tanımlar 1995 yılındaki kararla aynıdır. Müdahale biçimleri detaylandırılarak tek başlık altında toplanmıştır.

14.7.1998 tarih ve 598 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu ilke kararında da, yapı grupları ve tanımlar 1995 ve 1996 yıllarındaki ile aynı kalmıştır. Bu kararda 1995 yılındaki kararda da bulunan onarım ilkeleri altında 3386 sayılı yasayla değişiklik gösteren 2863 sayılı yasanın 10. maddesinde belirtilen kamu kurumlarının mülkiyet veya kullanımındaki tarihi yapıların bakım ve onarımlarının Koruma Kurulu kararı doğrultusunda kendi sorumluluklarında olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu kararda 1995 tarihli kararda yer alan Rölöve-Restitüsyon- Restorasyon projesi hazırlama esasları da detaylandırılmıştır.

5.11.1999 tarih ve 660 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu ilke kararında da, koruma grupları ve tanımlar aynı kalmıştır. Müdahale biçimleri bakım ve onarım; onarım da basit onarım, esaslı onarım, yeniden yapma (rekonstrüksiyon) olarak belirtilmiş, esaslı onarım ilkeleri, uygulamanın denetlenmesi ve yok olan tescilli yapılara ilişkin işlemlere yer verilmiştir.

1978 yılından günümüze koruma statüsündeki tarihi yapılara yapılacak müdahaleyi belirleyen gruplandırma değişiklikler göstermiştir. 1978 ve 1984 yıllarındaki kararlarda üç ana grup, ikinci grupta yedi alt grup söz konusudur. 1988 yılındaki kararda koruma dereceleri dört gruba çıkarılmıştır. 1995, 1996, 1998 ve 1999 yıllarında alınan kararlarda ise bu iki grup olarak yer almıştır. Ardıl kararlar müdahale niteliklerini detaylandıran, uygulama verimini arttırmaya yönelik olarak projelere ilişkin niteliksel ve niceliksel özellikleri ayrıntılarıyla yansıtan, uygulama denetimine değinen özelliktir.

3. KORUMA UYGULAMALARI VE YAKLAŞIMLARININ İNCELENMESİ

Araştırma kapsamında, İzmir’de tarihi yapı koruma dereceleri değişen ve farklı dönemlerdeki koruma kanunlarına tabi olan örnek yapılar seçilmiştir. Aynı grup koruma derecesine sahip yapıların süreçte geçirdiği uygulamalar, yaklaşımlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca yapıların tescillendikleri koruma derecelerinin belirlendiği ilke kararları ile o dönemde yürürlükte olan koruma kanunlarının paralellikleri tartışılmaktadır.

3.1. Körfez İş Hanı (Rees Han)

Konak, Akdeniz Mahallesi, Atatürk Caddesi, 152 numaralı, 1011 ada, 7 parselde yer alan yapı geçmişte Rees Han adı ile bilinmektedir. Körfez İş Hanı; 19. yüzyılın ikinci yarısında Barok üslubunda yapılmıştır.

Körfez İş Hanı (Rees Han), 1978’te yapılan incelemelere göre; özgününde zemin ve iki kattan oluşan avlulu, dikdörtgen plana sahip kâgir bir yapıdır. Avluyu örten camekânlı çatısı vardır. Yapı, Atatürk Caddesi’ne ve II. Kordon’a cephe veren iki kısımdan oluşmaktadır. Atatürk Caddesi’ne bakan kuzeybatı cephesi simetriktir ve cephe ortasında konumlanan yükseltilmiş bir girişi vardır. Bu cephe süsleme açısından daha zengin olup; cephede kat bordürleri ve barok süslemeler göze çarpmaktadır. Zemin katta, girişin bir yanında restoran, diğer yanında kahvehane olarak kullanılan mekânlar yer almakta olup, bunların caddeden ayrı girişleri bulunmaktadır. Yapı kütlelerinin ortasında yer alan avluda buharla çalışan bir asansör teşkilatı vardır. Yapının ayrı kısımları, birinci ve ikinci katlarda ahşap köprülerle birbirine bağlanmaktadır.

Bu katlarda plan düzeni aynı olup, dokuz oda yer almaktadır. Birinci katta bulunan altı ve ikinci kattaki iki odada özgün şömineler bulunmaktadır. Ayrıca mekândaki ahşap saat, ahşap barometre, dümen şeklindeki ahşap korkuluklar, buharlı asansör teşkilatı gibi elemanlar ile ahşap işçiliği, alçı süslemeleri yapının diğer özgün özelliklerini oluşturan çarpıcı unsurlardır.

Resim 1-2. *Körfez İşhanı'nın geçmişteki ve günümüzdeki görünümü*

Belirtilen özellikleri ile bulunduğu çevrenin mimari dokusunun da önemli bir parçası olan yapı, 1710 ve 5805 sayılı yasalar gereğince 14.07.1978 tarihli A-1235 sayılı karar ile tescillenmiştir. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarınca Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 10200 sayılı yapıların gruplandırılmasına ilişkin ilke kararı uyarınca, sadece bakım ve koruma onarımı ile yetinilmesi gereken yapı niteliğinde I-A şeklinde gruplandırılmıştır. Ancak Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından yapının alt grubu tayin edilmeden, 2. grup eski eser olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu 2. grup eski eserler ise, dış mimarileri korunması gerekli ayrıca imar mevzuatına göre ve dış mimarilerini korumak şartı ile kısmen ya da tümü ile tadil edilebilecek, yeni yaşantıya göre

fonksiyon verilebilecek yapılardır. Bu değerlendirmeye göre yapı çeşitli uygulamalara maruz kalmış ve zarar görmüştür.

Yapının tarihsel süreçteki koruma durumuna bakıldığında 1978 yılında I A olarak sınıflandırılırken, 1983 yılında Hanın üst kısmına kat eklenmesine yönelik müdahale yapıldığı dikkat çekmektedir. Bunun üzerine Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nce Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazılan 28.09.1983 tarih ve 2826 sayılı dilekçede, mimarisi ve iç dekorasyonu ile İzmir'in en güzel tescilli yapılarından biri niteliği yansıtan hanın Yüksek Kurul tarafından ikinci grup olarak değerlendirilmesi ile yıkım işleminin başladığı belirtilmektedir. Konunun kamunun tepkisine neden olduğu aktarılmaktadır. Ekli raporda da, yapının mimarisi, dekorasyonu (ahşap korkuluk, barometre ve saati), özellikle şömineleri, ahşap işçiliği, alçı bezemeleri, avlu düzeni, asansörü gibi özellikleri ile birinci derecede korunması gerekli bir yapı olduğunun görüldüğü ifade edilmektedir (İzmir I Numaralı KVKBK Arşivi).

Resim 3-4. *Yapının II. Kordon cephesinin geçmişteki ve günümüzdeki görünümü*

İkinci grup olarak kabul edildiği süreçte ise, Atatürk Caddesi'ne bakan cephesi korunarak, özgün cepheden beş metre içeri çekilmek koşuluyla dört kat eklenmiştir. Ek yapı cephesinde, yansıtıcı ve saydam olan cam malzeme kullanılmıştır. Özgün cephesindeki açıklıklarda yer alan doğramalar ise özgün değildir.

Günümüzde yapının zemin katı boş olup, üst katları iş hanı olarak kullanılmaktadır. Giriş, yapı cephesinin ortasındadır. Yapının zemin katının 1985 yılında banka olarak kullanılması dolayısıyla gerekli güvenliğin sağlanması için, cephenin yanlarındaki girişler iptal edilmiştir. Yapıya girişte, yan duvarlarda ve kirişteki dairesel alınlık üzerinde konumlanan alçı süsleme dikkat çekmektedir. Yapının özgün ahşap dümen şeklindeki korkulukları, ahşap barometresi ve ahşap saati birinci katta girişte sergilenmektedir. Burada yenilenmiş asansör birimi gözlem-

lenmiştir. Geçmişte söz edilen iç kısım süslemeleri günümüzde yok olmuştur. Avlunun üzeri tekrar en üst kat-
tan camekân çatıyla kapatılmıştır. Yapının birinci ve
ikinci katında bulunan iki kısmını birbirine bağlayan
ahşap köprülerin yerini çelik köprüler almıştır ve yangın
merdiveni avluda köprülerle ilişkili olarak çözülmüştür.
Bu uygulamalardan sonra avlu özgün durumundaki
mekânsal ruhunu yitirmiştir. Günümüzdeki avlu mekânı
ise yalnızca iki kısım arasında geçişi sağlayan, havalandırma boşluğuna bürünmüştür.

Resim 5. Körfez İşhanı avlusunun geçmişteki görünümü

Resim 6-7. *Körfez   han  avlusunun geçmişteki ve günümüzdeki görünümü*

Resim 8-9. *Yapı i  mek nındaki korunan ahşap korkuluklar ve ahşap barometre*

Körfez    Han 'nın koruma derecesi 1978 yılında, sadece bakım ve onarıma izin verilen, I A şeklinde belirlenmesine karşın süreçte 2. grup eski eser olarak değerlendirilmiştir. 2. grup yapılar ise, dış görünüm ve gabarileri korunacak yapı grubu olmakla birlikte müdahale sınırları alt gruplarıyla geni letilebilmektedir. Körfez    Han 'nda

yapılan müdahaleler incelendiğinde, koruma derecesinin II A-4 olarak kabul edildiği ve uygulamaların bu yönde, “geçerli imar planındaki yükseklik ve derinliklere uygun yenileme ve ekleme” şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu durum, tarihi yapıda geri döndürülemez müdahalelerin yapılmasına zemin oluşturmuş; hem yapının özgünlüğüne zarar vermiş hem de çevre algısını bozmuştur.

3.2. Löhner Köşkü

Yapı, Karşıyaka, Cemal Gürsel Caddesi üzerinde Osman Bey Parkı bitişiğinde 264 numarada 73 ada, 54 parselde yer almaktadır. 19. yüzyıl sonlarında Alman ‘Löhner’ Ailesi için moloz taş ve ahşap malzeme ile yapılmış olan tarihi köşk, 1990’ların sonlarına dek Epikmen Ailesi tarafından konut kullanımını sürdürmüştür.

Resim 10. *Löhner Köşkü'nün günümüzdeki görüntüsü*

Yapı doğu-batı yönünde dikdörtgen plan ve parselle sahiptir. Bodrum ve iki kattan oluşmaktadır. Köşkün Cemal Gürsel Caddesi'ne bakan doğu cephesinde dar bahçesi yer almaktadır. Burada birkaç basamakla çıkılan geniş bir sahanlık vardır. Zemin katında simetrik iki kapı ve kapıların üzerinde tuğladan beşik kemerler bulunmaktadır. Birinci katında ise, dökme demir

Resim 11. Köşkün bahçesine yapılan çağdaş ek

konsollarla taşınan bir ahşap cumba ve tuğla basık kemerli pencere vardır. Pencere ve kapılarda mermer söveler kullanılmıştır. Kuzey cephesinde ise, zemin kat hizasında üzeri çini panolarla süslenmiş bir poligonal çıkma bulunmaktadır. Çıkmanın üstü metal korkuluklarla çevrilmiş olup, birinci katta açık teras olarak kullanılmaktadır. Söz konusu çıkmanın yanında, yerden yükseltilmiş giriş kapısı vardır. Cephelerde mermerden kat ve pencere üstü silmeleri, renkli tuğlalar, çini karolar ve taş köşe silmeleri kullanılmıştır. Simetrik düzendeki batı cephesinde birinci kat hizasında ahşap açık çıkma yer almaktadır. Zemin kat hizasında iki kapı bulunmaktadır. Bu cephede diğer cephelerde görülen mermer silmeler

gözenmemektedir. Köşk yapısı kırma çatı ve dantela süslemeli ahşap saçak ile sonlanmaktadır.

Köşk yapısı, TKTVYK 14.03.1986 tarih ve 914 sayılı karar ile 1 B grup taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Yapının restorasyonu, son varisleri olan Ekol Mühendislik Mimarlık firması tarafından 2004-2005 yıllarında tamamlanmıştır (Özkan, 2006). Bu restorasyon uygulaması karşılığında arka bahçeye yeni yapı yapma hakkı alınmış, cam ve çelik malzeme kullanılarak iki katlı çağdaş bir ek yapı yapılmıştır. Çağdaş ek ile tarihi yapı bodrum kattan bir geçitle birbirine bağlanmıştır. Yapı süreçte, restoran, kafeterya, anaokulu fonksiyonlarıyla hizmet etmiştir. Günümüzde de, anaokulu olarak kullanılmaktadır. Yapının cepheleri, planları korunmuştur. Ancak, ıslak hacme ait teknik donanım elemanları anaokulu işlevine uygun olarak çocuk ölçeğinde yeniden düzenlenmiştir. Yapı parselinin batı kısmındaki bahçesine çağdaş bir yapı yapılmıştır.

Löhner Köşkü 1986 yılında, 1984 tarihli karar gereğince koruma derecesi “günümüz yaşantısının gerektirdiği olanakları sağlayacak, ancak yapının iç ve dış görünümünü, karakter ve görünen malzeme dokusu ile süslemelerini ve plan özelliğini bozmayacak müdahalelerin yapılacağı yapılar” I B olarak belirlenmiştir. Buna göre, yapının cepheleri ve mimari özellikleri korunmuş, sadece günümüzdeki kullanımı için minimum müdahalede bulunulmuştur. Süreçte yapının parsel kullanımına ilişkin değişiklik gözlenmiş ve parselde yapılan çağdaş ek, bahçe kullanımını sınırlandırmıştır.

3.3. Anadolu Apartmanı

Anadolu Apartmanı Mithatpaşa Caddesi 76. Sokak, 907 numarada, 849 ada 4 parselde yer almaktadır. 1905 yılında Mısırlı bir tüccar tarafından yapının inşaatı başlatılmış; daha sonra Mustafa Ragıp Devres'e devredilmiştir (Uğurel, 2006).

20. yüzyılın ilk yarısında; bodrum, zemin ve üç katlı, yığma taş sistemli olarak iki blok halinde tamamlanmıştır. Her katta dört tane olmak üzere toplam 16 dairesi vardır. Batı cephesinden iki ayrı girişi bulunmaktadır. Yarı açık çıkmalar girişlerin üzerinde yer alarak girişleri vurgulamaktadır. Ayrıca cephede, pencere düzenleri her katta farklılaşmaktadır. Cepheleri simetrikler. Kuzey cephesinde açık çıkmaları bulunmaktadır. Çatı saçağının altında bezemeler vardır.

Yapı, İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17.11.1988 tarih ve 656 sayılı kararı ile korunması gerekli 2. grup taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. 02.03.1989 tarih ve 847 sayılı kararla 2. grup tescilinin devamına karar verilmiştir.

Anadolu Apartmanı, İzmir'de inşa edilen ilk apartmandır. Apartmanın bahçesinde iki küçük havuz ve ağaçlar bulunmaktadır. Bu bahçe, 1960'lı yıllarda zemin düz beton haline getirilerek 'Gözümoğlu Sineması' olarak kullanılmaya başlanmış, 1990'lı yıllarda sinema kapanmıştır (URL 1). 2003 yılında boş parsel otopark olarak kullanılmıştır.

Resim 12. Anadolu Apartmanı'nın Mithatpaşa Caddesi'nden görünümü

Resim 13-14. Geçmişte Anadolu Apartmanı bahçesinin sinema ve otopark kullanımı (Kaynak: URL 1)

05.08.2010 tarih 5274 sayılı ve 28.09.2011 tarih 2 sayılı kararlar ile ek yapılaşma projesi onaylanmıştır. Mülkiyeti Megapol İnşaat'a ait olan yapının, 2011-2013 yılları arasında restorasyonu tamamlanmıştır. 2015 yılında zemin katı kafe olarak kullanılmaya başlanmıştır. Farklı kullanımların gerçekleştiği bahçesinde ise, yeni bir yapı inşa edilmiştir. Yeni yapıda tarihi apartmanı yansıtacak özellikte olan cam giydirme cephe kullanılmıştır. Bu yapı sanat merkezi ve banka olarak işlevlendirilmiştir (URL 2). Günümüzde yapının Mithatpaşa Caddesi'ne bakan

kuzey bloğunun zemini ve üstündeki iki katı Garanti Bankası olarak, diğer kısımları ise rezidans şeklinde kullanılmaktadır; ayrıca asansör eklenmiştir.

Anadolu Apartmanı 1988 yılında, 14 sayılı karar uyarınca koruma derecesi 2. grup olarak belirlenmiş ve 1989 yılında tescil kararının devam ettirilmesi uygun görülmüştür. Yapının cepheleri korunmuştur, mimari planı ise günümüzün fonksiyonlarına uygun olarak en az düzeyde müdahale içermektedir. Süreçte yapı-parcel kullanım ilişkisinde değişiklikler gözlenmiştir. Özgününde apartmanın bahçesi olan yapının parseli farklı fonksiyonlarda kullanılmıştır. Günümüzde söz konusu yapı parselinde yer alan yeni yapı, dairesel formu ve ayna cephesi ile her ne kadar tarihi yapıyı yansıtır ve vurgular nitelikteyse de, apartmanın geniş ve giriş cephesi olan batı cephesi, kısmen kapanmış ve algılanması zorlaşmıştır.

3.4. Meserret Hanı

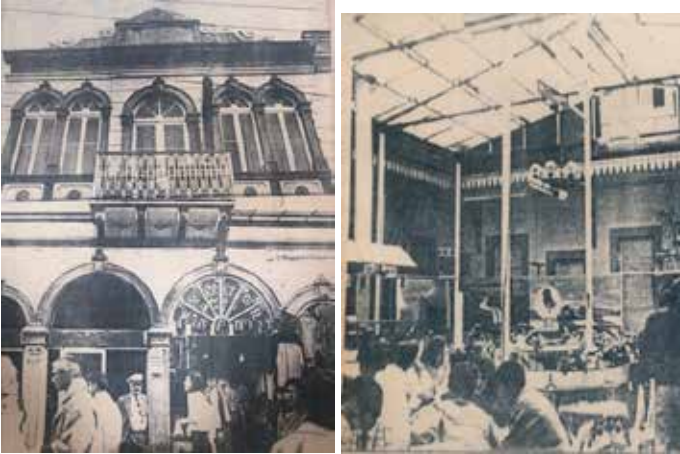
Meserret Hanı, Kemeraltı, Anafartalar Caddesi, 66-68 numaralı olup, 188 ada, 5 parselde yer almaktadır.

Meserret Hanı'nın geçmişte, Küçük Barut Han'ın yerinde bulunduğu ifade edilmektedir. Küçük Barut Han'ın ise Büyük Barut Han'ın yanında, inşa edilme tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak 1838 tarihli bir vakfiyede adı geçtiği için bu yıllardan önce inşa edilmiştir (Aktepe, 1971). Baruthanelerin önemini yitirmesinden sonra Büyük ve Küçük Barut Hanlar arasından bir sokak geçmiş ve günümüzdeki yapı adaları oluşmuştur. Küçük Barut Han, 1908 yılında modernleşme hareketlerinin etkisiyle 1910'larda yenilenerek varlığını Meserret Oteli olarak devam ettirmiştir (Atay, 2003). Münir Aktepe, 1971 yılında bu hanın yıkılarak yerine esnafın yer aldığı aynı

isimli başka bir hanın yapılmış olduğunu belirtmektedir (Aktepe, 1971).

Yapı, özgününde avlulu bir plana sahip olarak tek katlı ahşap ve kâgirden inşa edilmiştir. Yenilendiği süreçte ise yapı iki katlı olarak karşımıza çıkmıştır ve bağdadi kullanımı görülmüştür. İkinci katı konaklama için kullanılmıştır (Atay, 2003). 1905 sigorta planına göre, Kemeraltı Caddesi'ne cephesi olsa da girişinin Baruthan Sokak'tan olduğu görülmektedir. Yenilendiğinde ise, var olan girişi kapatılmış ve Kemeraltı Caddesi'nde yer alan dükkânlardan birinin kullanım dışı bırakılmasıyla giriş buradan sağlanmıştır (Atay, 2003).

Özgün durumunda avlusunda sırasıyla ahır ve kıraathane kullanımı görülmüştür. Daha sonra kıraathane işlevi Kemeraltı Caddesi'ne doğru yönelmiştir. Ayrıca lokanta, fırın ve mandıra kullanımlarını içermektedir (Atay, 2003).

Resim 15-16.Meserret Hanı'nın geçmişteki cephesi ve iç mekânı

Resim 17-18. *Meserret Hanı'nın cephesi ve iç mekânı*

Resim 19-20. *Meserret Hanı avlusunun geçmişteki ve günümüzdeki görünümü*

Kemeraltı Caddesi'ne bakan simetrik cephenin alt katında, yanlardakiler dar, ortadakiler daha geniş olmak üzere kemerli dört açıklık; üst katta ise, dört mermer bini ile desteklenen açık çıkma yer almaktadır. Giriş, ortadaki geniş açıklıklardanır. Birinci katında ise, çıkmaya açılan

geniş kemerli kapı, yanlarında ikiz (bitişik iki kemerli) pencereler yer almaktadır. Cephenin özgünlüğü genel anlamda korunmuştur. Cephede kat bordürleri, alınlık, çıkma parapetleri, pencere altı bezemeleri, cephe bitimindeki barok, ampir bezemeler çarpıcı öğeler durumundadır.

Meserret Hanı, GEEAYK 20.06.1981 tarihli 2954 sayılı karar ile tescillenmiştir. İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 15.11.1990 tarih ve 2400 sayılı kararı ile koruma grubu "2. grup" şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca 30.01.2002 tarihli 9728 sayılı karar ile kentsel ve 3. derece arkeolojik sit alanı içerisinde bulunmaktadır (URL 3).

2. grup yapılara 1990 yılında yapılabilecek müdahale veya tanım irdelendiğinde, "dış cephesi korunmak kaydı ile iç mekânda her türlü değişikliğin yapılabileceği yapılar" olarak görülmektedir. Bu bağlamda mevzuatta sağlanan olanaklar doğrultusunda yapının üst kat kurgusu yeniden şekillenmiştir. Çarşı işlevi doğrultusunda, galeri hole yeni betonarme merdiven de eklenmiştir. Avlunun üzeri ise vitraylı bir cam çatıyla kapatılmıştır. Yapıya spot aydınlatmalar eklenmiştir. Zemin katta mermer su ögesi bulunmaktadır. Zemin katın bir bölümü bir süre kafeterya, birinci kattaki odalar büro olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise zemin kat bütüncül olarak mağaza kullanımını sürdürürken, üst kattaki dükkânlar terk edilmiş ve bakımsız kalmışlardır. Zemin kat ile birinci kat arasındaki galeri mekânı membran ile kapatılmıştır. Bu durum galeri algısını da zayıflatmaktadır. Yapının özgün mimari kurgusu ve üst kat planı değişmiştir.

Meserret Hanı 1981 yılında tescillenmesine karşın, 1990 yılında, 1988 yılında alınan 14 sayılı karar uyarınca

koruma derecesi “belirtilen nitelikler özellikle de çevresel önemi dolayısıyla gabari ve cephesi değiştirilmeksizin taşıyıcısı, iç kısmında iç, dış malzemesi değiştirilebilecek yapılar”, 2. grup olarak belirlenmiştir. Koruma derecesine göre geçirdiği müdahaleler sonucunda, süreç içerisinde kullanıma bağlı olarak avlu özgünlüğünü ve özelliğini yitirmiş, mekân kurgusu ve birinci kat planı tümü ile değiştirilmiş, yalnızca Anafartalar Caddesi’ne bakan cephesi korunmuştur. Bu durum yapının çevreden algısını değiştirmez iken, kentsel bellekte yer edinen iç yaşantısını yok etmiştir.

3.5. Levanten Konutu

Geçmişte Levanten konutu olarak kullanılan yapı, Al-sancak Mahallesi, 1453 Sokak (Gazi Kadınlar Sokağı) 7 numarada, 1217 ada 5 parselde bulunmaktadır.

Yapı, yığma sistemle bodrum, zemin ve birinci kat olarak kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen bir parsel üzerine inşa edilmiştir. Parselin kuzey yönünde yapıya bitişik müstemilat yapısı bulunmaktadır, kuzeybatı kısmında ise avlu vardır. Yapının güney cephesinin batı kısmında, yol kotundan yapı bahçesine girişi sağlayan ferforje kapı bulunmaktadır. Yapının 1453 Sokağına bakan güney cephesi, zemin kat hizasına kadar taş kaplı olup, yapı kenarlarında da taş köşe silmeleri vardır. Simetrik cepheli birinci katta, ortada dört taş biniyle taşınan ahşap bir cumba ve yanlarında taş söveli, ahşap kepenkli iki pencere vardır. Zemin katta, bir yanda yüksek giriş, diğer yanda taş söveli, demir parmaklıklı iki pencere bulunmaktadır. Bodrum katta ise, zemin kat pencereleri hizasında iki açıklık yer almaktadır. Yapı kat bitişleri taş silmelerle tanımlanmıştır.

Resim 21-22. Yapının giriş cephesinin geçmişteki ve günümüzdeki görünümü

Resim 23-24. Yapının kuzey cephesinin geçmişteki ve 2007 yılındaki görünümü

Resim 25. *Yapı iç mekânından görünüm*

Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 25.01.1985 tarih ve 599 sayılı kararıyla Alsancak Mahallesi, 1453 Sokak "korunacak sokak" olarak belirlenirken aynı kararla söz konusu yapı da tescillenmiştir. Daha sonra 08.07.2004 tarih ve 11425 sayılı kararla ve 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı ilke kararı gereğince koruma grubu 2. grup olarak belirlenmiştir ve restoran-bar kullanımıyla basit onarımına izin verilmiştir (URL 4).

Yapının İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları'nı Koruma Bölge Kurulu arşiv dosyasında bulunan 2007 yılına ait fotoğraflar incelenmiş ve yapıya yapılan müdahaleler tespit edilmiştir. Süreçte fotoğraflardan, 1453 Sokağa bakan güney cephesinin önünden bodruma inen merdiven görülmektedir ve bodrum pencerelerinden birinin kapıya dönüştürüldüğü gözlenmiştir. Daha sonra özgününe uygun olarak merdiven boşluğu yol kotuna kadar kapatılmıştır. Ahşap cumbası ve bezemeleri onarılmış, cumbanın alt panosunda yer alan bezemeler değiştirilmiştir. Yapının zemin katında girişin doğusunda bulunan odanın kuzey duvarı tamamen kaldırılmış, girişin karşısındaki odanın özgün girişinin doğusuna ikinci bir açıklık

yapılmıştır. Müştemilat yapısının batı cephesindeki zemin kat pencereleri kaldırılarak geniş bir açıklık elde edilmiştir. Bu açıklık, üzeri çelik strüktür ve şeffaf malzemeyle kapatılan avluya bakmaktadır.

Yapının 2007 tarihli İzmir 1 Numaralı KTVKBK Müdürlüğü'ne yazılan raporda: Yapının onarım raporuna atıfla, 1950 yıllarında geçirdiği onarımda birinci katının ayrı daire kullanımına dönüştürüldüğü, bu doğrultuda iç merdivenlerden üst kata çıkışın iptal edildiği ve ulaşımın, yapının batı yönündeki yan bahçeden betonarme merdivenle sağlandığı belirtilmektedir. Ancak, yapılan incelemelerde planın tamamen değiştiği, birinci katta asma kat oluşturulduğundan söz edilmektedir (İzmir I Numaralı KTVKBK Arşivi).

Yapının 1453 Sokağa bakan güney cephesinin özgününe uygun olarak korunmasına dikkat edilmiştir. Ancak süreçte kullanımlara bağlı olarak planları değiştirilmiş, özgünü zarar görmüştür. Avlunun üzerinin kapatılması, müştemilatın avluya bakan duvarındaki özgün açıklıkların değiştirilmesi, iç duvarlarda da benzer şekilde yeni açıklıklar oluşturulması ya da duvarların kaldırılması mekânın algısına zarar vermektedir. Ayrıca özgününde konut olarak inşa edilen yapının restoran-bar işlevinde yoğun kullanıcıya hitap etmesi, yapının taşıma kapasitesini zorlamakta, titreşim oluşmakta ve yapı strüktürünü olumsuz etkilemektedir.

Levanten Konutu 1985 yılında tescillenmesine karşın, 2004 yılında, 1999 tarih 660 sayılı ilke kararı gereğince koruma derecesi “Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, giderek yok olan geleneksel ve yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılar”, 2. grup olarak belirlenmiştir. Süreçte yapının 1453 Sokağa bakan güney cephesi korun-

muş, ancak farklılaşan fonksiyonları sebebiyle mimari kurgusu ve planları büyük ölçüde değişime uğramıştır. Yapılan müdahaleler, yapının koruma derecesinde belirtilen “korunma niteliğine” zarar vermiştir.

4. DEĞERLENDİRME

Araştırma kapsamında örneklenen yapıların, ülkemizdeki koruma kanunları ile ilintili yıllarda tescillenmiş yapılar olmasına özen gösterilerek seçim yapılmıştır.

İncelenen Yapılar	Tescil Yılları
Körfez İş Hanı	1978
Löhner Köşkü	1986
Anadolu Apartmanı	1988
Meserret Hanı	1981 ve 1990
Levanten Konutu	1985 ve 2004

Tablo 1. *İncelenen yapılar ve tescil yılları.*

05.11.1999 tarih ve 660 sayılı ilke kararında da belirtildiği gibi, tarihi yapılara yapılacak müdahalelerin kapsam ve niteliği korumada önemlidir. Kararların yapı özetinde alınması daha anlamlı ise de, ilkesel yaklaşımların da doğru şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Ülkemizde koruma çalışmaları ve halkın konuya bakışı irdelendiğinde, gelişmelerin bazı Avrupa ülkelerine göre daha yavaş olmasına karşın, gene de 50 yıllık süreçte konuya ilişkin çabanın çok arttığı, önemli yol alındığı belirtilebilir.

Değişen dünyada her alanda görülen gelişimlerin koruma konusunda da olmakta olduğu ve gelecekte olabile-

ceği söylenebilir. Bu bağlamda restorasyonların “geri döndürülebilir” olması istenilmektedir. Her konuda olduğu gibi koruma ve restorasyon alanında da bugün için doğru ve olumlu görülen yaklaşımlar, gelecekte daha iyilerinin ortaya konulması ile eleştirilebilir bir nitelik yansıtabilirler. Geçmişten günümüze restorasyonda bağlayıcı malzeme olarak çimento, beyaz çimento, hidrolik kireç şeklindeki değişim örneği, gelecekte de farklı boyutlarda şekillenecektir. Tarihi yapıların geleceğe aktarımında özgün niteliklerinin yitirilmeden sürdürülebilirliğinin sağlanması gereklidir.

Araştırmada örneklenen yapılara bakıldığında, her birinin kent kimliğinde önemli yer tuttuğu, ancak günümüze özgün şekilleriyle ulaşmadığı belirtilebilir. Löhner Köşkü ve Anadolu Apartmanı tek yapı bağlamında özgünlüklerini korurken, parsel içindeki dolu-boş düzeni ve çevresel algı açısından önemli bir değişim yaşamışlardır. Meserret Hanı’nın dış cephesi korunmakla birlikte, özellikle üst kat planı, mekân kurgusu ve orta mekânı büyük değişime uğramıştır. Körfez İş Hanı’nın ise, bazı mimari öğeleri korunmuş; ancak özgün nitelik yansıtan ahşap köprülerle bağlanmış orta mekânı, yapı arka cephesi tümüyle değişmiş, ön cephenin kat ilavesi nedeniyle etkisi azalmıştır. Alsancak’taki Levanten konutta da iç mekânda bazı duvarların kaldırılması ile plan kurgusu değişmiş, avlunun üstü şeffaf bir malzeme ile kapatılmıştır.

Körfez İş Hanı, Anadolu Apartmanı, Meserret Hanı ve Levanten konutu farklı dönemlerde farklı kararlar uyarınca ikinci grup yapılar olarak tescillenmişlerdir. Bu doğrultuda tarihsel süreçte, her yapı için uygulanan müdahaleler ve sınırları değişik ölçülerde gerçekleşmiştir.

Yapıların sürdürülebilirliğinin sağlanması için somut ve somut olmayan değerleriyle mümkünse özgün işleviyle korunması gereklidir. Günümüzde özgün işlevini yerine getiremiyorsa, en uygun kullanımla değerlendirilmesi önerilmektedir. Aynı koruma derecesine sahip yapılarda farklı ölçülerde müdahalelerde bulunulmasının diğer sebebi ise, tarihi yapıların, günümüz koşullarında belirlenen yeni fonksiyonlarına adapte edilmeye çalışılmasıdır. Bu durumda Levanten konutunun restoran-bar işleviyle kullanılması, kapasitesinin üzerinde yük taşımasına sebep olup strüktürüne zarar vermekte, odaların özgün işlevine uygun olmayan yoğunlukta ve hacimde kullanılmaya çalışılması duvarlarda birtakım müdahalelere yol açarak mimari kurgusunu bozmakta, mekânlara havalandırma gibi tesisat sistemlerinin eklenmesi de yapının algısını değiştirmektedir. Löhner Köşkü, anaokulu kullanımında sınırlı sayıda çocuğa ve öğretmene hizmet etmekte, yeni işlevi gereği de özgün konut fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Benzer şekilde Anadolu Apartmanı da rezidans olarak özgün işlevini devam ettirmesi yönüyle daha az müdahale geçirmiş ve özgünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır. Meserret Hanı ise, süreçteki çeşitli kullanımlara paralel olarak daha fazla müdahaleye maruz kalmıştır.

Sonuç olarak tarihi yapıların ikincil işlevlerle değerlendirilmesi durumunda, programın yapı kapasitesine uygun olması, mekân nitelik ve niceliğinin, işlevin gerekliliklerinin yapı ile uyumlu olmasına özen gösterilmesi yapının tarihsel niteliği korunarak geleceğe aktarımı açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2017). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, YEM Yayınları, İstanbul.
- Aktepe, M. (1971). İzmir Hanları ve Çarşıları Hakkında Bir Araştırma. *Tarih Dergisi* (25), 106-154.
- Atay, Ç. (2003). “*Kapanan Kapılar*” *İzmir Hanları*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi: 44, İzmir.
- Özkan, Z. (2006). *Karşıyaka Tarihsel Dokusunun İncelenmesi*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İzmir.
- Uçarkuş, Ö. (2017). *Anıt ve Eserlerin Restorasyon Proje ve Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi / Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı İstanbul.
- Uğurel, G., (2006). *İzmir Mithatpaşa Caddesi Tarihsel Çevre Dokusunun İrdelenmesi*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İzmir.
- İzmir I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi.

İnternet kaynakları:

URL 1-

<http://www.ahmetakay.com/?pnum=242&pt=%C4%B0zmir%27de+%C4%B0lk+Apartman> (Erişim: 30.07.2019)

URL 2 –

<https://www.izmirmag.net/2016/03/bir-apartman-hikayesi-izmirin-ilk.html> (Erişim: 30.07.2019)

URL 3-

<http://www.korumakurullari.gov.tr/yazdir?23A1F10332586DBA72CEAAD16A766275> (Erişim: 30.07.2019)

URL 4-

<https://www.ktb.gov.tr/> (Erişim: 30.07.2019)

Görsel kaynakları:

Resim 1, 3, 5, 6, 15, 16, 21, 23, 24, 25 – İzmir I Numaralı
Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi

Resim 13, 14 - URL 1

Resim 17-20 - Eti Akyüz Levi arşivi

Güncel fotoğraflar, yazarlar tarafından çekilmiştir.

**HALK KATILIMLI BİR KORUMA
BİLİNCİNİN GELİŞTİRİLMESİ:
KÜÇÜKNALBANT AİLESİ'NİN
MEKÂNSAL VE SOSYAL
DENEYİMLERİYLE SAHABİYE
MAHALLESİ**

Filiz SÖNMEZ¹, Semra Arslan SELÇUK²

¹ Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

² Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

HALK KATILIMLI BİR KORUMA BİLİNCİNİN GELİŞTİRİLMESİ: KÜÇÜKNALBANT AİLE- SİNİN MEKÂNSAL VE SOSYAL DENEYİMLE- RİYLE SAHABİYE MAHALLESİ

Filiz SÖNMEZ¹ , Semra Arslan SELÇUK²

GİRİŞ

Bu çalışmada, tarihi bir mahalleye ilişkin halk katılım-
lı koruma bilincinin geliştirilmesinde bir ailenin tavrı ile
mekânsal ve sosyal deneyimlerinin kaydedilmesi o “ye-
re” dair koruma bilincinin geliştirilmesi ve bu bilincin
yaygınlaşarak bir kamuoyu oluşturması mümkün müdür
sorusunun cevapları aranmıştır. Mimarlık tarihimiz açı-
sından “Önemli mahallelerin korunarak değişime ve geli-
şime ayak uydurabilmesi ve gelecek nesillere aktarıla-
bilmesi mahalle sakinleri ile geliştirilebilecek daha iyi bir
diyalogla ve onlarla birlikte oluşturulacak kamuoyuyla
gerçekleştirilebilecektir.” hipotezi ile kurgulanmıştır.
Çalışmada yöntem olarak Sahabiye Mahallesi sakinlerin-
den Küçüknalbant Ailesi ile sözlü tarih görüşmesi ger-
çekleştirilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler ışığında
1960’lardaki Sahabiye Mahalle kültürü okunmaya çalı-
şılmış, tarihi mekânların, olayların ve günlük hayatın
analizi yapılmıştır. Mahalledeki olaylar ve mekânlara
ilişkin ipuçları değerlendirilerek, mahalleye özgü değer-
ler vurgulanmış, “yer”in tarihine ilişkin saklı kalmış de-
ğerleri ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Buna göre yaşa-
dığı eve ve mahalleye sahip çıkan bir ailenin deneyimleri
ve tavrı ile toplumsal bir koruma bilinci geliştirmenin

¹ Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

² Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

mümkün olabileceği görülmüştür. Çalışmanın sonucunda, toplum olarak “o yerin” değerli olduğuna ilişkin içselleştirilmiş bir birikim oluşturulmasının önemi ve ancak bu şekilde bir mahalle kültürünün devamlılığına/korunmasına dair arz talep dengelerinin kurulabileceğinin altı çizilmiştir.

Tarihsel çevre ve onun yaşayan bir ortam olarak korunabilmesi karmaşık bir olgudur. Kültürel sosyal ve ekonomik boyutlarıyla bir bütündür (Arabacıoğlu, Aydemir, 2007: 207). 2000’li yıllarda başlayan toplumsal bir bilinçlenme ile tarihi, kültürel ve doğal mirasın korunması devletler düzeyinde bir önemle konuşulmakta ve tartışılmaktadır. Öyle ki doğal ve kültürel çevrenin/mirasın korunması artık insan hakları (3. kuşak haklar, dayanışma hakları, çevre hakkı, vb.) ile birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır (Özdemir, 2005/1: 20-25).

Kültürel miras; kimlikle, kültürle, tarih ile ilgili somut ve soyut değerlerin tümüdür.³ Kültürel mirası korumanın, tarihi ve kültürel değeri olan bir yapının ya da kentsel dokunun çürüyüp bozulmasını engellemekten öte, o mekânda doğmuş, büyümüş ve yaşamakta olan insanlarla birlikte gerçekleştiği zaman anlamlı ve başarılı olacağını söylemek mümkündür. Bu bağlamda bölge sakinlerini yok sayan bir yaklaşımın koruma olarak nitelendirilmesi doğru olmayacaktır. Dolayısı ile korumanın, kurumsal yapılanmaların ve yasal düzenlemelerin ötesinde, toplumun kültürel varlıklara verdiği anlamla yakından ilintili olduğunun altı çizilmelidir. Bu kapsamda, Safranbolu, Kapadokya, Mardin ya da Amasra örneklerinde olduğu gibi halkın kentine ve kültürüne sahip çıkmanın önemini

³ <http://www.guvenliyasam.org/wp-content/uploads/2016/02/KULTUREL.pdf>. (E.T.12.06.2018)

derinden hissetmesi ve yüzlerce yıllık değerlerini korumak için iş birliği içinde olmaları gibi, orada yaşayan halkın katılımı da belirleyici bir parametre olmaktadır. Böylece, gelecek kuşaklara tarihi ve kültürel değerlerin fiziksel çevre üzerinden aktarılmasının önemi dolayısıyla, bir kentin tarihinde yer etmiş olan tarihi ev, sokak ve mahallerin de kültürel miras olarak değerlendirilmesi önemlidir.

Bu çalışma, -Kayseri'nin 1950'lerde inşa edilen mahallelerinden biri olan ve yakın zamanda uygulamaya konulan kentsel dönüşüm projesiyle birlikte fiziksel ve sosyo-kültürel değerleri de dönüşmeye/bozulmaya başlayan- Sahabiye Mahallesi kapsamında kentli belleği aracılığıyla, mahalle sakinlerinin anlatıları üzerinden bir "kent koruma bilincinin" geliştirilmesinin ipuçlarını arayan bir çabanın ürünüdür. Makale, Sahabiye Mahallesi'nde geçmişin bilgisini bugüne taşıyan ve sayıca azalan mahalle sakinlerinden biri olan Küçüknalbant Ailesi'nin, mahalleye ilişkin deneyimlerini "bellek" ve mekan bağlamında korumakta oldukları kabulüne dayandırılmıştır.

Çalışmada yöntem olarak yerel tarih çalışmalarında aktif olarak kullanılan arşiv çalışmalarının yanı sıra, katılımcı gözlem, kaynak kişilerle yapılacak söyleşi ve sözlü tarih⁴ görüşmeleri gibi saha araştırmaları teknikleri de

4 Sözlü tarih, tarihi yazılı belgelere ek olarak yaşayan bireylerin belleğe dayalı anlatıları aracılığıyla yazma ve sıradan insanları, gündelik yaşamı ve öznelliği tarihin araştırma alanına dâhil etme dürtüsüyle şekillenen ve ses kaydetme teknolojilerinin gelişmesiyle de desteklenen disiplinler arası bir çalışma alanı ve araştırma yöntemidir. <http://sozlu-tarih.nedir.org/>. (E.T. 07.07.2018). Arzu Öztürkmen'e (2002:116) göre, "sözlü tarih, belli bir konu etrafında o konu ile ilgili kişilerle yaptığımız ve kaydettiğimiz uzun (6-8 saate kadar sürebilen) söyleşiler sonucu ortaya çıkan bilgileri belli bir sistem içerisinde değerlendirmek ve incelemektir."

Paul Thompson (1999: 18)'a göre ise sözlü tarih "tarihin toplumsal anlamını kökten değiştirmek için bir araçtır."

uygulanmıştır. Mahallesine, semtine, caddesine ve sokağına sahip çıkan sakinlerden olan Küçüknalbant Ailesi'nin anlatıları, kişisel arşivleri ve deneyimleri çalışmanın temel malzemesini oluşturmaktadır. Cengizkan'a (2011:104) göre, insanların yaşadığı sokağın öyküsünü yazması ya da bir mahallenin tarihi hakkında sistematik bir şey oluşturması yerel tarihin konusu olmaktadır. Böylelikle insanlar kendi kimliğini ve tabiiyetini veren yaşadığı yere olan bağlılığını, saygısını ve sevgisini gösterebileceği görsel ve yazılı metinler oluşturabilmiştir.

Makale yaşadığı yere sahip çıkan Yıldız Küçüknalbant ve Tekin Küçüknalbant'ın sağladığı sözlü, yazılı ve görsel malzemeler ile Sahabiye Mahallesi'nin mekânsal ve sosyo-kültürel değerlerine odaklanmaktadır. Ayrıca kentlinin/halkın deneyim ve anıları üzerinden okunan “mahalle”, bir anlamda yerel tarih olgusunun kentli aracılığıyla mekânla-kentli arasındaki bağın çözümlemesine de olanak sağlayacak potansiyeller barındırmaktadır. Böylelikle yaşayan sakinlerin gözüyle bu değişimleri okumak mahallenin bilinmeyen yönlerini çözümleyerek, “Sahabiye’li olmanın” anlamını daha iyi anlayabilmek/yorumlayabilmek mümkün olacaktır.

Bu kapsamda yerel düzeyde halk katılımlı planlama anlayışını yeterince dikkate almayan mevcut tarihi çevre koruma yaklaşımına eleştirel bir yaklaşımla, “Sahabiye” örneği çerçevesinde, mahallenin sadece fiziksel özellikleri ile incelenmesinin yeterli olmayacağı açıktır. Mahalle sakinlerinin de dâhil olduğu sosyo kültürel verileri de içeren “dinamik” bir koruma bilinci üzerine bir tartışma başlatmak değerli bulunmuştur. Böylelikle bu çalışma kültürel mirası korumada halkın katılımının önemini vurgulamaktadır.

Danacıoğlu'nun (2001: vi) da belirttiği gibi,

“Yaşadığı bölgenin, kentin ya da sokağın tarihine sahip çıkma duyarlılığına sahip bireylerin veya sivil girişimlerin bir araya gelebilecekleri ortak bir platform yaratıldığı takdirde tarihsel nitelikli alanları koruma, geçmişin kayıtlarını saklama, kamuoyu yaratma ve daha geniş katılımlı duyarlılıklar oluşturma konusunda yaşadıkları kentte itici güç olabilecek bir bilinç yaratacakları düşünülmektedir.”

Buna göre çalışmadan elde edilen sonuçlar salt ilgili bölgenin 1960'lardan günümüze mekânsal ve sosyal değişiminin anlaşılmasına olanak sağlarken, Küçüknağbant Ailesi'nin anıları ve deneyimleri üzerinden evleri ile kurdukları özel bağ sonucunda, evlerinin yok olmasına karşı gösterdikleri özel tavrı sayesinde bölgenin korunmasına yönelik bir koruma bilinci ve kamuoyu oluşturma potansiyeli de taşımaktadır.

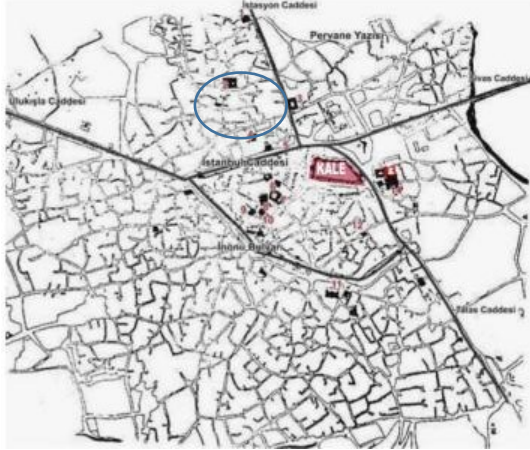
Bu bağlamda karakteristik ve fizyolojik özelliklerinin yanı sıra mekânı birey için kalıcı kılan deneyim ve uzun süre mekânı deneyimlemek, mekanla kurulan bağı güçlendirmektedir.

SAHABİYE MAHALLESİ

“...Mahalle, hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir ortamdır. Gerçek bir yaşamdır...” (Alver, 2010: 117)

“Mahalle, şehirdeki en küçük yerel birim, en küçük idari ünite olarak fiziksel ve sosyal mekân gelişiminin başta gelen belirleyicilerden biridir...” (Kuban, 1994: 242)

Sahabiye Mahallesi, adını 13. yy yapısı olan Sahabiye Medresesi'nden almaktadır. Mahalle, 1950'lere kadar geleneksel Serçeönü Mahallesi ve Cürcürler Mahallesi'nin dönüştürülmesi ve mezarlıklar ve sebze bahçelerinden oluşan bir bölgenin yerleşime açılması ile şekillenmiştir (Şekil 1). 1944-1945 yılları arasında hazırlanan Oelsner-Aru İmar Planı (Şekil 2) ile İstasyon Caddesi'ne sınır olan, iki ve/veya üç katlı apartmanlardan oluşmuş gridal bir sokak dokusu tanımlayan bahçeli konut alanına evrilmiştir.

Şekil 1. 20.yüzyıl başında Sahabiye Mahallesi'nin Kayseri kent merkezindeki konumu, 1931. (Sönmez, 2012: 122)

Şekil 2. Aru-Oelsner İmar Planında Sahabiye Mahallesi, 1944-1945.
(Kayseri Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı
Arşivi)

Sahabiye Mahallesi'nin yapı ve kullanıcı profili, yapılaşmanın başladığı günlerden bu yana değişim göstermiştir. 1920'lerde bölgede geleneksel evler, bahçeler ve mezarlıklar bulunurken, 1950'lerde aile apartmanları ile başlayan ve 1960'larda ivmelenerek artan yapılaşma ile mahalle, kentin modern yüzünü temsil eden yeni bir mahalle olarak gelişmiştir. 1970'lerde dört-beş katlı yapılaşma başlamış, kent merkezinden yayılan ticaret ve iş alanları bir süre sonra bölgedeki yapılarda işlev değişikliğine neden olmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda hazırlanan 1975 Taşçı İmar Planı bölgenin işlevini “merkezi iş alanı” olarak değiştirmiştir. Bu tarihten itibaren, mahallede görülen çok işlevlilik yeni ve karmaşık bir ilişkiler ağını şekillendirmeye bağlamıştır. İlk plana göre yapılan konutlar ve kullanıcıları 1980'lerden sonra mahalleyi terk etmeye başlamış ve gelen yeni kullanıcılar ile mahallenin imajı da değişime uğramıştır. Bu değişim ve dönüşüm bölgenin 1970'lerden farklı bir silüete bürünmesine

yol açmıştır (Şekil 3 ve 4). 2000'lere gelindiğinde ise genel olarak konut yapılarının işlevi değiştirilerek iş ve ticaret amaçlı kullanımı yaygınlaşmıştır.

1920'ler

1930'lar

1970'ler

2015

Şekil 3. Sahabiye Mahallesi'nin 1920'lerden 2015'lere kadar olan fiziksel değişimi ve dönüşümü. (Karakaya, 2006 ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sahabiye Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi)

Şekil 4. Sahabiye Mahallesi hava fotoğrafı. (Karakaya, (2006) Fotoğraf Arşivi)

Kentte yaşanan fiziksel değişim ve dönüşüm, sosyal değişimi de beraberinde getirmiş, iş merkezleri ve konut alanlarını barındıran Sahabiye Mahallesi'nde de farklı gelir gruplarından insanların zorunlu birlikteliğine sahne olarak özgün sosyal yapısını da hızla yitirmiştir. Aynı zamanda 2018 yılında Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı olan Mustafa Çelik'in de belirttiği gibi, "Sahabiye'de trafik ve güvenlik sorunu her geçen gün artmış, altyapı yetersizleşmiştir. Deprem yönetmeliğine uymayan eski binalar tehlike arz etmeye başlamıştır. Tüm bu nedenlerle Kayseri'nin merkezi olmasına rağmen burada bulunan evler ve iş yerleri değersizleşmiş ve kentsel dönüşüm kaçınılmaz bir hale gelmiştir."⁵ Bu kapsamda yerel yönetimlerce onaylanan ve bugün aktif olarak yürürlükte olan bir kentsel dönüşüm projesi geliştirilmiş⁶ ve projenin uygulanması amacıyla yıkım çalışmalarına başlanmıştır (Şekil 5 ve Şekil 6).

Şekil 5. Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesi. (Sahabiye Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri)

⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/dev-proje-kayserinin-geleceğine-damga-vuracak-40271121>. (E.T. 07.07.2018)

⁶ Büyükşehir Belediye Meclisi'nden 16 Ocak 2015 tarihinde geçen proje, 22 Mayıs 2015'te Bakanlar Kurulundan çıkmış ve 10 Temmuz 2015'te Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Şekil 6. Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesi'nin yıkım aşamasına dair fotoğraflar. (Sönmez arşivi, 2017)

KÜÇÜKNALBANT AİLESİ'NİN MEKÂNSAL VE SOSYAL DENEYİMLERİYLE SAHABİYE MAHALLESİ VE SAHABİYELİ OLMAK

Kentin sürdürülebilir gelişim içinde büyümesinin sağlanması, kent imkânlarının korunması, kent sakinlerinin kentlerini sahiplenmesi, kentin huzur mekânlarına dönüştürülmesi gibi alanlarda kent yönetiminin yanında kentte yaşayanlara da önemli roller düşmektedir (Kurt, 2011: 262). Bir kentin/bölgenin/mahallenin/semtin kentli hafızasında nasıl yer ettiği ise, kentin ve kentlinin ayrılmaz bir parçası olduğu “anlatılarda” saklıdır. Sözlü bilgi o alanı insanlar için herhangi bir yerden farklı ve özel yapan unsurların şifresini çözmeye yardımcı olmaktadır. Sahabiye Mahallesi ve yakın çevresi sadece fiziksel varlığı ile değil, onu deneyimleyen kişilerin anılarında, hatırladıkları biçimiyle de var olmayı sürdürmektedir. Bugün halen Sahabiye Mahallesi ve yaşadığı evi anan, yaşayan ve anılarına ve evlerine sahip çıkan sakinler bulunmaktadır. Bu sakinlerden Yıldız Küçüknalbant (YK) (d.1934)⁷ ve Tekin Küçük-

⁷ 1934 yılında Kayseri, Cami-i Kebir Mahallesi'nde doğar, 3-18 yaş arası Adana'da yaşar. 1954'te evlenerek, Kayseri'ye döner. 1932 yılında kayın-pederinin babasının yaptırdığı Sivas Caddesi'ndeki evde 5 yıl oturur. Belediye reisi Şahap Sicimoğlu zamanında Sivas Caddesi'ndeki evler istimlak olur. Kiralık ev ararlar hemen bulamazlar. İki sene kiradan sonra 1960'da Sahabiye Mahallesi'ndeki bu arsayı bir mühendisten satın alırlar.

nalbant (TK) (d.1958) ⁸ 1960'tan bu yana Konak Sokak'taki evlerinde ikamet etmektedirler (Resim 1).

Resim 1. Yıldız Küçüknalbant ve evi (1934-) (Sönmez arşivi, 2017)

Yapılan görüşme sırasında “Sahabiyeli olmanın” önemini kendi yaşam kültürüne ait kesitler vererek anlatan ailenin, bir dönemin modern mahalle kültürü hakkında bilgiler verirken, evine, mahallesine sahip çıkan özel tavrı ile modern bir koruma bilinci gösterdiği anlaşılmıştır. Çalışmada, Küçüknalbant Ailesi’nin hafızasının referans verdiği olaylar ve mekânlara göre bir değerlendirme yapılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında Sahabiye’nin karakteristikleri/ marjınları “fiziksel özellikleri” ve “sosyo-kültürel özellikleri” değerlendirilerek ele alınmıştır.

29 Ekim 1960 yılında da (1960 ihtilalinden sonra) Sahabiye’deki evlerine taşınırlar. Evlerinin müteahhitliğini komşuları olan Betoncu Kardeşler yaparlar. 15 Haziran 2017 tarihinde Tekin ve Yıldız Nalbantoğlu evinde gerçekleştirilen röportaj.

⁸ 15 Haziran 2017 tarihinde Tekin Nalbantoğlu ve Yıldız Nalbantoğlu evinde gerçekleştirilen 75 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Filiz Sönmez tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

Fiziksel Özellikleri

Mahallenin konumu:

Mahallenin konumu merkeze ve çarşıya yakınlığı, sakin ve huzurlu oluşu, oturanların özellikleri, tarihsel geçmişi, içinde taşıdığı mimari eserler, değişik nüfus özellikleri “mahalle” imgesinde öne çıkarılmaktadır. (Alver, 2013:185) Küçüknaibant Ailesi de mahallenin merkeze yakınlığını nitelikli bir özellik vurgulamaktadır.

Y.K. “Sahabiye’deki evimizin yeri çok merkezi idi. Hem önümüz açıktı ve Tiyatro ve Vali Konağına bakıyordu evimiz. Kayınbabam bu mahalleye “Kadıköy’ün Modası” derdi. Ayrıca Vali Konağı yüzünden devamlı emniyetli idi. Polis ve bekçisi vardı mahallenin...” Bana, “Sen daha orada mı (Sahabiye) oturuyorsun diye soruyorlar. Ben de “nereye gideyim, en merkezi yer...” diye cevap veriyorum. (Eski sakinlerin çoğu) “Hep gittiler Alpaslan Mahallesi.”

T.K. “Kayseri’nin seçkin ailelerinin oturduğu bir mahalle idi. Sahabiye... Cumhuriyet Meydanı’na ne kadar yakın olursa orası o kadar kıymetli olurdu arsalar...”

Sahabiye Mahallesi’nin en önemli özelliklerinden biri de konum olarak Cumhuriyet Meydanı’na, Kapalı Çarşı, Adliye Sarayı ve Hükümet Konağı’na yakın olması ve İstasyon Caddesi ile sınır olmasıyla nedeniyle halk tarafından tercih edilen bir mahalle olmuştur. Küçüknaibant Ailesi’nin evlerinin yerini tarif ederken “en merkezi yerde” olarak belirtmesi ve evlerinin Vali Konağı ve Tiyatro Binası karşısında olması güvenlik ve sosyal statü bakımından da bir saygınlık konusu olmuştur.

Aile apartmanları ve geleneksel mahallelerden Saha-biye'ye taşınan aileler:

Kayseri'nin çeşitli mahallelerinden orta ve yüksek ge-lirli ve eğitilmiş aileler⁹ 1950'lerde Sahabiye'ye göç etme-ye başlamıştır. Dönemin yerel gazeteleri de bu göçü des-tekler biçimde Sahabiye Mahallesi'nden parsel satışlarını özendirici şekilde haberler yapmıştır.¹⁰ Genellikle üç katlı olan Sahabiye evleri, Sahabiye'de arsa alan aileler tara-fından, kâr amacı olmadan ailelerin barınma ihtiyacını karşılamak üzerine yapılmıştır. Çoğu zaman aile büyüğü, çocukları ve/veya kardeşleri ile aynı çatı altında yaşamak için “aile apartmanı” yaptırmıştır.

Y.K. “Üç katlı izin verildi Sahabiye'ye. Bizim evin tavan yüksekliği 330 cm'dir. Âdet mi, iki ev üst üste oturur mu dedi, yaşlılar. Oturduğumuz evi, Bekir Kü-çüknalbant projesini çizdi. Eski evlere benzeterek bir plan düşüncesi geliştirdi. Cumhuriyet Bayramı'ndan önce zemin kata oturduk. Daha sonra yukarı katlar tamamlandı. Bodrum kat vardı, daire olarak düşünül-

⁹ Yapılan sözlü tarih görüşmelerine göre, Mehmet Özateş (Avukat), Meh-met Beğendik (Esnaf), Hamdi Çalapkorur (Beyaz eşya bayiliği), Turhan Küçüknalbant (Manifatura), Kemal Buzkan (Beyaz eşya bayiliği), Hay-manalılar (Tarin-Tariş Bayiliği), Mehmet Çetinkara (Paşabahçe bayiliği), Yılmaz Sağıroğlu (Keresteci), Suat Kösehaliloğlu (Halıcı), Yeğenağalar (Sümer Matbaası sahibi), Özarlar (Renault bayiliği), Mustafa Akyürek (Diş Hekimi), Billur Ailesi (Kuru kahveci), Bekir Aktan (Beyaz eşya bayiliği), Postaagası (toptan bakkaliye), Nevzat Türkten evi (Avukat), Kamaşaklar (Halıcı), Özkökler, Hamurkarlar (Manifatura), Büyüknalbant-lar (Şekerci), Bozkurtlar (Tüp Bayiliği), Akdamarlar (Manifatura), Dr. Ekrem Çetiner Evi (Hekim), Fındıkoğlu, Yurttaşlar (Müteahhitlik) gibi Kayseri'nin önemli ailelerinin apartman yaptırdığı bilgisine ulaşılmıştır.

¹⁰ Hakimiyet Gazetesi, 13 Ekim 1955, “Sahabiye Mahallesi'nde satılık arsa ilanları” başlıklı haber. “Ev yaptırmak isteyenlere büyük fırsat: *Halk Sineması* arkasında şehir planına uygun şekilde parsellenmiş etrafında bahçelik yeri bulunan 297 metrekareden 540 metrekareye kadar muhtelif ebadda şehrin en kıymetli yerindeki arsalar satışa arz edilmiştir.”

müş. Şu an ise müştemilat olarak kullanılıyor. Zemin kat görüncemin (Meral Tosun), orta kat kaynımın (Bekir Küçülnalbant), üst katta ise biz kayınvalidem ve kayınbabam ile aynı evi paylaşarak oturduk.”

Mahallede yapılan sözlü tarih görüşmelerinden elde edilen bilgilere göre, Akdamarlar, Yurttaşlar, Büyüknalbantlar, Özateşler ve Haymanalılar gibi bazı varlıklı aileler, evlerini mimar ve/veya mühendislere tasarlatmıştır. Bu evler geleneksel ev planından aile apartmanı planına geçişin ilk örnekleridir.

Sahabiye 'nin kimliğini oluşturan yapılar:

Sahabiye Mahallesi 1950-2000 yılları arasında kentteki inşa sürecini yansıtmaları bakımından önemlidir. Farklı dönemlerdeki (Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi) farklı katmanlara sahip olması nedeniyle de bir açık hava kent müzesi niteliğinde olduğu söylenebilir (Tablo1). 1960 ve 1970’lerde yapı yoğunluğunun büyük bir bölümünü aile apartmanları oluşturmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Bülbul Apt., 1960., Ekrem Çetiner Apt., 1965, Emin Şekerci Apt., 1962, Mavi Çam Apt., 1970'ler (Sönmez arşivi, 2017).

Bunun yanında mahallede cami, fırın, hamam gibi mahallenin yerini belirginleştiren ve fiziksel sınırlarının tanımlayan yapılar da bulunmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Sahabiye Mahallesi uygulama imar planı. (Sahabiye Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri)

Tablo 1. *Sahabiye'nin Kimliğini Oluşturan Yapılar*

Yapı grupları	Yapı örnekleri
Aile Apartman-ları	Küçüknalbant Apt., Haymanalılar Apt., Yurttaşlar Apt., Çetiner Apt., vb.
Kooperatif ve Lojmanlar	Eti Bank Lojmanı, Belediye Blokları vb.
Kamu Yapıları	Nikâh Dairesi, Hamam (Uğur Hamamı), Vali Konağı, Tiyatro (ilk fonksiyonu Halk evi) vb.
Eğitim Yapıları	Kız Enstitüsü, Ahmet Paşa ilkokulu, Şükrü Malaz ilkokulu ve İnönü İlkokulu vb.
Bahçeler	Müselles Bahçe (üçgen bahçe), Büyükbaş-lar'ın sebze bahçeleri, Lisanlar'ın sebze bahçesi, Çamlık Çay Bahçesi, vb.
Dini Yapılar	Cami ve türbeler (Helvacidede mezarı, Seyfullah ve Ulu Hatun Türbesi vb.)
Çeşmeler	Mihlîm Çeşmesi, Ahmetpaşa Çeşmesi, Avgun Çeşmesi, Sahabiye Çeşmesi
Fırınlr, Ma-navlar	Sahabiye Mahalle fırını, Şeyhaslan fırını, Saçcıoğlu manavı
Sinemalar	Kışlık Sinemalar (Tan Sineması, Orduevi Sineması), Yazlık Sinemalar (Şahin, Çi-çek, Atlas, Ünal Sineması vb.)

Sosyo-kültürel Özellikleri:

Lefebvre (1995: 16), “toplumsal yaşamın yeniden üretilme sürecinde gündelik pratiklere” önem atfeder ve “kültürel ve toplumsal olanın açıklanmasında gündelik olana” başvurur. Bu bağlamda, çalışma kapsamında Sahabiye Mahallesi gündelik yaşam kapsamında incelendiğinde mahalleye özgü değerlerin daha iyi çözümlenebileceği varsayılmıştır.

Komşuluk ilişkileri:

Yapılan görüşmede dikkat çeken konulardan biri de komşular ile olan yakın ilişkiler ve mahalledeki yerel dayanışma olmuştur. Aynı mahallede oturan kişiler ken-

dilerini adeta akraba gibi kabul etmekte, mahallede hemen herkes birbirini tanımaktadır.

Y.K. “Komşularımızla yardımlaşırdık. Akraba gibiydik. Düğünlerde kızın çeyiz hazırlıklarına yardım edilir, cenazelerde ise yemek yapılırdı.”

“Biz” duygusu ile hareket eden her mahalleli hem bir işin ortaklaşa yapılması gerektiğinde, ortak bir dil oluşturmada (birbirleri ile yardımlaşma konusunda) sıkıntı yaşamamış hem de birbirini mahalle ve iş yerinden iyi bilen insanlar bir arada olduğundan doğal olarak güven duygusu için de yaşamına devam etmiştir.

Y.K. “Çok güzel günlerimiz geçti. Şimdi artık, kim geliyor, kim gidiyor? “O günlerimiz neydi” diye mahalleden ayrılan hanımlarla karşılaşınca yâd ediyoruz. Vali hanımları ile komşuluk yaptım. Çok iyi hanımlardı. Düğünlerine çağırdılar, gittim. Vali Beyin kızları bizde kalırdı. Çocuklarını emin bildiği için bize bırakırdı. Yemeğe gelirlerdi. Vali hanımları ile komşuluğum çok iyi idi. Kızım evlenirken, Vali’nin hanımı bana misafirin varsa bizde misafir edelim, derdi. Çalışanını yollardı. Bahçelerde az mı börekler yenildi ve çaylar içildi. Bahçıvanla bir buket çiçek gönderirdi. Eğer müsaitseniz hanımefendi saat 3’ten 5’e kadar size gelecek, diye sorardı. Bahçeye ne ekildi ise, mesela maydanoz mu ekilirdi, bahçıvanlarla maydanoz ve soğan gönderirdi. Beraber yemekler yenirdi. Her 1 Mayıs’ta komşularla bahar bayramına giderdik. Yardımlaşma en üst seviyede idi. Düğünlerde ev yemeği verildiği için, yani 30-40 kişiye yemek verilirdi. Komşulardan tabak ve kaşık gibi mutfak eşyaları alınırdı. Komşularla birlikte aş makarna kesilirdi. Vali evinde

yeteri kadar tabak yoktu, Hanımefendi misafiri geldiğinde Çekoslovak yemek takımımı isterdi. Çok gitti yemek takımım düğünlere...”

Konfor ve zenginlik göstergesi:

Sahabiye Mahallesi, 1950’lerdeki konut kültürü bağlamında Kayseri’nin modern yüzünü oluşturmaktadır. Buna göre mahalle, döneme ait betonarme yapıım teknolojisi ve çağdaş yapı malzemeleri ile yapılan evleri barındırması nedeniyle kentin geleneksel dokusunun değişmesine öncülük etmiştir. Ayrıca mahalle, kanalizasyon ve içme su gibi alt yapı problemlerinin çözülmesi nedeniyle barınma konforunu izleyebileceğimiz modern evleri içermektedir.

Y.K. “Akrabalarımız evimize hayran kalırdı. Evimiz sobalı idi. Banyo kazanı (termosifon) ve tuvaletin evin içinde olması bir konfor göstergesi idi.”

T.K. “Çatı katında havuzumuz vardı. Akşamları komşular gelir havuz başında otururduk. Çocuklar ise yüzerdi. 225 metrekare bahçemiz vardı. Sahabiye bahçeli evlerden oluşurdu... Bahçelerde her şey yetiştirilirdi ve kiraz, kayısı gibi meyve ağaçlarımız olurdu...”

Sosyal hayatın zenginliği:

Cumhuriyetle birlikte ivmelenerek değişen sosyal hayatta batılılaşmanın etkileri Kayseri’de de yoğun olarak hissedilmiştir. 1960’larda artan yazlık ve kışlık sinemalar bunun en önemli göstergesidir. Sahabiye Mahallesi ve yakın çevresinde, kışlık sinemalardan “Taş Sineması, Halkevi Sineması” ve yazlık sinemalardan ise “Lale, Sahabiye, Çiçek ve Ünal Sineması” bulunmaktadır.

Y.K. “İstasyon Caddesi üzerindeki Kız Enstitüsünün defilelerine giderdik. Defileler ve sergiler çok güzel olurdu,.. Tiyatroya gitmek için kayınbabadan, kayınvalideden izin alınırdı. Çok güzel devlet tiyatroları gelirdi. 1970’lerde Tiyatro’ya gitmek çok popülerdi. Yazlık sinemalara da giderdik. Çiçek, Emek ve Ünal Sineması gibi.”

T.K. “Sahabiye ve yakın çevresinde 10’un üzerinde yazlık sinema vardı. Mahalle ve mahalleye yakın yerlerdeki yazlık sinemalar: Çiçek Sineması (Hacıkılıç camisinin karşısında). Almer’in (alışveriş merkezi) olduğu yerde Şahin Sineması vardı. Ordu evinin yazlık sineması da olurdu. Kravatsız almazlardı. Vergi dairesi ve Boylar Sokaktaki Haymanalılar evi karşısında da yazlık sinemalar olurdu.”

Fabrika lokal ve bahçelerinde yapılan eğlencelere katılmak 1960’lar ve 1970’lerde oldukça yaygındır.

Y.K. “Her Cumartesi akşamları kış-yaz Şeker Fabrikası’ndaki Gölbaşında eğlence olurdu. Her hafta sonu giderdik Şekerin (Şeker Fabrikası) gölüne. Evde çocuklar ekmek parçası hazırlarlardı. Orada Ördeklere verilecek diye. Akşam 7-12 arası eğlence olurdu fabrikada. Kışın hep sanatkârlar gelirdi. Emel Sayın Şeker Fabrikasında bir düğüne geldi. Kışın gelirdi sanatçılar. Safiye Ayla, Müzeyyen Senar gelirdi. Cumartesi akşamları Sümer’e de giderdik. Kışın çocukları götürmezdik. Yazın çocukları Gölbaşına götürürdük. Eskiden çok güzel bir sosyal yaşantı vardı. Demiryolunda çocuk bahçeleri vardı. Ev düğünleri yerine düğünler yavaş yavaş Şeker Fabrikası ve demiryolları lokalinde yapılmaya başlandı. Ev düğünüydü benimki ve günlerce yemek taşınırdı.”

1960'lardan günümüze kadar Kayseri'de belirli günlerde düzenlenen erkek ve kadın oturmaları sosyal hayatın önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

T.K. “Erkeklerin akşam oturması, kadınların ise gündüz oturmaları tüm mahalleyi büyük bir “aile” haline getirirdi.”

Y.K. “Kayınpederimin oturma grubu vardı. Her ayın 5, 15, 25'i benim misafir günümdü. Ayrıca akrabalar arasında hafta sonları oturmalar olurdu. Her Cumartesi orada buluşulur, kura çekilirdi, börek mi çıkar, Arap aşısı mı çıkar. İçli köfte yapılırdı. Çocuklar, bu hafta nerede oturacağız diye, hafta sonunu ipele çekerlerdi...”

Kayseri'de bayramlaşma, düğünler ve hamama gitme vb. aktivitelerde sosyal yaşamın en önemli unsurlarından olmuştur. Geleneksel hayatın da bir parçası olan bu aktiviteler 1960'ların modern yaşantısı ile birlikte biçim değiştirerek yapılmaya devam edilmiştir.

T.K. “Vali, Bayramlarda halkla birlikte olmak isterdi. Bizim evin salonu büyük olduğu için bizim evde toplu bayramlaşma olurdu. Özellikle bayramlaşma halkın evinde yapılırdı. Erkek kadın ayrı olarak...”

Sahabiye Mahallesi kurulduğu dönemlerde halen geleneksel alışkanlıklarına göre yaşantısını sürdüren ailelere sahiptir. Ancak süreç içerisinde yeni alışkanlıklarla gündeme gelmiştir. Örneğin, mahalle içinde tiyatro yapısının olması, tiyatroya gitme alışkanlığını kazandırmıştır. Akşamları sosyalleşmek ve eğlenmek için “yazlık ve kışlık sinemaya gitme” eylemi artmıştır. Geleneksel mahallelerde ev düğünleri yaygın iken, Sahabiye'de yerini fabrika lokallerinde yapılan salon düğünlerine ve davetlere bırakmıştır. Ayrıca düğünler dışında hafta sonları da eğ-

lence için aile çay bahçelerine gidilmiş ve akraba gezmeleri yapılmıştır.

Ailenin verdiği bilgilerle mahallede, sinema, tiyatro, konserlere ve kutlamalar gibi aktivitelerle dinamik bir günlük yaşamın olduğu anlaşılmaktadır. Bu, aynı zamanda mahallelinin modern zamanın koşullarına uyum sağlamaya çalıştıklarını da göstermektedir.

Görüldüğü gibi Küçüknalbant Ailesi'nin verdiği sözel ve nesnel bilgiler çerçevesinde 1960'lar Kayseri modern mahalle kültürü hakkında bilgiler edinilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, “İnsanlar yaşadıkları mahallenin kültürünü içselleştirerek bireysel kimlik kazanır ve bu kimlik kentsel yaşamda ayırdedici bir özellik taşır” (Şahin, Işık, 2011: 223) ifadesi önem kazanmaktadır.

BULGULAR

Yapılan sözlü tarih çalışmasında, Küçüknalbant Ailesi'nin mekânsal ve sosyal deneyimleri, anıları ve anlatıları ile çözümlendiğinde, ailenin mahalle ile olan bağlarını ve evlerini nasıl içselleştirdiklerini görmek mümkün olmuştur. Bu doğrultuda, makalede Küçüknalbant Ailesi'nin anlatılarından kısa kesitlerle Sahabiye Mahallesi ve evleri ile kurdukları bağın içeriğinin önemi ve ailenin deneyimleri aracılığıyla, Sahabiye'yi özel kılan “fiziksel ve sosyo-kültürel değerlerin” neler olduğu ortaya konulmuştur.

Sözlü Tarih yöntemiyle elde edilen bilgiler kapsamında tarihi mekân ve çevreye ilişkin mevcut koruma politikalarına nasıl yaklaşılabileceği ve nasıl bir koruma bilincinin oluşturulabileceği konusunda da fikir yürütmek mümkün olabilir. Mahalle ile köklü bağlara sahip bu

ailenin yaşantıları ve deneyimleri ile “Sahabiye Mahallesi” denildiğinde belleklerde yer tutan yapıların ve mekânların kentsel dönüşüm projelerinde öncelikli korunması gereken yapılar ve alanlar olarak işaretlenmesinin önemi vurgulanabilir. Bireylerin yaşadıkları mekânlara ve mahallelerine sahip çıkacakları bir koruma bilinci geliştirmek ve bu bilincin üzerine eklenerek üst ölçekte koruma politikalarının kurgulanması önemlidir.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Görüşmeler sonucunda Sahabiye Mahallesi’nin “fiziksel özelliklerine” göre yapılan değerlendirmelerden mahallenin geleceğini şekillendirirken yapılacak dönüşüm projelerinde şu konuların dikkate alınması önerilmektedir;

Mahalledeki Mavi Çam Apartmanı (Haymanalılar Apt.), Küçüknaibant ve Büyüknaibant Apartmanı, Ekrem Çetiner Apartmanı ve Yurttaşlar Apartmanı gibi dönemin mimari konut kültürünün temsilcileri olduğu modern konutlara ek olarak Vali Konağı, Kız Enstitüsü ve Tiyatro binası gibi kamu yapılarının korunması için bir kamuoyu oluşturmak,

Mahalle içinde bulunan tarihi eserlerin örneğin Selçuklu Dönemi yapılarından Sahabiye Medresesi (1267), çeşme ve mezarların korunması,

Mahalledeki konutların geleneksel evlerden farklı olarak yeni yapı malzemeleri ve betonarme gibi yeni yapıım teknolojileri ile inşa edilmesinin vurgulanması ve bu yapıların bir dönemi temsil etmesi nedeniyle mahalledeki konut dokusunun korunması,

Görüşmeler sonucunda Sahabiye Mahallesi'nin "sosyo-kültürel özelliklerine" göre yapılan çıkarımlar ve değerlendirmeler ise;

"Sahabiyeli olma" ve "Sahabiye mahalle kültürü" üzerine yapılan sözlü tarih görüşmelerinde oraya ait olduğunu hissetme, benim semtim/mahallem diyebilme, yerle özdeşleşerek, sahip çıkarak, içselleştirme gibi olgular tespit edilmiştir. Bu bilgiler ışığında altı çizilmesi gereken önemli konulardan biri de, sözlü tarih yöntemiyle Sahabiyelilerin ne istediği ve evlerine, deneyimlerine ve hatıralarına nasıl sahip çıktıklarının anlaşılması olmasıdır.

Yürürlükte olan kentsel dönüşüm projesi ile mahalle söz konusu değerlerini özellikle konut dokusunu ve mahalle kültürünü kaybetmeye başlamıştır. Sahabiye Mahallesi özelinde ancak "koruma bilinci" ile yaşatılabilecek bu değerlerin, Küçüknağbant Ailesi'nin anılarına ve evine sahip çıkan özel tavrı sayesinde diğer sakinlere örnek olabileceği açıktır.

Yapılan çalışma beraberinde yeni sorular ve araştırma alanları da tariflemektedir. Örneğin, her bir kentlinin yaşadığı yerin değerli olduğuna ilişkin içselleştirilmiş birikimi bir olması kentsel dönüşüm projelerinin şekillenmesinde belirleyici bir savunma veya alternatif plan önerilerini gündeme taşıması mümkün olabilir mi? Ya da, aileye özel bu koruma bilinci tüm topluma nüfuz ederse, oluşacak kamuoyu ile birlikte yeni bir koruma kültürü politikası geliştirmek mümkün müdür? Küçüknağbant Ailesi'nin Sahabiye deneyimi örneği genellendiğinde "geçmişin kayıtlarını saklama" ve "daha geniş katılımlı duyarlılıklar oluşturma" konusunda projeler geliştirmek ve kamuoyu oluşturarak korumak olabilir.

Değişim kaçınılmazdır ve kuşkusuz ki her yüzyıl kendi döneminin teknolojisi, malzemesi, yapım yöntemleri, gereksinimleri ve estetik anlayışı ile var olacaktır. Ancak iyi bilinen ve kaydedilmiş bir geçmişe sahip çıkılarak kentlerin sağlıklı dönüştürülebileceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

- ARABACIOĞLU, P., AYDEMİR, I., (2007).** Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı, Cilt 2, Sayı 4, Megaron Dergisi, 204-212
- ÖZDEMİR D., (2005).** Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış, Planlama, 2005/1:20-25
- ALVER, K., (2010).** Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlik-teliği, İdeal Kent Dergisi, Mahalle Özel Sayısı, Sayı:2, Adamor Yayın Kuruluşu, 116-139
- ALVER, K., (2013).** Mahalle Mahallenin Toplumsal ve Mekânsal Portresi, Ankara, Türkiye: Hece Yayınları, 173-262
- CENGİZKAN, A., (2011).** Yer’in Tarihi/Yerel Tarih: Moderni Konuşurken Konum Belirlemek. Kayseri: Türkiye, Tol Mimarlar Odası Kayseri Şubesi Mimarlık Kültürü Dergisi, y: 9, n: 9-10, Bahar 2011; 101-109
- DANACIOĞLU, E., (2007).** Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz, İstanbul, Türkiye: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2-46
- KUBAN, D., (1994).** Mahalleler: Osmanlı Dönemi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 5, İstanbul, Türkiye: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 242-247
- KARAKAYA, N., (2006).** Fotoğraflarda Kayseri (1880-2006), Kayseri, Türkiye: Kocasinan Belediyesi, 1-200
- KURT, N., (2011).** Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri, Yönetim Bilimleri Dergisi, (9: 2) 2011, 262-278
- LEFEBVRE, H., (1995).** Yaşamla Söyleşi, Sosyalizm, Günlük Yaşam, Ütopya, Çev. Emirhan Oğuz, İstanbul, Türkiye: Belge Yayınları, 3-28

ÖZTÜRKMEN, A., (2002). Sözlü Tarih: Yeni Bir Disiplinin Cazibesi, İstanbul, Türkiye: Toplum ve Bilim, sayı. 91, 115-121

SÖNMEZ, F., ALPER, B. (2012). Kayseri Kentinde Fiziksel Çevrenin Değişimi (1882-1945), Sigma Dergisi, 4(1): 111-130

ŞAHİN, M., IŞIK, E. (2011). Osmanlı'dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi, Dumlupınar Üniversitesi-Sosyal Bilimler Dergisi, 30: 221-229

THOMPSON, P., (1999). Geçmişin Sesi Sözlü Tarih, Çev. Şehnaz Layıkel, İstanbul, Türkiye: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2-30

Aru-Oelsner İmar Planı 1944-1945. Kayseri Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Arşivi
Kayseri Büyükşehir Belediyesi Sahabiye Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü Arşivi

Hakimiyet Gazetesi. 13 Ekim1955, “Sahabiye Mahallesi’nde satılık arsa ilanları” başlıklı haber

Aru-Oelsner İmar Planında Sahabiye Mahallesi, 1944-1945.
(Kayseri Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Arşivi)

Filiz Sönmez Fotoğraf Arşivi, 2017

Nihat Karkaya Fotoğraf Arşivi, 2006

Sahabiye Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.guvenliyasam.org/wp-content/uploads/2016/02/KULTUREL.pdf>
(E.T.12.06.2018)

<http://sozlu-tarih.nedir.org/>. (E.T. 07.07.2018)

http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/f468c873a32bb06_ek.pdf.
(E.T. 07.07.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/dev-proje-kayserinin-geleceğine-damga-vuracak-40271121>. (E.T. 07.07.2018)

Yazar Notu: Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından **SBA-2016-6792** nolu proje kapsamında desteklenmiştir. Küçüknaibant Ailesi sözlü, yazılı ve görsel malzemelerinin makalede kullanımına izin vermiştir. Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine teşekkür ederim.

**YUNANİSTAN EPİR
BÖLGESİNDEKİ KIRSAL
YERLEŞİMLERİN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Nichal MISERLI CHOUSEIN¹

¹ Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Edirne, Türkiye, Post Graduate Student, e mail:nichalchousein@trakya.edu.tr

YUNANİSTAN EPİR BÖLGESİNDEKİ KIRSAL YERLEŞİMLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Nichal MISERLI CHOUSEIN¹

1.GİRİŞ

Geleneksel yerleşimler yapım teknikleri, mevcut kaynaklardan kolay elde edilebilen ve dönüşümü sağlanabilen malzeme kullanımı ile insanların kolaylıkla üretebildikleri ekolojik tasarımlar niteliğindedir. Eldeki kaynakları kullanarak ilave önlemler gerektirmeden ısıl konforu sağlaması nedeniyle sürdürülebilirlik ilkelerini taşımaktadırlar (Taşçı & Pekdoğan, 2018). Günümüzde yerel mimari mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılması sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Tecrübeye dayalı yapım kültürlerine ait bilgileri belirlemek ve bugün oluşturulan yapım kültürlerine edinilen bilgileri aktarmak amacıyla yerel mimari incelenmeli ve özümzenmelidir.

Kırsal yerleşmelerdeki konutlar malzemenin akıllıca uygulandığı ve yerel kaynaklardan elde edildiği tasarımlardır. Bölgelerin özelliklerine göre farklılık gösteren bu yerleşimlerin sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi yeni tasarım fikirlerinin gelişimine yardımcı olmaktadır. Bu çalışmanın ana problemi yerel verilerin geleneksel yerleşmeler üzerindeki etkisi ve bunun konutların plan ve cephelerine yansımalarının neler olduğunun saptanmasıdır. Bu bakımdan Yunanistanın Epir bölgesinde ki geleneksel kırsal yerleşimler çalışma alanı olarak seçilmiş ve incelenmiştir. Geleneksel toplumlarda konut anlayışı

¹ Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Edirne, Türkiye, Post Graduate Student, e mail:nichalchousein@trakya.edu.tr

yüzyıllar içinde oluşmuş kültürel ideolojiler birlikteliğinde şekillenerek kimliğini ve kullanımını bulmuştur (Osmanoğlu, 2018a). Geleneksel yerleşimler, toplumun yaşam tarzının mekâna yansıtılması, kullanılan malzeme ve strüktürün akılcı yorumlanması, bulunduğu yere özgü (yerel) olması, bina ve çevre ilişkilerinin bir bütünlük içinde olması açısından çağdaş ve kalıcıdır (Çal, 2012). Buradan yola çıkarak temel amaç doğal ve kültürel yerel veri kullanımının geleneksel yerleşim ve mimariyi plan bağlamında farklı yerleşimler üzerinden incelenmiştir. Bu yerleşimlerin oluşumunda iklim, topoğrafya gibi doğal veriler ve yöredeki insanların yaşam biçimi gelenekleri gibi kültürel veriler ana etkenlerden bazılarıdır. Bu bağlamda mimarlık, içinde olduğu kültürün izlerini üzerinde taşımanın yanı sıra temsil ettiği uygarlığın kültür yapıcısı ve göstergesi olan en önemli faaliyet alanlarının başında yer alır (Osmanoğlu, 2018b).

Bu çalışmada Yunanistan'ın Epir bölgesindeki kırsal yerleşimlerde (Apidia, Panagia, Agios Germanos, Ekkli-sohori ve Pagoneri) bulunan konutlar incelenmiştir. Belirlenen yerleşimler incelenmeye başlandığında konut ölçeğine inmeden önce yerleşimin oluşumu ve planlamasının araştırılmasının daha isabetli olacağı düşünülmüştür. Ilıman bir iklime sahip olan bölgelerde olduğu gibi incelenen yerleşimlerde de rüzgarın nemi azaltıcı etkisinden yararlanabilmek için yamaçların üst kısımları yerleşim için uygun bulunmuştur. Böyle düşünüldüğünde köylerin yönlenmesini coğrafi ve iklimsel koşullar belirlemektedir. Yerleşmelerde yer alan sokaklar yapıların sıralı bir şekilde dizilmesi ile oluşmuştur ve organik bir doku meydana getirmiştir. Konutlar farklı bölgelere ait fakat aynı morfolojik özelliklere sahip kırsal yerleşimlerde

konumlanmaktadır. Bölgeler dağlık bir araziye sahip olduğundan dolayı yerleşimler bu dağların yamaçlarında bulunmaktadır. Çalışmada sadece kırsal yerleşimdeki konutlar incelendiğinden dolayı konutlar sadece bulundukları bölge bakımından karşılaştırılmıştır.

Yöntem

Çalışmanın kapsamı genel olarak Yunanistan'ın Epir bölgesindeki Kırsal Yerleşim'de bulunan konutları içermektedir. Geleneksel konutların bulundukları köye göre yerleşimleri ile birlikte plan ve cephe tipolojileri ele alınarak geleneksel konutlardan veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda yerleşimler sürdürülebilir mimari kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Çalışmada saha çalışması, analizi ve literatür taraması yöntem olarak kullanılmıştır. Konutların yerleşme içerisindeki fiziksel ve mekansal durumlarına ilişkin tespitler ile konutların mekansal kurgularının ve cephe tipolojilerinin belirlenmesine yönelik analizler yapılarak benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde Epir bölgesinin tarihsel gelişimi aktarılmıştır. Birinci bölümde sürdürülebilir mimari kavramlarına değinilmiştir. İkinci olarak Yunanistan'ın yerleşimi ve geleneksel Yunan Evi'nin mekansal özelliklerine değinilmiştir. Üçüncü olarak Epir bölgesindeki kırsal doku ve geleneksel konutlara ilişkin tespitlere yer verilmiştir. Kırsal'daki geleneksel evlerin özelliklerinden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde ise sahada yapılan geleneksel köy konutlarının plan ve cephe tipolojileri analizi aktarılmaktadır. Konutlar plan ve cephe özellikleri, yapıım tekniği ve malzeme gibi yönlerden incelenmiştir. İncelenen tüm konutların plan tipolojileri tablo haline getirilip

karşılaştırılmıştır. Bulgular sonuç bölümünde ortaya konmuştur.

SÜRDÜRÜLEBİLİR MİMARİ

Sürdürülebilir mimarlık, içinde bulunduğu koşullarda ve varlığının her döneminde, gelecek nesilleri de dikkate alarak yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına öncelik veren; çevreye duyarlı, enerjiyi, suyu, malzemeyi ve bulunduğu alanı etkin şekilde kullanan insanların sağlık ve konforunu koruyan yapılar ortaya koyma faaliyetlerinin tümüdür. Başka bir ifade ile insanların mekân gereksinimlerini doğal sistemlerin varlığını ve geleceğini tehlikeye sokmadan yerine getirme sanatıdır (Sev, 2009). Sürdürülebilir mimarlık, doğal kaynakların kullanımını azaltmayı ve üretim-tüketim oranlarını dengede tutmayı hedefleyen mimari tasarım olgusu olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram ayrıca insan ve doğa ilişkisini bir arada tutarak, iklim ve topografik yapının girdi olarak düşünülmesi ve kaynakların etkin kullanımına dikkat edilmesi gereken bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir (Kremers, 1995).

Aynı zamanda, sürdürülebilir mimarlıkta enerji kaynaklarının kullanımından doğan sorunları ortadan kaldırılabilmeli ve yapılarda enerji korunumunun yanı sıra, malzemelerin çevreye olumsuz etkilerinin en az indirilmesi en önemli amaç olarak ortaya konmalı ve yapının enerji ihtiyacını en aza indirmek için, tasarımın ve malzeme seçiminin bu yönde gerçekleşmesinin sağlanması öngörülmelidir (Osmanoğlu, 2019a)

Epir bölgesindeki kırsal yerleşim konutları hem mimar, özellikleri, hemde yöreye ait tasarımları ile gelecek nesillere aktarımı açısından önem taşımaktadır. Yerleşim-

ler sürdürülebilirlik koşullarına uygunluğu ile bugünün güncel eğilimlerine yanıt verdiği için önemlidir. Yere ait veriler ekolojik tasarımın en önemli girdilerini oluşturmaktadır. Yöreye ait iklim topografya ve doğal fauna ve #ora sistemleri aslında doğanın bu yerde bizden nasıl bir tasarım beklediğine ya da bize nasıl yardım edebileceğine dair referanslar verir. Yerleşim ve yapı ölçeğinde ihtiyaç duyduğumuz ısı, görsel, akustik konfor gereksinimleri, ya da yapılardan beklediğimiz işlevsellik, dayanıklılık, estetik, ulaşılabilir olma gereksinimleri tasarım aşamasında doğal yere ait özgün verilerin optimum şekilde değerlendirilmesi ile sağlanabilir. Bu gereksinimler doğayla bütünleşik tasarım yaklaşımları ile gerçekleştirilebilir. Ekolojik tasarımla mümkün olduğunca fazla yeşil alan barındıran, hatta yeşil çatı, düşey yeşil cephe gibi sistemlerle bu miktarın artışına katkıda bulunan, etkin arazi, kaynak kullanımı ve işletimi sağlarken doğayla tam ya da kısmi ilişkiler ağı kurarak kendi gereksinimlerini karşılayan bir tür metabolizma yaratmak hedeflenmektedir (Türkmenoğlu & Bayraktar, 2011).

Konut yerleşimleri açısından temel amaçlardan ilki, doğal çevre ile yapılaşmış çevre arasındaki ilişkinin sürdürülebilirliği mümkün kılacak biçimde yeni ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yaklaşım bağlamında sürdürülebilir mimarlık, bugün yararlanılan olanaklardan gelecek kuşakların da yararlanmasına imkân sağlayacak biçimde tasarım yapmanın yanı sıra insanların ihtiyaçlarının doğal çevreye uyumlu olarak, ona zarar vermeden karşılanması, yani çevreyle uyum içinde yaşanmasını gerektirmektedir. (Osmanoğlu, 2019b).

EPİR BÖLGESİNDEKİ KIRSAL DOKU VE GELENEKSEL KONUTLAR

Kuzey Yunanistan Genel Özellikler

Yunanistan'da, kırsal bölge olarak, 2000'den yerleşim yerleri bulunmaktadır. Konumlarına göre (peri-kentsel, kıyı, turist), konut yoğunluğuna (yapışkan, dağınık), büyüklüğe (orta, büyük, küçük) göre sınıflandırılır ve sıralanmaktadır. Bu kriterler ile mimarlardan, planlayıcılardan ve coğrafyacılardan, Yunan kırsal alanın fizyodomisini ve mimari ifadesini vurgulamak amacıyla, yukarıdaki parametreleri karşılamayan diğer parametrelerin yanı sıra karşılık gelen parametreleri oluşturmaları istenir. Yunan kırsal kesiminde inşaatın baskın bir özelliği, Akdeniz ülkelerinin geri kalanında tarihsel olarak formüle edildiği gibi, yapışkan küçük yerleşim yerlerinde müstakil evlerin inşa edilmesidir. Bu örgütün sistematik veya organik kökeninin araştırılması durumundan bağımsız olarak, 1923'ten sonra, yeni toprakların eklenmesi ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni sakinlerin gelmesiyle birlikte nüfus yoğunluğunun artmasıyla, Yunan kırsal alanındaki inşaat yeniden tanımlandı. 1898'de Yunanistan için aralarında çoğu ülkenin yaşam alanı olan “bahçe şehri” fikrini düşünen Ebenezer Howard'dı. Bunlar küçük boyutları ve doğal çevrenin egemenliği ile kentsel yerleşim "uydular" dır (Theodoraki, 2011) (Şekil 1).

Şekil 1. *Epir Bölgesindeki Bir Kırsal Yerleşimden Tarihi Bir Görüntü (Arakadaki, 2014)*

Yunan kırsal alanındaki mimari ifade bağlamı, I. Dünya Savaşı ve Küçük Asya ve Doğu Trakya'dan gelen 1,2 milyon mülteci çiftçinin gelmesinden sonra yeniden tanımlandı. Kuzey Yunanistan'da 1621'i ve ülkenin geri kalanında sadece 373'ü 11 olan 1994 yeni yerleşim, uluslararası bir mimar grubunun planlarına dayanıyordu. Ancak uygulamada, bu mimari tasarımlardan sadece bir kaç uygulanmış ve aslında zamanın agronomist topografları tarafından sadece sokaklar ve araziler çizilmiştir. Bu yerleşimler daha sonra neredeyse bir asır boyunca konut yasası çerçevesi olmadan "yerel" olarak geliştirildi (Theodoraki, 2011). II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Marshall Planı kapsamında, yeni yerleşim yerleri, aynı anda tasarlanan yollar boyunca yıkılmış yerleşim yerlerini yenileriyle değiştirerek kırsal kırsal ağı güçlendirdi. Kırsal nüfusun yoğunluğu azalmış ve kırsal alandaki inşaat da azalmıştır. Genel olarak, Yunan kırsal bölgesindeki mi-

mari, yerleşim yerlerini başlangıç noktalarına göre ayıran görsel organizasyonda özetlenmiştir (Theodoraki, 2011).

Kırsal Doku

Dağlık bir ülke olan Yunanistan'da Alp dağlarının uzantılarını teşkil eden batıda Pindos dağları, doğuda Olimpos dağı, kuzeyde Rodoplar ve güneyde Mora yarımadasında Pelepones dağları bulunur. Yunanistan, derin koy ve körfezlerle parçalanmış bir anakara ile çoğunluğu Ege denizinde bulunan ve genelde dağlık bir yapı gösteren birçok adadan meydana gelmiştir. Yunanistan'da yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen tipik Akdeniz iklimi hüküm sürer. Ülkenin kuzey ve iç kesimlerinde kışlar güneye oranla daha soğuk geçer. Kışın kuzeyden esen soğuk bora rüzgârı sıcaklığın düşmesine yol açar. İlkbahar sonlarında başlayan ve yaz boyunca kuzeybatıdan esen etezyen rüzgârları da yazın sıcaklığı düşürür. Yıllık ortalama yağış miktarı batı kıyılarından doğuya ve güneye doğru gittikçe azalır. Yunanistan'da Akdeniz bitki örtüsü hâkimdir. Kuzey ve batıda yüksek alanlarda başta meşe olmak üzere geniş yapraklı ormanlar yer alır. Ormanlık alanlar ülke arazisinin yaklaşık beşte birini kaplar. Çalışmada incelenen geleneksel Yunan konutları Epir bölgesinin kırsal yerleşimlerinde bulunmaktadır (Şekil 2).

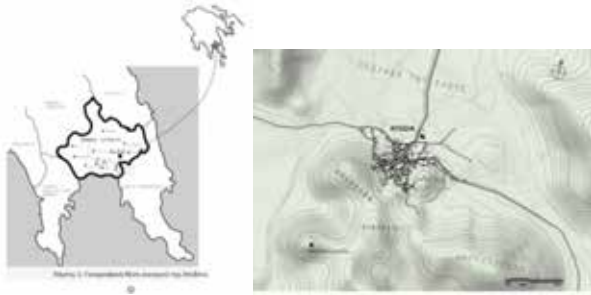
Şekil 2. Yunanistan'ın Epir Bölgesi (Alisandratos, vd., 2018)

Epir bölgesi, neredeyse tamamen, yüksek dağlardan oluşmaktadır. Dağların tuhaf düzenleri doğal olarak bölgedeki ana nehirlerin nehir yatağının yönünü belirledi. "Eski Epirüs" ü geçen ana nehirler, batıya doğru hareket eden Aoos, Kalamas ve Aheron, aynı zamanda güneye doğru uzanan Arachthos ile Louros'un da bir koludur. Ana dağın B-N boyunca ve aynı zamanda anayolun doğu ucunda ve ortasındaki hacimlerinin gelişmesi, Epirus bölgesinin belirgin iki bölüme ayrılmasına katkıda bulunur: Biri batıya, "kıyı", diğeri ise ana kara olan ve Eski Kıtanın çoğunu kaplayan doğuya doğru tanımlanabilir. Yukarıda dağlık alanlar tarafından bırakılan açıklıklar, nehir yatakları ile birleştirilir ve kesinlikle ve elastik olduklarında sınırlanır, daha küçük alanları doğal alt bölgeler olarak oluşturur (Alisandratos, vd., 2018).

ÇALIŞMA ALANI OLARAK SEÇİLEN KIRSAL YERLEŞİMLER

Apidia Kırsal Yerleşimi

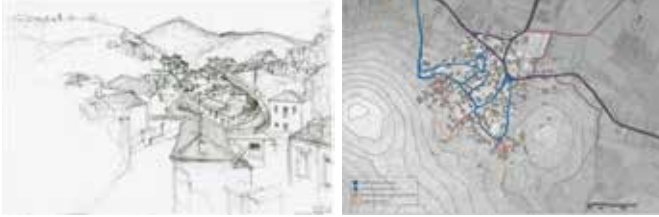
Apidia, Laconia'nın bölgesel birliğindeki eski (Capo-distrian) Niata Belediyesi olan Evrotas Belediyesine aittir. Sparta'nın yaklaşık 60 km güneydoğusunda, Elos ovasının eteklerinde, doğal su kaynakları ile Kritsova Dağı'nın eteğinde ve verimli bir ovanın yanında, 259 m yükseklikte yer almaktadır. İklim nem olmadan ılımandır (Şekil 3) (İris, vd., 2014).

Şekil 3. Apidia Kırsal Yerleşiminin Konumu (İris, vd., 2014)

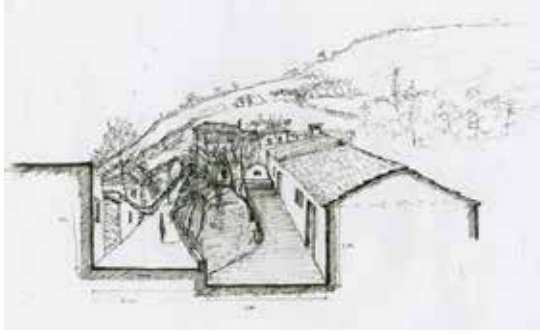
Apidia, 667 kişilik nüfusu ile Niata Belediyesi'nin en tarihi köyüdür ve çok eski bir tarihe sahiptir. Neolitik çağdan beri sürekli olarak yerleşilmektedir. Eski evler köyün en üst kısımlarına dağılmış durumdadır. Yerleşme yavaş yavaş aşağıya doğru genişlemiş ve bugün bile bu rolü olan meydanın merkezinde köyün merkezi kurulmuştur. Bu sayede yerleşim, Parnon dağlarının batı tarafının bir uzantısı olan Kritsova, Kokoretsi ve Pyrgos tepeleri ile çevrili küçük bir havzaya yerleştirilmiş ve görünümünden ayrılan bereketli ovaya bakmaktadır. Bu yüzden Apidia, hem seralarda hem de dış mekanlarda narenciye,

bahçe bitkileri yetiştiriciliği yapılan yeraltı su kaynakları ve tarım arazileri ile ayrıcalıklı bir coğrafi konumdadır (Şekil 4).

Şekil 4. *Apidia Kırsal Yerleşim Dokusu (İris, vd., 2014)*

Apidia yerleşimi, Kritsova, Kokoretsi ve Pyrgos tepelerinin eteklerinde amfiteatrik olarak gelişmiştir. Yerleşimin yapısı, hem evlerde hem de etraflarını saran avlularda açıldığı için, 'gevşek', tutarsız ve dışa dönüktür. Bu avlular kesin olarak kesin değil ve neredeyse her zaman görsel temas mümkündür. Binalar ağırlıklı olarak iki katlı dikdörtgen, kutu şeklindedir. Binaların etrafına dikkat çektiğimiz gibi boş alan, avlu ve dolayısıyla dikdörtgen hacimler ortaya çıkıyor ve diğer binalardan ayrılıyor. Bu şekilde tüm binalar peyzajın coğrafi varyasyonlarını takip eder ve ona uyumlu bir şekilde uyar. Ayrıca, geleneksel binaların inşa edilmesine, uzun yıllara dayanan bina tecrübesiyle şekillendirilen ve bina şeklinin homojenliği ile belirgin hale gelen bir dizi kuralın olduğu da bir gerçektir (Şekil 5).

Şekil 5. *Apidia Yerleşimi Sokaktan Bir Kesit (Xatzigianni, 2014)*

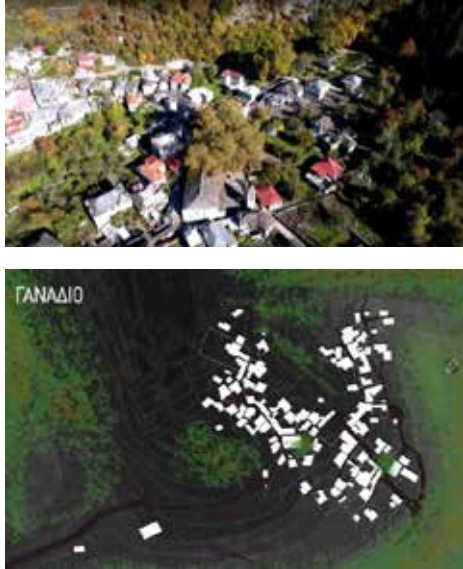
Ganadio Kırsal Yerleşimi

Yanya şehri, anakara Yunanistan'ın kuzeybatı kesiminde yer almaktadır ve tüm ülkedeki en büyük şehirlerden biridir. Pamvotis Gölü kıyısında, Epirüs'ün başkenti dışında, her zaman yerel olmayan bir alana sahip kültürel ve ticari bir merkez olmuştur. Yanya'nın kuzeyi, yaklaşık 50 kilometre uzaklıktaki pitoresk Konitsa ve Aoos nehridir. Konitsa'da, Ioannina bölgesinin diğer bölgelerinde olduğu gibi hakim olan iklim, soğuk kışlar ve sıcak yazlarla birlikte, Akdeniz ve kıta arasında geçiş halindedir. Yağış bol ve 1.000 metreden yüksek rakımlarda olduğu gibi, 1.000 ila 1.400 mm arasında değişmektedir (Şekil 69 (Argiriou, vd., 2018).

Şekil 6. *Ganadio Kırsal Yerleşiminin Konumu (Argiriou, vd., 2018)*

Ganadi Yanya Vilayeti'ndeki bir köydür ve Smolikas Dağı'nın eteklerinde yer almaktadır. Kleftis Dağı'nın (1847m) yeşil yamaçlarında 890 metre yükseklikte inşa edilmiştir. İki Ganadi ve Molistas köyü arasında, her iki yerleşimin de aynı anda izlenebilmesini sağlayan bir tepe vardır. Köy kışın 25 ila 30'u geçmeyen az sayıda kişi tarafından yaşamaktadır. Çok güzel konakları ve pitoresk sokaklarıyla bilinen Konitsa'nın en güzel köylerinden biridir. Konitsa'da, Ioannina bölgesinin diğer bölgelerinde olduğu gibi hakim olan iklim, soğuk kışlar ve sıcak yazlarla birlikte, Akdeniz ve kıta arasında geçiş halindedir. Yağış bol ve 1.000 metreden yüksek rakımlarda olduğu gibi, 1.000 ila 1.400 mm arasında değişmektedir. Aynısı anlaşmamız için de geçerlidir (Şekil 7) (Argiriou, vd., 2018).

Şekil 7. Ganadio Kırsal Yerleşim Dokusu (Argiriou, vd., 2018)

Yerleşimde dağlardan oluşturan küçük vadilerde bulunmaktadır. Çevredeki dağların yoğun bitki örtüsüne gizlenmiş yerleşimdir. Bu noktada yerleşimin inşasına katkıda bulunan bir diğer önemli faktör suyun varlığıdır (Argiriou, vd., 2018). Yerleşim yerindeki binaların kullanımını neredeyse yalnızca saf evler ve depolarıyla sınırlıdır. Köyde dağılmış, okul, kız okulu, kilise ve hatta fiskiyeler gibi kamuya açık binalar da var. İlginç bir şekilde, tüm yemek alanları köy kilisesi veya merkez meydanın etrafına kapatılmıştır. Ganadi'nin yerleşimi “güzel bir manzara” olarak düşünülmemeli ve böyle takdir edilmemelidir. Rahat ve güvenli bir yaşam için şartları yerine getirecek bir yaşam alanı yaratmayı amaçlayan ve aynı zamanda yadsınamaz bir estetik kalite ile nitelendirilebilir (Şekil 8) (Argiriou, vd., 2018).

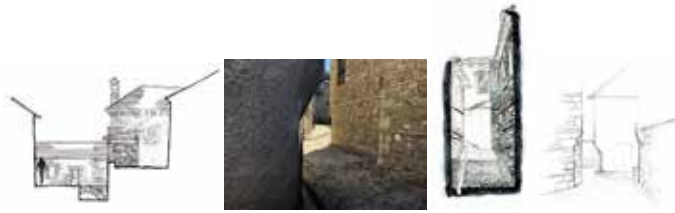

Şekil 8. *Ganadio Kırsal Yerleşiminden Görseller (Argiriou, vd., 2018)*

Yerleşim yerindeki sokaklar yerleşimin özel karakterini algılanabilir şekilde hissettirmektedir. Neredeyse tüm yerleşim yerlerinin yoğun olduğu söylenebilir. Konutların bahçelerinin çoğunun köyün çevresindeki konutlardır. Köyün içerisine doğru ilerledikçe yoğunlukla bahçeler daha küçük ve kapalıdır. Yollar organik olarak yapılandırılmış ve mülkiyet sınırları tarafından oluşturulmuştur. Konutların bahçeleri sokaktan algılanmamaktadır. Bu durum soyguncu baskınlarına karşı onlarla baş etmek için

önlem amacıyla yapılmıştır. Aynı zamanda pencerelerdeki demir ve açıklıkların az olması bu yüzdendir.

Yerleşim sokakların genişliğine göre yüksek binalara sahip dar sokaklardır. Genel bir şehir planlaması yoktur. Patikalar, konutlar arasında oyulmuş ve yaşam biçimine ve köyün eski sakinlerinin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmiştir. 1,5-2 metre genişliğindeki bu dar sokaklar, binaların yapıldığı şekilde inşa edilmiştir. Bu nedenle öncelik, peyzaj üzerinde mükemmel şekilde uyumlu, üzerinde yürünebilecek bir ağ oluşturmaktır.

Şekil 9. *Ganadio Kırsal Yerleşimindeki Sokak Dokusu ve Köşe Duvarları (Argiriou, vd., 2018)*

Suyun Ganadio ve toprağının morfolojisi ile özel bir ilişkisi vardır. İçme suyu dağdaki bir rezervuarda depolanır ve köyde dağılmış olan ve sakinleri tarafından bağışlanan ortak musluklara ulaşır. Köyün hemen hemen tüm sokaklarından geçen ve yokuşun yamaçlarını takip eden açık ve yeraltı ağı olan entegre bir sistem sayesinde, evlere ve bahçelere ulaşmaktadır. Ek olarak, köyün batısında, suyu içilemeyen büyük bir çeşme vardır ve köyün dışındaki tarlaların doğrudan sulanmasında ve aynı zamanda sakinlerinin hayvanları tarafından tüketilmesinde kullanılır. Yukarıda belirtilen musluklar ayrıca, evlerin çatılarından su yollarından yağmur suyu toplamaktadır. Köyün içinde,

binaların girişlerini yola bağlayan ve 1890 yılına kadar uzanan dört kemerli taş köprü bulunmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. Ganadio Kırsal Yerleşiminde Sokaklardaki Su Yolları (Argiriou, vd. 2018)

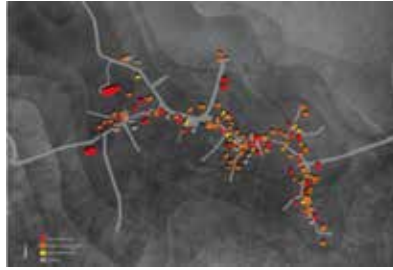
Ekklishohori Kırsal Yerleşimi

Ekklishohori yerleşimi, Epiris'in coğrafi bölgesinin kuzeybatı kesiminde, Zitsa belediyesinde yer almaktadır. Yaklaşık 300m yükseklikte. müstahkem bir konumda pitoresk köy kurulurken, daha düşük bir rakımda, köyün yerini seçmenin nedeni olan Kalamas nehri geçiyor. Alanın bitki örtüsü ve faunası, kendi kendine yeten yaşayanların avları, kültürleri ile birlikte çalışır (Alisandratos, vd., 2018) Şekil 11).

Şekil 11. Ekklishohori Kırsal Yerleşimin Konumu (Alisandratos, vd., 2018)

Coğrafi, tarihi ve mimari açıdan son derece zengin bir yerleşim. Yerleşimin, küçük olmasına rağmen, sakinlerinin günlük yaşamlarının çoğunun bulunduğu doğu ve orta kesiminde kalınlaşma işaretleri bulunurken, uzuvlar ekime doğru hareket ederken incilir (Alisandratos, vd., 2018). Bitki örtüsü unsuru özellikle Ecclesohori yerleşiminde belirgindir. Yerleşimin tüm bölümlerinde ve ayrıca binaların ayrı alanlarında yoğundur. Arnavut kaldırımlı caddelerin yanı sıra köyün daha geniş yerel yolları da harita üzerinde yarıklar gibi görünürken, binalar sürekli ekili araziye keser. Yerleşimin kuzey tarafında, çok sayıda ekilebilir alanın bulunduğu güneyde, daha fazla yoğunlaşma gözlenmektedir. Çoğunlukla, iğne yapraklı, yaprak döken, geniş yapraklı ve nemli ağaçlar bir araya gelir. Ayrıca, pek çok köknar, meşe, kayın, kestane ve meşe ağaçları vardır, nehrin yanında söğütler ve çınar ağaçları bulunur. Yerleşimin çok ilginç bir özelliği, çok sayıda nar olmasıdır (Alisandratos, vd., 2018) (Şekil 12).

Şekil 12. *Ecclesohori Geleneksel Konut Dokusu (Alisandratos, vd., 2018)*

Yerleşim yerinde karşılaşılan kokular ve sesler, ziyaretçiye özel, algısal bir alan oluşturur. Akustik uyaranlar önemli bir rol oynar. Bunlardan en önemlisi, hayvan sesleri ve yolun her iki tarafında akan akarsu dahil, doğa sesleridir. Daha karakteristik, yerleşime hakim olan taze

bitki örtüsü ve ıslak toprak kokusu. Bunlar gıda kaynaklı kokular ve organik kokuları içerir. Yerleşmede hüküm süren bina durumu çoğunlukla ılımlıdır. Binaların sahipleri, evlerine iyi bakmaktadır, bu da daha büyük ölçekte yerleşime güzel bir görüntü vermektedir (Alisandratos, vd. 2018). Yerleşimin yayılımı, yolun dar cephesini takip ederek köyün geleneksel evlerle geçen caddesine bağlıdır ve bu da onu karakterize eden bir doğrusallık gösteren yerleşim yerinin genel görüntüsünü oluşturmaktadır. Yerleşimin yerel yolunu okumak önemli bir özelliktir. Bozulmuş olan yol genişliğini daraltan ve genişleten girintiler ve çıkıntılar oluşturmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. Ekklishori Kırsal Yerleşimindeki Sokak Dokusu (Alisandratos, vd., 2018)

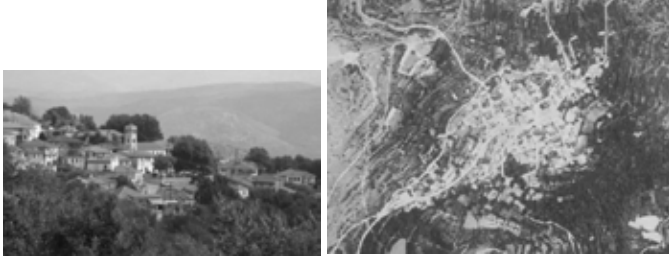
Yerleşimdeki konutlarda çeşitli avlular görmek mümkündür. Evlerin bahçeleri çoğu zaman geri alanlarla birleştirildiği için araziler arasında bariz bir sınır yoktur. En yaygın olarak, binaların çevre avlusu vardır. Sokak seviyesinin önündeki binalar ise genellikle bir arka ya da yana doğru bir avluya sahipken, sokak seviyesinden geri çekilen binaların önünde bir avlu vardır (Şekil 14).

Şekil 14. Ekklishori Kırsal Yerleşimindeki Konutların Bahçeleri ve Konumları (Alisandratos, vd., 2018)

Pagoneri Kırsal Yerleşim Bölgesi

Yanya'daki Ali Paşa'ya yapılan zulmün baskısı altında, Epirus'tan gelen birkaç Yunan, Pagoneri'ye yerleşti ve bu ilk çekirdek genişletildi. Böylece, otuz yıl boyunca 1880-1912, Tseresovo, o zamanlar yerleşim yeri olarak adlandırılırdı, başta aileler olmak üzere 100-105 Vlachophones, 6 – 7 Müslümanların aileleri. Balkan savaşları ve Makedon mücadelesi, Pagerler ile komşu yerleşim birimlerinin Bulgar sakinleri arasındaki bölgedeki bölümler çok sık olduğu için, aynı zamanda av baskınları riski her zaman mevcut olduğu için yerleşim için zor bir dönem oluşturdur. 1913 yılına kadar, Trieste Türk makamları tarafından yönetilirken, 1916-1918'de Bulgar egemenliği altında, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ve 1918 Ekim'inde Bulgaristan'ın teslim edilmesinin ardından serbest bırakıldı. 1923'te Lozan Antlaşması'ndan ve Yunanistan ile Türkiye arasındaki nihai nüfus alışverişinden sonra Trieste, Pagoneri olarak değiştirildi. 1950'lerden bu yana, Pagoneri ne yazık ki kırsal bölgedeki savaş sonrası yerleşim bölgelerinin çoğunun tanıdık yörüngesini izlemiş, nüfusu iç göç nedeniyle yavaş yavaş küçülüyor ve 2001 nüfus sayımına göre şu anda 231 daimi ikametgah var (Şekil 15).

Şekil 15. Pagoneri Kırsal Yerleşiminden Genel Bir Görünüm ve Konumu

Pagoneri'nin dağlık yerleşimi N. Dramas, Doğu Makedonya yerleşimidir. Yerleşimin orijinal çekirdeği, 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı egemenliği sırasındaki ilk sakinlerin kurulmasıyla yaratılmıştır. Geleneksel mimari özelliklerinin, farklı coğrafi bölgeler arasındaki karakteristik özelliklerinin kendiliğinden harmanlanmasıyla oluşturulmuştur. Farklı dönemlerde inşa edilen bu şaşırtıcı farklı geleneksel bina çeşitliliği, sadece yerel mimarlık prensiplerini değil aynı zamanda yerel tarihin kendisini de yansıtmaktadır. Onları inşa eden ve yaşayan insanların tarihi, Balkan halklarına ait insanlar, farklı toplumsal değer ve niteliklere sahipler. Yerleşimin yeri, doğal çevresi, daha geniş alandaki sosyal koşullar ve sakinlerin mesleki mesleği, yerleşim yerindeki konut özelliklerinin yorumlanması için kilit noktalaradır.

GELENEKSEL KONUTLARIN PLAN VE CEPHE TİPOLOJİLERİ ANALİZİ

Yunanistan'daki Kırsal Yerleşimlerde Bulunan Geleneksel Konutlar

Özel mimari özellikler, hacimlerin tipolojisine ve düzenine, morfolojik elementlerine ve konut ağının yoğun-

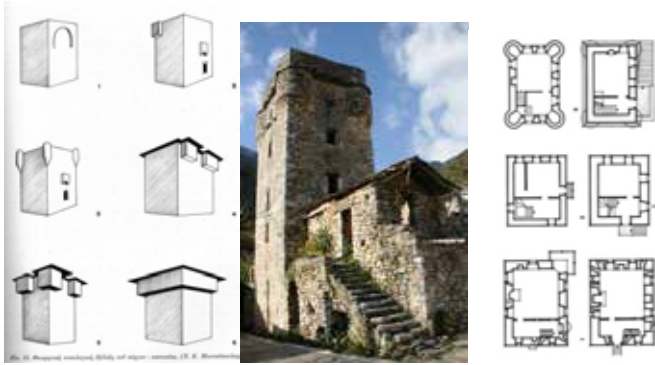
luğuna bağlı olarak çeşitli mimari elemanlardan kaynaklanmaktadır. Her yerleşimin mimari kimliğini ifade eden konutun özellikleri, farklı tarihi ve kültürel süreçlerin sonucudur. Mimari miras, 1923 öncesi yerleşimlerde korunur ve 1970'lerden bu yana inşaatlarının kurumsal çerçevesini tanımlayandır. Bu yerleşim yerlerinin mimarisi, Yunan geleneğiyle ve daha genel olarak da Yunan mimarisinin kökleriyle ilgilidir (Theodoraki, 2011)

Kırsal mimarinin genel bir özelliği, 1949 yılında George Megas tarafından hazırlanan "dar kenarlı" ve "düz tepeli" bir konutun sınıflandırılmasında yoğunlaşmış sınırlı tipolojidir. Bu iki hüküm, yüzyıllarca yeni çağa kadar korunmuş ve tarihi sürekliliği belirlemiştir. Genişleyen konutun tipolojik evrimi, Yunan mimarisinin Bizans'tan mimariye gösterilen modern döneme kadar sürekliliğini savunan N. Moutsopoulos tarafından açıkça tasvir edilmiştir. Nitekim, Doğu Akdeniz ve Balkan Yarımadası'nda 20. yüzyılın başlarına kadar uygulanan ve binayı düzenleyen Bizans dönemine tarihlenen kodlanmış yapı kuralları vardır. (Theodoraki, 2011)

Kuzey Yunanistan ve kule evlerinin alanı arttırmak ve daha iyi aydınlatma sağlamak için üst katlarda çeşitli delikli çıkıntılar vardır. Taş gövdede tipolojik çıkıntılar ve bunların eklemlenmesi neredeyse tükenmez. Tek nefli uzun mesafeli çekirdekten, insanların ve hayvanların ortak yaşam alanlarının çekirdeğinden, zemin katta yardımcı boşlukları olan iki katlı bina, genellikle düz yüzölçümü bir konfigürasyonda gelişti. Küçük tipler Bizans ve eski standartları yansıtmaktadır (Arakadaki, 2014). Anakara Yunanistan'daki nüfusun büyük kısmı, yüzyıllarca süren sosyal yapıları olan kapalı, sade bir yaşam süresinin ardından, birincil sektörde işgal edilmiş yarı dağlık kırsal

yerleşim yerlerinde yaşadı. Evin fizyodomisinde geleneğin muazzam gücü var. Her yerde, kullanıcılar nadiren prototip olur. Bizans döneminin mirası olan en yaygın mimari üsluplar (Arakadaki, 2014).

- Askeri kuleden geliştirilerek güçlendirilmiş kule evi (Şekil 16).

Şekil 16. Epir Bölgesinde Bulunan Kule Evler (Arakadaki, 2014)

- Geniş yüzlü, genellikle yıkılmış ev, bahçeli veya bahçesiz ve bitişik (Şekil 17).

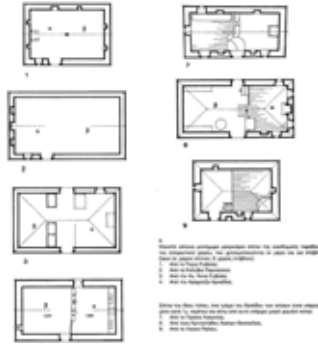
Şekil 17. Epir Bölgesinde Bulunan Bahçeli Evler (Arakadaki, 2014)

Tek nefli uzun mesafeli çekirdekten, insanların ve hayvanların ortak yaşam alanlarının çekirdeğinden, zemin katta yardımcı boşlukları olan iki katlı bina, genellikle düz yüzölçümlü bir konfigürasyonda gelişti. Küçük tipler Bizans ve eski standartları yansıtmaktadır. Son üç yüzyıldaki hayatta kalan örneklerin sayısı, yayılması ve çeşitliliği, düz yüzölçümlü açık evin bu dönemde egemen olduğunu, çok çeşitli türlerde ve çeşitlerde zenginliğin üretildiğini göstermektedir (Arakadaki, 2014). Konutlar kullanıcıların mesleklerine bağlı olarak yer değiştirir. Rodop bölgesinin karakteristik özelliğine uygun olarak konutlar taştan ve küçük ölçeklidir. Yunanistan'ın kırsal yerleşimindeki geleneksel konut tipolojisinin genel özelliklerini belirleyen kriterler: Kat planının genel şekli, boşluk sayısı, kat sayısı, yarı açık alanın varlığı ve evin içi ile ilişkisidir. Konutlardaki hayat zemin planının kapalı alanlarına ilişkin konumu, mimari tipin tanımlanmasında özel bir öneme sahiptir. Hayat tamamen veya bir kısmı boyunca yarı açık alandır. Genellikle ahşap rulman direkleri ile tek odalı (veya çok odalı) evin ön cephesinde bulunur. Konutlar genellikle zeminin yamacına dikey olarak yerleştirilir. Bu tip konutlar, Kuzey Yunanistan'ın ikametgâhındaki yerleşimlerde görülmektedir (Arakadaki 2014).

Tek Hücreli Konutlar

Kapalı katlı evlerin kategorisinde itibaren çok az örnekler günümüze ulaşmıştır. İnsanların ve hayvanların aynı alanlarında daha belirleyici bir arada bulunmalarıyla birlikte, yapının genel tarzı ve kalitesi ile karakteristik özellikleri ve bunların içindeki yaşam koşulları sergilerler. Ancak, daha önceki zamanlarda iki katlı olanlara oranla daha fazla olacağı ve birçok durumda kesinlikle

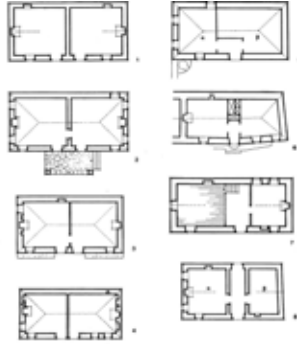
norm olacağına dair göstergeler vardır (İris, vd, 2014) (Şekil 18).

Şekil 18. Tek Hücreli Konut Tipi (Arakadaki, 2014)

İki ve üç odalı Kapalı Konutları

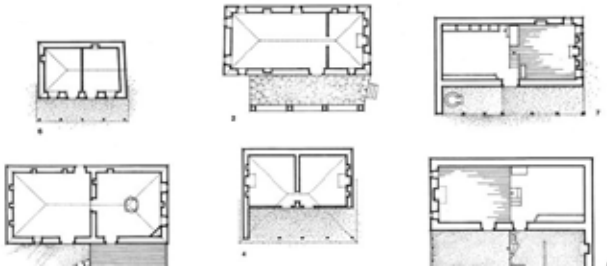
Çekirdeğin ayrı ayrı boşluklara bölünmesiyle, eşzamanlı olarak konut formunun uzunluğunu arttırmaktadır (Arakadaki M., 2014). İşlevsel organizasyonu açısından bu tip, kapalı iki katlı tek odalı konut tipinin bir devamı olarak kabul edilebilir; fakat konutun içerisinde farklılık göstermektedir. Yani, daha önce üst katın tek uzun alanının yerine iki ayrı kullanım alanı görmekteyiz, normal bir duvarla ayrılmış ve iki ardışık fakat bağımsız odaya dönüştürülmüştür. Yanlarda bir ya da iki pencereye ve arka duvarın ortasında, her zaman kapalı, şömine bulunmaktadır. Zemin katta genellikle tek fonksiyon fakat iki ayrı alandan oluşmaktadır. Bu durum konutun planlama açısından simetrik olmasına yol açar. Böylece yapı iki bağımsız konut gibi çalışabilir (İris, vd., 2014) (Şekil 19).

Şekil 19. İki ve Üç Odalı Konut Tipi (Arakadaki 2014)

Hayatlı Konutlar

Tek odalı (veya çok katlı) evin cephesinin tamamı veya bir kısmı boyunca yarı açık alan olan, cephede genellikle ahşap direkler bulunan konut tipidir (Arakadaki 2014) Şekil 20).

Şekil 20. Hayatlı Konut Tipi (Arakadaki 2014)

Tablo 1. İncelenen Konutlara Ait Veriler

	Konutun Konumu	Konutun Planı	Konutun Cephesi	Konutun Fotoğrafı
Pegemler'deki Konutlar	1. No'lu Konut	 (Ksanthos, 2009)	 (Ksanthos, 2009)	 (Ksanthos, 2009)
	2. No'lu Konut	 (Ksanthos, 2009)	 (Ksanthos, 2009)	 (Ksanthos, 2009)
	3. No'lu Konut	 (Ksanthos, 2009)	 (Ksanthos, 2009)	 (Ksanthos, 2009)
	4. No'lu Konut	 (Ksanthos, 2009)	 (Ksanthos, 2009)	 (Ksanthos, 2009)
	5. No'lu Konut	 (Ksanthos, 2009)	 (Ksanthos, 2009)	 (Ksanthos, 2009)
Genel olarak	6. No'lu Konut	 www.Searchintus.gr	 www.Searchintus.gr	 www.Searchintus.gr

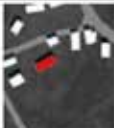
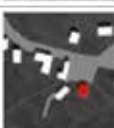
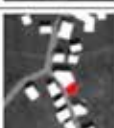
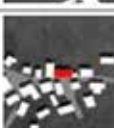
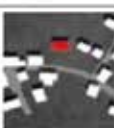
Tablo 2. İncelenen Konutlara Ait Veriler

Genel olarak Konutlar	7. No'lu Konut	Konutun Konumu	Konutun Planı	Konutun Cephesi	Konutun Fotoğrafı
			 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr
	8. No'lu Konut		 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr
			 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr
	10. No'lu Konut		 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr
			 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr
	12. No'lu Konut		 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr	 www.5a.archituz.gr

Tablo 3. İncelenen Konutlara Ait Veriler

	Konutun Konumu	Konutun Planı	Konutun Cephesi	Konutun Fotoğrafı
Açık ve açık konutlar:	13. No'lu Konut	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr
	14. No'lu Konut	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr
	15. No'lu Konut	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr
	16. No'lu Konut	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr
	17. No'lu Konut	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr
	18. No'lu Konut	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr	 www.Sa.archinfo.gr

Tablo 4. İncelenen Konutlara Ait Veriler

		Konutun Konumu	Konutun Planı	Konutun Çehresi	Konutun Fotoğrafı
Aileler tarafından kullanılır	19. No'lu Konut		 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr
	20. No'lu Konut		 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr
	21. No'lu Konut		 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr
	22. No'lu Konut		 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr
Eski evler tarafından kullanılır	23. No'lu Konut		 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr
	24. No'lu Konut		 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr	 www.Sa.arch.utaa.gr

Tablo 5. İncelenen Konutlara Ait Veriler

Eskişehir'deki konutlar		Konutun Konumu	Konutun Planı	Konutun Cephesi	Konutun Fotoğrafı
	25. No'lu Konut		 www.Searchuntus.gr	 www.Searchuntus.gr	 www.Searchuntus.gr
	26. No'lu Konut		 www.Searchuntus.gr	 www.Searchuntus.gr	 www.Searchuntus.gr
	27. No'lu Konut		 www.Searchuntus.gr	 www.Searchuntus.gr	 www.Searchuntus.gr

EPİR BÖLGESİ KIRSAL YERLEŞİM KONUT MİMARİSİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR MİMARİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

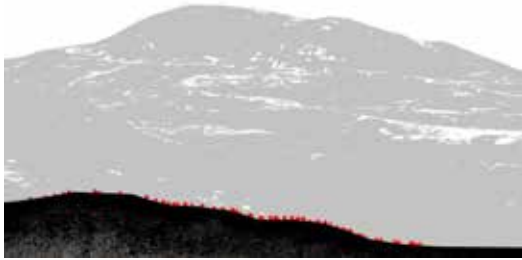
Sürdürülebilir yapılar için değerlendirme esasları sorunlara yanıt verebilme gücü, arazi kullanımı, malzeme, enerji kullanımı, su, hava ve çöp olarak belirlenmiştir (Oktay, 2002). Sürdürülebilir yapılar, doğaya ve kültüre yanıt verir, değişime açıktır, katılımcıdır. Düşük miktarda enerji kullanır, güneş ve rüzgar erişimini sağlar. Verimli toprakları korur, besinlere zarar vermez. Yerel, yenilenebilir ve geri dönüştürülebilir malzeme kullanır. Gün ışığını, güneş ve rüzgar enerjisini, havalandırma ve yapının ısıl potansiyelini kullanır (Ergöz & Karahan, 2017). Konutların morfolojik özelliklerini belirleyen etmenler üç başlık altında toplanmıştır. Bunlar doğal veriler, sosyo-kültürel veriler ve yapıya ilişkin verilerdir. Çalışılan kırsal yerleşimler de bu başlıklar altında incelenerek değerlendirilecektir.

6.1.Doğal veriler

Epir bölgesinin kırsal yerleşimlerinde bulunan geleneksel konutlarda kullanılan malzemeler uçucu organik bileşikler ve zararlı kimyasallar içermedikleri için insan ve çevre sağlığına zararlı değildir. Konutlar yerel malzemeler kullanır, gün ışığını, güneş ve rüzgar enerjisini, havalandırma ve yapının ısı performansını kullanır. Konut tasarımında etkili olduğu düşünülen doğal veriler topografya, iklim, manzara ve bitki örtüsü şeklinde ele alınabilir.

6.1.1. Topografyaya Yerleşim

Kırsal yerleşimlerin bölgeye entegrasyonu ve doğal çevre ile bağlantısı mükemmel bir şekilde uyumludur. Yoğun ekim ve yoğun renkler, köyün doğal peyzaj ile birlikte eşsiz bir huzur hissi yaratır. Yerleşimlerde yer alan sokaklar yapıların eğime göre sıralı bir şekilde, yan yana dizilmesi ile olmuştur ve organik bir doku meydana getirmişlerdir. Konutların oluşumunda da topografya etkili olmuştur. Yapılar Epir bölgesindeki dağların yamaçlarına doğal eğimi bozmadan yerleşmişlerdir (Şekil 21).

Şekil 21. Ekklishori yerleşimi arazi kesiti (Alisandratos, vd., 2018)

6.1.2. İklimle Dengeli Tasarım

Konutların geneli minimum bina kabuğu sağlamak için kare veya kareye yakın olarak tasarlanmıştır. Yerleşimdeki yapılarda farklı yönlerden gelen hava akımlarına karşı önlem amacıyla, farklı boyutlarda açıklıklar tasarlanmıştır. Yapıların güneye bakan giriş cephelerindeki hayat kısmının zamanla kapatılması veya boyutlarının küçültüldüğü gözlemlenmektedir. Açıklıklar ısı kaybı, havalandırma ve aydınlatma da önemli bir rol oynamaktadır. Yapılarda açıklıklar hava hareketi sağlayacak şekilde konumlandırılmıştır.

6.1.3. Manzara ve Doğal Kaynaklara Erişim

Kırsal yerleşimde ki konut mimarisinde ortak bir özellik yamaca yerleşimleri sırasında diğer konutların manzara, ışık, rüzgar gibi doğal kaynaklardan yararlanmasını engellememesi ilkesidir. İncelediğimiz yerleşimler de bu özellikte olduğu için neredeyse her konutun eğim ve manzaraya göre şekillenmiştir. Kırsal yerleşimler, Epirus bölgesinin karakteristik manzarasını sunan birçok nokta yaratmaktadır ve özel bir jeomorfolojiye sahiptir. Yerleşimler peyzaj ile etkileşimi geliştiren dinamik bir ortamlardır. Yerel taşlardan oluşan konutların koyu renkleri, doğanın renkleri ile birleştirildiğinde dinamik ve büyüleyici bir kompozisyon oluşturur.

6.1.4. Bitki Örtüsü ve Peyzaj Elemanları

Konutlar dağların yoğun bitki örtüsüne gizlenmiş yerleşimlerde bulunmaktadır. Bu noktada yerleşimin inşasına katkıda bulunan bir diğer önemli faktörde suyun varlığıdır. Kırsal yerleşimlerdeki yeşil alanlar, yamaçtaki

doğal bitki örtüsü ve konutların avlularında bulunan yeşil alanlardan oluşmaktadır. Köylerin etrafı birçok çeşit ağaç ile kaplıdır. Ağaçlar gölgelik alan yaratmakta ve rüzgarı yönlendirmektedir. Aynı zamanda yoğun güneş ışığına maruz kalan cephelerde yüzeylerin ısınmasını önlemektedir. Çoğu konutun avlusunda ağaçlar bulunmaktadır (Şekil 22).

Şekil 22. Apidia Kırsal Yerleşimi (İris, vd., 2014)

6.2. Sosyo-kültürel veriler

Konutun kullanıcılarının sahip olduğu iş konutun yeri, konutun tipi ve konutun büyüklüğünü belirleyebilmektedir. Diğer yandan, kırsal alanda yapılacak bir konut ile kentsel bir bölgede yapılacak bir konut, arsa ve konut büyüklüğü, yapılan işe bağlı olarak işlevsel farklılık nedeniyle aynı olmamaktadır. Konut,

içinde barındırdığı mekanlara ilişkin işlevsel ve kültürel anlamlar yanında konutun formu, kullanılacak yapı malzemelerinin seçimi ve mekan büyüklüğünde belirleyici olarak toplum içinde bir statü göstergesi olabilmektedir. Bir yerin mimarisi, onu inşa eden toplum hakkında birçok ayrıntı verir. Binaların nasıl inşa edildiğini, var olan toplumun ilişkilerini ve daha önceki zamanların kalıntılarını bilerek, bir yerin tarihini ve ruhunu izleyebilir ve algılayabiliriz. Günümüz kent toplumu üzerinde yapılan bir araştırmada, kentsel yerleşmelerdeki mimari yapıların artışında en büyük etkenlerden biri olarak, kırsal-kentsel göçün görüldüğü saptanmıştır (Osmanoğlu, 2018b).

6.2.1. Yaşam şekli

Bugün buradaki kırsal yerleşimlerde yaşayanlar esas olarak tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Tarlalar çoğunlukla yerleşimin dışındadır. Ticari faaliyetler sınırlıdır. Konutlarda ortak kullanılan yarı açık (hayat) ve açık mekanlar (avlu) günlük ev işlerinin, ziyaretlerin sohbetlerin ve burada yaşayan halkın geçim kaynağı olan tütün diziminin yapıldığı yerlerdir. Bahçede genellikle 2 katlı konutların zemin katında, tek katlı konutlarında bulunduğu bahçe içinde ahır bulunmaktadır.

6.3. Yapıya İlişkin Veriler

Yerleşimlerdeki binaların kullanımı neredeyse yalnızca saf evler ve depolarıyla sınırlıdır ve konutların karakterlerini şekillendirmede kilit rol oynamaktadır. Bu konutların konumu, yönlenmesi, formu ve malzeme seçimi gibi yapısal çevre bileşenlerine bağlıdır. Bu veriler

iç mekan konfor koşullarının sağlanmasına önemli katkı sağlamaktadır.

6.3.1. Konumu

Konutun konumu iklim kontrolü ve hava kirliliğinin önlenmesi için eğimi, bitki örtüsünü ve yönü ile bağlantılı bir parametredir. Konut bölgelerini seçmeden önce bölgenin iklim analizleri yapılmalı ve bölgenin iklim karakteri oluşturulmalıdır. Bu algılama doğrultusunda, arazi parçasının termal bölgesine göre konum belirlenmelidir. Buna ek olarak, arazi üzerinde eğim analizleri yapılmalı ve benzer eğim açılarındaki yüzeyler için farklı yönlendirme yöntemleri tanımlanmalıdır (Taşcı & Pekdoğan, 2018; Pekdoğan, 2015).

İncelenen yerleşmeler bu koşullara göre incelendiğinde tüm bu parametreleri karşıladığı gözlemlenmektedir. Konutlar şaşırmalı olarak yerleşmiş olup artan eğimle konutlar seyrelemiştir. Yerleşimdeki konutlarda çeşitli avlular görmek mümkündür. Evlerin bahçeleri çoğu zaman geri alanlarla birleştirildiği için araziler arasında bariz bir sınır yoktur. En yaygın olarak, binaların çevre avlusu vardır. Sokak seviyesinin önündeki binalar ise genellikle bir arka ya da yana doğru bir avluya sahipken, sokak seviyesinden geri çekilen binaların önünde bir avlu vardır (Şekil 23, 24).

6.3.2.Yönlenme

Yerleşimde yapıların yönlenmesinde en büyük etken iklim koşulları ve manzaradır. Yamaç yerleşimlerinin termal konforunun sağlanması açısından yazları hakim rüzgarın serinletici etkisinden faydalanmak için yönlenme önemli bir parametredir.

Şekil 23. *Ganadio Kırsal Yerleşimine Ait Arazi Kesiti (Argiriou, vd., 2018)*

Şekil 24. *Ekklishohori Kırsal Yerleşimin Genel Görünümü (Alisandratos, vd., 2018)*

6.3.3. Malzeme Seçimi

Yerleşimde kullanılan başlıca malzemeler taş, ahşap ve bitkisel kökenli malzemelerdir. Tüm bu malzemeler dayanıklı ve uzun ömürlüdür. Yerleşimlerde ki konutlar yığma yapım sistem ile inşa edilmiş, yalın plan çözümü ve basit geometrik biçimlenişlere sahiptir. Yapıların beden duvarları, hem rüzgârdan korunmak hem de ısı kaybını en aza indirmek amacıyla taş kullanılarak, yaklaşık 60-65 cm kalınlığında inşa edilmiştir. Yerleşimlerdeki konutların yapım malzemesi doğal yapım malzemeleridir. Bunlar çevreden elde edilen taş ve ahşap malzemelerdir. Taş gibi sert bir malzemenin geri dönüşümünün olması bu yerleşimlerin sürekliliğin bir kanıtını oluşturmaktadır.

Konutlarda karşılaşılan duvar türleri, taş işleme derecesine ve yapıştırma harcının özelliklerine bağlı olarak dört kategori oluşturur. Yapıştırma harcı yapım yöntemine ve binanın yaşına göre değişir. Genellikle çeşitli safsızlıklara sahip sıvadır ve duvarın gücünü artırır. Ahşap çatılar, yüksek çatılar, kare yüksek bacalar, dağ taşıyla yapılmış kalın taş duvarlar, küçük açıklıklar yerleşmelerin mimari karakterini belirleyen ana morfolojik unsurlardır. Dış dekorasyonun eşsiz parçaları ise, pencerelerin ahşap lentolarındaki basit taş süslemelerdir. Dolaplar, merdivenler, balkonlar koyu renkli ahşaptan yapılmıştır. Eşsiz dekorasyona sahip şömine, tüm dekorasyona estetik bir görünüm katıyor (Şekil 25, 26)

Şekil 25. Ganadio Kırsal Yerleşimindeki Konutun Pencere Görünümü (Argiriou, vd., 2018)

Şekil 26. Ekklishoriden bir konut (Alisandratos, vd., 2018)

Çatılara bakıldığında ise; ahşap malzeme ile yapılmış olup, tikla denilen kaya taşı ile örtülmüştür. Bu durum insanların yerel malzemeyi özgün bir şekilde kullandıklarını gösterir. Bu şekildeki çatı örtüsüne balkanlarda ki geleneksel konutlarda rastlamak mümkündür. Pencereler köyün tüm binalarında göreceli bir tek biçimliliği korur. Bunlar ahşap, tek yapraklı veya çift yapraklı, çivilenmiş tahtalardır. Çoğu durumda, çerçeve duvarın bir çentiğine

gömülür ve dışarıdan görünmez. Metalik çinko gibi yardımcı elemanlar duvar işlerine ilave destek sağlar. Zemin kat veya zemine yerleştirmelerine bağlı olarak, genellikle demir ızgara gibi elemanlar kullanılır. Bununla birlikte, temel bir özellik, taş ve ağaç değişimidir.

Konutların açıklıklarındaki lentolar bölgedeki konutların karakteristik bir özelliğidir. Üç alt kategoriye ayrılırlar. Taş yatay köprülü ve köprüyü artıran taş kabartma kemerli lentolar. Basit olanlarda görülebilen ahşap yatay taslaklı lentolar ve ek olarak, çerçevenin önünde taş bir kemer bulunanlar. Konutların bahçe kapıları ise geleneksel parke taşları ile iki yapraklı ahşap kanat olup, 2.00m. yüksekliğinde ve 2.00-2.20m genişliğindedir. İncelenen kırsal yerleşimlerin iki katlı konutlarında bulunan özel bir kategoriye oluşturan kemerler, genellikle zemin katta çift veya tek yay oluşumunda açıklıkların üzerinde yer alır (Şekil 27). Bu zemin kat "katoi" olarak adlandırılır ve ikincil işlevlerle sınırlıdır, yani hayvanların evrilmesi ve her türden bir depo. Zeminin tabandan derhal bağımsız olması için, konut katına erişimi genellikle zemin bahçeden dış bir merdivenle yapılır. İkincisi söz konusu olduğunda, esneklik gerektiren yardımcı işlevler için kullanıldığı için, genellikle tekdüzedir. Bu genellikle hafif bir yapıya yerleştirilmiştir. Bu açık alan yaz etkinliklerine ve sakinlerinin hayatına hizmet etmiştir.

Şekil 26. *Epir Bölgesi Geleneksel Konutlardaki Kemerler (Alisandratos, vd., 2018)*

Kırsal yerleşimlerdeki konutların birçoğunda, özellikle kışın ana ikamet yeri olan bir şömine vardır. Konaklarda, şöminenin gövdesi çamur ve sazlardan oluşmakta ve yüzey harç ile örtülmektedir (Şekil 28).

Şekil 27. *Geleneksel Konutlarda Bulunan Şömine Örneği (İris, vd., 2014)*

Ayrıca bahçelerde iç kısımda, yarım küre şeklindeki bir oda bulaşıkların yiyecek ve odunla yerleştirilmesi için açılan açıklıktan, bazen taş ve karodan yapılmıştır. Fırının çatısı yatay bir çatı olarak görülmektedir (Şekil 29).

Şekil 28. *Epir Bölgesi Geleneksel Konutlarındaki Taş Fırınlar (İris, vd., 2014)*

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Geleneksel dokuların tarihsel süreçte kullanım aşamaları incelendiğinde belirli bir ekolojik duyarlılık taşıdıkları görülmektedir. Kırsal mimarinin en önemli belirleyicisi çevresel faktörler olarak nitelendirebileceğimiz iklim, coğrafya ve doğal kaynaklardır. Yapılan analizler sonucundan doğal ve kültürel verilerin mimari üzerindeki etkisi açığa çıkartılmıştır

Değerlendirmeye göre; Epir bölgesinin kırsal yerleşimleri dağlarının yamacına uygun olarak, organik formda gelişmiştir. Doğal çevreye zarar vermeyecek şekilde, geri dönüşümü kolay, yerel ve bitkisel malzemelerin beraber kullanılması ile oluşturulmuştur. Yönlenme, hava akımlarından ve gün ışından doğru şekilde yararlanmakta ve manzara gibi kriterler sağlamaktadır. Yapılar kare ve kareye yakın formda yapılmıştır. Yalın bir plan kurgusuna sahiptir. Malzeme seçimi, yapı formu ve plan şeması ile ısı konforu ve enerji kazanımı sağlamaktadır. Ayrıca konutların mekânsal analizi yapılmıştır. Konutlar Kuzey Yunanistan konut tipolojisine göre incelenmiştir. Yapılan sınıflandırma sonucunda; Tek Birimli Konut Tipi, Çok

Birimli Konut Tipi ve Çok Birimli ve Hayatlı Konut Tipi olmak üzere üç tip konut bulunmuştur.

Kırsal yerleşmelerdeki geleneksel konutlar sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirildiğinde bu konutların sürdürülebilirlik ilkelerini taşıdıkları görülür. Konutların çevrede bulunan yenilenebilir doğal taş ve ahşap malzemelerle bulundukları topografya ile uyumlu olması konutların yerleşimin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Yerleşimin sürdürülebilirliğini sağlayan sadece kullanılan malzeme ve yapım yöntemi değil, konutların iklim ve topografyaya göre tasarlanması da etkilidir.

Epir bölgesindeki kırsal yerleşim dokusu içinde yer alan geleneksel konutlar plan ve cephe bağlamında incelendiğinde, belirlenen değerlendirme ölçütlerine göre yerel verilerin konut tasarımında etkili olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmada yer alan konut kullanıcıları çevre ve içinde yaşadıkları konut özelliklerine bağlı olarak eylemler geliştirmişlerdir.

Yapım tekniği olarak genellikle taş-kagir yığma sistem kullanılmıştır. İki katlı konutların genellikle zemin katı depolama üst katı ise yaşam katıdır. Çalışmada incelenen kırsal yerleşmelerdeki konutlar belirlenen Yunan kırsal konutlarına göre değerlendirildiğinde, 3 konut tipinden hepsine rastlanmaktadır. Tüm konut tiplerinden neredeyse aynı sayıda bulunmuştur.

Çalışmada yerel verilerin geleneksel yerleşimler ve konutlar üzerine etkisi incelenmiştir. Yerleşimlerin oluşumunda doğal ve kültürel verilerden oluşan yerel verilerin etkisi incelenmiştir. Tüm diğer geleneksel konut örneklerinde olduğu gibi geleneksel Epir'deki kırsal yerleşimlerde ki konutların organizasyonu, malzeme kullanımı

ve yapım teknikleri bulundukları yerin coğrafi, ilkinsel ve sosyal özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Konutlar araziye yerleşimde topografyaya uyumludur, kazı ve dolgu yapılmamıştır. Geleneksel konutlarda yönlendenmeden olabildiğince yararlanılmaya çalışılmış, planlama ve biçimlenmede iklimsel veriler dikkate alınmış, malzeme olarak ahşap, kerpiç ve taş kullanılmıştır. Geleneksel konutlarda kullanılan malzemeler doğal ve yenilenebilir kaynaklardan elde edilen malzemelerdir.

Sonuç olarak geleneksel kırsal mimari bulunduğu coğrafya ve yaşayan halkın tarihi, kültürü ve gelenekleri ile birlikte korunabildiğinde özgün değerini korur. Sadece Epir bölgesindeki kırsal yerleşmelerde değil, Yunanistan'ın pek çok kırsal yerleşmesinde yaşam koşullarını iyileştirmek, yapılaşmanın karakterini bozmamak, kullanılan malzemelerin sürekliliğini sağlamak bu yerleşmelerin mekansal kimliğinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için önemlidir.

KAYNAKLAR

- Alisandratos, N., Zarani, A., Zaharakis, G., Kokkini, N., Kiria-
koulou, E., Maxas, D., Papadopoulos, B., Pappas, A.,
Xourmouziadis, G. (2018). *Ekklioxori, Eθniko*
Metsoβio Poluteχneio | Σχολη Αρχιτεκτονων –
Μηχανικων Αρχιτεκτονικη Αναλυση Παραδοσιακων
Κτηριων Και Συνολων Προγραμμα Ψηφιοποιησης
Διατομεακου Μαθηματοσ 5ου Εξαμηνου
- Altinkaya, E., Tekin, Ç., Eren, Ö. (2011). Kırsal Yerleşim
Bölgelerinde Sürdürülebilirlik: Çanakkale Bölgesi Ay-
vacık İlçesi Adatepe ve Demirciköy, *Politeknik Dergisi*,
Cilt 14, Sayı 2, s 109-113, İstanbul
- Arakadaki, M. (2014). Διαχρονική Προσέγγιση στην
Ααρχιτεκτονική του Ελληνικού Χώρου Τυπολογία –
Συγκριτική Μορφολογία, *Αριστοτελειο Πανεπιστήμιο*
Θεσσαλονικης, Selanik
- Argiriou, A., Argiropoulou, E., Galetakis, İ., Goula, M., Empe-
oglou, N., Kalifommatos, P., Karavani, E., Kiriakidou,
B., Ksipolitou, İ., Xaralampous, N., (2018), *Ganadio,*
Eθniko Metsoβio Poluteχneio | Σχολη Αρχιτεκτονων –
Μηχανικων Αρχιτεκτονικη Αναλυση Παραδοσιακων
Κτηριων Και Συνολων Προγραμμα Ψηφιοποιησης
Διατομεακου Μαθηματοσ 5ου Εξαμηνου
- Çal, İ. (2012). Yerel Verilerin Geleneksel Mimari Üzerindeki
Etkilerinin Sürdürülebilirlik Bağlamında Karşılaştırmalı
Olarak İncelenmesi: Akseki-İbradı ve Piemonte-Val
D’ossola Örneği, *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen*
Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul
- Çam, N. (2009). *Yunanistan’daki Türk Eserleri*, Türk Tarih
Kurumu, Ankara
- Durbilmez, B. (2011). Batı Trakya Türk Halk Kültüründe Mi-
tolojik Sayılar, *Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri

- Ergöz Karahan, E., (2017), Geleneksel ve Günümüz Konutunda Sürdürülebilirlik ve Yaşam Alışkanlıkları: Osmaneli Örneği, *Megaron*, 2(3), s497-510, İstanbul
- Gezer, H. (2013). Geleneksel Safranbolu Evlerinin Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Sayı 23, s 13-31, İstanbul
- Göçmen, D. (2010). Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisi İçin Koruma Önerileri: Artvin İli - Balıklı Mahallesi – Zurbet Evi Örneği, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı*, İstanbul
- İmram B. (2013). Gümülcine (Komotini) Kentindeki Mübadele Konutları Üzerine Bir Araştırma, *Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Edirne
- İris, B., Georgiadou, M., Kiosi, M., Kogiorgou, İ., Kril, P., Mparmpakou, A., Panagiotidou, B., Raif, F., Xatzigianini, M. (2014). *Apidia, Εθνικο Μετσοβιο Πολυτεχνειο | Σχολη Αρχιτεκτονων – Μηχανικων Αρχιτεκτονικη Αναλυση Παραδοσιακων Κτηριων Και Συνολων Προγραμμα Ψηφιοποιησ Διατομεακου Μαθηματος 5ου Εξαμηνου*
- Katsimigas, K. (1984). *Αναζητώντας Την Αρχιτεκτονική Φυσιогνωμία Των Αγροτικων Οικισμών Του Νομού Ροδόπης / Rodopi Eyaletinin Kırsal Yerleşimlerinin Mimari Karakterini Aramak*, *Trakya Yıllığı* 5
- Kavas, K. (2011). Alanya-İncirkırı Geleneksel Kırsal Mimarisinde Doğa-Kültür İlişkisi, *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*
- Ksanthos, P. (2009). Παγονέρι Δράμας απόηχοι της ηπειρώτικης αρχιτεκτονικής στην ορεινή Ανατολική Μακεδονία

- Koheila, M, Papandreou, E., Pappa, B., Stoios, A. (1985). Agios Germanos, *Εθνικο Μετσοβιο Πολυτεχνειο | Σχολη Αρχιτεκτονων – Μηχανικων Αρχιτεκτονικη Αναλυση Παραδοσιακων Κτηριων Και Συνολων Προγραμμα Ψηφιοποιησης Διατομεακου Μαθηματος 5ου Εξαμηνου*
- Köse, A. (2005). Türkiye’de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Balıkesir
- Kiel M.. (2005). Ottoman Islamic Architectural Patrimony in South-Eastern Europe 1370-1912, *Études balkaniques*
- Kizis, G. (1990). *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική / Geleneksel Yunan Mimarisi*, Atina: Melissa, Trakya
- Krmers, J.(1995). Defining Sustainable Architecture, *Architronic: The Electronic Journal of Architecture*, Vol. 4, No. 3,
- Lantitsou, K., Stefanis, B. (2012). Elements Of Ecological Architecture İn Theologos: A Traditional Settlement On Thassos Island, Polytechnic Faculty, *Dimokritus University Of Thrace, WIT Transections on Ecology and Environment*, Vol 165, Greece
- Moustafa A. (2015). Gümülcine (Komotini) Konutları Cephe Özellikleri XIX. YY Sonu – XX. YY Başı, *Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Edirne
- Muşkara, Ü. (2017). Kırsal Ölçekte Geleneksel Konut Mimarisinin Korunması: Özgünlük, *Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, SEFAD*, Sayı 437-448
- Oktay, D., (2002), Sürdürülebilirlik Bağlamında Planlama ve Tasarım, *Mimarist Dergisi*, s.6, s.73
- Osmanoğlu, İ. (2018a). Architectural And Environmental Identity And Qualiy Satisfaction In The Public Housing

- Areas, Istanbul Halkalı Example. *The Most Recent Studies In Science And Art*, ed. H. Arapgirlioğlu; A. Atik; S. Hızıroğlu; R.L. Elliott; D. Atik, Vol.2, pp. 1560-1578, Gece Publishing, Ankara
- Osmanoğlu, İ. (2018b). The Relationship Between Architecture and The Socio-Cultural Structure and Social Perception With An Example Of İstanbul City, *The Most Recent Studies In Science And Art*, ed. H. Arapgirlioğlu; A. Atik; S. Hızıroğlu; R.L. Elliott; D. Atik, Vol.2, pp. 1579-1592, *Gece Publishing*, Ankara
- Osmanoğlu, İ. (2019a). The Environmental Assessment Methods In The Context Of Sustainable Construction. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, Vol:5, Issue:19, pp.805-819. <http://dx.doi.org/10.31576/smryj.279>
- Osmanoğlu, İ. (2019b). Sustainable Construction As A Strategy Of Real Estate Marketing: A Case Study In Istanbul. *Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences*, Vol:5, Issue:16, pp.522-537. <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.128>.
- Pashalidou, A. (2014). Περιβαλλοντική Απόκριση ενός Ελληνικού Παραδοσιακού Οικισμού Μελετη Περίπτωσης Καλλιθέα Δράμας, *Αρχιτέκτων Τοπίου Α.Τ.Ε.Ι. Καβάλας M.Sc. Ε.Α.Π. –Σχολή Θετικών Επιστημών & Τεχνολογίας -Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Πόλεων και Κτιρίων*, Drama
- Salih Y. (2002). Gümölcine (Komothnh) Sosyo-Ekonomik Özellikleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi*, Bitirme Tezi, İzmir
- Sev, A. (2009). *Sürdürülebilir Mimarlık*, Yem Yayını, İstanbul
- Taşcı B., Pekdoğan T., (2018). Kozbeyli Kırsal Yerleşiminde Geleneksel Konut Mimarisinin Ekolojik Sürdürülebilir-

lik Bağlamında İncelenmesi, *Türk Bilim Araştırma Vakfı*, Cilt: 11, Sayı: 1, Sayfa: 1-18, İzmir

Theodoraki, Tz. (2011). Αποσπάσματα από την Αρχιτεκτονική Στον Αγροτικό Χώρο, *Σύλλογος «Ελληνική Λαϊκή Τέχνη»*, Αθήνα

Türkmenoğlu Bayraktar, N. (2011). Sürdürülebilir Mimarlık Bağlamında Geleneksel Mimaride Ekolojik Yaklaşımlar, *Güney Mimarlık*, Sayı 6,

AMASYA'DA KÜLTÜR TURİZMİ ROTALARI: KÜLTÜREL PEYZAJ POTANSİYELİ BAĞLAMINDA AĞ ANALİZİNE DAYALI BİR DEĞERLENDİRME

Ömer K. ÖRÜCÜ¹ , E. Seda ARSLAN²

1 Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, omerorucu@sdu.edu.tr

2 Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

AMASYA'DA KÜLTÜR TURİZMİ ROTALARI: KÜLTÜREL PEYZAJ POTANSİYELİ BAĞLAMINDA AĞ ANALİZİNE DAYALI BİR DEĞERLENDİRME

Ömer K. ÖRÜCÜ¹, E. Seda ARSLAN²

1. GİRİŞ

Kültürel peyzajlar, yeryüzünün farklı bölgelerini temsil eden, çok sayıda ve çeşitli kültürel ve sosyal özelliği bünyesinde barındırarak insanoğlunun ortak kimliğini yansıtan alanlardır. Dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu barındıran kentler de sahip olduğu doğal ve kültürel miras değerleri ile bulundukları coğrafyanın kültürel peyzaj değerlerinin bir ifadesidir (McKercher ve Du Cros, 2002).

Hızla değişen fiziksel, sosyal ve ekonomik dinamikleri ile kentler, kültürel peyzaj değerlerinin kaybı ve değişiminin belirgin bir biçimde gözlendiği yaşam mekânlarıdır (Arslan, 2010). Kentlerin sahip olduğu kültürel miras ve kültürel peyzaj değerlerinin korunması ve gelecek nesillere aktarımı ancak koruma-kullanma dengesinin sağlandığı kentsel planlama çözümleri ile mümkün olabilir (Örücü, 2002). Kentsel kültürel peyzaj alanları için kültür turizmi planlaması bu bağlamda etkin çözüm sağlayabilecek bir seçenektir. Söz konusu kültür turizmi planlamasının kentin ulaşım sistemleri temel alınarak yapılması turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği için

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, omerorucu@sdu.edu.tr

² Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

oldukça önemlidir (Çöteli, 2012; Kiper, 2013). Öyle ki gerçekleştirilmesi düşünülen her bir turizm faaliyeti ulaşım hizmetlerinin kalitesi ve sürekliliği ile paralel olarak gelişmektedir.

Anadolu'nun sahip olduğu kültürel peyzaj değerleri, kültür turizmi açısından oldukça önemli bir potansiyele sahip olmakla birlikte bu potansiyel günümüze kadar kıyı turizminin öncelikli olarak gerçekleştirilmesi ve desteklenmesi sebebiyle değerlendirilememiştir. Son yıllarda alternatif turizm çeşitlerine ilginin artması ile Anadolu'da kültürel peyzaj alanlarının keşfedilerek kültür turizmi bağlamında ziyaret edilmesi gündeme gelmiştir.

Alternatif turizm, kıyıya sınırı olmayan bölge ve şehirlerde turizm faaliyetlerinin doğal ve kültürel kaynaklarla çeşitlendirilmesi bakımından büyük öneme sahiptir (Zengin vd. 2014).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tanımına göre alternatif turizm; “sosyal ve ekolojik uyuma, yerel ve yabancı girişimcilerin işbirliğine ve gelişmede yerli malzeme kullanılmasına öncelik verme amacıyla gerçekleştirilen bir turizm çeşididir” (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008).

Alternatif turizm türlerinden olan kültür turizmi son yıllarda kitle turizminin artan olumsuz etkileri ve turizmle ilgili geliştirilen stratejiler kapsamında gündeme gelmektedir.

Kültür kavramının kapsadığı niteliklerden dolayı, yerli ve yabancı çok sayıda turist, farklı toplumların kültürlerini tanımak amacıyla seyahat etmektedir. Turistlerin bu farklı kültürleri tanımak için yaptıkları seyahat ve konaklamalar “kültür turizmi” olarak adlandırılmaktadır (Arınç, 2002).

Sohn (1999)'a göre bir yörenin turizm için çekici gelen kültürel kaynaklarını resim, müzik, dans, endüstri, el sanatları, iş, tarım, eğitim, edebiyat, dil, bilim, yönetim, din, mutfak ve tarih oluşturmaktadır (Uslu ve Kiper, 2006).

Kıyı turizmi, yayla turizmi, termal turizm ve kırsal turizmde yapılan bütün etkinlikler bünyesinde kültürel unsurları barındırmaktadır. Bu turizm türlerine katılırken yapılan aktiviteler, sunulan yemek ve müzikler, görülen kıyafetler ya da yerel halkla kurulan ilişkiler, kültürlerarası etkilenmeler de kültür turizmi ile ilişkilidir (Emekli, 2005).

Kültür turizmi, geliştiği yerlerin tarihi ve kültürel mirasının korunması konusunda etkili olduğu gibi ekonomik açıdan da kazançlar sağlamaktadır. Kültür turizmi, sürdürülebilirlik ilke ve politikaları ile geliştirilirse, yerel, kültürel değerlerin küreselleşme karşısında yok olmasını engelleyici bir özelliğe sahip olmaktadır. Diğer bir ifade ile turizm, kültürel mirasın korunmasında bir araç haline getirilebilmektedir (Uygur ve Baykan, 2007).

Söz konusu kültürel miras değerlerinin ve kültürel peyzajın korunarak aktarılması ve aynı zamanda kültür turizmi faaliyetlerinin de etkin şekilde gerçekleştirilmesi için turizm faaliyetlerinin tümünde olduğu gibi ulaşım sistemlerine dayalı planlama yaklaşımlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu sayede mevcut turizm kaynaklarının etkin kullanımı söz konusu olabilir. Coğrafi bilgi sistemlerine dayalı ağ analizi yöntemi ulaşım ağına bağlı olarak analiz yapmaya olanak tanıyan bir yöntem olarak turizm planlamaları için etkin bir araç olabilir.

Bu çalışmanın amacı, Anadolu'nun sahip olduğu doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin kültür turizmi aracılığı ile tanıtılması ve korunması için ulaşım ağlarına bağlı olarak kültür turizmi rotalarının Amasya ili örneğinde belirlenmesidir. Nitekim Emekli (2005) çalışmasında doğal çevrenin farklılığının kültüre yansiyarak, bu kültürün hem doğal çevreyi hem de toplumu etkilediğini belirtmektedir. Buna göre farklı coğrafi özelliklere sahip Amasya ilinin kültür turizmi açısından sunduğu olanakların doğal çevre ile de ilişkilendirilmesi gerektiği açıktır. Coğrafi özellikler ayrıca ulaşım ağını da şekillendiren etkenler arasında yer almaktadır.

Türkiye'deki mevcut literatür incelendiğinde turizm konulu çalışmalarda rota ya da yol güzergahı belirleme konulu çalışmaların farklı turizm türleri açısından oldukça sınırlı olduğu görülmüştür (Arslan, 2019; Çavuşoğlu ve Çavuşoğlu, 2018; Çuhadar, Aydoğan, ve Bahar, 2013; Kiper ve Arslan, 2007).

Bu bağlamda ağ analizi yönteminin mevcut ulaşım analizi ile kültürel değerleri ilişkilendirmesi bağlamında hem turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği hem de korumak-kullanma dengesine dayanan bir planlama yaklaşımı için etkin bir yöntem olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın şehzadeler şehri olarak da bilinen Amasya ilinin hem doğal hem de kültürel değerlerini ortaya koyması, ayrıca bu değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılmasına olanak tanıyan bir planlama yaklaşımını içermesi bakımından özgün olduğu düşünülmektedir. Ayrıca kültür turizmi rotalarının belirlenmesi amacıyla çalışma kapsamında kullanılan bu yöntem ile alternatif turizm türlerinin tümü için ayrı rotalar belirlemek mümkün olabilir. Bu da turizm potansiyeli tespiti için

yapılan çalışmaların bir adım daha ileriye taşınması ve mekana dayalı sosyal değerlendirmelerin sayısal bir temele oturtulması için olanak tanımaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Çalışma Alanı

Çalışma alanı olarak seçilen Amasya ili orta Karadeniz bölgesinde yer almaktadır (Şekil 2.1). Nüfusu 2018 yılına göre 337.508 kişidir.

Amasya Doğudan Tokat, güneyden Tokat ve Yozgat, Batıdan Çorum, kuzeyden ise Samsun illeri ile çevrilidir. Yüz ölçümü 5.701 km² büyüklüğe sahip olan Amasya ilinin deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1.150 m Amasya ilinin ise 412 m'dir. 34° 57' 06" - 36° 31' 53" Doğu Boyamları ile 41° 04' 54" - 40° 16' 16" Kuzey Enlemleri arasında olan Amasya Ankara'ya 336 km, İstanbul'a 671 km uzaklıktadır. Komşu illere olan uzaklıkları ise Çorum'a 92 km, Samsun'a 131 km, Tokat'a 114 km, Yozgat'a ise 196 km dir. 6 ilçesi olan Amasya il merkezinin bu ilçelere olan uzaklıkları ise; Göynücek 46 km, Gümüşhacıköy 68 km, Hamamözü 90 km, Merzifon 46 km, Suluova 27 km ve Taşova 48 km dir (Anonim, 2019).

Çalışmanın ana materyalini Amasya ilinin kültürel peyzaj değerleri ve kültür turizmi için kaynak oluşturan diğer değerleri oluşturmaktadır.

Şekil 2.1 Çalışma Alanının Konumu

2.2 Çalışma Alanının Kültür Turizmi Kaynakları

Çalışma alanın sahip olduğu kültürel değerler ve kültür turizmi için kaynak değeri taşıyan doğal alanları ile güçlü bir potansiyel sunmaktadır (Çizelge 2.1).

Amasya, 7.500 yıllık bilinen tarihi ile Anadolu'nun en eski yerleşim yerleri arasındadır. 7.500 yıl boyunca çok sayıda topluluk, devlet ve medeniyete ev sahipliği yapan Amasya'da Hititler, Kimmer, Pontuslar, Frigler, Medler, İskitler, Persler, Bizanslılar, Romalılar yaşamış ve son olarak da Türkler hüküm sürmektedir (Amasya Valiliği 2007; Zengin vd. 2014).

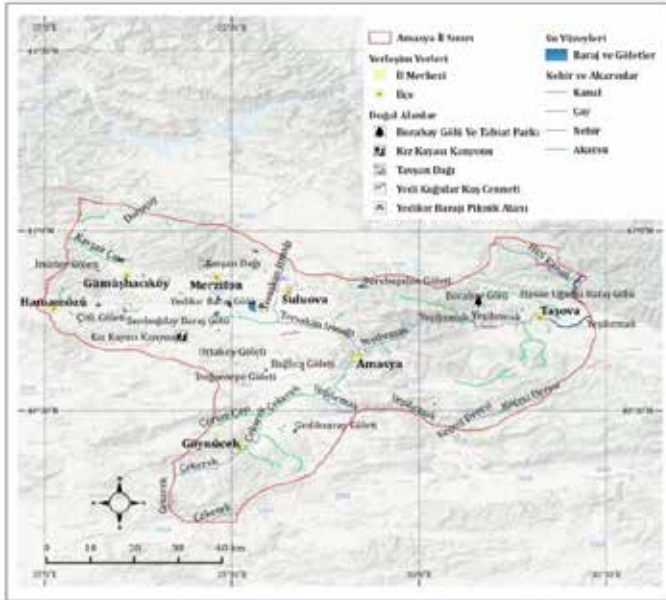
Ayrıca söz konusu doğal ve kültürel değerler ve çalışma kapsamında kullanılan ve Amasya ilinin mevcut ulaşım ağına ilişkin bilgiler de mekânsal olarak Şekil 2.2 ve şekil 2.3 ve şekil 2.4'de gösterilmiş ve konumsal olarak ifade edilmiştir.

Çizelge 2.1 Çalışma alanının doğal ve kültürel değerleri

Kültürel Alanlar	
Camiler	Gökmedrese Camii
	Gümüşlü Camii
	Bayezid Paşa Camii
	Yörgüç Paşa Camii
	Sofular Abdullah Paşa Camii
	Azeriler Camii
	Fethiye Camii
	Burmali Minare Camii
	Bozacı Camii
	Dobak Camii
	Dönertaş Camii
Türbeler	Halifet Gazi Türbesi
	Toruntay Türbesi
Medreseler/Külliye Darüşşifa/Bedesten	Haliliye Medresesi
	Büyük Ağa Medresesi
	Amasya İkinci Beyazıt Külliyesi
	Amasya Bedesteni
	Ezine Pazar Hanı
	Darüşşifa
Müzeler	Şehzadeler Müzesi
	Minyatür Amasya Müzesi
	Amasya Arkeoloji Müzesi
	Saraydüzü Kışla Binası Milli Mücadele Müzesi
	Hazranlar Konağı (Etnoğrafya Müzesi)
	Alpaslan Müzesi
	Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp Ve Tarih Müzesi
Kaleler	Amasya Kalesi
Kaya Mezarları	Kral Kaya Mezarları
Termal ve Hamam- lar	Yeni Hamam
	Paşa Hamamı
	Terziköy Kaplıca
	Gözlek Termal
	Hamamözü Termal
Kültür evi ve Konaklar	Amasya Belediyesi Kültür Evleri
	Ziyabey Konağı
	Ayşe Hanım Konağı
	Çifte Konak
	Melekli Konak
Oteller	Tarihi Merzifon Taşhan (otel)
	Amasya Teşup Konak Butik Otel
	Beyoğlu Otel/ Restaurant
	Büyük Amasya Oteli

	Lalehan Otel
	Saray Otel
	Hamamözü Termal Otel
Doğal Alanlar	
	Yeşilırmak Nehri
	Borabay Gölü Ve Tabiat Parkı
	Yedi Kuğular Kuş Cenneti
	Yedikır Barajı Ve Piknik Alanı
	Ezine Pazar Bedesten
	Derinöz Barajı
	Yediki Barajı
	Tersakan Çayı
	Destek Çayı
	Kavşak Çayı
	Ferhat Su Kanalı
	Kız Kayaşı Kanyonu
	Ziyaret Göleti
	Boraboy Gölü

Çizelge 2.1 Çalışma alanının doğal ve kültürel değerleri (devamı)

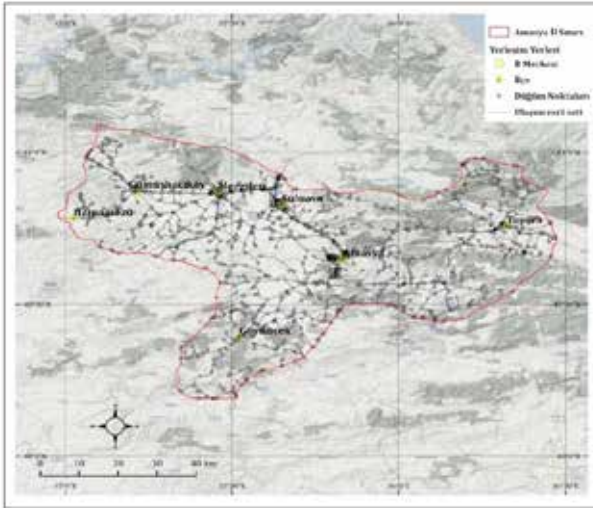

Şekil 2.2 Çalışma alanının doğal değerleri

Çalışma kapsamında yöntemin uygulanması amacıyla kullanılan diğer materyaller ise çalışma konusu ve alanı ile ilgili literatür ait çalışmalardır. Ağ analizi yöntemi ile alana ait verilerin bilgisayar ortamına aktarılmasında coğrafi bilgi sistemlerine dayalı Arcmap 10.6 programından yararlanılmıştır.

2.2 Yöntem

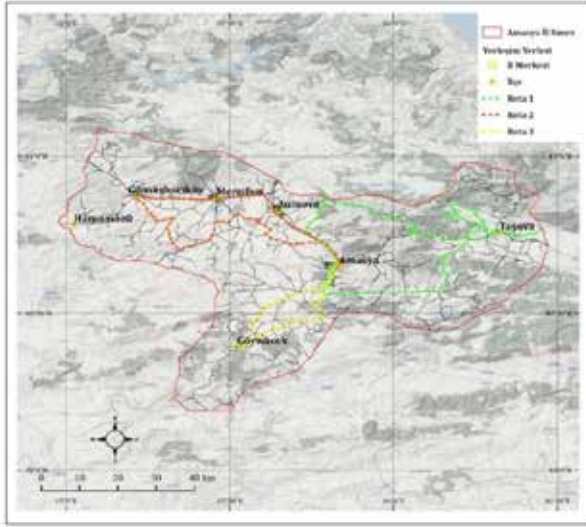
Çalışmada yöntem olarak ağ analizi uygulanmıştır. ArcGIS Network Analyst uzantısı belirli bir veri kümesi kullanılarak analiz yapmaya olanak tanıyan bir araçtır. Söz konusu araç kullanılarak mevcut yol sistemi üzerinden akıllı bir model oluşturulmuştur. Bu sistem yolların konumları ve özelliklerini göstermenin yanı sıra, yolların fiziksel özellikleri ve varsa yollar üzerindeki kısıtlamalar hakkında da bilgi vermektedir Bu çalışmada ArcMap 10.6 programı kullanılarak ağ analizi için veri seti oluşturulmuştur (Şekil 2.5).

Şekil 2.5 Çalışma alanına ait ulaşım veri seti ve düğüm noktaları

BULGULAR

Coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak Amasya ili örneğinde kültür turizmi rotalarının belirlendiği bu çalışmada alternatif olarak 3 rota belirlenmiştir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Kültür turizmi rotaları

Yeşil rota olarak belirlenen (Rota 1) toplam 261 km uzunluğundadır. Daha çok doğal alanlardan geçen bu rota Amasya kent merkezinden başlayarak Amasya Suluova yolu boyunca devam etmektedir. 15. Km ‘de Akören yol ayrımından kuzeye doğru 51 km gidilerek Derinöz baraj gölüne ulaşılır. Karakese, Aktaş, Ilıca köyleri boyunca yaklaşık 55 km doğu yönünde ilerlenir ve Çambükü yol ayrımından kuzeye doğru 43 km gidilerek Borabay Gölü ve Tabiat Parkı’na ulaşılır. Daha Sonra destek çayı boyunca doğu yönünde 30 km sonra Alparslan Müzesi ve 12 km sonra da Taşova ilçesi ziyaret edilerek Ezinepazar

(22 km) yolu üzerinden başlangıç noktası olan Amasya kent merkezine ulaşılır (12 km).

Turuncu rota olarak belirlenen (Rota 2) Amasya kent merkezinden başlar ve toplam 174 km uzunluğundadır. Amasya-Suluova karayolunun 11. Km sinde Boğazköy yol ayrımından Saygılı ve Deveci köyleri boyunca batıya doğru 28 km gidilerek Yedi kuğular kuş Cenneti ve Pikk Alanına ulaşılır. Sonrasında güneye doğru Kamışlı ve Çaybaşı köylerinden geçilerek (19km) önemli doğal kaynaklardan bir diğeri olan Kızkayası Kanyonuna varılır. Buradan Kuzeybatı yönünde ilerleyerek 45. Km de Haliye Medresesi ve Gümüşhacıköy ilçesine ulaşılır. İlçe turunun ardından doğu yönünde 20. Km de Merzifon ilçesine ulaşılır. Merzifon ilçesi kültürel değerler açısından Amasya kentinden sonraki en zengin ilçedir. Merzifon Amasya karayolu üzerinden Amasya kent merkezine ulaşım ile Rota 2 tamamlanır (50 km).

Sarı rota (Rota 3) ise Amasya'nın güney ilçesi olan Göynücek ve çevresini kapsar. Toplam 100 km uzunluğundadır Gözlek ve Terziköy kaplıcaları bu rotada ziyaret edilebilir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Amasya ili örneğinde alternatif turizm rotalarının belirlendiği bu çalışmada coğrafi bilgi sistemlerinden yararlanılarak ArcMap 10.6 programı ile ağ analizi yöntemi uygulanmıştır. Mevcut ulaşım ağları dikkate alınarak yapılan bu çalışmada uygulanan yöntemin turizm planlamasının sürdürülebilir olması bağlamında dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

Başlangıç ve bitiş noktaları Amasya kent merkezi olarak seçilen bu çalışma örnek alınarak, farklı başlangıç ve bitiş noktaları seçilip farklı rotalar oluşturulması mümkün olabilir.

Bu çalışma Türkiye Turizm Stratejisi 2023’ de belirlenen turizmin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi stratejisini de desteklemesi bağlamında değerlidir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların bu kapsamda yapılacak olan çalışmalar için yol gösterici nitelikte olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim. (2019). Amasya Valiliği. Retrieved from <http://www.amasya.gov.tr/cografi-konum>
- Arınç, K. (2002). Rekreasyonel açıdan değerlendirilmesi gereken bir yöre; Gürpınar Çağlayanı ve çevresi (Şuhul vadisi/Darende). *Türk Coğrafya Dergisi*, 0(39), 1-21.
- Arslan, E. S. (2010). *Kültürel peyzaj kavramı kapsamında bir değerlendirme: Ulus-TBMM tarihi aksı (Ankara)*. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Arslan, E. S. (2019). Burdur'da Doğa Turizmi ile ilişkili Alternatif Rotaların Belirlenmesi. *International Journal of Geography Geography Education*(40), 332-346.
- Çavuşoğlu, M., ve Çavuşoğlu, O. (2018). Gastronomi Turizmi ve Gökçeada Lezzet Rotası. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek1), 347-359.
- Çöteli, M. G. (2012). Kültürel peyzajın korunması ve sürdürülebilir kentsel gelişmenin yaratılması yönünde bir politika önerisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32), 35-74.
- Çuhadar, M., Aydoğan, T., ve Bahar, H. (2013). Web-@ncient: Ege Bölgesi Antik Kentleri İçin Coğrafi Bilgi Sistemi Destekli Turist Rota Planlayıcısı Tasarımı. *Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İslatme Fakültesi Dergisi*, 5(1).
- Emekli, G. (2005). Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 99-107.
- Hacıoğlu, N., ve Avcıkurt, C. (2008). *Turistik Ürün, Turistik Ürün Çeşitlendirmesi ve Alternatif Turizm*. Ankara: Nobel Yayın.

- Kiper, T. (2013). Kentsel ve kırsal alanların planlanmasında kimliğin rolü. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6(2), 73-77.
- Kiper, T., ve Arslan, M. (2007). Safranbolu-Yörökköyü Tarımsal Turizm Potansiyelinin Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Forestry*, 2, 145-158.
- McKercher, B., ve Du Cros, H. (2002). *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*: Routledge.
- Örücü, Ö. K. (2002). *Eğirdir yöresindeki mevcut peyzaj değerlerinin turizm açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Uslu, A., ve Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 305-314.
- Uygur, S. M., ve Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Zengin, B., Öztürk, E., ve Salha, H. (2014). Amasya İlının Alternatif Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2014(2), 1-22.

PEYZAJIN YAPISININ (PEYZAJ KARAKTER TİPLERİNİN) TANIMLANMASI VE HARİTALANMASI: BARTIN İLİ AMASRA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Ömer Lütfü ÇORBACI¹, Yasin DÖNMEZ²

1 Doç.Dr.,Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Rize/Türkiye, omerlutfu-corbaci@hotmail.com

2 Doç.Dr., 2Karabük Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı bölümü, Karabük/Türkiye

PEYZAJIN YAPISININ (PEYZAJ KARAKTER TİPLERİNİN) TANIMLANMASI VE HARİTALANMASI: BARTIN İLİ AMASRA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Ömer Lütfü ÇORBACI¹, Yasin DÖNMEZ²

GİRİŞ

Dünya üzerinde bulunan her canlı ve cansız birey özellikleri açısından belirli karakterlere sahiptirler. Bu karakteristik özellikler kendilerine benzer veya benzer olmayan varlıklardan ayırt edilmesini sağlar. Bu açıdan bakıldığında peyzajlarında kendine özgün bir karakteri bulunmaktadır. Peyzajları meydana getiren doğal ve kültürel bileşenler ülkeye, bölgeye ve yöreye göre değişiklik göstermektedir. Bundan dolayı son zamanlarda peyzajların karakterlerinin tespiti edilebilmesi yaygınlaşmış ve alansal özellikleri ortaya çıkarması açısından önemli bir konu haline gelmiştir.

Peyzajların tanımlanması ve sınıflandırılması; peyzaj planlama ve yönetim politikalarının üretilmesinde, peyzajların korunması ve geliştirilmesi için korumayı teşvik edici stratejilerin belirlenmesinde ve peyzajın oluşturduğu bütündeki görsel etkiyi ortaya koyabilecek peyzaj planlamasının yapılmasında oldukça önemlidir. İklim, topoğrafya, bitki örtüsü, toprak, hidrolojik, jeolojik ve jeomorfolojik yapı, yerleşim alanları ve dokusu peyzajı oluşturan elemanlardır (Forman 1995).

¹ Doç.Dr.,Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Rize/Türkiye, omerlutfu-corbaci@hotmail.com

² Doç.Dr., 2Karabük Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı bölümü, Karabük/Türkiye

Planlama ve tasarım disiplinlerinin peyzaj karakterine yaklaşımları farklıdır. Peyzaj karakterini belirleyen etmenler planlama başlığı altında daha çok sayısallaştırma, haritalama vb. ile irdelenmektedir (Özgür, 2011).

Peyzaj sınıflandırması fiziksel ve kültürel çevrenin farklılıklarını ortaya koymaktadır (Chuman and Romportl 2010). Peyzajın tanımlanması, aynı zamanda yerel ve bölgesel peyzajı çevresindeki alanlardan ayıran ve onu farklı kılan özelliklerinin belirlenmesi ve açıklanması sürecidir (James and Gittins 2007). her bir peyzajın sahip olduğu farklı ya da benzer değerlerin ortaya konulmasını “Peyzaj Karakteri” olarak tanımlamıştır (Swanwick 2006). Peyzaj karakteri farklı ve tanımlanabilir peyzaj elemanlarının oluşturduğu bir desenin belirli bir peyzaj tipi içinde sürekli olarak bulunmasıdır (Swanwick 2004).

Peyzaj Karakteri, peyzajın bütüncül doğasının bir ifadesidir (Antrop 2003; Jessel 2006). Peyzaj Karakteri bir peyzajı diğer bir peyzajdan farklı kılan, iyi ya da kötü olduğu yargısına ulaştıran farklı ya da benzer özelliklerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan 2014). APS’ye göre peyzajı tanımlayabilmenin bir yolu da, peyzajın farklı ayırt edici özelliklerinin ortaya çıkartılması amacıyla yapılan tanımlama, haritalama ve analiz etme süreci olarak ifade edilen “Peyzaj Karakter Değerlendirmesi” (PKD)’dir (Swanwick 2002; Atik 2009).

Peyzaj karakteri farklı ve tanımlanabilir peyzaj elemanlarının oluşturduğu bir desenin belirli bir peyzaj tipi içinde sürekli olarak bulunmasıdır (Swanwick 2004). Peyzaj tiplerinin belirlenmesinde peyzaj bileşenleri belirli bir hiyerarşide karşılaştırılarak benzer özelliklere sahip homojen desenler belirli bir isim altında sınıflandırılır. Doğal ve kültürel peyzaj bileşenleri bir arada peyzaj

desenini ve peyzaj karakterini belirlerler(Şahin vd. 2014). Peyzaj sınıflandırılırken öncelikli olarak peyzaj karakter tipi ve peyzaj karakter alanı belirlenmelidir (Julie Martin Associates et al. 2007). Doğal ve kültürel peyzaj bileşenleri bir arada peyzaj desenini ve peyzaj karakterini belirlerler(Şahin vd. 2012).

Peyzaj karakter değerlendirmesi bir peyzajın nasıl oluştuğunu, geliştiğini ve gelecekte nelerle karşılaşabileceğini anlama ve karar verme sürecidir (Swanwick 2006).McHarg (1969), geliştirdiği ekosistem analizi yönteminde peyzaj bileşenlerinin, neden-sonuç ilkesinde belirli bir sırada analiz edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Şahin vd. 2014).

Mekânsal deseni belirleyen temel ekosistem bileşenlerinin seçiminde, genel olarak ölçek-temelli hiyerarşi dikate alınmaktadır. Örneğin küresel ölçekte temel desen, iklim ve jeoloji parametreleriyle belirlenmektedir. Bu bileşenler fizyografik yapı ile birlikte toprak özelliklerinin belirleyicisidir. Bu dört parametrenin etkileşimi, bitki örtüsünün karakteristiklerinde önemli etkindir. Bu sıralamada geri-beslenimler de söz konusudur. Örneğin bitki örtüsü toprak özelliklerini etkilerken, iklim bileşeninin de belirleyicisi olabilir. Avrupa ölçeğinde, iklim ve jeomorfoloji ekolojik desenin temel belirleyicileri olarak ele alınırken, bunları jeoloji ve toprak izlemektedir (Mücher et al., 2003; Şahin vd. 2014).

Peyzaj Karakter Analizi ise, farklı, ayırt edici özelliği olan alanların, peyzajların tanımlanması, sınıflandırılması ve haritalanmasına peyzaj karakter analizi denilir (Atik ve Ortaçesme 2010).Peyzaj Karakter Analizi, peyzaj planlaması için gerekli bilgilerin elde edilmesinde ve mekansal çerçevenin oluşturulmasında uygun bir araçtır.

Bu nedenle Peyzaj Karakter Analizi yerel, bölgesel ve ulusal ölçeklerde yapılmaktadır. Ayrıca peyzaj karakter analizi yanlış arazi kullanımları sonucu ortaya çıkan sorunların çözülmesinde ve peyzaj değeri yüksek alanların geliştirilmesinde yardımcı olabilir (Kim and Pauleit 2007).

Dolayısıyla Peyzaj Karakter Analizi ile peyzaj içindeki doğal ve insan eliyle oluşturulmuş öğelerin uyumu, tarihi ve estetik olarak taşıdığı değerler ile geleneksel arazi kullanım biçimlerinin o bölgeyi veya yöreyi temsil etme durumu sorgulanmaktadır (Brown and Brabayn 2012).

PKAD Yöntemi, kapsamlı bir şekilde yapılacak peyzaj envanteri çalışmalarına bağlı olacak Peyzaj Karakter Analizi (PKA) ve buna bağlı belirlenecek genel peyzaj vizyonu kapsamında gerçekleştirilecek Peyzaj Karakter Değerlendirmesi (PKD) bölümlerinden meydana gelmektedir. PKAD'ın verimli bir sonuç alması bu bölümlerin hassasiyetle uygulanması kadar planlaması doğru yapılmış ve tekrarlı peyzaj sürveyi ile katılımcı yaklaşıma bağlıdır (Şahin vd. 2013).

Kentsel alanların peyzaj karakterlerinin belirlenmesinde kentin doğal, kültürel ve sosyal değerlerinin farklılığı, miktarı, dağılımı, yeterliliği, fonksiyonel ve estetik değeri gibi özellikler dikkate alınmaktadır. Mevcut yapının ortaya konması, durum analizlerinin yapılması ve haritalama çalışmaları ile bunlara yönelik öneriler getirilmesi kentsel karakter analizinin temelini oluşturmaktadır. Çalışmada amaç, insan etkisi ile sürekli değişim gösteren kentsel alanların karakter analizi yapılarak korumaya ve kullanma dengesini ön planda tutan sürdürülebi-

lir kalkınma modeline ait kararların alınmasına katkı sağlamaktır.

Bu çalışma “Doğal ve Kültürel Değerleri ile Amasra’nın Peyzaj Planlaması” adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir. Bu çalışmada, Bartın ilinin Amasra ilçesinin Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirilmesi’nin yapılabilmesi için planlama sürecinin Peyzaj Envanter ve Analizi aşamasının ilki olan Peyzaj Yapı Analizi çalışması gerçekleştirilmiştir.

Materyal ve Yöntem

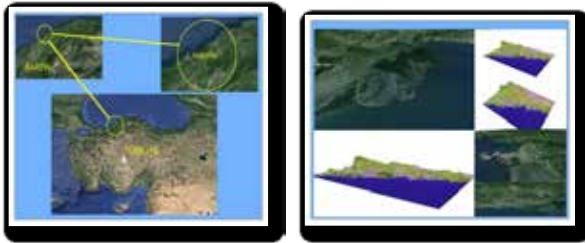
Materyal

Amasra ilçesi ve yakın çevresini kapsayan araştırma alanının sınırları belirlenirken doğal veriler göz önüne alınmakla birlikte idari sınırlar dikkate alınmıştır. Araştırma alanının ilçe ölçeğinde yapılan bir planlama çalışması olması idari sınırları göz önünde bulundurmayı kaçınılmaz hale getirmiştir. İdari sınırlar merkez ilçe ve ona bağlı 30 köy yerleşiminden oluşmaktadır. Amasra ilçesi, Karadeniz Bölgesi, Batı Karadeniz Bölümü’nde bulunan Bartın iline bağlıdır. Sınırları: doğusunda, Kurucaşile; batısında Bartın; kuzeyinde Karadeniz; güneyi Bartın iline ait Arıt bucağı ile çevrilidir (Şekil 1).

Materyal olarak aşağıdaki kaynak, harita ve raporlardan yararlanılmıştır;

- 1/25.000 ölçekli E28b4, E28b3, E29a4, E28c1, E28c2, E29d1 ölçekli araştırma alanına ilişkin topografik harita (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Harita Genel Komutanlığı),

- 1/25.000 ve 1/50.000 ölçekli araştırma alanına ilişkin jeoloji haritası (Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi),
- 1/25.000 ve 1/50.000 ölçekli araştırma alanına ilişkin toprak yapısı, erozyon durumu, arazi yetenek sınıflarını içeren toprak haritası (Mülga T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü),
- Araştırma alanına ilişkin 1/1000 ve 1/5000 Ölçekli İmar Planı ve Raporu (İller Bankası),
- Araştırma alanına ilişkin 1/1000 ve 1/5000 Ölçekli İmar Planı ve Raporu (İller Bankası),
- Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğünden, araştırma alanına ilişkin yüzey suları ve yeraltı suyu varlığına ait veriler,
- CORINE arazi kullanımı/örtüsü sınıflandırması,
- Landsat uydu görüntüleri.
- Görsel peyzaj arazi çalışması formu
- Estetik-algısal değerlendirme arazi çalışma formu
- Arazi çalışması sırasındaki gözlem ve fotoğraflar.

Şekil 1 Araştırma alanının Türkiye içerisindeki konumu (sol) ve üç boyutlu arazi görüntüleri (sağ)

Yöntem

Peyzaj planlama süreci, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS)'nin de vurguladığı peyzajların tanımlanması (envanter ve analiz) ve değerlendirilmesi olmak üzere iki temel aşamadan oluşmaktadır. Peyzaj Envanter ve Analizi sürecinde kendi içerisinde; Yapı, Fonksiyon ve Değişim olmak üzere üç aşamadan oluşurken, Peyzaj Değerlendirme sürecinde kendi içerisinde; Peyzaj Vizyonu, Peyzaj (Koruma-Gelişim ve Yönetim) Stratejileri, Peyzaj Planı ve Peyzaj Yönetimi olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır (Forman and Godron 1986; Şahin vd. 2013; Şahin vd. 2014). Peyzaj analizine yol gösteren yapı-işlev-değişim analizi PKA sürecinin ana karakterini oluşturmaktadır. Bu çalışmada Peyzaj Envanter ve Analizi aşamasının ilki olan Peyzaj Yapı Analizi çalışması gerçekleştirilmiş alanın Peyzaj Envanteri çıkartılıp, Peyzaj Karakter Tipleri ve Peyzaj Karakter Alanları tespit edilmiştir. Bu kapsamda; mevcut peyzajın tanımlanması, envanterinin çıkartılması, işleyişinin ortaya konması ve nitelik haritalarının oluşturulması gerçekleştirilmiştir. Yöntem iki aşamadan oluşmaktadır.

1. Peyzajın Envanteri: Peyzaj envanteri, doğal, kültürel ve sosyal verilerin her birinin peyzajın bütünlüğünü oluşturduğunu ifade etmektedir. Peyzaj envanteri, peyzajın karakterine katkı sağlayan öğeleri ve aralarındaki etkileşimi tanımlamaya fırsat verecek biçimde peyzaja gerçekçi veri oluşturacaktır. Diğer taraftan peyzaj envanter çalışmalarında, peyzajın insanlar üzerinde oluşturduğu mekan duygusunun doğru şekilde algılanabilmesi için estetik ve algısal veriler de dikkate alınması gerekmektedir.

Peyzaj envanteri peyzaj sörveyi ile elde edilecek verileri içermelidir. Sörvey çalışma istasyonları; yapısal, fonksiyonel ve değişime yönelik peyzaj analizi ve değerlendirmesi çalışmalarına dayalı olarak belirlenmelidir. Peyzaj karakter analizleri ve değerlendirmeleri ile peyzaj sörveyi çalışmaları arasında veri güncellemesi /doğrulanmasına olanak sağlayacak geri beslenimler yapılmalıdır(Şahin vd. 2014).

Peyzaj envanteri süreci, araştırma alanının belirlenmesi, faktör ve alt faktörlerin seçilmesi, çevre özelliklerinin ve turizm kaynaklarının analizi ve değerlendirilmesi süreçlerinden meydana gelmektedir. Bu kapsamda, kaynak değerleri iki süreçte değerlendirilmiştir.

- Kültürel özellikler (yerleşim alanları ve idari yapısı, nüfusu, eğitim durumu, sağlık tesisleri, ulaşım durumu, ekonomik durumu, koruma alanları ve çevresel özellikleri)
- Doğal Özellikler (topoğrafik yapı, eğim grupları, bakı özellikleri, jeolojik yapı, toprak yapısı, arazi kullanım yetenek sınıfları, erozyon dereceleri, jeomorfolojik yapı, hidrolojik yapı, geçirimsizlik durumu, kıyı oluşumları, flora ve fauna)

Topoğrafik yapı, eğim grupları, bakı özellikleri, jeolojik yapı, toprak yapısı, arazi kullanım yetenek sınıfları, erozyon dereceleri, jeomorfolojik yapı, hidrolojik yapı ve geçirimsizlik durumu haritaları taranarak, ArcGIS 10 programı Georeferencing, Rectification komutu yardımı ile, geometrik düzeltme işlemi gerçekleştirilmiştir. Yeniden örnekleme yapılan görüntüler birleştirilerek, hassas bir şekilde sayısallaştırılmış ve CBS ortamına aktarılmıştır.

Her bir doğal ve kültürel kaynaktan elde edilen veriler peyzaj kapsamında yorumlanmış ve değerlendirilmiş böylece peyzaj envanterine ilişkin haritalar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu haritalar, çalışma alanında gerçekleştirilen çalışmalar, yerel halk, üreticiler ve yöneticiler ile yapılan sözlü görüşmelerin yardımı ile daha sonra yeniden güncelleştirilmiştir.

2. Peyzajın Yapı Analizi: Algılanabilir peyzajı belirlemek için kullanılacak olan Peyzaj Karakter Tiplerinin ve Peyzaj Karakter Alanlarının tespit edildiği aşamadır.

Peyzaj Karakteri, bir peyzajı diğer peyzajdan farklı kılan ögeler ve/veya bu ögelerin oluşturduğu deseni ifade etmektedir. Vejetasyon, toprak yapısı, hidroloji, arazi formu, jeolojik yapı, yaban hayatı, iklim, alan kullanımı, kültürel ve sosyal değerler ve estetik değerler vb. peyzaja ilişkin yapısal ögelerin farklı mekânsal kombinasyonlarını yansıtmaktadır.

Peyzaj veri katmanları tespit edildikten sonra her katmana ait özelliklere yeniden sınıflandırılabilir. Bunu yapmanın amacı, çok sayıda farklı özelliğin çakıştırılmasıyla ortaya çıkacak farklı peyzaj tipi sayısını ölçeğe uygun olarak değiştirmektir. Yeniden sınıflandırılmış özelliklerin kodlaması yapıldıktan sonra çakıştırılmalarıyla alanların peyzaj tipleri ortaya çıkar ve uygun tip kodlamaları yapılır.

Peyzajın yapı analizi, birbiri ile hiyerarşik olarak ilişkili olan; Peyzaj Birimleri Analizi (PB), Peyzaj Karakter Tipleri Analizi (PKT) ve Peyzaj Karakter Alanları Analizi (PKA) üç çalışmayı içermektedir.

PB, PKT ve PKA'nın hiyerarşik yapısı, peyzaj özelliklerine ilişkin ulusal ve bölgesel politikalar (Düzey 1), alt-bölge ve yerel ölçeklerdeki strateji geliştirme ile planlama eylemleri (Düzey 2) ve daha alt ölçeklerdeki (Düzey 3) uygulama ve yönetim çalışmaları şeklinde gerçekleşmektedir. Araştırma alanı ilçe sınırı ölçeğinde olduğundan ve verilerin niteliğinden dolayı bu çalışma kapsamında Düzey 2 aşaması uygulanmıştır.

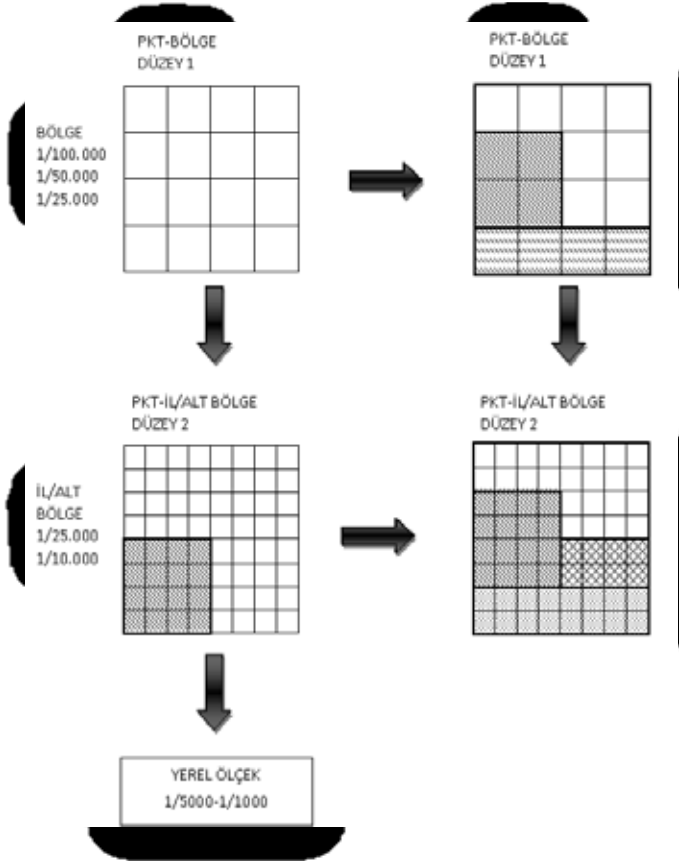
PB belirli peyzaj öğelerinin/veri katmanlarının çakıştırılması ile belirlenen farklı ve nispeten homojen en küçük alanlardır. Bu ayırt edilebilen en küçük alanlar, aynı kullanım uygunluğunu, aynı dayanma gücünü, aynı gelişim olanak ve bakım gereksinimini gösteren diğer bir deyişle doğal potansiyelin güvenliği ve dayanıklılığı açısından benzer önlemlere gereksinim duyulan birimleridir (Koç ve Şahin 1999, Şahin vd. 2013).

PB'nin oluşturulması için çakıştırılacak peyzaj bileşenlerine ait özellikler/tipolojiler, karakter tipi tanımlamada akılda kalıcı ve farklılık yaratan temel unsurları vurgulayabilmek açısından tekrar gruplandırılırlar. Bu gruplandırmada ölçeğe bağlı veri ayrıntısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, jeolojik yapıya ilişkin 1/25.000 ölçekli ulusal veri tabanında kayaç yapısına ilişkin tipolojiler ayrıntılı olarak hazırlanmışken, bunların sadece metamorfik, sedimenter ve volkanik kayaçlar biçiminde yeniden sınıflandırılması peyzaj karakter tipleri ve alanlarını tanımlamada yeterli olabilir (Şahin vd. 2013).

PB analizinden sonra PKT analizi gerçekleştirilmiştir. Bir önceki aşamada gerçekleştirilmiş veri gruplamaları daha sonraki aşamalarda da kullanılmıştır. PKT ile farklı ve nispeten homojen karakterdeki alanlar tanımlanmakta-

dır. Tipler, PB veri katmanlarına ait tipolojilerin, peyzajdaki farklılaşmaları ortaya koyabilecek şekilde yeniden gruplandırılmasıyla elde edilir. Bir peyzajda tekrarlabilen peyzaj tipleri, çakıştırma veri katmanları açısından aynı niteliklere sahiptirler. PB çakıştırma parametrelerinin heterojenliğine ve veri ayrıntısına bağlı olarak çok küçük alanları kapsayabilir ya da çok sayıda ünite oluşabilir. Çok sayıda ünitenin oluşması, insan algısı açısından farklı karakterdeki peyzajları tanımlamayı güçleştirebilir. Peyzajları karakterize edecek veri basitleştirmesine ve bu amaçla veri gruplamalarına gereksinim bulunmaktadır. Bu yeniden gruplamada elde edilen çakıştırma poligonları PKT olarak isimlendirilir. Böylece peyzajın yapısı daha kolay algılanabilir tiplerle ifade edilebilecektir (Şahin vd. 2013).

PKA'ları ölçeğe bağlı olarak farklı peyzaj tiplerini kapsayabilir. Bir PKA, diğer alanlardan farklılık gösteren, ortak özelliklere sahip, kültürel, doğal ve görsel özellikleri nedeniyle bir yeri ya da bölgeyi temsil eden, dolaşısıyla çoğu kez o yerin ismiyle anılan bir alandır. PKT'den PKA belirlemeye ilişkin yaklaşım Şekil 2'de hipotetik olarak açıklanmıştır (Şahin vd. 2013).

Şekil 2 PKT'leri ve PKA'ları ilişkisi ve oluşumu (Şahin vd.2013).

İlçe ölçeğinde peyzaj birimi, peyzaj karakter tipleri, ve peyzaj karakter alanları çakıştırma katmanları: PKT'nintespit edilmesinde peyzaj bileşenleri belirli bir hiyerarşide çakıştırılarak aynı özelliklere sahip homojen desenler belirli bir isim altında sınıflandırılmıştır. Doğal ve kültürel peyzaj bileşenleri bir araya gelerek peyzaj karakterini meydana getiriler.

Bu kapsamda ulusal ölçeekte bir peyzaj sınıflandırma çalışması için değerlendirilmesi gerekli temel katmanlar“APS’nin Uygulanması Yolunda Türkiye Sempozyumu” IV. Çalışma Grubu tarafından belirlemiştir. Bunlar; İklim, Jeoloji, Fizyografya ve Peyzaj Deseni (Arazi Örtüsü/CORINE)’dir.İlçe ölçeğinde yapılan buPKAD çalışmasında da bu temel bileşenler esas alınmıştır.

Çalışma alanında da, peyzaj envanteri bölümünde açıklamaları yapılan “iklim, jeoloji, fizyografyave peyzaj deseni” verileri kullanılarak “PKT’i Sınıflandırması” yapılmıştır.

Çalışma, Çevre Düzeni Planları ve İl Çevre Düzeni Planları için kullanılabilecek bir yöntem ortaya koyacağından dolayı, 1/25.000 ölçekli, 1/10.000 alt ölçek mekânsal kararlara hizmet edebilecek düzeyde hiyerarşiyi içermesi planlanmıştır.Bundan dolayı ilçe ölçeğinde PKA’de kullanılacak yöntem,alt-bölge ve yerel ölçeklerdeki strateji geliştirme ile planlama eylemlerini (Düzyey 2) kapsayacak biçimde geliştirilmiştir (Çizelge 1).Alt-Bölge Düzyeyi: Veri ölçeği 1/25.000 ve karar ölçeği: 1/25.000, 1/10.000 ölçekli planlama sürecinde kullanılabilecek düzey: Alt-Bölge’dir.

Çizelge 1. İlçe ölçeğinde Peyzaj Karakter Analizi düzeyleri ve veri katmanları

Hiyerarşik Düzey	Ölçek	Veri Katmanları	Metaveri
Alt-bölge	1/25.000 1/10 000	- İklim sınıfları - Jeoloji - Fizyografya - eyzaj Deseni	İklim haritası: Projede Thorthwaite yöntemlerine göre, ve Thorthwaite indisleri kullanılarak 10x10 m çözünürlükte iklim tipleri haritası üretilmiştir. Kayaç Yapısı: MTA 1/25.000 mevcut ölçekli jeoloji veri tabanından üretilen jeoloji veri tabanı yeniden sınıflandırılarak kayaç yapısı haritası üretilmiştir. Fizyografya: Ülkemiz jeomorfoloji haritası henüz hazırlanmadığından HGK 1/25.000 ölçekli mevcut topografya haritalarından üretilmiştir. Peyzaj Deseni: 2006 CORINE verisi kullanılarak hazırlanmıştır.

Peyzaj birim ve peyzaj karakter tipleri kodlaması ile peyzaj karakter alanları isimlendirmesi:PB ve PKT’leri kodlamasında ortak bir dil olması için aynı yöntem kullanılmalıdır. Kodlama yöntemi Çizelge 2 ve Çizelge 3’de görülmektedir. Harita anahtarı oluşturma açısından kolaylık sağlaması amacı ile uzun isimlendirmeler yerine kısa kodlar. (Örneğin NMz-VK-D-T5) kullanılmıştır.

İlçe düzeyinde PB oluşturulmasında öncelikle yukarıda belirtilen ve peyzaj envanteri bölümünde ayrıntılı olarak açıklanan 4 adet veri katmanının CBS’de çakıştırılması sonucunda her bir 4 özelliği de içeren birimler örneğin PB’leri olarak tanımlanmış ve aşağıdaki şekilde adlandırılmıştır.

PB’nin adlandırılmasında sırasıyla iklim, jeoloji, fizyografyave peyzaj deseni verilerinin aralarına çizgi konularak ilgili kodlar kullanılmıştır (NMz-VK-D-T5).

“NMz-VK-D-T5”PB, “Nemli mezotermal iklime sahip, Volkanik kayaç tipinde, Dağ fizyografyasına sahip, Karışık tarım alanları” PB olarak anlaşılmalıdır.

Çizelge 2. Araştırma alanı Peyzaj Birimleri sınıflandırması kodları

İklim NMz: Nemli mezotermal iklimler	Jeoloji (Düzyey 1) VK: Volkanik Kayalar KS: Kimyasal Sedimenter Tortullar PK: Plio-Kuvaterner Tortullar ST: Sedimenter Tortullar	Jeoloji (Düzyey 2) VK: Volkanik Kayalar KS: Kimyasal Sedimenter Tortullar PK: Plio-Kuvaterner Tortullar ST: Sedimenter Tortullar
NMz-VK-D-T5	Peyzaj Karakter Tipi : İklim+Jeoloji+Fizyografya+Peyzaj Deseni	
Fizyografya D : Dağ YD :Yüksek Dağ V : Vadi	Peyzaj Deseni (Düzyey 1) D: Doğal ve Yarı Doğal Peyzaj T: Tarımsal Peyzaj Y: Kentsel Peyzaj	Peyzaj Deseni (Düzyey 2) D1-313: Karışık Ormanlar (> %70) D2-333: Seyrek Bitki Alanları D7-331: Sahil, Kumsal, Kumluk T3-2221: Sulanmayan Meyve Bahçesi T52-2421: Sulanmayan Karışık Tarım T53-2422: Sürekli Sulanan Karışık Tarım Y1-121: Endüstriyel veya Ticari Alanlar Y1-1122: Sürekliliği Olmayan (Kesikli) Kırsal Yerleşim Alanları Y1-123: Limanlar Y2-1.3: Maden, Boşaltım, İnşaat Alanları

İlçe düzeyinde PKT oluşturulmasında öncelikle yukarıda belirtilen ve peyzaj envanteri bölümünde ayrıntılı olarak açıklanan 4 adet veri katmanının CBS’de çakıştırılması sonucunda her bir dört özelliği de içeren birimler örneğin PKT’leri olarak tanımlanmış ve aşağıdaki şekilde adlandırılmıştır.

PKT’lerinin adlandırılmasında sırasıyla iklim, jeoloji, fizyografyave peyzaj deseni verilerinin aralarına çizgi konularak ilgili kodlar kullanılmıştır (NMz-MET-V-T).

“NMz-MET-V-T” PKT, “Nemli mezotermal iklime sahip, Metamorfik kayaç tipinde, Vadifizyografyasına sahip,Tarımsal peyzaj”PKT olarak anlaşılmalıdır.

Çizelge 3. Araştırma alanı Peyzaj Karakter Tipleri sınıflandırması kodları

İklim NMz: Nemli mezotermal iklimler	Jeoloji (Düzey 1) MET: Metamorfik Kayaçlar VOL: Volkanik Kayaçlar ST: Sedimenter Tortullar	Jeoloji (Düzey 2) MET: Metamorfik Kayaçlar VOL: Volkanik Kayaçlar ST: Sedimenter Tortullar
NMZ-MG-V-T	Peyzaj Karakter Tipi : İklim+Jeoloji+Fizyografya+Peyzaj Deseni	
Fizyografya D: Dağ YD:Yüksek Dağ V: Vadi	Peyzaj Deseni (Düzey 1) D: Doğal ve Yarı Doğal Peyzaj T: Tarımsal Peyzaj Y: Kentsel Peyzaj	Peyzaj Deseni (Düzey 2) D1: YBÖ D2: SBÖ D7: BÖO1A T1-T52: KET T2-T3-T53-T6: SKTMB Y1-Y11-Y16-Y2: Y

Peyzaj Karakter Alanı isimlendirilirken yer isimleriyle birlikte ağırlıklı olarak temel peyzaj öğeleri kullanılmıştır.

BURGULAR

1. Peyzaj Birimleri (PB): 1/25.000 ölçekli iklim, jeoloji, fizyografya ve peyzaj deseni envanterlerine ilişkin alt-özellikleri Düzey 1 ve Düzey 2, PB'ni belirleyebilmek amacıyla yeniden gruplandırılarak çakıştırılmışlardır.

Peyzaj deseni verisi ilçe ölçeğinde PB çalışmaları için iki düzeyli olarak hazırlanmalıdır. Örneğin D Doğal alanları, D1 ise kapallılığı %75'den fazla olan bitki örtüsünü temsil etmektedir.

Düzey 1 ve Düzey 2 peyzaj deseni haritalarının oluşturulabilmesi için, Çizelge 4'te göre CORINE verisi yeniden sınıflandırılmıştır. Peyzaj desenini tanımlayacak diğer veriler (peyzaj öğeleri ve estetik algısal değerler) PKA bazında verilmiştir.

PRYZAJ DESENİ SEVİYE 1 Y-KİMLİKSEL PRYZAJ		PRYZAJ DESENİ SEVİYE 1 L-TARIMSAL PRYZAJ		PRYZAJ DESENİ SEVİYE 1 D-DOĞAL VE YARI DOĞAL PRYZAJ		PRYZAJ DESENİ SEVİYE 1 SSİLAK ALANLAR		PRYZAJ DESENİ SEVİYE 1 SS-Sİ YÜZİYLERİ	
PRYZAJ DESENİ SEVİYE 2	CORINE	PRYZAJ DESENİ SEVİYE 2	CORINE	PRYZAJ DESENİ SEVİYE 2	CORINE	PRYZAJ DESENİ SEVİYE 2	CORINE	PRYZAJ DESENİ SEVİYE 2	CORINE
Y1	1	Vapay Bölgelek	2	Tarimsal Alanlar	3	Orman ve Yarı Doğal Alanlar	4	Sulak Alanlar	5
	1.1	Sehir Yapim	2.1	Ekicisiz Alanlar		Orman	4.1	Karaisal Banlık	5.1
	111	Sirekli Sehir Yapim	211	Saltanmayan Ekicisiz Alan	D1	Orman (<-%70)	411	Banlık	511
	112	Kesikli Sehir Yapim	2111	Saltanmayan Ekicisiz Alan	D2	Orman (<-%70)	412	Tarabaklar	512
	1121	Sirekli Olmayan (Kesikli) Kesik Yerlesim	2112	Saltanmayan Sera	D1	Orman (<-%70)	42	Deniz Yakini Isik Alanlar	52
	1122	Sirekli Olmayan (Kesikli) Kesik Yerlesim Alanlari	212	Sirekli Saltan Alanlar	D2	Orman (<-%70)	421	Tuz Banliklari	521
	1.2	Ekicisiz-Banlık ve Ulgam Benimleri	2121	Saltan Alan	D1	Orman (<-%70)	422	Tarabaklar	522
	121	Endüstriyel veya Ticari Alanlar	2122	Sirekli Saltan Ekicisiz Alan, Sera	D2	Orman (<-%70)	423	Gezginlik Olmayan Banliklar	523
	122	Yapay Alanlar, Denizcilik ve Agil Alanlar	213	Perio Tarlaları		Saltanmayan Osm Banliklar			
	123	Limanlar	22	Sirekli Ekicisiz	D5	Orman (<-%70)			
Y2	124	Havacilik Alanlari	231	Orman Baglari	D6	Orman (<-%70)			
	1.3	Alman, Bsalim, Inaat Alanlari	232	Meyve Bahceleri	D3	Fundaliklar (<-%70)			
	131	Madet Olan Alanlari	2321	Saltanmayan Meyve Bahcesi	D4	Fundaliklar (<-%70)			
	132	Bogalim Alanlari	2322	Sirekli Saltan Meyve Bahcesi	D3	Sikroffli Banik			
Y3	133	Inaat Alanlari	23	Zeynoluklar	D4	Sikroffli Banik			
	1.4	Yapay Tarimsal Olmayan Yerli Alanlar	2.3	Meralar	D2, D4, D6	Orman (<-%70)			
	141	Yerli Sehir Alanlari	231	Meralar	D7	Banik Olmayan ve Ya da Olmayan Alanlar			
	142	Spor ve Iglence Alanlari	2.4	Karapik Tarim Alanlari		Sahil, Karaisal, Kumalik			
			151	Sirekli Ormanlari Birikme Bolumu					
			152	Sirekli Tarim Alanlari					
			153	Sirekli Tarim Alanlari					
			16	Doğal Biki Orman ve Bolumu Tarim Alanlari					

Peyzaj birimleri

Düzey 1: İklim, fizyografya, jeoloji ve peyzaj desenine ilişkin envanterlerin bazıları, PB’ni belirlemek amacıyla yeniden gruplandırılmıştır. Düzey 1 için gruplandırma sınıfları Çizelge 5’de verilmiştir. Tek iklim sınıfı olduğu için, iklim haritası yeniden sınıflandırılmamış var olan Şekil 3 (sol)’daki iklim haritası kullanılmıştır. Alan fizyografik özellikler açısından da benzer özellikler taşıdığından dolayı temel haritalar bölümünde oluşturulan Şekil 3 (sağ)’daki fizyografya haritası kullanılmıştır. Bu kapsamda yeniden sınıflandırılan jeoloji Şekil 4 (sol) ve peyzaj deseni haritaları Şekil 4 (sağ)’da görülmektedir. Araştırma alanı PB Düzey 1 haritası ise Şekil 5 (sol)’da görülmektedir. Alanda Düzey 1’ye göre farklı 31 adet PB tespit edilmiştir.

Çizelge 5 *Peyzaj Birimi Düzey 1 iklim, jeoloji, fizyografya ve peyzaj desenine ilişkin verisınıfları*

Veri	Tipoloji	Kod
İklim	Nemli Mikrotermal İklimler	NMz
Jeoloji	Volkanik Kayaçlar	VK
	Kimyasal Sedimenter Tortullar	KS
	Plio-Kuvarterner Tortullar	PK
	Sedimenter Tortullar	ST
Fizyografya	Dağ	D
	Yüksek Dağ	YD
	Vadi	V
Peyzaj deseni	Doğal Peyzaj	D
	Tarımsal Peyzaj	T
	Yerleşim Peyzajı	Y

Peyzaj birimleri

Düzey 2: İklim, jeoloji, fizyografya ve peyzaj desenine ilişkin envanterlerin bazıları, PB'lerini tespit etmek amacıyla yeniden gruplandırılmıştır. Fakat iklim, jeoloji ve fizyografya PB Düzey 1 ile benzer özellikler göstermektedir. Bu yüzden farklılıklar peyzaj deseni katmanlarının detaylandırılması ile ortaya çıkmıştır. Düzey 2 için gruplandırma sınıfları Çizelge 6'da verilmiştir. Araştırma alanı PB Düzey 2 haritası Şekil 5 (sağ)'da görülmektedir. Alanda Düzey 2'ye göre farklı 73 adet PB tespit edilmiştir.

Şekil 3. İklim özellikleri (sol), Fizyografya (jeomorfya) haritası (sağ).

Şekil 4. Peyzaj birimi jeoloji haritası (sol), Peyzaj birimi CORINE haritası (sağ),

Şekil 5. Peyzaj birimi Düzey 1 haritası (sol), Peyzaj birimi Düzey 2 haritası (sağ)

Çizelge 6. PB Düzey 2 iklim, jeoloji, fizyografya ve peyzaj desenine ilişkin veri sınıfları

Veri	Tipoloji	Kod
İklim	Nemli Mikrotermal İklimler	NMz
Jeoloji	Volkanik Kayaçlar	VK
	Kimyasal Sedimenter Tortullar	KS
	Plio-Kuvaterner Tortullar	PK
	Sedimenter Tortullar	ST
Fizyografya	Dağ	D
	Yüksek Dağ	YD
	Vadi	V
Peyzaj deseni	Karışık Ormanlar (> %70)	D1-313
	Seyrek Bitki Alanları	D2-333
	Sahil, Kumsal, Kumluk	D7-331
	Sulanmayan Meyve Bahçesi	T3-2221
	Sulanmayan Karışık Tarım	T52-2421
	Sürekli Sulanan Karışık Tarım	T53-2422
	Endüstriyel veya Ticari Alanlar	Y1-121
	Sürekliliği Olmayan (Kesikli) Kırsal Yerleşim Alanları	Y1-1122
	Limanlar	Y1-123
	Maden, Boşaltım, İnşaat Alanları	Y2-1.3

2. Peyzaj Karakter Tipleri (PKT):Peyzajda farklı özellikteki alanları belirlemek amacıyla PB'nin, yeniden gruplandırılmasıyla PKT'leri meydana getirilmiştir. PB, çakıştırma parametrelerinin heterojenliğine ve veri ayrıştırısına bağlı olarak çok küçük alanlar meydana gelmiştir. Bu durum peyzaj karakter tiplerinin algılanabilir farklılığını tanımlamaya fırsat vermemektedir. Bu kapsamda peyzajı karakterize edecek veri gruplamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu şekilde peyzajın yapısı daha kolay algılanabilir tiplerle ifade edilmesi sağlanacaktır.

Peyzaj Karakter Tipleri

Düzey 1:İklim, fizyografya, jeoloji ve peyzaj deseni-neilişkin envanterlerin bazıları, PKT'ni belirlemek amacıyla yeniden sınıflandırılmıştır. PKT Düzey 1 için veri gruplama sınıfları Çizelge 7'de verilmiştir. Tek iklim sınıfı olduğu için, iklim haritası yeniden sınıflandırılmış var olan Şekil 3 (sol)'daki iklim haritası kullanılmıştır. Alan fizyografik özellikler açısından da benzer özellikler taşıdığından dolayı temel haritalar bölümünde oluşturulan Şekil 3 (sağ)'daki fizyografya haritası kullanılmıştır. Diğer taraftan, yeniden sınıflandırılan jeoloji haritası Şekil 6 (sol)'da ve peyzaj desenine haritası Şekil 6 (sağ)'dagörülmektedir. Araştırma alanı PKT Düzey 1 haritası ise Şekil 7 (sol)'da görülmektedir. Alanda Düzey 1'e göre farklı 23 adet PKT tespit edilmiştir.

Çizelge 7. *Peyzaj Karakter Tipleri Düzey 1 iklim, jeoloji, fizyografya ve peyzaj desenine ilişkin verisınıfları*

Veri	Tipoloji	Kod
İklim	Nemli Mikrotermal İklimler	NMz
Jeoloji	Volkanik Kayaçlar	VOL
	Metamorfik Kayaçlar	MET
	Sedimenter Tortullar	ST
Fizyografya	Dağ	D
	Yüksek Dağ	YD
	Vadi	V
Peyzaj deseni	Doğal Peyzaj	D
	Tarımsal Peyzaj	T
	Yerleşim Peyzajı	Y

Şekil 6. *Peyzaj Karakter Tipi jeoloji haritası (sol), Peyzaj Karakter Tipi CORINE haritası (sağ)*

Peyzaj Karakter Tipleri

Düzey 2: İklim, jeoloji, fizyografya ve peyzaj desenine ilişkin envanterlerin bazıları, PKT’ni tespit etmek amacıyla yeniden gruplandırılmıştır. Fakat iklim, jeoloji ve fizyografya PKT Düzey 1 ile benzer özellikler göstermektedir. Bu yüzden farklılıklar peyzaj deseni katmanlarının detaylandırılması ile ortaya çıkmıştır. PKT Düzey 2 için veri gruplama sınıfları Çizelge 8’de verilmiştir. Araştırma alanı PKT Düzey 2 haritası ise Şekil 7

(sağ)'dagör÷lmektedir. Alanda D÷zey 2'ye göre farklı 33 adetPKT tespit edilmiştir.

Çizelge 8. *Peyzaj Karakter Tipleri D÷zey 2 iklim, jeoloji, fizyografya ve peyzaj deseni sınıfları*

Veri	Tipoloji	Kod
İklim	Nemli Mikrotermal İklimler	NMz
Jeoloji	Volkanik Kayaçlar	VOL
	Metamorfik Kayaçlar	MET
	Sedimenter Tortullar	ST
Fizyografya	Dağ	D
	Yüksek Dağ	YD
	Vadi	V
Peyzaj deseni	D1	YBÖ (Yoğun Bitki Örtüsü)
	D2	SBÖ (Seyrek Bitki Örtüsü)
	D7	BÖOA (Bitki Örtüsü Olamayan Alanlar)
	T1-T52	KEA (Kuru Ekilebilir Alanlar)
	T2-T3-T53-T6	SKTMB (Sürekli Sulanan Karışık Tarım ve Meyve Bahçesi)
	Y1-Y11-Y16-Y2	Y (Yerleşim)

Şekil 7. *Peyzaj Karakter Tipi D÷zey 1 haritası (sağ),Peyzaj Karakter Tipi D÷zey 2 haritası (sol)*

3. Peyzaj karakter alanları (PKA):PKA PKT'den farklı olarak alanda birbirinden farklı peyzajları tanımlamada kullanılmaktadır. PKA'nı tespit etmek amacıyla; temel peyzaj envanteri (iklim, jeoloji, fizyografya, peyzaj deseni, orman meşçeresi, peyzaj karakter tipleri ve peyzaj sörveyi çalışmaları bir arada değerlendirilip yorumlanmıştır. Bu kapsamda, özellikle aşağıdaki verilerin değerlendirilmesi ile birbirinden farklı peyzajlar tespit edilmiştir: Bunlar; Fizyografya, Peyzaj deseni, Orman meşçeresi, Arazi sörveyi sırasında elde edilen ve farklılık yaratan etmenler ve Arazi sörveyi sırasında elde edilen estetik-algisal verilerdir.

PKA'nın tanımlanmasında peyzaj sörveyi en önemli aşamalardan biridir. Arazi çalışmalarına başlamadan önce, temel veriler ele alınarak PB ve PKT analizleri haritalarının oluşturulması ve bu kapsamda karakter alanlarının belirlenmesine ilişkin bir ön taslak oluşturulmuştur. Arazi çalışması sırasında, tespit edilen bu karakter alanlarına gidilerek doğruluğu gözlemlenmiş farklılıklarda tespit edilerek doğruluğu sağlanmıştır.

Çalışmaalanı kapsamında peyzaj karakter alanlarının belirlenmesinde izlenen 3 aşama aşağıda verilmiştir:

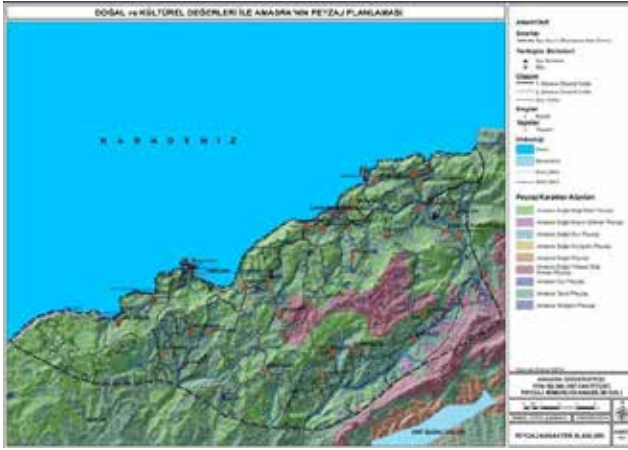
- Peyzaj karakter alanlarını belirlemeye yönelik olarak peyzaj deseninin yeniden sınıflandırılması yapılmıştır. Bu sınıflandırmada alanın, kamu kurum ve kuruluşlarındaki yetkili kişiler ve köy muhtarları ile yapılan görüşmeler sonucunda belirlenen özgün nitelikleri ile peyzaj sörveyine dayalı gözlemler dikkate alınmıştır.

- Yeniden gruplandırılmış fizyografik yapı, orman meşceresi ve peyzaj deseninin çakışılması yapılmıştır.
- Bu çakışılmış harita üzerinden PKT Düzey 2 haritası ve arazi sürveyi dikkate alınarak karakter alanları ve sınırları belirlenmiştir.

Kendine has coğrafik, doğal ve kültürel özellikleri göz önünde bulundurularak Amasra bölgesi için 9 adet peyzaj karakter alanı tanımlanmıştır. Çalışma alanı PKA Çizelge 9'da verilmiştir. Şekil 8 ise araştırma alanı PKA haritası görülmektedir.

Çizelge 9. *Araştırma alanı peyzaj karakter alanları*

No	PKA Adı
1	Amasra Doğal Dağ Maki Peyzajı
2	Amasra Doğal Kayın Göknaar Peyzajı
3	Amasra Doğal Kıyı Peyzajı
4	Amasra Doğal Kızılçam Peyzajı
5	Amasra Doğal Peyzajı
6	Amasra Doğal Yüksek Dağ Orman Peyzajı
7	Amasra Kıyı Peyzajı
8	Amasra Tarım Peyzajı
9	Amasra Yerleşim Peyzajı

Şekil 9. Araştırma alanı Peyzaj Karakter Alanı haritası

Sonuç

Peyzaj karakterinin ortaya çıkmasında etkili olan, iklim, fizyografya, jeoloji ve peyzaj desenine ilişkin envanterlerin bir araya gelmesiyle oluşan, Düzey 1'e göre 73 ve Düzey2'ye göre. 31 adet olmak üzere toplamda 104 adet PB tespit edilmiştir. Peyzaj karakterinin ortaya çıkmasında etkili olan, aynı ekolojik özelliklere sahip birimlerin bir araya gelmesiyle oluşan, Düzey 1'e göre 23 ve Düzey2'ye göre.33adet olmak üzere toplamda 56 adetPKT tipi tespit edilmiştir.

Çalışma alanında tespit edilen 9 adet PKA özellikleri; deniz kıyısı boyunca uzanan dağlık alanlar içerisindeki makilikler, orman vejetasyonu içerisinde karışık olarak bir arada bulunan ve büyük alanlar oluşturan Kayın-Meşe alanları, el değmemiş doğal kıyı peyzajları, saf Kızılçam meşcereleri, yüksek dağlarla ormanların bir arada oluşturduğu peyzaj, Batı Karadenize özgü kıyı peyzajı, tarım alanlarının oluşturduğu kitlesel peyzaj ile Amasara kent

merkezinin oluşturmuş olduğu yerleşim peyzajlarından oluşmaktadır.Çalışma kapsamında tanımlama yaparken topoğrafik yapı ile doğal bitki örtüsünün ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

Peyzajı oluşturan elemanların çakıştırılması sonucu gerçekleştirilen Peyzaj Karakter Analizi ile alan içerisinde en küçük homojen peyzaj tipleri bile tespit edilmiştir.Böylece bölgesel ve yerel düzeyde doğal kaynakların kullanımına yönelik yapılacak çalışmalarda en doğru kararların alınması imkan sağlamıştır.

Yapılan çalışma ileülkemizde alt ölçekte yapılacak peyzajlarının planlanması konusunda önemli bir veri kaynağı oluşturacaktır. Uygulananpeyzajın yapısının tanımlanması ve haritalanmasıyönteminin ülkemizdeki uygulamalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.Bütün çalışma sonucunda ortaya çıkan peyzaj atlası bölge peyzajlarının sınıflandırılmasında büyük rol alacaktır.

Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirilmesi ana amaçlarından biri alandaki değişimi sürecini gözlemlemektir. Alanda meydana gelen değişim gelecekteki peyzajı şekillenmesinde önemli rol üstlenecektir. Artan yapılaşma, turist yoğunluğu, kent içindeki kömür ocağının varlığı ve yol çalışmaları alanının genel peyzaj karakteri üzerinde olumsuzluklara neden olmaktadır. Bunun etkisi sonucu artan yeni yapılaşmalar ve yollar ile birlikte peyzaj karakteri değişim göstermekte ve hava, toprak ve su kirliliği, biyoçeşitlilik kaybı gibi evrensel problemler ortaya çıkmaktadır.

Peyzaj alanları günümüzde insandan kaynaklı faaliyetler sonucu sürekli değişim göstermektedir. Peyzajın sürekliliğini sağlamak ve farklı peyzaj tiplerini korumak

için kapsamlı ve sürekli güncellenebilen ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte peyzaj bilgi sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bütün çalışma sonucunda elde edilen peyzaj atlası ile oluşan veya ilerde oluşabilecek peyzaj değişimin izlenmesinde temel altlık oluşturulacaktır. Bir alanın peyzaj bilgi sistemi, uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemi yardımıyla peyzaj karakter analizi yöntemi sonucu elde edilen verilerle meydana getirilebilir. Bu veriler değerlendirilerek arazi kullanımlarındaki ve peyzajdaki değişimlere yönelik yeni fikirlerin ortaya konmasında ve politikaların oluşturulmasında kullanılabilecektir.

Bu sistemle birlikte diğer ulusal bilgi sistemlerinin uyumu sağlanarak ulusal e-peyzaj sisteminin oluşturulmasında mümkün olacaktır. CBS tabanlı üretilen peyzaj bilgi sistemi ile e-devlet uygulamaları kapsamında Bartın Valiliği'nin gelecekte oluşturması düşünülen peyzaj bilgi sisteminin il/ilçe bilgi sistemlerine uyumu yapılarak peyzaj planlama, bölgesel ve yerel turizm, rekreasyon konusunda veri işleme ve değerlendirmelerin yapılmasına temel oluşturacaktır.

Bu çalışmada yapılan ekolojik temelli sınıflandırma ile doğa korumaya yönelik yapılacak çalışmalarına önemli katkılar sağlayacaktır. Fiziksel, görsel, sosyolojik, doğal ve kültürel peyzaj özellikleri baz alınarak yapılan peyzaj karakter analizi, çalışılacak alanların peyzaj planlanması, geliştirilmesi, korunması ve yönetilmesi için gerekli altyapının oluşturulmasında önemli bir süreç olacaktır.

Ülkemizin önemli turizm ve rekreasyon noktalarını içerisinde barındıran Amasra ilçesinin yanında diğer birçok turizm ve rekreasyon türü için önemli potansiyelleri içeren kentsel ve kırsal alanlarda ulusal düzeyde yapılacak olan genel peyzaj karakterizasyon ve tanımlarının

yanı sıra yerel düzeyde her bir peyzajın alt tipolojileri de tanımlanması oldukça önemlidir.

Peyzaj Karakter Analizine; planlama çalışmaları, kamu ve özel sektör kalkınma planları, doğa koruma planları, çevresel etki değerlendirmeleri (ÇED) ve görsel etki değerlendirmelerinin en önemli parçalarından biri olarak mutlaka değerlendirilmesi gerekmektedir.Bundan dolayı Bartın ili Amasra ilçesinin peyzaj atlasının oluşturulmasında altlık oluşturacak bu çalışmanın APS (Avrupa Peyzaj Sözleşmesi)kapsamında ülkemizde uygulanması tahhüt edilen peyzajların tanımlanması, analizi ve planlanmasına önemli katkıları olacaktır. Bu şekilde bölge kaynak değerlerinin ekolojik temelli kaynak yönetimi ile birlikte sürdürülebilirliğine imkan verecek bunun sonucunda da stratejik plan kararları hazırlanabilecektir.

KAYNAKLAR

- Antrop, M., 2003. The role of cultural values in modern landscape. The Flemish example. In: Palang, H. And Fry, G., Landscape Interfaces. Cultural heritage in changing landscapes. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 91-108.
- Atik, M., Ortaçeşme, V., 2010. Peyzaj Karakter Analizi Yöntemi ile Antalya Side Bölgesi Kültürel Peyzajlarının Karakter Analizi. Tübitak Projesi, Proje No: 108Y345, Antalya.
- Chuman, T., Romportl, D., 2010. Multivariate Classification Analysis of Cultural Landscapes: An Example from The Czech Republic, Landscape and Urban Planning,
- Erdoğan, A., 2014. Peyzaj Karakter Analizi: Artvin Şavşat İlçesi Örneği, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum, 2014.
- Forman, R.T.T., 1995. Land Mosaics. The Ecology of Landscape and Region. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- James, P., Gittins, J.W., 2007. Local Landscape Character Assessment: An Evaluation Of Community-Led Schemes In Cheshire, Landscape Research, Vol. 32:4, s: 423-442.
- Jessel, B., 2006. Elements, characteristics and character—information functions of landscapes in terms of indicators. Ecology Indicators 6 (1), 153–167.
- Julie Martin Associates, Alison Farmer Associates and Countryside. 2007. “A Landscape Character Assessment of Tynedale District and Northumberland National Park”. Final Report to Tynedale District Council and Northumberland National Park. Ref 053.

- Kim, K. H. and Pauleit, S., 2007. Landscape Character, Biodiversity and Land Use Planning: The Case of Kwangju City Region, South Korea, Land Use Policy, 4,264–274.
- McHarg, I., L. (1969). Design with Nature [Doğayla Tasarım]. Garden City, NY: The Natural History Press.
- Mücher, C.A., Bunce, R.G.H., Jongman, R.H.G., Klijn, J.A., Koomen, A., Metzger, M.J. and Wascher, D.M. (2003). Identification and Characterisation of Environments and Landscapes in Europe [Avrupa’da Çevrenin ve Peyzajın Tanımlanması ve Karakterizasyonu]. Alterra Report 832, Wageningen.
- Özgür, Ş., 2011. Akdeniz Kentlerinin Karakteristik Özelliklerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi: Antalya Örneği. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Swanwick, C., 2002. Landscape Character Assessment. Guidance for England and Scotland. The Countryside Agency, Scottish Natural Heritage.
- Swanwick, C., 2004. The assessment of countryside and landscape character in England: an overview. In: Bishop, K., Philipps, A. (Eds.), Countryside Planning. New Approaches to Management and Conservation. Earthscan, London, pp. 109–124.
- Swanwick, C., 2006. The Role of Landscape Character Assessment in ‘Farming, Forestry and the National Heritage—Towards a more Integrated Future’. Davison, R. and Galbraith, C. (Eds) The Stationery Office, Edinburgh.
- Şahin, Ş, Perçin, H., Kurum, E., Uzun, O, Bilgili, E., Tezcan, L., Çiçek, İ., Müftüoğlu, V., Çorbacı, Ö.L., Sütünç, S., Doğan, D., Koç, Ö., Ateş, E., Tarım, B. ve Kurdoğlu, G. 2013. PEYZAJ-44: İl Ölçeğinde Peyzaj Karakter Analizi ve Turizm/Rekreasyon Açısından Değerlendirilmesi

(PEYZAJ-44). 109G074 Nolu TÜBİTAK KAMAG Projesi, Proje Sonuç Raporu.

Şahin, Ş., Perçin, H., Kurum, E., Uzun, O. ve Bilgili, B. C., 2014. Bölge - Alt Bölge (İl) Ölçeğinde Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi Ulusal Teknik Kılavuzu. Müşteri Kurumların T.C. İçişleri Bakanlığı, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı olduğu, T.C. Ankara Üniversitesinin Yürütücü Kuruluş olduğu ve TÜBİTAK KAMAG 1007 Programı 109G074 No'lu PEYZAJ-44 Projesi Çıktısı, 148 Sayfa, Ankara.

Uzun, O., Dilek, F., Çetinkaya, G., Erduran, F. ve Açıksöz, S. 2010. Konya İli, Bozkır-Seydişehir-Ahırlı-Yalılıyük İlçeleri ve Suğla Gölü Mevkii Peyzaj Yönetimi, Koruma ve Planlama Projesi. 1-2. Ara Rapor. TC Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Wascher, D. M., Groom, G., Mücher, S., Kindler, A., Blustt, G., Damarad, T., Nieto A., Delbaere, B. et al., 2005. "European Landscape Character Areas Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes". Final Project Report Project: FP5 EU Accompanying Measure Contract: ELCAI-EVK2-CT-2002-80021, Home page: www.elcai.org, Coordinator: Dirk Wascher. Alterra Report No: 1254/December 2005.

KENTSEL YEŞİL ALANLARININ EVRENSEL TASARIM İLKELERİNE GÖRE İRDELENMESİ: MALATYA ÖRNEĞİ

Sima POUYA¹

¹ İnönü Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim
Dalı, sima.pouya@inonu.edu.tr

Kentsel Yeşil ALANLARININ EVRENSEL TASA- RIM İLKELERİNE GÖRE İRDELENMESİ: MALATYA ÖRNEĞİ

Sima POUYA¹

GİRİŞ

Engelli bireylerin günlük ve sosyal hayatlarında karşılaştıkları problemleri üstesinden gelerek faydalı varlıklar olarak topluma tam girmelerinin sağlanması sosyal-hukuk devleti anlayışının bir gereğidir. Herkes için insan onuruna uygun bir hayat koşullarının sağlanmasının ilk adımı ise verilen hizmetlerin ulaşılabilir ve erişilebilir olmasıdır (Nur ve Göver, 2017). Birçok yapılan çevrelerde fiziksel kısıtlayıcı etkenlerden dolayı engelli bireylerin toplum içinde sosyal hayata katılımlarını engellemektedir (Ergüden, 2008; Öztürk, 2017).

Yapılı alanların tüm insanlar için kullanabilir olmasını sağlamak için Türkiye’de yasal kanunlar ve standartlar düzenlenmiş ve bu konuda yerel yönetimlerin görevi daha büyüktür. 2005 yılında düzenlenen Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un geçici 2 nci maddesi “Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl süresinde engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir” hükmü

¹ İnönü Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, sima.pouya@inonu.edu.tr

ile herkesin görevi net bir şekilde açıklanmıştır. Buna rağmen birçok bölgelerde yapılan düzenlemelerin birçoğunda Türk Standardları Enstitüsü'nün ilgili standartlarının göz ardı edilmesinden dolayı uygulamalarda farklı olan problemler ortaya çıkmaktadır (Tiyek vd, 2016).

Açık yeşil alanlar kentsel dış mekânların bir parçası olarak; günlük hayat içerisinde eğlenme, dinlenme gibi etkinliklere katılmak için tercih edilen alanlardır ve bu yüzden bu alanlar fiziksel ve sosyal yaşam anlamında önemli rol oynamaktadırlar (Ceylan, 2007). Kentsel açık yeşil alanlar insanların beraber olmaları, sosyalleştiği, farklı sosyal aile ve kültürden çeşitli özelliklere sahip kişilerin bir araya gelip, etkileşim içinde oldukları yerler konumundadır. Kamusal mekanlar özellikle kentlerdeki toplum kimliğinin oluşumu süresinde önemli yere sahiptirler (Çetinkaya, 2013). Buna rağmen endüstrileşme çalışmaları ile hızla gelişerek plansızlaşan şehirler, toplumun sosyal hayatlarını gitgide kısıtlamaktadır. Uygun tasarlanmayan kentler, engeli olmayan insanlar üzerinde bile farklı kayıplara sebep olurken, engelli kişilerin karşılaştıkları sorunların etkisini daha da fazla arttırmaktadır.

Dünyada olduğu gibi Türkiyede de önemli sıkıntıların birisi engelli birey ve ailelerinin durumlarıdır. Engelli bireyler tüketici ve bakıma muhtaç kişiler olarak algılanmalarından ötürü sosyal yaşamlarında sıkıntılarla karşılaşmalarının yanında, uygun tasarlanmayan çevreden kaynaklanan problemlerden de karşı karşıya kalmaktadır (Bekci, 2012). Engelli kişilerin bağımsız olarak toplumda sosyal hayatlarını yaşamaları için kamusal kullanım mekanlarından birisi olan açık yeşil alanlarından faydalana-bilmeleri gerekmektedir (Yılmaz vd, 2014).

Kentsel açık yeşil mekanlarında engelli bireylerin de herkes gibi özgür ve rahat gezmelerini sağlayacak şekilde, yaşanabilirlik seviyesinin iyileştirilmesi, bu alanların erişilebilir ve kullanışlı olarak tasarlanması ile doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla tüm kamusal kullanım alanların tasarım, planlama ve düzenlenmesi aşamasından itibaren engelli olan veya olmayan bütün halk için erişilebilir ve kullanılabilir alanlar yaratılmalıdır. Kentsel açık yeşil alanın engelsiz mekan olarak tasarlanması ve düzenlenmesi için bu alanların tüm insanlar için erişilebilir ve kullanılabilir olması gerekir. Tüm insanlar için açık yeşil alanlarına erişilebilirlik, bu anlamda kentsel yeşil alanın engelsiz mekan olarak düzenlenmesini içerir. Başta yürüme/ görme/ işitme engelli bireylerin bir alandaki yardım almadan ve bağımsız erişimi alanın bu anlamda uygun olup olmaması ile ilgilidir (Başkanlığı ve Kaplan, 2010).

Yakın zamanlarda yapılan düzenlemelerde erişilebilirlik önem kazanmış ancak çoğu alanlarda anlık çözümler tercih edilip ve bütüncül bir yaklaşımin olması eksik görülmektedir. (Yılmaz vd, 2014). Engelsiz mekanların tasarımında üç ortamda fiziksel çevrenin düzenlenmesi gereklidir bu ortamlar; Kentsel mekanlar: sokaklar, meydanlar, parklar vb. açık yeşil alanlar, Bina mekanları: bina içleri, Bunların birbirlerine geçiş alanı olan bahçe bina girişi vb. olmuştur (Başkanlığı & Kaplan, 2010). Engelli kişiler için sorunlardan arındırılmış; engelsiz bir alan bu bireylerin erişilebilirliklerini sağladığı gibi, sosyal hayata katılımlarını da sağlayabilecektir. Parklar gibi açık yeşil alanlarda engelsiz tasarımın sağlanması sadece engelli bireylere değil, aynı zamanda yaşları küçük çocukla-

rı veya yaşlı bireyleri de aynı şekilde olumlu etkileyecektir.

Engelsiz tasarımın tüm insanlar için kullanılabilir hale tasarlanması çalışmaları sonunda “evrensel tasarım” adı altında önemli kriterler geliştirilmiştir. Evrensel tasarımın yedi ilkesi; kullanımda eşdeğerlik, kullanımda esneklik, basitlik ve sezgilenabilirlik, algılanabilir bilgilendirme, hatanın tolere edilmesi, fiziksel gücün az kullanımı, yaklaşım ve kullanım ölçü ve mekanı olarak tanımlanır (Aysel & Shakouri, 2014; Kaplan ve Öztürk, 2004; Kavak, 2010; Evcil, 2014). Engelsiz tasarım ile, mekanın engelsiz düzenlemesinin temelinde antropometrik ve ergonomik anlamda bir genel kurallar bütünü yer almaktadır. Bu kurallar tasarım girdilerine bağlı olarak aşağıdaki gibi belirlenebilir; Alan: engelsiz ve yeterli hareket alanı, Yüzey: engelsiz ve uygun döşeme yüzeyi, Genişlik: engelsiz ve yeterli genişlik, Yükseklik: engelsiz ve yeterli yükseklik, Bildirişim: gerekli yönlendirme uyarma işaretlemeleri, Donatı: yeterli ve gerekli mekansal kullanma donatıları (Aysel & Shakouri, 2014; Kaplan & Öztürk, 2004; Kavak, 2010; Evcil, 2014).

Bu çalışmanın amacını; Malatya kent içerisindeki yeşil alanlarının engellilere yönelik erişebilirliğe ve kullanılabilirliğe uygunluğunun irdelenmesi ve fiziki-mekânsal yeterliliğinin ve engelli bireylerin sosyalleşmelerini kısıtlayan etkenlerin tartışılması oluşturmaktadır.

Metot ve Materyal

Çalışmanın ana materyalini Malatya kent sınırları içinde mevcut olan açık yeşil alanlar oluşturmuştur. Bu çalışmada araştırma alanı olarak Mışmış Parkı, Hacı Kallender Çocuk Parkı, Abdullah Gül Parkı, Hürriyet Parkı,

Turgut Özal Tabiat Parkı, 15 Temmuz Milli İrade Parkı ve Şelale Parkı, seçilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma alanının (Malatya kenti) coğrafi konumu

1. Hürriyet parkı

Dönemin Büyükşehir Belediyesi tarafından yaptırılan; 2015 tarihinde yapımı tamamlanan Malatya merkezde önemli bir yeşil alan ve dinlenme parkı olan Hürriyet Parkı Malatya Orduevinin karşısında, Kanalboyu ile yan yana duran bir yeşil alandır (Şekil 2). Alanın Peyzaj Düzenleme çalışmaları çerçevesinde; lokanta, kafe-lokanta, biyolojik gölet, wc-lavabo grupları, bakım odası, zabıta karakolu, içerisinde mini kütüphanenin de bulunduğu çocuk oyun parkı ile nikah dairesi için otopark alanı bulunan, toplam 8.500 m² yeşil alan, yaklaşık 2000 m² biyolojik göleti bulunan şehrin merkezi konumundadır (Sağlam, 2013).

Şekil 2. Hürriyet parkının Malatya ilinde konumu

2. Mişmiş Park-Fuar Alanı

Mülkiyeti Malatya Belediyesi'ne ait olan 35 dönümlük Mişmiş Park Fuar Alanı 1995 yılından beri özel firma tarafından işletilmektedir (Şekil 3). Vatandaşlarımızın özellikle yaz aylarında yoğun bir ilgi gösterdiği ve piknik ve mesire yeri olarak hizmet vermekte olan bu alan, Belediye tarafından 9000 m²'lik fuar merkezinin yapılması ile birlikte daha fazla işlerlik kazanmış ve daha etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 2009 yılı sonlarına doğru alan içerisinde çevre ve peyzaj düzenlemesi ile ilgili planlamalar ve alt yapı çalışmaları tamamlanmıştır (URL 1).

Şekil 2. Mişmiş Park-Fuar Alanının Malatya ilinde konumu

3. Abdullah Gül Parkı

Abdullah Gül Parkı (Sümer Park) İnönü Caddesi'nde, belediye binasının karşısında bulunmaktadır. Park adını eski Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül'den almıştır (Şekil 3). Eskiden Sümerbank iplik fabrikasının lojmanlarının bulunduğu yerin yıkılıp park haline dönüştürülmesiyle yapılmıştır. Park yapılırken daha önce lojman etrafında olan ağaçların zarar görmemesi için azami çaba sarf edilmiştir. Şehir merkezinde bulunan park halk için temiz hava deposu görevi görmektedir. Parkın içinde alışveriş merkezleri, yürüyüş yolu, kafeteryalar, kamelyalar, bankalar, çocuk oyun alanı, restoran, spor alanı olarak kullanılabilen spor aletleri grubunun bulunduğu alan, fiskeyeli süs havuzları ve dumansız piknik alanı bulunmaktadır (URL 2).

Şekil 3 Abdullah Gül Parkı-Malatya

4. Hacı Kalender Parkı

Hacı kalender parkı Battalgazi'ye bağlı Ataköy mahallesi 3. Sokakta yer almaktadır. 2 dönümlük arazide bulunan Hacı Kalender parkında 1 çocuk oyun alanı (park), 2 oturma alanı, 1 karşılama alanı ve 1 kafeterya bulunmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. *Hacı Kalender parkı- Malatya*

5. 15 TEMMUZ MİLLİ İRADE PARKI

15 Temmuz Milli İrade Parkı Malatya ilinde, Fahri Kayahan Bulvarı ile Tecde Mahallesi arasında 90 bin metrekarelik alanı kapsayan Yeşil Hilal Park Projesi kapsamında yapımı Yeşilyurt Belediyesi tarafından 2015 yılında tamamlanan park alanıdır (Şekil 5). Yeşilyurt İlçesi Karakavak Mahallesi Sınırları İçerisinde 1096 ada 1 nolu parselde bulunmaktadır. Alanda kod farkı bulunmamaktadır. Düz zemine inşa edilmiştir. 1,5 ha den oluşan bir park Ulaşım ve Erişimi rahat dört kenarından yol geçmektedir. Parkı çevreleyen 591 m parkurdan oluşan 1,5m genişliğinde yürüyüş yolu bulunmaktadır (URL 3).

Şekil 5. *15 Temmuz Milli İrade parkı-Malatya*

6. Turgut Özal Tabiat Parkı

Orman ve Su İşleri Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar) 15. Bölge Müdürlüğü, Malatya Şube Müdürlüğü sorumluluk alanında kalan Turgut Özal Tabiat Parkı Malatya şehir merkezine 3 km uzaklıkta, Orduzu Belde belediyesinin sınırları içerisinde kalmaktadır (Şekil 6). 38,69 hektar büyüklüğündeki alan Bakanlar Kurulu'nun 16.11.2009 tarih ve 2009/15604 sayılı Kararı ile Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir. Tabiat Parkının ana kaynak değerini, rekreasyon potansiyeli ve doğal peyzaj değerleri oluşturmaktadır. Tabiat Parkında idari bina ve ziyaretçi tanıtım merkezi, kır lokantası, kır kahvesi, büfe, ateşli ve ateşsiz piknik alanları, mescit, kamelyalar ve yürüyüş yolları bulunmaktadır. Alan tüm yıl boyunca ziyaretçilere farklı imkanlar sunmakta, rekreasyon etkinliklerine hizmet etmektedir. Turgut Özal Tabiat Parkında piknik alanları, kamelyalar, tabiat yürüyüş alanları, kuş gözlem alanları, flora tanıtım alanında tabiat eğitimi etkinlikleri vs. bulunmaktadır (Valiliği ve Müdürlüğü 2017).

Şekil 6. Turgut Özal Tabiat parkı-Malatya

7. Şelale parkı

Şelale Parkı (Kernek Şelalesi) Malatya Şehir Merkezi'nde bulunan, Kernek (Dernek) Mahallesi sınır-

larında 10,900 metrekare alanda yer alan ve içerisinde; su değirmeni, yel değirmeni, çocuk oyun alanı, havuzlar, basketbol sahası, kafeteryası, amfi, seyir tepesi gibi sosyal aktivitelerin bulunduğu, park, yaz ve kış mevsimlerinin, gece ve gündüz saatlerine bakılmaksızın yoğun bir ziyaretçi akınına uğruyor (URL 4) (Şekil 7). Meydanın sol tarafta Malatya Müzesi 15 bin eserle yer alıyor. Yan tarafında da halk kütüphanesi yerleşmiştir. Çokça merdivenlerin olduğu yukarı doğru çıkıldığında esenlik teras cafe ve esenlik restoranın yapılmıştır.

Şekil 7. Şelale parkı-Malatya

Bu araştırma İnönü Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Engelsiz Tasarım dersi ödevi kapsamında yapılmıştır. Öğrenciler toplam 7 grup halinde (her grup 7-8 kişiden oluşup) ve her grup bir alanı seçerek alanlarıyla ilgili literatür araştırması ve plan çalışması yapmış ve ölçümlere başlamışlardır. İstenilen ölçümler öğrencilere verilen başlıklar ve evrensel tasarım standartlarına göre gerçekleştirilmiştir. Alandaki mevcut yönlendirici levha (tabela) ve uyarıcı işaretler, merdivenler, rampalar, koruluk, tırabzan ve tutamaklar, ıslak hacimler – tuvaletler, yemekhane ve kafeteryalar, kaldırımlar, bitkilendirmeler, kent mobilyaları, dinlenme alanları/bankları, çöp kutuları, çeşmeler, yaya yolları ve otoparklar engelli bireyler için

evrensel tasarım standartlara göre (Çizelge, 1) uygun olup olmadığı alanda çekilen görüntülerle beraber tespit edilmiştir.

Çalışmada kullanılan diğer teknik ise alanda bulunan ziyaretçilerle anket çalışması olmuştur. Anket çalışmasından amaç normal bireylerin engellilere karşı tepki ve tavurlarının belirlenmesi ve sosyal açıdan engelli bireylerin alanda karşılaştığı sorunların giderilmesi olmuştur. Her grup kendi alanlarında yaklaşık 30 kişiye ve toplam 210 adet anket çalışması yapılmıştır.

Çizelge 1. Açık yeşil alanlardaki evrensel tasarım standartları (Hacıhasanoğlu, 2003; URL 5 ve 6).

MADDELER
Yönlendirici Levha (Tabela) ve Uyarıcı İşaretler
Hissedilebilir kat planı ve yüzeye monte edilmiş bilgi içeren levhalar gerekli yükseklik aralığında (en az 105 cm, en fazla 195 cm) konumlandırılmıştır.
Tavandan sarkan işaret panolarının alt kotu zeminden en az 220 cm yüksekliktedir.
Levha üzerindeki işaretlerin kolayca ayırt edilebilmesi için şekil (işaret) rengi ile zemin rengi kontrast durumdadır.
Bilgi işaretlerinin yanında TS 9111 standartlarına göre yapılmış Braille alfabesi ya da kabartmalı harflerle yazılmış bir bilgi panosu vardır.
Braille alfabesi var ise doğru yükseklikte (en az 120 cm, en fazla 160 cm) konumlandırılmıştır.
TS 9111 standartlarına uygun Sesli bilgilendirme levhaları/ekranları mevcuttur.
Işıklı bilgilendirme levhaları mevcuttur.
Tabelalar önünde elle okumayı ve görüşü kesen bir engel (çöp kovası, oturma elemanı, bitki kümesi, ağaç, vb.) bulunmamaktadır
Yönlendirici levhalar önünde algılamayı kolaylaştıracak uyarıcı bir yüzey ve kontrast renkler kullanılmıştır.
Herhangi bir saha çalışması, tadilat, yük indirme bindirme sırasında mevcut yollarda yaşanabilecek güvenlik sorunu için mobil olarak konumlandırılacak levhalar vardır.
Herhangi bir saha çalışması, tadilat, yük indirme bindirme sırasında mevcut yollarda yaşanabilecek güvenlik sorunu için sesli ve görsel uyarıcılar kullanımı için gerekli ekipman vardır.
Merdivenler
Umuma açık yapılarda, ortak merdiven ve sahanlık genişlikleri yapılarda en az 150 cm olacak şekilde tasarlanmıştır.
Merdivenlerde kullanım kolaylığının sağlanabilmesi adına 8 ila 10 basamakta bir sahanlık uygulanmıştır.
Merdivenlerin yürüme yüzeylerinde pürüzlü, kaymayı önleyen kaplama kullanılmalıdır. Gerekliyorsa merdivenin üzeri hava etkilerine karşı kapatılmalıdır.

Fiziksel konfor açısından; 1,85 metreden geniş dış mekan merdivenlerin orta kısmına herhangi bir risk oluşturmayacak ise korkuluk eklenmiştir.
Merdiven başlangıç, bitiş ve sahanlıklarında en az 60 cm genişliğinde hissedilebilir uyarıcı yüzeyler uygulanmıştır.
Görüşü kolaylaştırmak ve kaymayı önlemek için basamak uçları 2,5 cm eninde merdivenin renginden farklı, algılanabilir renkte bir şerit yardımıyla işaretlenmiştir.
Merdiven basamak genişliği en az 30 cm, engelli bireyler için başka bir uygulamanın bulunmadığı yerlerde rıht yükseklikleri 15 cm, asansörün bulunduğu durumlarda en fazla rıht yüksekliği 18 cm ölçülerini sağlamaktadır.
Engelli kullanımına uygun olmayan açık ya da şeffaf rıht uygulaması bulunmamaktadır.
Basamak ucunun açılı olduğu durumlarda, mevcut açı düşeyde en fazla 30 derece, basamak ucu çıkıntısı en fazla 1,3 cm ölçülerindedir.
Merdiven basamakları kaymayan malzemeden mi ya da merdiven yüzeyleri kaymaz niteliktedir.
Merdivenler kolay algılanabilir nitelikte konumlandırılmıştır.
Görme engelli kişilerin merdivenleri bulabilmeleri ve algılayabilmeleri için hissedilebilir kabartmalı yüzeylerden faydalanılmalıdır.
Merdiven, merdiven sahanlığında yön değiştiriyorsa sahanlık alanı en az 180 cm x 180 cm olmalıdır.
Aynı yönde devam eden merdivenli yollarda; arazinin topografik yapısına bağlı olarak yükseklik farkı 1,80 cm'nin üstünde ise merdivenler arasında 200 cm'lik sahanlık olmalıdır.
Merdivenlerin başlangıcında ve sonunda görme özürlüler için 120 cm uzunluğunda düz ve değişik dokuda kaplama malzemesi ile döşenmiş sahanlık olmalıdır.
Düşme tehlikesini azaltmak için açık ve çıkıntılı uçlu basamak tasarımından kaçınılmalıdır.
Merdiven veya rampa bitişlerinde görme engelliler için yer işaretlemeleri yapılmalıdır. Kaldırım kenarındaki kesintilerden mümkün olduğunca sakınılmalıdır.
Merdiven basamakları algılanabilirliği açısından yeterli düzeyde aydınlatılmıştır.
Rampalar
Merdiven ya da basamakların yanında bir rampa mevcuttur.
Rampa genişliği en az 100 cm veya daha fazla olacak şekilde tasarlanmıştır. Yaya yolu üzerindeki rampaların genişliği en az 100 cm olacak şekilde tasarlanmıştır.
Rampaların iki tarafında (45 cm'yi aşan yüksekliklerde) bariyer bulunmaktadır.
Rampalarda korkuluk ya da yüksekliği en az 5 cm olan koruma bordürleri kullanılmıştır.
Rampa ile taşıt yolunun birleştiği yerler, özellikle özürlü yayaların hareketine engel olmayacak şekilde düzgün olmalı, birleşim noktasında herhangi bir çıkıntı veya çukurluk olmamalıdır
1,80 metreden geniş rampaların orta kısmında risk oluşturmuyor ise korkuluk vardır.
Rampanın başlangıcı ve çıkışında (ya da yön değiştiren noktalarda) dokuz metrede bir tekrar edecek şekilde sahanlık (150 x150 cm genişliğinde) uygulanmıştır.
Rampanın başlangıç ve bitiş noktalarına uyarıcı şeritler yerleştirilmiştir. (Şerit-

ler başlangıç ve bitiş noktalarından 30 cm ileride başlayacak şekilde ve 60 cm genişlikte uygulanmalı ve bu yüzeyler rampa boyunca kılavuz iz ile birbirine bağlanmalıdır.)
Rampa kolay algılanabilecek şekilde konumlandırılmıştır.
Tekerlekli sandalye kullanan engellilerin güvenliği için rampaların her iki tarafına en az 5 cm yüksekliğinde koruma bordürü ya da demiri yapılmalıdır.
Rampa yüzeyinde engel oluşturabilecek nesneler bulunmamaktadır.
TS 9111 de belirlenen kot farkına göre eğimler skalasına göre düzenlenmiştir.
Kaldırım kenarlarında yapılacak rampaların genişliği min. 120 cm olmalıdır
Rampa Eğimi %5 - % 8 arasındadır.
Korkuluk, Tırabzan ve Tutamaklar
Tırabzan, korkuluk veya tutamaklar, tahliye gerektiren durumlarda risk oluşturuyorsa merdiven başlangıç ve bitişlerinin en az 30 cm ilerisinden başlatılmıştır.
Korkuluklar tüm basamaklar boyunca devam edecek şekilde konumlandırılmıştır.
Korkuluk, tırabzan ve tutunma barlarının yerden yükseklikleri (yetişkinler için 90 cm, çocuklar için 70 cm) uygun ölçülerdedir.
Korkulukların bulunduğu alanlarda kenar takibi yapılabilmesi için gerekli olan 10 cm yüksekliğinde bir eleman yer almaktadır.
Korkulukların duvara monte edildiği durumlarda tutunma barları ile duvar arasında bulunması gereken en az 4 cm mesafe korunmaktadır.
Tutunma barlarının duvarda yer alan bir boşluk içine yerleştirildiği durumlarda, tutunma barları ve duvar arasında olması gereken en fazla 8 cm mesafe sağlanmıştır.
Tutunma barlarının duvarda yer alan bir boşluk içine yerleştirildiği durumlarda, tutunma barları, duvar boşluğunun alt noktasından en az 5 cm yukarı, üst noktasından en az 45 cm aşağıda olacak şekilde uygun ölçülerde konumlandırılmıştır.
Tırabzanlar, dayanan bir kişinin vücut kütlesine dayanabilecek şekilde yere veya duvara emniyetle tutturulmuş olmalıdır.
Tutunma barlarının çapları 32 – 45 mm arası ve dengeli tutulmaya olanak sağlayacak şekildedir.
Islak Hacimler - Tuvaletler
Tekerlekli sandalye kullanıcıları için kadın erkek ortak kullanımında olan erişilebilir bir tuvalet bulunmaktadır.
Tuvaletler ve bu mekânlara erişimi sağlayan yönlendirmeler kolay algılanabilir niteliktedir.
Tekerlekli sandalyenin manevra yapabilmesi için gerekli en az 150x150 cm alanında ya da 150 cm çapında boş bir alan mevcuttur.
Kullanılan malzemeler, ıslak ve kuru olmak üzere her durumda kaymaz niteliktedir.
Lavaboların önünde, tekerlekli sandalyeli kullanımı için olması gereken, en az 76x122 cm boşluk bırakılmıştır.
Yemekhane ve Kafeteryalar
Yemek yeme yüzeyleri, masalar, yemek alma ve ödeme bölümleri tekerlekli sandalye kullanıcılarına uygun şekilde tasarlanmıştır.
Tüm kullanıcılara yönelik bilgilendirme ve işaretler algılanabilir niteliktedir.
Tüm kamusal mekânlarda; koridor, giriş holleri ve geçitler gibi dolaşım mekânlarına yerleştirilecek olan telefon (en fazla 120 cm yükseklikte konum-

landirilmalıdır), ATM büfe gibi nesneler belirtilen uzanma mesafelerine uygun şekilde konumlandırılmıştır. - ATM derinliği 25,5 – 61 cm aralığında; yüksekliği zeminde en az 117 cm, en fazla 137 cm olmalıdır.
Tekerlekli sandalye kullanıcısının bir nesneye yandan ulaşımını sağlayacak mesafeler optimum (yatayda 30 cm ve düşeyde 70-140 cm aralığı) ölçülere uygundur.
Kaldırımlar
Tüm yayaların rahatça hareket edebilmeleri için yaya kaldırımı genişliği net olarak en az 150 cm olmalıdır
Emniyet şeritleri mülkiyet sınırında 50 cm'ye, bordür taşı tarafında ise 120 cm'ye kadar olabilir.
Kaldırım yüksekliği 3 cm -15 cm arasında olmalıdır.
Kaldırımın Eğimi, max. % 5 olmalıdır. Eğimi %5'in üzerinde olan kaldırımlar, rampalar gibi değerlendirilmeli ve ona göre tasarlanmalıdır.
Kaldırım güzergahı üzerinde yapılacak (kaldırım kenarı dışındaki) rampaların net genişliği ise, tekerlekli iki sandalyenin yan yana geçebileceği bir şekilde min. 180 cm olmalıdır.
Yaya kaldırımında, yağmur suyunun drenajı için gerek duyulan enine (yanal) eğim max. %2 olmalıdır.
Bitkilendirmeler
200 cm'den dar kaldırımlarda kesinlikle ağaçlandırma yapılmamalıdır.
Ağaçlandırmalarda, mümkün olduğunca, dikenli bitkilerden kaçınılmalıdır.
Rampa ve merdiven yanında yapılacak bitkilendirmede, yüzeyi kaygan hale getirmeyecek, meyve dökmeyen bitkiler seçilmelidir.
Kaldırım üzerindeki ağaçların görme engelliler tarafından fark edilebilmesi için, ağaç diplerinde çevre ile zıt renklere sahip ızgaralar veya çakıllar yerleştirilmelidir.
Görme engelli kişiler dikkatlice yapılmış bitkilendirmeden mükemmel bir şekilde yararlanabilmektedirler. Güçlü zıtlıklar ve göze çarpan silüetler içeren bitkisel tasarımlar az gören kişiler için yön bulmada görsel ipuçları olabilmektedirler.
Yağışlar nedeniyle kırılıp yürüme yoluna düşen dallar, yere dökülen yaprakları kaygan yüzeyler ve kirlilik oluşturabilecek türler, dikenler, zehirli ve kaygan meyveler üreten türler yürüme yollarında tehlike arz edebilirler ve bundan dolayı dikkatli kullanılmaları gerekir.
Dikenli bitkiler ile kaygan bir yüzey oluşturabilecek tohum ve meyve dökücü ağaç ve bitkiler, potansiyel tehlikeli bitkiler olduğundan yaya yollarından uzak tutulmalıdır
Yaya yollarına uzayan dallar, özellikle görme özürlüler için tehlikeli bir engel oluşturmaktadır. Bitkilerin dallarının yaya yollarını engellememesi sağlanmalıdır. Ya geçiş engellemeyecek biçimde yaya yollarından yeterli uzaklığa dikilmesi, ya da yeterli ve düzenli bakım ve budama yapılmalıdır.
Kent Mobilyaları
Kent mobilyaları keskin ve çıkıntılı kenarlarından arındırılmış olmalıdır.
Kent mobilyalarının rengi seçilirken, algılanmalarının kolay olması için çevresi ile zıtlık oluşturacak renkler tercih edilmelidir
Kaldırımı çıkıntı yapan işyerlerinin güneşlikleri, şemsiyeleri veya oturma yerleri özürlülerin hareketine engel teşkil etmemelidir.
Kaldırım üzerinde bulunan bina çıkmalarının, her türlü levha, işaret ve tabelaların en alçaktaki noktaları görme özürlü yayaların başlarını çarpmamaları için yerden en az 220 cm yükseklikte olmalıdır.

2,20 m ve daha alçak olan merdiven altları kapatılmalıdır.
Dinlenme Alanları/Bankları
Yaya kaldırımı kenarlarında, kaldırımın genişliğine (min. 150 cm) bağlı olarak, yaya akımına engel olmayacak ve özürllüler dahil tüm yayaların kullanabileceği şekilde dinlenme alanları ve banklar yapılmalıdır.
Parklardaki ve ticaretin yoğun olduğu yerlerdeki kaldırımlarda düzenlenecek dinlenme alanları ve banklar her 100 m'de bir yerleştirilmelidir.
Dinlenme alanlarında oturma banklarının yanında tekerlekli sandalyenin yanaşabileceği biçimde en az 120 cm boşluk bırakılmalıdır.
Dinlenme bankının zeminden yüksekliği 45 cm, sırt yaslama yerinin yüksekliği ise 70 cm olmalıdır.
Dinlenme alanlarında masa yapılacağı zaman, masaların yüksekliği 75 cm ile 90 cm arasında olmalı, bütün yönlerden tekerlekli sandalyenin yaklaşabilmesi için masanın altındaki minimum derinlik 60 cm olmalıdır.
Çöp Kutuları
Çöp kutuları, yaralanmalara neden olmayacak malzemelerden seçilmeli, kontrast renkli ve tek elle kullanılacak şekilde kapaklı olmalıdır.
Çöp kutuları yaya hareketine engel olmayacak şekilde yaya kaldırımı kenarında bordür taşına en az 40 cm uzaklığında ve en az 90 cm, en çok 120 cm yüksekliğe monte edilmelidir.
Çeşmeler
Çeşmelerin su içilecek bölümlerinin yükseklikleri 85 cm ile 95 cm arasında olmalıdır
Çeşmelerin altları, tekerlekli sandalye girebilecek şekilde, min. 68 cm yüksekliğinde, min. 43 cm eninde olmalıdır
Yaya yolları
Kavşaklardaki kaldırımlar, engellilerin rahatça ve engellenmeden yönlenebilmeleri için kavşak köşe taşı ve emniyet şeridi içindeki koruyucu (0,90 cm yüksekliğinde) babalarla belirlenmelidir.
Yaya yolu kaplamaları, renkli ve yönlendirici beton taş plaklardan olmalıdır. Renkli yüzeyi düz beton/taş plakalarla estetik bir şekilde kaplanmalı, bu kaplama için ayrı renkte yönlendirici karo taş plakalar yerleştirilmelidir.
Farklı engelli grupları için; ses, renk, aydınlatma, malzeme ve doku yapısı değiştirilerek yaya yolunda yönlendirme yapılmalıdır.
Otopark
Açık park tesislerinde engellilere ayrılan park yerleri, çıkışa en yakın yerde düzenlenmelidir.
Engelliler için düzenlenmiş bir park yerinin en az genişliği 3.60 m, tavsiye edilen genişlik ise 3,90 m'dir.
Tekerlekli sandalyeler için iki park yeri arasında 1.40 m genişliğinde bir erişim koridoru düzenlendiğinde park yeri genişliği 2.50m olabilir.
Engelli park işaretleri görülür, okunur ve ışıklı olmalıdır.
Park yerinde özürllü park işareti bulunuyor mu
Otoparkın giriş ve çıkış alanları, yol kotu ile aynı veya en fazla %8'i geçmeyen rampa olmalı, zemin kaymayı önleyici ve giriş çıkışı belirleyen ayrı malzemele kaplanmalıdır.
Açık/kapalı otoparkların giriş/çıkış alanlarında araç trafiğini aksatmayacak şekilde, görülebilir yerlere özürllülerin de algılayacağı kent haritası, acil durum gibi bilgi panoları yerleştirilmelidir.
Taşıt yolu üzerinde yaya kaldırımı kenarında araçların park etmelerine müsaa-

de edilmiş ise, park yerinde engelliler için de en az 1 tane olmak üzere yeterli sayıda elverişli park ve inme/binme yerleri ayrılmalıdır.
Kaymayı önleyen düz bir yüzle kaplanmış, üzerinde herhangi bir engel olmayan, yol seviyesinde inme/binme alanları olmalıdır
Kaldırım rampası yapılmalı ve bordür taşı yüksekliği 3 cm olmalıdır.

BULGULAR

1. Araştırma alanlarında, yapılan ölçümlerden elde edilen bulgular

Çalışma kapsamında tüm öğrenci grupları, ilgili alanlarında onlara verilen evrensel tasarım standartları formuna göre ölçümler yapmış ve görüntülerle desteklemişlerdir. Doldurulmuş formlar ve görüntülerden çıkan bulgular aşağıda açıklanmıştır.

1.1. Hürriyet parkı

Alanda engelli bireylere yönelik herhangi levha vb. uyarıcı tabelalar bulunmamaktadır. Yalnızca göletin etrafında uyarıcı levhalar ve cadde üzerinde bulunan trafik levhaları mevcuttur. Genelde parktaki merdivenlerin yanında tekerlekli engeli bireylerin erişimi için rampa yapılmamıştır (Şekil 8a). Ayrıca merdivenlerin yüzeylerinden kaymayı önleyen herhangi kaplama yüzeyleri yapılmamıştır ve merdivenlerin başlangıç ve bitişinde uygun sahanlık alanları ve görme engelliler için yer işaretlemeleri yapılmamıştır. Merdiven basamakları algılanabilirliği açısından yeterli düzeyde aydınlatılmıştır (Şekil 8b). Rampa ile taşıt yolunun birleştiği yerler, özellikle özürli yayaların hareketine engel olmayacak şekilde düzgün tasarlanmamış ve birleşim noktasında çıkıntı veya çukurluk görülmüştür (Şekil 8c). Rampa eğimi bazı yerlerde (%8) Maximum eğimi aşmıştır. Rampaların yüzeylerinde engel oluşturabilecek; döşeme kırıkları,

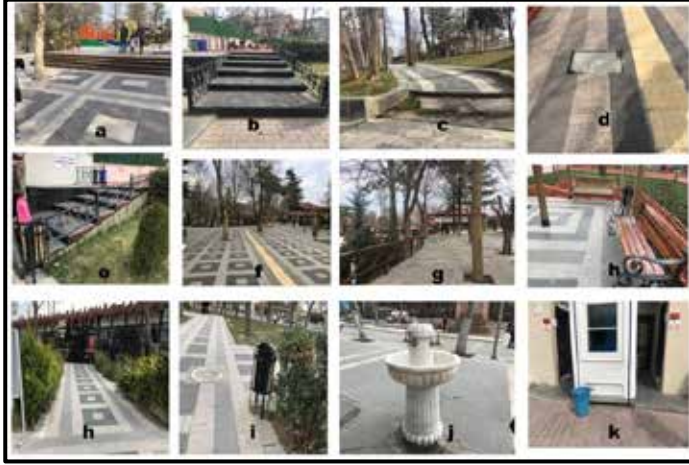
ağaç vb. etmenler mevcuttur. Bu etmenlerin etrafında yeterli genişlik yoktur (Şekil 8d).

Alandaki mevcut tırabzan ve tutamakların yükseklikleri uygun ancak merdiven başlangıç ve bitişlerinin ilerisinden başlamamıştır (Şekil 8e). Akalandaki kaldırımların genişliği, eğimi ve diğer özellikleri verilen standartlara göre uygun ancak görme engelli bireylere göre yapılan yönlendirici sarı kaplamaları çoğu yerlerde yarım kalmış ve devam etmemiştir (Şekil 8f).

Alanda yapılan bitkisel evrensel tasarım ilkelerine uygun ancak kaldırım üzerindeki ağaçların görme engelliler tarafından fark edilebilmesi için, ağaç diplerinde çevre ile zıt renklere sahip ızgaralar veya çakıllar yerleştirmemiştir (Şekil 8g). Ayrıca az gören kişiler için güçlü zıtlıklar ve göze çarpan silüetler içeren bitkisel tasarımlar yön bulmada görsel ipuçları yaratmamıştır. Alandaki dinleme yerleri ve banklar ve yemek yeme yerleri evrensel tasarım ilke ve standartlarına göre uygun yapılmıştır (Şekil 8 h). Çöp kutuları, yaralanmalara neden olacak malzemelerden seçilmiş, kontrast renkli ve tek elle kullanılabilecek şekilde değildir. Çöp kutuları tam köşe noktalarda bulunmakta ve yaya geçişinde çarpmalara neden olmaktadır ve çoğu yerde tam bodur taşın üzerinde konumlandırılmıştır (Şekil 8i).

Çeşmelerin su içilecek bölümlerinin yükseklikleri uygun değildir ayrıca çeşmelerin altları, tekerlekli sandalye girebilecek şekilde tasarlanmamıştır (Şekil 8g). Alanda herhangi otopark alanı mevcut değildir ve gelen ziyaretçiler alan dışındaki yol kenarlarını park etmek için kullanmaktadırlar. Alanda tekerlekli sandalye kullanıcıları için kadın-erkek ortak kullanımında olan erişilebilir bir tuvalet bulunmamaktadır. Tuvaletler ve bu mekânlara erişimi

sağlayan yönlendirmeler yapılmamıştır. Tekerlekli sandalyenin manevra yapabilmesi için uygun bir alan mevcut değildir (Şekil 8k).

Şekil 8. Hürriyet parkında ölçümler sırasında çekilen görüntüler

1.2. Mişmiş Parkı Fuar Alanı

Alandan mevcut olan yönlendirici levha ve tablolar evrensel tasarıma göre yapılmıştır ancak bilgi işaretlerinin yanında TS 9111 standartlarına göre yapılmış ancak braille alfabesi ya da kabartmalı harflerle yazılmış bir bilgi panosu yoktur (Şekil 9a). Merdiven başlangıç, bitiş ve sahanlıklarında hissedilebilir uyarıcı yüzeyler uygulanmamıştır. Engelli kullanımına uygun olmayan açık ya da şeffaf rıht uygulaması bulunmamaktadır. Ayrıca merdivenler kolay algılanabilir nitelikte konumlanmamıştır (Şekil 9b). Merdivenlerin yanında tekerlekli bireyler için alternatif rampalar bulunmamaktadır (Şekil 9c). Merdivenlerin başlangıcında ve sonunda görme özürllüler düz ve değişik dokuda kaplama malzemesi ile döşenmiş sa-

hanlık yoktur ve merdiven basamakları algılanabilirliği açısından yeterli düzeyde aydınlatmamıştır (Şekil 9d).

Alanda tekerlekli engelli bireyler için rampa yapılmamıştır. Yaya yolu kaplamaları, renkli ve yönlendirici beton taş plaklardan yapılmamıştır ve farklı engelli grupları için; ses, renk, aydınlatma, malzeme ve doku yapısı değiştirilerek yaya yolunda yönlendirme yoktur (Şekil 9e). Alanda Korkuluklar tüm basamaklar boyunca devam edecek şekilde konumlandırmamıştır. Tüm yayaların rahatça hareket edebilmeleri için yaya kaldırımı genişliği az olmuştur. Ayrıca kaldırım yüksekliği evrensel tasarım standartlarına göre fazladır (Şekil 9f). 200 cm'den dar kaldırımlarda ağaçlandırma yapılmıştır. Kaldırım üzerindeki ağaçların görme engelliler tarafından fark edilebilmesi için, ağaç diplerinde çevre ile zıt renklere sahip ızgaralar veya çakıllar yerleştirilmemiştir.

Dinlenme alanları ve alandaki mevcut banklar evrensel tasarım standartlarına göre uygun yapılmıştır ancak kamariye alanlarına erişim açısından herhangi rampa yapılmamıştır ve bazı oturma yerleri eskilmiş ve tahrip edilmiştir (Şekil 9g). Kent mobilyaları uygun olarak tasarlanmıştır ancak kent mobilyalarının rengi seçilirken, algılanmalarının kolay olması için çevresi ile zıtlık oluşturacak renkler tercih edilmemiştir. Çöp kutuları, yaranmalara neden olmayacak malzemelerden seçilmemiş, kontrast renkli ve tek elle kullanılabilecek şekilde kapaklı değildir (Şekil 9h). Çeşmelerin su içilecek bölümlerinin yükseklikleri engelli bireyler için uygun tasarlanmamıştır ve çeşmelerin altları, tekerlekli sandalye girebilecek şekilde değildir (Şekil 9i). Alanda ıslak hacim veya lavabo otopark alanı bulunmamaktadır.

Şekil 9. *Mişmiş park-fuar alanında ölçümler sırasında çekilen görüntüler*

1.3. Abdullah Gül Parkı

Alanda çok az sayıda yönlendirici levha bulunmamaktadır. Alandaki gözlem ve ölçümler sırasında merdiven başlangıç, bitiş ve sahanlıklarında herhangi bir hissedilebilir uyarıcı yüzeyler gözlemlenmemiştir. Merdivenlerin başlangıcında ve sonunda görme özürlüler için düz ve değişik dokuda kaplama malzemesi ile döşenmiş sahanlık yoktur (Şekil 10a). Merdiven veya rampa bitişlerinde görme engelliler için yer işaretlemeleri yapılmamıştır. Merdiven basamakları algılanabilirliği açısından yeterli düzeyde aydınlatılmamıştır (Şekil 10b). Alandaki rampalar evrensel tasarım ilkelerine uygun şekilde yapılmıştır ancak rampanın başlangıç ve bitiş noktalarına uyarıcı seritler yerleştirilmemiştir (Şekil 10c).

Tekerlekli sandalye kullanıcıları için kadın erkek ortak kullanımında olan erişilebilir bir tuvalet bulunmamaktadır. Tekerlekli sandalyenin manevra yapabilmesi için gerekli boş bir alan mevcut değildir (Şekil 10d). Alanda az sayıda aktif kafeterya bulunmaktadır ayrıca tekerlekli sandalye kullanıcısının bir nesneye yandan ulaşımını sağlayacak mesafeler optimum ölçülere uygun değildir. Alanda yapılan bitkilendirme evrensel tasarım ilkelerine göre yapılmıştır ancak kaldırım üzerindeki ağaçların görme engelliler tarafından fark edilebilmesi için, ağaç diplerinde çevre ile zıt renklere sahip ızgaralar veya çakıllar yerleştirilmemiştir (Şekil 10e). Kent mobilyalarının rengi seçilirken, algılanmalarının kolay olması için çevresi ile zıtlık oluşturacak renkler tercih edilmemiştir (Şekil 10f). Alandaki oturma alanlar ve çöp kutuları evrensel standartlarına göre yapılmıştır (Şekil 10g). Alandaki çeşmeler engelli bireylerin kullanımına hiçbir şekilde uygun değildir (Şekil 10h). Mevcut otopark alanında engelliler için düzenlenmiş bir park yeri yapılmamıştır.

Şekil 10. *Abdullah Gül Parkı'nda ölçümler sırasında çekilen görüntüler*

1.4. Hacı Kalender Parkı

Hacı kalender parkında bazı levhaların yükseklikleri standart yüksekliklerde fakat engelli bireylere yardımcı levha bulunmamaktadır. Bulunan levhalarda ise renk, parlama ve harfler açısından uygunluğu bulunmamaktadır. Levha üzerindeki işaretlerin kolayca ayırt edilebilmesi için şekil (işaret) rengi ile zemin rengi kontrast durumunda değildir (Şekil 11 a).

Alanda merdivenler uygun bir şekilde tasarlanmıştır (Şekil 11 b). Rampa ile taşıt yolunun birleştiği yerler, özellikle özürli yayaların hareketine engel olacak şekilde düzgün olmamış ve birleşim noktasında çukurluk olmuştur. Merdivenlerin başlangıcında ve sonunda görme özür-lülüler için düz ve değişik dokuda kaplama malzemesi ile döşenmiş sahanlık olmamıştır. Merdiven başlangıç, bitiş

ve sahanlıklarında hissedilebilir uyarıcı yüzeyler uygulanmamıştır (Şekil 11 c).

Ölçüm yapılan parkta ise engelli tuvaletlerine giden yol dar ve döşemeleri uygunsuzdur. Bu alandaki tuvaletler engelli bir bireye uygun yapılmamıştır. Tuvalet giriş ve çıkışlarında rampa bulunmamaktadır (Şekil 11 d). Kafeterya 'ya giriş ve çıkışlarda 8 cm yükseklikte bulunmaktadır. Rampa bulunmamaktadır. Alanda 2 adet oturma alanı ve kafeterya mevcuttur fakat ikisine de engelli bireylerin erişimini rampa olmadığı için sağlanamamaktadır (Şekil 11 e).

Tüm yayaların rahatça hareket edebilmeleri için yaya kaldırımı genişliği uygun değildir. Engelli bireyler için yönlendirici işaret veya levha bulunmamaktadır (Şekil 11 f). Kaldırım girişlerinde yükselti bulunmaktadır ve buda engelli bireylerin geçmelerini engellemektedir. Yaya yollarına uzayan dallar, özellikle görme özürlüler için tehlikeli bir engel oluşturmaktadır (Şekil 11 g). Bitkilerin geçişi engellemeyecek biçimde yaya yollarından yeterli uzaklığa dikilmemiş, ya da yeterli ve düzenli bakım ve budama yapılmamıştır. 200 cm'den dar kaldırımlarda ağaçlandırma yapılmıştır. Yön işaretleri olmadığından engelli bireyler ağaçlara takılabilir ve zarar görebilirler (Şekil 11 h).

Alandaki ölçümlerden sonuçlandığı gibi oturma banklarının yanında tekerlekli sandalyenin yanaşabileceği biçimde en az 120 cm boşluk bırakılmamıştır (Şekil 11 i). Alandaki çöp kutuların tek sıkıntısı kapaklı olmamaları olmuştur (Şekil 11 j). Alandaki ölçümlere göre çeşmeler evrensel tasarım standartlarına göre uygun tasarlanmamıştır. Genel anlamda çeşmelerin ön kısmında tekerlekli sandalye girecek şekilde bir alan yoktur (Şekil 11 k).

Hacı Kalender parkındaki en büyük sorun yaya yollarında yön işaretlerinin bulunmaması. Ayrıca Yaya yollarında levhalar bulunmamaktadır. Mevcut olan otopark alanında engellilere ait bir otopark yapılmamış (Şekil 11 i).

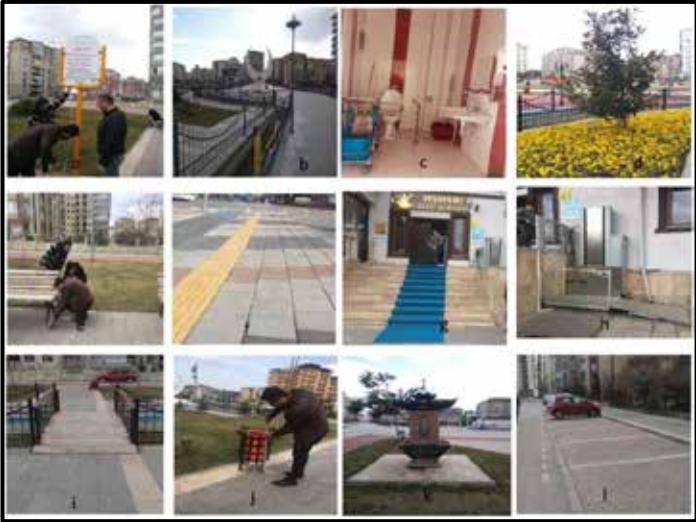

Şekil 11. Hacı Kalender Parkı'nda ölçümler sırasında çekilen görüntüler

1.5.15 TEMMUZ MİLLİ İRADE PARKI

Alandaki mevcut yönlendirici levha (tabela) ve uyarıcı işaretler (Şekil 12a). Merdivenler, tırabzan ve tutamaklar (Şekil 12b), ıslak hacimler/lavabolar (Şekil 11 c), bitkilendirmeler (Şekil 11 d), dinlenme alanları/bankları (Şekil 12e) ve yaya yolları (Şekil 12f) evrensel tasarım ilkelerine göre tasarlanmıştır. Yapının girişinde merdivenlerin yanında rampa bulunmamaktadır (Şekil 12g). Engelliler için tasarlanmış aktif olarak çalışır durumda bir asansör mevcuttur (Şekil 12 h). Alandaki rampalar evrensel tasarım ilkelerine göre yapılmıştır ancak rampanın başlangıç ve bitiş noktalarına uyarıcı şeritler yerleştirilmemiştir (Şekil 12i). Alanda herhangi yemekhane ve kafe-

teriyalar bulunmamaktadır. Çöp kutuları tek elle kullanılabilir şekilde kapaklı değildir (Şekil 12 j). Çeşmelerin bulunduğu yüzey, tekerlekli sandalye girebilecek şekilde tasarlanmamıştır ve erişim konusu engelli bireylere düşünülmemiştir (Şekil 12 k). Otopark alanı mevcut ancak engelliler için özel bir tasarım bulunmamaktadır (Şekil 12i).

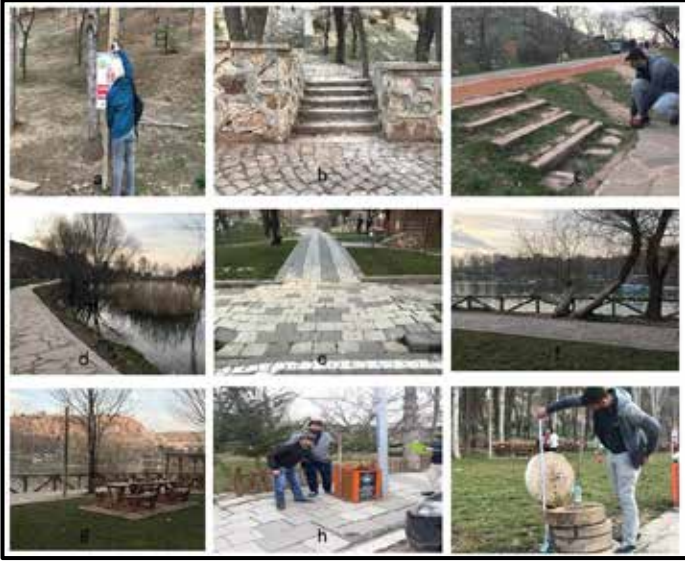
Şekil 12. 15 Temmuz Milli İrade Parkı'nda Ölçümler Sırasında Çekilen Görüntüler

1.6. Turgut Özal Tabiat Parkı

Alanda genel olarak hissedilebilir kat planı ve yüzeye monte edilmiş bilgi içeren levhalar gerekli yükseklik altındadır ve buda görme engelli bireylerin çarpmalarına neden olabilmektedir (Şekil 13a). Alandaki merdivenlerin yürüme yüzeylerinde pürüzlü, kaymayı önleyen kaplama kullanılmamıştır. Merdivenler kolay algılanabilir nitelikte konumlandırılmamıştır (Şekil 13b). Görme engelli kişile-

rin merdivenleri bulabilmeleri ve algılayabilmeleri için hissedilebilir kabartmalı yüzeylerden faydalanılmamıştır ayrıca merdiven veya rampa bitişlerinde görme engelliler için yer işaretlemeleri yapılmamıştır (Şekil 13c). Merdivenlerin yanında engelli bireyler için rampa yapılmamıştır. Tırabzan ve korkuluklar alanın bazı yerlerinde özellikle göletin etrafında konumlandırılmamıştır. Merdivenler için herhangi korkuluk yapılmamıştır (Şekil 13d).

Alanda herhangi bir lavabo yapılmamıştır. Yemek yeme yüzeyleri, masalar, yemek alma ve ödeme bölümleri tekerlekli sandalye kullanıcılarına uygun şekilde tasarlanmamıştır. Yaya yolu kaplamaları, renkli ve yönlendirici beton taş plaklardan değildir ve farklı engelli grupları için; ses, renk, aydınlatma, malzeme ve doku yapısı değiştirilerek yaya yolunda yönlendirme yapılmamıştır (Şekil 13e). Kaldırım üzerindeki ağaçların görme engelliler tarafından fark edilebilmesi için, ağaç diplerinde çevre ile zıt renklere sahip ızgaralar veya çakıllar yerleştirilmemiştir (Şekil 12f). Kent mobilyalarının rengi çevresi ile zıtlık oluşturacak renkler tercih edilmemiştir. Dinlenme alanlarında oturma banklarının yanında tekerlekli sandalyenin yanaşabileceği biçimde boşluk bırakılmamıştır (Şekil 13g). Çöp kutuları, yaralanmalara neden olacak malzemelerden seçilmiş ve kapaklı değildir (Şekil 13h). Alandaki mevcut çeşmeler hiçbir şekilde engelli birey tarafından kullanılmamaktadır (Şekil 13i).

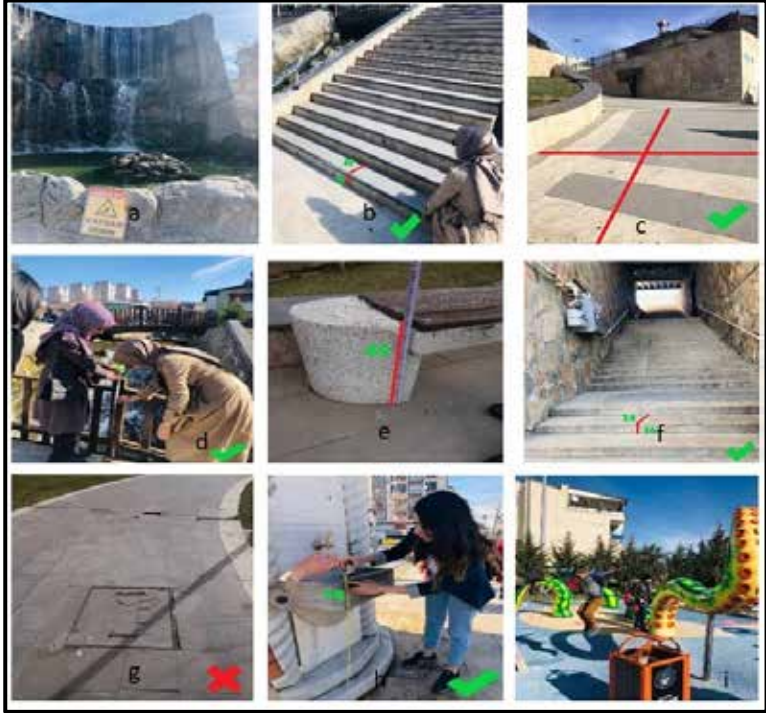

Şekil 13. Turgut Özal Tabiat Parkı'nda Ölçümler Sırasında Çekilen Görüntüler

1.7. Şelale parkı

Hissedilebilir kat planı ve yüzeye monte edilmiş bilgi içeren levhalar bazıları gerekli yükseklik olurken bazıları değildir (Şekil 14a). Merdivenler evrensel tasarım ilkelelerine göre uygun ancak merdivenlerin başlangıcında ve sonunda görme özürllüler düz ve değişik dokuda kaplama malzemesi ile döşenmiş sahanlık yoktur ayrıca merdiven bitişlerinde görme engelliler için yer işaretlemeleri yapılmamıştır (Şekil 14b). Rampalar, tutamaklar ve oturma yerleri evrensel tasarım ilkelerine göre uygun bir şekilde tasarlanmıştır (Şekil 14c, d, e ve f). Alanda herhangi bir lavabo veya ıslak hacim bulunmamaktadır. Yaya yolu kaplamaları, renkli ve yönlendirici beton taş plaklardan değildir ve farklı engelli grupları için; ses, renk, aydınlatma, malzeme ve doku yapısı değiştirilerek yaya yolun-

da yönlendirme yapılmamıştır (Şekil 14f). Yemekhane veya kafeterya, dinlenme alanları/bankları ve Çeşmeler evrensel tasarım ilkelerine göre tasarlanmıştır (Şekil 14g). Çöp kutuları, yaralanmalara neden olacak malzemelerden seçilmiş ve kapaklı değildir (Şekil 14h).

Şekil 14. Şelale Parkı'nda Ölçümler Sırasında Çekilen Görüntüler

1.8. Anketlerin Değerlendirmesi:

Alanlardaki ziyaretçilere (210 kişi) yapılan anketlerin sonuçları aşağıdaki açıklanmıştır;

Anket çalışmasına katılan ziyaretçilerin biyografik özellikleri, %63 oranı erkek ve %47 oranı kadın, eğitim seviyeleri ise % 41 oranı lise, %35 oranı lisans/lisansüstü, %14 oranı ortaokul ve %10 oranı ilkokul; %46 oranı çocuk sahibi olmuşlardır. Katılan ziyaretçilerin % 65 oranı aile veya akrabalarında engelli birey yoktur. Genel anlamda okumuş ve bilinci bireylerin engellilere karşı sergiledikleri tavırlar ve tepkiler olumludur ve bu bireyler bilinçli olduklarından dolayı toplum içinde engelli bireylere karşı normal insanlar gibi davranıp, tepki gösteriyorlar.

“Özürlü veya engelli bir bireyle karşılaştığınız zaman nasıl tepki gösteriyorsunuz” sorusuna %43 oranı “normal bir birey gibi davranırım” %23 oranı “Ona yardım etmek isterim” %20 oranı “Acırım ve halimize şükür ederim” %14 oranı ise “İlgimi çekip bakmaya devam ederim” belirlenmiştir”. Engelli bireylerin toplumda yaşaması ve özgürce davranması için çevredeki insanların tepki ve tavırları önemlidir. Engelli bireyleri normal birey gibi görmek ve tepki göstermek aslında çağdaş bir ülkenin göstergesidir. Engellilere acıyarak yardım etmek onları rahatsız edip ve sosyal toplumdan soğutabiliyor. Dolayısıyla engelli bireyin açık yeşil alanlara gitmelerini kısıtlayan durum sadece alanın fiziksel sıkıntıları değil aynı zamanda oradaki insanların bakış ve tavırları da kısıtlayıcı olabilmektedir ve bu durumu çözmek için ilgili sosyal

hizmet kurumların düzenlediği eğitimler ve halkın nasıl tepii verecekleri konusunda uyarmalar önemlidir.

“Özürlü insan haklarını biliyorsunuz” sorusunda %57 oranı Evet ve %43 oranı Hayır cevabı vermişlerdir. Normal halkın engelli bireylerin yasal haklarını bilmesi onların tavır ve düşüncelerini etkilemektedir. Engelli bir çocuk normal bireyler gibi oynama hakkına sahip ve bunu bilmek ve saygı göstermek toplum içinde onların rahatça hareket edebilmelerine ve özgürce davranmalarına izin vermektedir. Engelli çocuklar; aktif ve sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri için gerekli olan bilgi, beceri ve tutumları kendiliğinden geliştiremezler. Bu gelişim ancak öğrenme süreci içinde mümkün olacaktır. Öğrenme sürecinin her aşamasında oyundan yararlanılabilir. Çocuklar oyunlar ile kendi, yetenek ve yeterliliklerini fark ederek, yetersizliklerine sağlıklı çözümler bularak, geçmiş, şimdi ve geleceği, yeniden organize ederek sorunlarıyla baş ederler. Böylece oyunlar ile sahip oldukları özelliklerin gücünü keşfeder. Ayrıca oyun içindeki hareketler, çocuğun hareket edebilme yeteneğini ve kaslarını kullanabilmeyi önemli ölçüde geliştirebilmektedir. Engelli çocuğa oyun vasıtasıyla kazandırılmış olan istendik beceri ve özellikler, daha sonra düzenli olarak yapılacak fiziksel aktivitelere geçişini sağlayacak temeli oluşturacaktır (Çiftçi ve Aydın, 2018). Devletin engelli bireylere sağladığı hakları ve çıkardığı kanunların tüm toplum tarafından öğrenilmesi gerekir ve bunun için de sosyal medyanın etkisi başta olmak üzere yerel yönetimlerin ve kurumların yaptığı bildiri ve toplantıların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

“Çocuğunuzun engelli bir çocukla aynı ortamda olmasını veya oynamasını istemisiniz” sorusuna % 43 oranı Evet %57 oranı Hayır cevabı vermişlerdir. Normal geli-

şim gösteren çocuklar için olduğu kadar engelli çocuklarında yeteneklerini geliştirmeleri, çevreleriyle uyumlu olabilmeleri, olumlu sosyal iletişim kurabilmeleri için, erken çocukluk döneminden itibaren desteklenmelidir. Engelli çocuklara oyun alanı tasarlarırken normal çocuklarla birlikte olmaları önerilmektedir. Engelli çocukların normal çocuklardan ayrılması duygusal ve sosyal açıdan olumsuz şekilde etkilediği gibi dil ve zihin gelişimleri açısından da negatif etkilere neden olmaktadır. Sosyal aktiviteler tüm çocuklar için önemli bir fırsatın başlangıcıdır. Engelli çocuk ile normal bir çocuk birlikte oyun oynayarak, birbirlerinden; farklılığının anlamını, paylaşmayı, empati ve iletişim kurmayı anlayabilirler. Bu sebeple engelli çocuklar normal çocuklarla daha fazla bir arada olmaları açısından desteklenmelidirler. Bu kapsamda özellikle açık yeşil alanlarda (kent parkları, çocuk oyun alanlarında) tüm farklı engellere sahip çocukların aynı ortamda oyun oynamalarına müsaide edecek tasarımlara yer verilmesi faydalı olur. Bu şekilde toplumsal etkileşim de sağlanabilir. Ayrıca oyun alanlarında kullanılacak oyuncaklar farklı yeteneğe sahip çocukların özellikleri dikkate alınarak ve doğal malzemeler kullanılarak tasarlanmalıdır (Çiftçi ve Aydın, 2018).

SONUÇ

Malatya kentinde seçilen önemli açık yeşil alanlarda ölçümler ve gözlemler yapılmış ve evrensel tasarım standartlarına göre değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Malatya'da engellilerin yeşil alanlarda hareket özgürlüğünü engelleyen birçok etkenin olması tespit edilmiştir bunlar önem sırasıyla;

1. Islak hacimler veya lavabolar: çoğu parklarda engellilerin kullanabilecekleri uygun lavabo bulunmamaktadır (Mişmiş Parkı- Fuar Alanı, Hacı Kalender Çocuk Parkı, Abdullah Gül Parkı, Hürriyet Parkı, Turgut Özal Tabiat Parkı ve Şelale Parkı). 2. Çeşmeler: Alanlardaki konumlandırılan çeşmeler engelli bireyler tarafından kullanılabilir değildir ve genelde çeşmelerin su içilecek bölümlerinin yükseklikleri ve alt kısımları uygun şekilde tasarlanmamıştır (Mişmiş Parkı- Fuar Alanı, Hacı Kalender Çocuk Parkı, Abdullah Gül Parkı ve Hürriyet Parkı), veya çeşmelerin konumlandığı yüzey ulaşılabilirlik açısından sıkıntılı olarak tespit edilmiştir (Mişmiş Parkı- Fuar Alanı, Turgut Özal Tabiat Parkı ve 15 Temmuz Milli İrade Parkı). 3. Otopark alanları: Araştırma alanlarında genelde ya otopark alanı hiç tasarlanmamış (Mişmiş Parkı- Fuar Alanı, Abdullah Gül Parkı, Hürriyet Parkı, Turgut Özal Tabiat Parkı ve Şelale Parkı) veya açık park tesislerinde engellilere ayrılan park yerleri yoktur (15 Temmuz Milli İrade Parkı ve Hacı Kalender Çocuk Parkı).

4. Kaldırımlar ve yaya yolları: Bazı alanlarda tüm yayaların rahatça hareket edebilmeleri için yaya kaldırımı genişliği az olmuştur (Mişmiş Parkı- Fuar Alanı, Hacı Kalender Çocuk Parkı, Abdullah Gül Parkı ve Turgut Özal Tabiat Parkı), ve bazı alanlarda ise yaya yolu kaplamaları, renkli ve yönlendirici beton taş plaklardan değildir ya da yaya yolunda çıkıntı-çukür oluşmuştur bu da engelli bireylerin rahatça hareket edebilmelerini engellemiştir (Mişmiş Parkı- Fuar Alanı, Hacı Kalender Çocuk Parkı, Abdullah Gül Parkı ve Turgut Özal Tabiat Parkı), bazı alanlarda ise yaya yolarını bölen dikey elemanlar, ağaçlar gibi engelli bireylerin hareket etmelerini kısıtla-

mıştır (Hacı Kalender Çocuk Parkı, Hürriyet Parkı, Turgut Özal Tabiat Parkı ve Şelale Parkı). 5. Rampalar: birçok alanda merdivenlerin yanında engelli rampası yapılmamıştır veya alana herhangi bir alternatif girişi sağlamamıştır (Mişmiş Parkı- Fuar Alanı, Abdullah Gül Parkı, Hürriyet Parkı, Turgut Özal Tabiat Parkı ve Şelale Parkı), bazı yapılan rampaların eğimi maksimum standart eğimden fazla olup ve tekerlekli sandalye kullanan bireyler için sıkıntı yaratmaktadır (Abdullah Gül Parkı). 6. Yönlendirici levha veya tablolar: Alanlardaki yönlendirici levhalar yetersiz kalmıştır ve birçok alanda (Gül Parkı, Hürriyet Parkı ve Şelale Parkı), hissedilebilir kat planı ve yüzeye monte edilmiş bilgi içeren levhalar gerekli yükseklikte değil ve bunda özellikle görme engelli bireyler için tehlike arz etmektedir (Turgut Özal Tabiat Parkı).

7. Yemekhane veya kafeteryalar: alanlarda genelde yemek yeme/ içime alanları yapılmamıştır veya mevcut olanlar engelliler açısından kullanılabilir değildir (Mişmiş Parkı- Fuar Alanı, Abdullah Gül Parkı, Hürriyet Parkı, Turgut Özal Tabiat Parkı ve Şelale Parkı). 8. Çöp kutuları: Çöp kutular araştırma alanlarında genelde uygun bir şekilde yerleşmiştir ancak çoğu alanlarda kapalı olmayan çöp kutular tercih edilmiştir (Mişmiş Parkı- Fuar Alanı, Hacı Kalender Çocuk Parkı, Abdullah Gül Parkı ve Şelale Parkı). 9. Korkuluklar/ tırabzanlar: genelde uygun şekilde tasarlanmışlardır ancak bazı alanlarda özellikle merdivenlerin hizasında herhangi korkuluk/tırabzan yapılmamıştır (Turgut Özal Tabiat Parkı, Abdullah Gül Parkı ve Şelale Parkı). Merdivenler ve bitkilendirmelerde en az problemi olan maddeler olarak tespit edilmiştir.

Engelli insanlarımızın oranının bu kadar yüksek olduğu ülkemizde, birbirinden farklı türde engellere sahip

bireylerin özellikle yaşadıkları mekanlarda, yaşadığı mekanlardan açık yeşil alanlara ulaşabilmede ve bu mekanları rahat bir şekilde kullanabilmede karşılaştığı pek çok sorun bulunmaktadır. Bu sorunlar, hem yeşil alanların kullanımıyla ilgili fiziksel sorunları içermekte, hem de toplumu ilgilendiren sosyal problemleri içine almaktadır. Bu problemler ise kişinin sosyalleşmesine engel olmaktadır. Birey ayrımcı uygulamalar sebebiyle çalışma hayatına dahi adım atamamaktadır. Engelli bireyler kent içi mekanlarda rahatlıkla hareket edemediği gibi kent içi ulaşım araçlarını da günlük hayatlarını sürdürebilecekleri biçimde kullanamamaktadır.

Araştırmada ankete katılan kişilerin sadece % 34'ü engelli bireylere normal bireyler gibi davranmaktadırlar ve diğer kısım ya yardım etme talebinde bulunuyorlar ya da acıyarak kendi hallerine şükür ediyorlar. Engelli bireylerin de diğer insanlar gibi bazı sosyal ihtiyaçları vardır ancak engellerinden dolayı birçok sosyal sorunla karşılaşmakta, sosyal hayata dahil olamamakta ve çevreden gelen sosyal baskılardan dolayı da yalnızlığa itilmektedirler. Sosyal sorunların çözümü için engellinin öncelikle normal bireylerin onları toplumun bir parçası olarak görmeleri ve normal davranmaları.

Sosyal izolasyon kişinin kendine olan özgüven ve saygısını azaltırken, kişinin sosyal hayatla bütünleşmesini ve yaşama girmesini engellemektedir. Sosyal izolasyonu çok engelli olan genç birey, bağımsız kararlar geliştirememekte ve arkadaş edinememektedir (Yılmaz ve Gökçe, 2012). Tüm insanlar eşit derecede haklara sahip olmak durumundadırlar. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ve Anayasamızda tüm bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip oldukları açıkça belirtilmiştir. Kaynakların dağılı-

manın eşit olarak düzenlenmesinin yanı sıra, sosyal fırsatlardan yararlanmanın, kentsel yaşamın gerektirdiği tüm alanları kullanabilme hakkının eşit olarak paylaşımının sağlanması, insan hakları bakımından olduğu kadar yasal olarak da gerekmektedir. Sosyal ve ekonomik olarak bağımsız, eşit haklara sahip olamayan engellilerin doğuştan ya da sonradan oluşan bazı olumsuzluklarla meydana gelen engellerinin kişinin kaderi olmaktan kurtarılabilmesi için, dış mekanlara açılıp, sorunsuz olarak tüm kentsel mekanları bağımsız olarak kullanabilmesi gerekmektedir (Yılmaz ve Gökçe, 2012).

Sonuç olarak, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarını sağlayacak, iş, eğitim, sağlık vb. gibi bir çok alanda toplumun diğer bireyleriyle eşit fırsatlara sahip olmasını sağlayacak, fonksiyonel, psikolojik, toplumsal ihtiyaçlarına cevap verecek, toplumun bilinçlendirilmesi ve toplumsal destek sağlanması için mevcut kaynakları kullanacak ve yeni kaynaklar oluşturacak, çağdaş teknoloji ve yöntemleri takip edip gerekli finansmanı sağlayacak uygun bir yasal düzenleme ve eylem olmadığı sürece, hem toplum tarafından hem devlet politikaları ve uygulamalarıyla yeterli destek alamayan engelliler, toplumun bir köşesine itilmiş, dışlanmış bireyler olarak kalmaya mahkum olacaklardır (Ergüden, 2008).

Uluslararası deneyimlerin dikkate alınarak toplumun yapısına uygun çözümlerin üretilmesi gerektiğini göstermektedir. Engellilere yönelik toplumsal dışlanmanın engellenmesi için engellilerin toplumda daha görünür hâle gelmesi gereklidir. Bu süreçte, engellilerin her aşamada bulunması ve isteklerinin dikkate alınması şarttır. Engellilerin de diğer bireyler gibi vatandaş olduğu dikkate alınarak, onlara merhamet gösterip yardım etmek yeri-

ne, onların da haklarının olduğu bilincine varmak bu yönde atılacak adımların başlangıcını oluşturacaktır (Çaha, 2016).

Teşekkürler

Bu çalışma, İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü 2018-2019 Bahar dönemi, Engelsiz Tasarım dersi kapsamında ders ödevi olarak öğretim üyeleri eşliğinde yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aysel, U. ve Shakouri, N. (2014). Kentsel peyzajda engelli/yaşlı birey için bağımsız hareket olanağı ve evrensel tasarım kavramı. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 14(1), 7-14.
- Başkanlığı, B. Ö. İ., Kaplan, H. (2010). *Yerel yönetimler için ulaşılabilirlik temel bilgiler teknik el kitabı*. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Bekci, B. (2012). Fiziksel Engelli Kullanıcılar İçin En Uygun Ulaşım Akslarının Erişebilirlik Açısından İrdelenmesi: Bartın Kenti Örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı (14): 26-36.
- Ceylan, A. (2007). Yaşam Kalitesinin Arttırılmasında Kentsel Yeşil Alanların Önemi ve Kentsel Dönüşüm İle İlişkilendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul, 180 s.
- Çaha, H. (2016). Engellilerin toplumsal hayata katılmasına yönelik politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri. *İnsan & Toplum Dergisi*, 5(10), 123-150.
- Çetinkaya, D.M. (2013). Kentsel Dönüşüm Alanlarında Sosyal Yaşam ve Kentsel Yeşil Alanlar Gereksiniminin Kayseri Yıldırım Beyazıt Mahallesi Örneğiyle İrdelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Isparta, 123 s.
- Çiftçi, E. K., ve Aydın, D. (2017). Engelli Çocuk ve Oyun. *Türkiye Klinikleri Pediatric Nursing-Special Topics*, 3(3), 176-184.
- Ergüden, A. D. (2008). Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi. Hacette-

- pe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dal, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Evcil, A. N. (2014). *Herkes için tasarım: evrensel tasarım*. Boğaziçi Yayınları.
- Valiliği, O., ve Müdürlüğü, Ç. (2017). Ordu İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu.
- Hacıhasanoğlu, I. (2003). Evrensel tasarım. *tasarım+ kuram dergisi*, 2(3), 93-101.
- Kaplan, H., ve Öztürk, M. (2004). Engelliler, Kamu mekanı ve engelsiz tasarım: Kamusal iç mekanlarda irdelenmesi için bir çerçeve. *Planlama Dergisi*, 2, 67-74.
- Kavak, M. (2010). *Evrensel tasarım yaklaşımı bağlamında kamusal mekanlar: Harbiye Kongre Vadisi örneği* (Doctoral dissertation, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Nur, Ş. A. T., ve Göver, T. (2017). Engelliler İçin Belediyelerin Erişilebilirlik Sorumlulukları: Çorum Engel Haritası Projesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 521-541.
- Öztabak, M. Ü. (2017). Engelli Bireylerin Yaşamdan Beklentilerinin İncelenmesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (9), 355-375.
- Sağlam F., Korkmaz, B., Bilgin Z., Demirbağ H., Memiş, E., (2013). Malatya Kent Rehberi, 1-176, 79. http://investinmalatya.gov.tr/tr/files/02016-02-11_17-24-54-1455204294.pdf
- Tiyek, R., Eryiğit, B. H., & Emrah, B. A. Ş. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu Ve Tse Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 225-261.
- Yılmaz, T., Olgun, R., Şavklı, F., Büşra, Ö. T. E. R. (2014). Kentsel Yeşil Alanlarda Tekerlekli Sandalye Kullanıcı-

ları İçin Engelsiz Rota Belirlenmesi: Antalya Atatürk Kültür Parkı Örneği. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(9), 1-14.

Yılmaz, T., & Gökçe, D. (2012). Kentsel açık ve yeşil alanların engelli bireylerin sosyal yaşamı açısından önemi. *Engelsiz Turizm Sempozyumu*, 27, 31-40.

URL1. <http://www.3dmalatya.com/mismis-park-fuar-alani.html> (Erişim Tarihi: 01.07.2019)

URL 2. <http://www.malatyakultur.com/malatya-tanitim/malatya-sumer-park> (Erişim Tarihi: 01.07.2019)

URL3. <https://www.timeturk.com/yesilyurt-belediyesi-nden-15-temmuz-milli-irade-niti/haber-214973> (Erişim Tarihi: 01.07.2019)

URL4. <http://www.plantdergisi.com/yesil-atlasla-dokunmus-sehir-malatya.html>. (Erişim Tarihi: 01.07.2019)

URL 5. <http://yateb.akdeniz.edu.tr/kutuphane/>(Erişim Tarihi: 01.07.2019)

URL 6. acikders.ankara.edu.tr (Erişim Tarihi: 01.07.2019)

BAUHAUS EKOLÜ VE KURAMSAL ARKA PLANI

Türkan UZUN¹

1 Dr.Öğr.Üy., Maltepe Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mi-mar-
lıkBölümü, turkanuzun@maltepe.edu.tr, turkanuzun72@gmail.com
Orcıd no: 0000-0002-3306-0101

BAUHAUS EKOLÜ VE KURAMSAL ARKA PLANI

Türkan UZUN¹

1.BAUHAUS OLUŞUM ORTAMI,

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında endüstri devriminin getirdikleriyle birlikte tüm dünyada eğitim, kültür ve sanat alanında birçok değişim olmuştur. Makine üretimi yaygınlaşmış, fabrikaların üretim kapasitelerinin büyümesi ile seri üretim artmıştır. Seri üretim fazlalığı ürün temininde kolaylık sağlamış, diğer yandan sanatsal, yerel ve estetik değerlerden yoksun -tek tip- ürünlerin ortaya çıkışına neden olmuştur.

Endüstri devriminin ilk başladığı yer olan İngilterede sanat eleştirmenleri, üretim süreçlerinde sanat etkisinin azalması ve estetik kavramından uzaklaşılması gibi etkenlerden ötürü teknolojiyi suçlamışlardır. İngiltere’ de Art’s and Crafts hareketi, sanat ve zanaatın birlikteliğini savunan bir akımdır ve “...teknolojiye karşı çıkan bir tutum içindedir” (Bonulday, 2001:3). Arts and Crafts öncülerinden John Ruskin ¹ “Teknoloji; güzelliği kaliteyi, ahlaki boyutu ve samimiyeti yok ediyor,” diyerek seri üretimi yadsıyarak zanaatla yapılan üretime geri dönüşmesini savunmuştur. Endüstrileşmenin etkilediği bir diğer ülke olan Almanya’da benzer tarzda tartışma ortamları doğmuştur. Arts and Crafts hareketinin öncülerinden William Morris’in metinleri bu dönemde Almanca’ya

¹ Dr.Öğr.Üy., Maltepe Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, MimarlıkBölümü, turkanuzun@maltepe.edu.tr, turkanuzun72@gmail.com
Orcid no: 0000-0002-3306-0101

¹ John Ruskin, (d. 8 Şubat 1819 – ö. 20 Ocak 1900) XIX. yüzyılda yaşamış İngiliz yazar, şair, sanat ve toplum eleştirmenidir.

çevrilmiştir (Wingler, 1975; Framton, 2007). Bauhaus'un temelleri, XIX. yüzyıl sonunda Almanya'da başlayan sanat ve tasarım eğitimindeki reformların gerçekleşmesiyle XX. yüzyıl başlarında atılır. Almanya'da bu dönemde uygulamalı sanat eğitimi veren kurumlar oluşmaya başlamıştır (Wingler, 1975; Framton, 2007). Bauhaus'dan önce mimarlık, sanat ve zanaat eğitimi birleştiren başlıca okullar Peter Behrens'in yöneticiliğini yaptığı *Düsseldorf Sanat ve Zanaat Okulu* ile Hans Poelzig'in başında olduğu *Breslau Akademisi* dir. Bir diğeri Henry Van De Velde'nin Weimar'da 1906 yılında kurmuş olduğu *Saksonya Grandüklüğü Tatbiki Sanat Okulu*'dur (Cimino, 2003: 8) (Şekil 2)

1907'de Münih'te aralarında Peter Behrens, Richard Riemerschmid, Hermann Muthesius, Josef Hoffmann gibi sanatçı ve mimarların bulunduğu bir grup tarafından **Deutscher Werkbund** (Alman Atölyesi) kurulur. Geleneksel zanaatın seri üretimle buluşturulması ile ürün kalitesinin artırılması ve böylece Alman sanayiinin küresel ölçekteki rekabet gücünün geliştirilmesi amaçlanmıştır (Droste, 2006: 11-12). Gropius 1912'de Münih'li mimar, tasarımcı ve sanayicileri biraraya getiren Werkbund Derneğine üye olur. Mobilyadan kentsel tasarıma, endüstriyel üretimin her alanında sanatsal kaliteyi yükseltmeyi hedefleyen Werkbund'un gerçekleştirdiği yayınlar, sergiler, konut ve şehircilik modelleri ileride kurulacak Bauhaus eğitim modeli üzerinde etkili olacaktır.

Saksonya Tatbiki Sanat Okulunun başındaki *H. Van de Velde* savaş yıllarında devletle sıkıntılar yaşayınca görevinden istifa edip ülkeden ayrılmak zorunda kalınca yerine Walter Gropius'u tavsiye etmiştir (Esen, 2015:12). Gropius (Şekil 1) okul için bir rapor hazırlamak üzere

Weimar kentine davet edilir. Raporda; "Dönemin endüstriyel ve sanatsal gereksinimleri ile buna bağlı sorunları ortaya koyduktan sonra ancak kültürel bir bütünleşmenin gerçekleşeceğini savunur. Bunun yolunun da mimar heykeltraş ve ressamların zanaata dönebildikleri bir okulun kurulması ile olacağını, bu okulun hem endüstrinin ortaya koyduğu sorunları çözeceği hem de ekonomiye büyük katkı sağlayacağını vurgular (Bonulday 2001:5).

Yeni program'da "yaratıcı çabaları tek bütün halinde bir araya getirmeye, pratik sanatın tüm disiplinlerini yeni bir mimarlığın ayrılmaz öğeleri olarak yeniden birleştirme gerekliliğine işaret edilir. Öğrenci ve öğretmenlerin birlikte katılacakları projelerin organize edilmesi, endüstriyel üretim metotlarının eğitimde yer alması ve üreticilerle yakın ilişkiler kurulması, sergiler ve yayınlarla halka ulaşılması temel ilkeler arasındadır. Groupius Bauhaus ekolünün kuramsal çerçevesini bu yıllarda hazırlama fırsatını bulmuş ancak I. Dünya Savaşı sebebiyle uygulamaya geçirememiştir.

Şekil 1 *Walter Gropius portresi, 1928, [URL] 1*

Weimar Dönemi, 1919-1925

Savaşın sona ermesinin ardından değişen ve özgürleşen politik atmosferin de etkisiyle 1919'da Gropius sanat, tasarım ve mimari ürünün "**Gesamtkunstwerk**" bütüncül sanat eseri olarak değerlendirilmesi prensibinden yola çıkan yeni bir eğitim programı yayınlar. Gropius, Weimar'daki *Güzel Sanatlar Akademisi* ve *Saksonya Grand Düklüğü Uygulamalı Sanatlar Yüksekokulu'nun* müdürlüğüne getirilir. Tasarım ve uygulamalı sanat alanında eğitim veren bu iki okulu birleştirmiş ve "**Staatliches Bauhaus**" adıyla 1919'da yeni bir okul kurmuştur (Gropius, 1919). Üniversitenin ana binası 1904 ve 1911 yılları arasında Henry van de Velde'nin planı esas alınarak inşa edilmiştir (Şekil 2). 20. yy'ın en etkili sanat Akademisidir.²

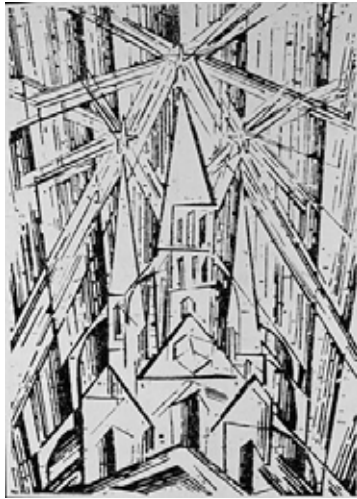

Şekil 2 Bauhaus fikrinin ilk doğduğu, Arts and Crafts Okulu, mimar: Van De Velde, [URL] 2

Eski arkadaşlarını özellikle ressamı okula davet etti ve bu çatı altında savaş nedeniyle yarıda bıraktığı fikirlerini uygulamaya geçirmek için hazırlıklara başlar (Gropius, 1919). İlk olarak uygarlığa uyum sağlamış, sanatın

² Okul binası günümüzde UNESCO Dünya miras listesinde yer almaktadır. 1999'da mimar Thomas van den Valentyn yürütücülüğünde tamamiyle restore edildi ve neredeyse tüm bina özgün haline göre restore edilmiştir.

ilkelerini ortaya koyan manifestosunu yayınlar. Manifesto ve program, Lyonel Feiningerin illüstrasyonlaştırdığı, Katedral kapağı ile içerikleşir (Şekil 3). Kapağın merkezinde üç yıldızla çevrili bir kulesi olan katedral bulunur üç sanat; resim, heykel ve mimarinin - ışınları bu merkezden sembolik olarak geçmektedir [URL] 3. Bu 3 sanat ve sanat eserleri, geçmişte ortaçağ katedrallerinin taş mezarlıklarından itibaren birarada çalışmış olduğu gerçeğini metaforik olarak anlatır. Bauhaus'ta biraraya gelen avangard sanatçılar, Bauhaus'un reform hareketleri ile toplumu değiştirebilecek bir güç olmak istedi ve modern bir insan ve çevre türü oluşturmayı hedeflediler. Disiplinlerarası bir çalışma topluluğunda, “geleceğin inşası” - ve dolayısıyla geleceğin kendisi - tasarlanmalı ve yaratılmalıydı. Okul için bu pragmatik amaç nettir. Uygulamadaki zorluk ise gelecek için bu büyük fikirlerin gerçek bir eğitim kurumuna nasıl dönüştürüleceği idi.

Şekil 3 Gropius Manifesto Kapağı 1919, [URL] 3

Bauhaus'un kuruluş manifestosunda; mimar, ressam ve heykeltıraş gibi sanatçılara öncelikle zanaat temelinde bir eğitim verileceğini (Gropius, 1919) zanaatkâr ile sanatçı arasındaki sınırların kaldırılması ile (Erzen, 2009: 63) yeni bir eğitim modeli geliştirildiği belirtilmektedir. Böylece sanatın yüceltilip zanaatın geriplanda kalması engellenmiş endüstrinin getirdiği üretim dair sorunlara alternatif bir yaklaşımla çözüm getiren, sanatsal ve işlevsel ürün tasarlanması hedeflenmiştir. Gropius'un uyguladığı Bauhaus ilkelerine göre "Sanat öğretilmez ama el işçiliği pekala üretilebilir." İlkesi ile cam, seramik, ahşap, metal, tipografi ve tekstil atölyeleri kurulmuştur. Atölyelerde malzeme kullanımının ve ürünün biçimlendirilmesinde gerekli olan form, geometri ve strüktür ilişkisinin öğrencilere ders olarak verilmesi planlanmıştır. Her atölyede bir zanaatkar ve bir sanatçı olacak şekilde dersler iki hoca ile yürütülmüştür.

1919'dan 1922'ye kadar Johannes Itten, 1923'ten 1928'e kadar László Moholy-Nagy tarafından yürütülen pedagojik program, 1927'de H.Meyer'in yönetiminde Mimarlık Bölümünün eklenmesi ile mimarlık ve endüstriyel tasarım alanında ağırlığını artırarak devam eder (Forgacs, 1995; Wingler, 1975; Framton, 2007).

1920-1922 arasında Georg Muche, Oskar Schlemmer, Klee ve Kandinsky ekibe katılmıştır. 1923'te Itten'in yerine okula alınan Moholy-Nagy, Gropius'la birlikte Bauhaus'u yenilerken, aynı yıl açılan bir sergi, okulun tarihinde yeni bir aşamayı belirler. 1924'te Bauhaus'un üretim şirketi, bütçesi sınırlı bir şirkete dönüşür. Thuringen Eğitim Bakanı Bauhaus'a yapılan mali yardımları üçte bir oranında azaltması nedeniyle

Gropius Mart 1925'te okulun kapatıldığını duyurmak zorunda kalır.³

Dessau Dönemi, 1925-1932

Büyük bir bütçe teşviki ile yeni bir bina inşa etmek üzere okul ekibi Dessau'ya taşınır. Gropius ve ekibi endüstrileşmenin getirdiği sıradanlıktan kaçınan yeni bir mimarlık ve tasarım ortamı oluşturmuştur. Mimari manifestosu, tüm el sanatlarını bir araya getirerek ideal yapı tasarlamak üzerine kuruludur; “...*tüm görsel sanatların en büyük amacı yapı bütünüdür..*” (Gropius,1919) kuramı ile Dessau'daki Bauhaus Akademisi binalarını tasarlamış ve kendi ofis çalışanları tarafından projeler çizilmiştir (Şekil 5).

Şekil 4 Dessau'da Bauhaus Okulu, Gropius,1925, [URL] 4

³https://www.bauhaus-bookshelf.org/timeline_chronology_1919_1933.html

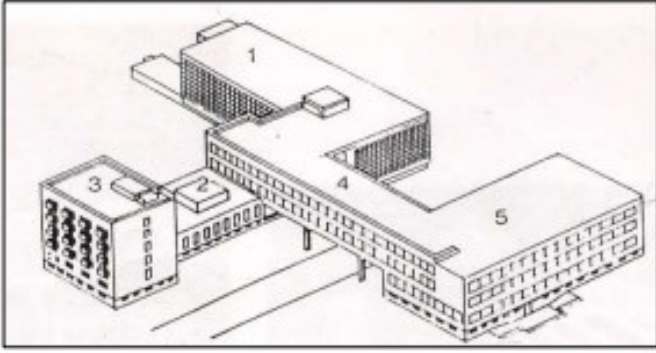

Şekil 5 Dessau'da Bauhaus Okulu, Gropius, güncel fotoğrafı ,
[URL] 4

Şekil 6 Okulun ilk dönemlerinden öğrenci stüdyoları , 1926, [URL] 4

Bauhaus Okulu ve Mimarisi

Şekil 7 Dessau Bauhaus Okulu , kütle işlev tanımları,

1. Atölyeler
2. Festival Alanı (Gösteri Alanı Fuaye, Kantin)
3. Öğrenci Stüdyoları
4. İdari Birimler
5. Okul

1925-1926 yıllarında Walter Gropius ve Adolf Meyer tarafından tasarlanan kompleks, belirlenen malzeme ve eğitim programına yönelik ihtiyaçlar çerçevesinde güncel yapım teknolojileriyle üretimi hedefleyen Bauhaus yaklaşımının somut bir ürünüdür. Gropius Bauhaus binasının bölümlerini işlevlerine göre ayırır ve her birini farklı akslarda kesişen birimler şeklinde tasarlar. Farklı sanatların birlikteliğinden doğan bu manifestonun işlevliliği bakımından bina büyük etki yaratır (Frampton, 2007: 127-128). Böylelikle, Bauhausstraße ve Gropiusallee'nin (Bauhaussoakağı ve Gropius caddesi) işlevinin ne olduğuna bağlı olarak farklı işlevli kanatlar asimetrik olarak tasarlanmıştır. Binada merkezi yada lineer tek bir bakış açısı yoktur. Bu nedenle kompleksin genel tasarımını ve farklı

kotlardaki bina bitişlerini ve geçiş bağlantılarını kavramak için yapı grubunun etrafında dolaşmak gerekmektedir. Camlı, üç katlı atölye kanadı, meslek okulu bloğu üç kat yatay hat boyunca uzanan atölye pencereleriyle dikkat çekicidir. Öne çıkıntılı balkonlu beş katlı stüdyo binası kompleksin ana unsurlarındandır. İdari birimleri içeren ve iki katlı bina bir köprü görevi görerek atölye kanadını meslek okuluna birleştirir (Şekil 7). Etkinliklerin gerçekleşeceği Festival alanı olarak adlandırılan; salon, sahne, fuaye ve yemekhane bulunan tek katlı bina, atölye kanadını stüdyo binasına bağlayan bir geçiştir aynı zamanda. Stüdyolar bölümünde öğrenci ve atölye ustaları için tasarlanan her biri 20 m² büyüklüğünde, içinde çalışma ve uyuma bölümü olan 28 adet stüdyo ev tipi yurt dairesi bulunuyordu.

Master Atölye yürütücüleri ise, aileleriyle birlikte Üst evlerinde yaşadılar (Şekil 8.). İlk nesil ustalar *Walter Gropius, Oskar Schlemmer, Georg Muche, László Moholy-Nagy, Lyonel Feininger, Wassily Kandinsky ve Paul Klee* idi. Bunlara ilerleyen zamanlarda arkadaşları ve konukları katıldı;

Şekil 8 Atölye yürütücüleri, konutları, [URL] 5

Şekil 9 Kandinsky ve Klee Master Evi, Dessau

Şekil 10 Usta konutlarının merdivenlerinden örnekler, [URL] 5

Fuaye ve salon arasındaki portalların ustaca tasarımı ve sahne ile yemekhane arasında katlanır bir bölme oluşu, tavan tasarımı ve renk tasarımı ile birlikte, fuaye-salon-sahne-yemekhane sırası görkemli bir mekansal uyum içindedir. Festival alanı öğrenci yurdunun cephesi doğuda bireysel balkonlarla, güneyde ise binanın köşesinde devam eden uzun balkonlarla ayırt edilir. Kompleksin tamamı açık tonlarda malzeme ile üretilir ve çoğunlukla bej, gri ve beyaza boyanır (Şekil 11).

Şekil 11 Okulun giriş cephesi [URL] 6

Cephedeki açık renkli boya tonu koyu renkli siyah pencere çerçeveleri ile kontrast oluşturur. İç mekân için, duvar atölyesinin ustası Hinnerk Scheper, binanın konstrüksiyonunu vurgulamayı amaçlayan ayrıntılı bir renk planı tasarlamıştır. Renkleri kullanarak yapı elemanlarını öne çıkaran veya maskeleyen iki farklı algılama yöntemi kullanmıştır. Böylelikle kütleleri öne çıkaran dolu/boş algısı ve şeffaflık algısı net bir şekilde cephelere yansıtılmış olur (Şekil 12).

Şekil 12 *Bauhaus Enstitüsü genel görünüm, Dessau , [URL] 7*

Şekil 13. Bauhaus Okulu, Dessau, Walter Gropius[URL] 7

Şekil 14 Gösteri Salonu [URL] 8

Şekil 15 Fagus fabrika binası, W.Gropius, 1911 [URL] 9

Okul binası, Bauhaus'un yapmak istediklerini ve felsefesini dünyaya göstermek adına yapılan kült bir eser niteliği taşımaktadır. Okul binası öncesi 1911'de Fagus Fabrika binası ile W.Gropius, modernitenin gerektirdiği kuramsal pratikleri uygulamış, tarihsel motiflerden uzak, yalın, dönemin teknolojisini yansıtan şeffaf ve modüler

bir cephe tasarlamıştır. Malzeme olarak cam, beton, çelik ve tuğla kullanmıştır. Cam cepheden içeri giren gün ışığı koridorları ve fabrika mekanının aydınlık olmasını sağlamıştır. Fabrika binası katlarının dış cephe algısını belirleyen sıralı tuğla ve cam cephedeki metal aksam ile öne çıkmıştır (Şekil 15). Gropius Fagustaki benzeri yaklaşımla okulun cephesinde yoğun cam, ve pencere kullanarak ışığın atölye mekanlarına ve koridora bol miktarda ışık geçişini sağlamıştır. Pencere modüllerinin orta aksında yer alan kanatların açılmasıyla iç mekanda doğal hava akımı oluşturmuştur (Şekil 16). Dış cephede ise tuğla yerine sıva üstü açık renk boyalı duvarları tercih ederek yapı grubunun dönemine ait bir mimarlık ürünü olduğuna dair izler taşımamasını sağlamıştır.

Şekil 16 Bauhaus Okul koridorlarından bir görünüm [URL] 10

Dessau'ya taşınan okul adı Hochschule für Gestaltung “Bauhaus Tasarım Enstitüsü” (Tasarım Yüksekokulu) olarak değiştirilir.⁴ Okulun sadece adı değil içeriği de değişmiştir. Gropius, okulun başından beri atölye yürütücüsü olarak iki usta fikrini benimsememiştir. Ancak okulun ilk kurulduğu yıllarda sanat ve zanaatı beraber yürütecek eğitici olmadığından 2 usta eğitimciyle eğitim modelini uygulamaya mecbur kalmıştır. Ancak Bauhaus ekolünün 2. periyodunda tek ustalı eğitim modeline geçiş yapmıştır. Atölyelerde on iki öğretmenden altısı okulun eski öğrencisidir: Bauhaus'ta yetiştirdiği **Joseph Albert, Herbert Bayer, Marcel Breuer, Gunta Stölzl, Hinnerk Scheper, Joost Schmidt** sanat ve zanaatın iç içe olduğu bir ekolle yetiştirdiğinden tek başlarına eğitim verebilecektir. Bu yüzden Gropius okuldaki ilk sistemi değiştirmiş ve bu öğrencilerini ders vermek üzere okula almıştır. Tekstil sanatçısı **Anni Albers** ve heykeltıraş **Marianne Brandt**'in yine bu ekole dahil olmuş isimlerdir. 1926'da bir ticaret şirketi, öğretimi ve üretimi desteklemeye başladı.

1919'dan 1928'e kadar okul, ressam ve sanat tarihçisi **Johannes Itten**, (url 10) Paul Klee, Wassily Kandinsky, Lyoel Feininger, Oskar Schlemmer, László Moholy-Nagy, Josef Albers, Marcel Breuer, Herbert Bayer, Gunta Stölzl, heykeltıraş Gerhard Marcks, Adolf **Meyer Theo van Doesburg**, gibi dönemin avangart ressam, sanatçı ve tasarımcılarını bir araya getirmiştir ” (Droste,

⁴ Fagus Fabrikası fabrika binasıyla ünlü. Mimar Walter Gropius, 1911'de ortaya koyduğu bu yapıyla mesleki bağımsızlığını kazanmıştır. Modernitenin ilk yapısı olarak kabul edilen fabrika, inşasının 100 yıl ardından UNESCO Dünya Mirası listesine alındı. <https://www.deutschland.de/tr/topic/kultur/sanat-mimari/deyi-kesfet-bauhaus-ekolunun-gorulebilecegi-yerler>

1990: 22). Bu döneme kadar okulda mimarlık bölümü açılmamış Bauhaus'un Weimar'da 1919-1925 yılları arasında faaliyet gösterdiği dönemde mimarlık bölümü açılmamış ancak mimarlıkla ilgili çeşitli konferanslar verilmiştir. Bunun nedenini Gropius uygun şartların oluşmaması şeklinde açıklar (Bonulday, 2001:12), fakat 1927'de gecikmiş olan Mimarlık Bölümü kurulur ve başına Hannes Meyer getirilir. Atölyelerde mimari daha çok ön plana çıkmaya başlamıştır. Meyer atölye eğitimlerinde konstrüksiyonu önemseyerek ön plana çıkarır. Rasyonalist – Pürist formlar işlevselcilik, teknoloji kullanmaya dayalı tasarım ve (Bulat ve Aydın 2014:118). Rohe'nin "less is more" sloganı 20. yüzyılda modern mimarinin de temellerini oluşturmuştur. Okul binası yatay ve dikey pencere modülleri, geometriler arası geçişler ve bağlantılar, kütle bağlamındaki yapısal kurgu ayrık görülmekle birlikte yer bağlamında kümülatif bir bütünlük içindedir.

Şekil 17 Kantinden Auditorium'a bakış,[URL] 10

1928’de, atölye yürütücüleri arasındaki fikir ayrılıkları ile mücadele etmekten yorulan okul yönetiminden istifa eder. Bauhaus yönetimini İsviçreli mimar Hannes Meyer devralır, Gropius’un istifasını Moholy-Nagy, Breuer ve Bayer’inkiler izler.

1930 yılına kadar okulun yürütücülüğünü Hannes Meyer üstlenir. Meyer okulda bir takım değişikliklere gitmiştir. Temel tasarım derslerini iptal etmiştir (Esen, 2015:36).

Meyer’in sosyalist kimliği, 1920’lerin başından itibaren özellikle Almanya, Hollanda ve İsviçre’de yükselen “neue Sachlichkeit” (Yeni Nesnelcilik) ile birleşir. Toplumsal ihtiyaçlara yönelerek fonksiyonel ve ucuz ürün tasarımının yanında ekonomik planlama ve sağlıklı mekân için gerekli fiziksel unsurlara (ışık, ısı, ses) ağırlık veren yeni eğitim programı daha politik bir motivasyonla 1930’a kadar sürdürülür (Meyer-Bergner ve Meyer, 1980: 78-88 , Meyer, 1940). Uzun geniş pencere açıklıkları sade ve işlevsel formu ile (Şekil 12) okul Dessau’daki işlevini 1932’ye dek sürdürür.

Berlin Dönemi , 1932-1933

Hannes Meyer’in ardından Ludwig Mies van der Rohe’nin direktörlüğünde eğitime devam etme çabaları, gittikçe yükselen Nasyonal Sosyalist hareketle karşı karşıya kalır. Politik baskıdan kurtulamayan Bauhaus okulu 1932’de Dessau’dan Berlin’e taşınır (Droste,1990;10). Atölyelerin karlılığının artmasıyla, estetik ve plastik sanatlara, sosyolog ve Marksist felesefeyi sanatın önüne çıkaran bir yaklaşım egemen oldu. Gropius’un reddettiği bu politikleşme, Bolşeviklikle suçlanan ve grevci işçilere destek olmakla itham edilen Meyer’in dönemin Alman

hükümeti tarafından görevinden alınmasına yol açtı. Açılışından itibaren 14 yıl faaliyet süren okul Berlin’de 1933 yılında tümüyle kapatılacaktır.

2.BAUHAUS EKOLÜ’NÜN KURAMSAL ARKA PLANI

Bauhaus: bauen : inşa etmek, *haus*:ev kelimelerinden oluşur. Sanat, mimarlık, iç mimarlık, endüstriyel tasarım, grafik tasarım ve tipografya dallarını yani tasarımın tüm dallarını konu alan ve bu dallar arasındaki gelişim ve üretim ilişkilerini kurmayı destekleyen bir kurumdur. Bauhaus, tasarımda ustalık hedefini atölye ortamında başlatmış ve “uygularken öğrenme, öğrenirken uygulama” anlayışını benimseyerek eğitim veren bir okul olmuştur. Okulda eğitim ve öğretim yöntemi olarak, kişisel becerileri geliştirecek atölye sistemi geliştirilmiştir. Gropius dönemin fakültelerindeki profesör ünvanlarını kaldırarak ortaçağ sistemindeki usta - çırak ilişkisini korumaya çalışmıştır. Aynı ünvan öğrenciler gerekli eğitimleri tamamladıklarında kendilerine de verilecekti.

Bauhaus kuramını Gropius şu sözlerle ifade eder :

“Mimarlar, heykeltıraşlar, ressamalar hepimiz zanaata geri dönmeliyiz, çünkü mesleki alanımıza göre sanat yoktur zaten doğada sanatçı ile zanaatkar arasında bir fark da yoktur.. Sanatçı zanaatkarın bir gelişimidir...”(Gropius,1918) , [URL 9] ve Walter Gropius, Weimar yıllarında başlattığı metal, ahşap, baskı, cam ve halı atölyelerini Dessau kampüsünde modernize etmek amacıyla okulun mezunlarından Marcel Breuer’e Mobilya Tasarımı Atölyesi, **Josef Albers’e** Halı ve Dokuma Atölyesi, **Herbert Bayer’e** ise baskı ve reklam grafiği atölyesi başkanlığını önererek eğitim kadrosunda yer almalarını

istedi. Her üçü de Gropius'un teklifini kabul ederek, okulun tarihinde ikonik değere sahip tasarım ürünlerini projelendirerek atölyelerini yapılandırdılar. **Herbert Bayer**, Weimar yıllarında ahşap, gravür, serigrafi baskı tekniklerine dayalı geleneksel eğitim modeli yerine, modern tipo baskı makineleri, foto-grafik birimi, modern hurufat ve dizgi araçlarıyla donatılmış yeni atölyesinde okulun tüm iletişim ve tanıtım grafiklerini öğrencileriyle birlikte tasarlamayı ve matbaasında basmayı amaçlayarak atölyesini yapılandırdı (Niyazioğlu,2019;25). Kısa sürede hayata geçirip üretim yapmayı başarır.

Bauhaus eğitim programı, atölyeler ve üretim

Gropiusun kurduğu Bauhaus eğitim - öğretim programı üç ana bölümden oluşmaktadır (Bunulday, 2011:19);

1.katman : Hazırlayıcı Eğitim (Temel Sanat Eğitimi)

2.Katman : Teknik Eğitim (Mesleki Temel Sanat Eğitimi)

3.Katman: Strüktürel Öğretim (Mesleğe Yönelik Çalışmalar, Proje Çalışmaları)

Temel sanat eğitimi bütün öğrenciler için zorunlu olan iki kurstan oluşmaktadır. Bauhaus eğitim sisteminin en önemli noktası Itten'in yürüttüğü Vorkurs'un birinci katmandaki,temel tasarım dersleri olmuştur (Şekil 18).

Şekil 18. Bauhaus Temel Eğitim Programı , [URL] 11

Vorkurs eğitim sarmalı okulun temel eğitim anlayışını belirtmektedir. Bu hiyerarşik bir döngüden çok birbiriyle bağlantılı dirsek temasını gösteren bir süreci ifade etmektedir . Johannes Itten tarafından oluşturulan bu bölüm tüm sanat dalları için gerekli olan malzeme, renk, desen ve form bilgilerini içerir.

Şekil 19 “Encounter”, Karşılaşma tablosu, J.Itten , 1916 [URL] 12

Vorkurs'ta amaç tarihselliğin ve kalıplaşmış düşüncelerin getirdiği tasarım anlayışını yıkarak öğrencileri özgür bırakmaktır. Böylece kalıplarını yıkarak özgürleşen öğrenci kendi sınırlarını aşacak ve farklı tasarımlar yapabilecektir. Bauhaus'ta pedagojik eğitimin temelini kuran İsviçreli sanatçı ressam ve kuramcı Itten geometrik formları ve renk kavramını Bauhaus'a getiren kişidir.⁵ Zerdüştlük ile türeyen ve Mazdaizmi olarak bilinen bir mistik inanca sahiptir. Mazdaizim zihni ve bedeni arındırmak ve gerçekliğe ulaştırmak için zihinsel, bedensel ve ruhsal egzersizleri önemsemiş, vejeteryanlık ve oruç gibi yöntemleri kullanmıştır (Artun ve Aliçavuşoğlu 2017:113-115). Okulda Itten benzeri eğitim veren başka sanatçılarda vardır fakat Itten onlardan farklıdır, başını kazıtmış ve kendi tasarladığı cübbeyi giyerek kendine has mistik bir tarz ortaya koymuş ve eğitim yönteminde bu dinsel ayrıntıları yansıtmıştır.

Bauhaus ekolü temsilcileri başarılı olmak için üretici ve sanayicileri somut önerilerle ikna etmek zorundadır. 1. Dünya savaşı sonrası ekonomik açıdan güç bir döneme girilir. 1921 de ortaklaşa tamamlanan, Sommerfeld Evi' (Şekil 20) yeni malzemelerin rasyonel bir biçimde kullanılmasını, yalınlığı ve süslemeden kaçınmayı savunan Gropius teorilerinden tamamen uzaktır. *Groupius* ve *A.Meyer* tarafından tasarlanan bu ev tamamen ahşaptır. Kirişlerdeki ahşap oymalar heykeltraş J.Schmidt, iç mekandaki koltuklar ise mimar Marcel Breuer tarafından

⁵ Itten Bauhaus'a katılmadan önce form ve formların geometrik ilişkilerini renklerle ilişkilendiren tablolar üzerinde çalışmaktadır (Şekil 19).

tasarlanıp üretilmiştir. Ev Bauhaus sanatçı ve öğrencileri tarafından ortak üretilen ilk ve en büyük ölçekli işidir.

Şekil 20 İlk ortak mimari ve dekorasyon projesi, Sommerfeld Evi, 1921, [URL] 13

Berlin’de Dahlem, Astenplatz’da bölgesinde yeralan ev okul öğrenci ve ustaları tarafından dekore edilip döşenir. Ressam **Joseph Albers** kare, üçgen ve eğik dikdörtgen formlardan oluşturduğu renkli pencere camlarının düzenlemesini gerçekleştirir. 1923’te düzenlenen sergi, özellikle Adolf Sommerfeld tarafından finanse edilip ressam ve grafik tasarımcısı **Georg Muche** tarafından çizilen Horn Kıyısındaki Ev’le Bauhaus’un niyetlerini net bir biçimde resmen açıklayacaktır. Teak ahşapların dekoratif bir biçimde ahşap oyma işçiliği ile desenlendirilmesi, kapı rölyefleri, zigzag, üçgen ve karelerden oluşur. Lambalar metal atölyesinde **Albers** ve **Moholy-Nagy** tarafından üretilmiştir; Moholy-Nagy mobilyaları [URL] 20 ve çok kullanışlı mutfakı gerçekleştiren Marcel Breuer’le birlikte işlevselciliği savunur: Sullivan’ın ileri sürdüğü gibi, “Form follows function” “biçim işlevi izlemelidir.” Itten ile Gropius arasında fikir ayrılıkları bu sıralarda başlamıştır. Itten

Çalışmaların bireysel sürdürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Gropius ise işlevsel gerekliliklere göre tasarım ve üretim yapılması gerektiğini buna komisyonun karar vermesini uygun bulduğunu savunur (Droste;44-46).

Şekil 21 *'Tea Extract Pot', Marianne Brandt, 1924; Bauhaus-Arşivi Berlin, [URL] 14*

Gropius okul ilk açıldığında 84 kız 79 erkek öğrenci. 1920'de 59 kız 78 erkek öğrenci ⁶ kaydı alır. Teknoloji ile gelen modernizm sanatı sadece erkekler için tanımlamaya yatkındır. Nazi yönetiminde kadınların iş bulmaları ve mücadele alanları daha da zorlaşmıştır. Ancak kadınların da sanat icra etmeleri ve öğrenmeleri gereklidir diyerek, seramik ve dokuma atölyelerindeki çalışmaları teşvik eder (Şekil 22).[URL 25]

Atölyede özgün işler çıkaran öğrencilerden biri **Anni Albers**'tır, 1922'de resim atölyesine kayıt olan Anni dokuma tezgahına devam etmeye karar verir. Dokuma atölyesinde

⁶ öğrenci sayıları, Exhibition catalog »50 Jahre Bauhaus«, Stuttgart 1968.'den alınmıştır. https://www.bauhaus-bookshelf.org/timeline_chronology_1919_1933.html

Stölzl's 'ün en başarılı öğrencisi olur. Ayırteıcı simetrik formlar, geometrik formlar,soyut desenlerle çalışır. eşı *Josef Albers*, ve hocası *Paul Klee* den etkilendiğini söyler.

Şekil 22 Dokuma Tezgahında bauhaus öğrencisi olan Anni Albers ,
[URL] 15

Şekil 23 Gunta Stölzl dokuma atölyesi, Bauhaus , Dessau [URL] 16

Başlarında sırasıyla **Gunta Stölzl** ve **Theodor Bogler'in** bulunduğu dokumacılar ve seramikçiler, 1923'e doğru yirmi kadar sanayiciden önemli sayıda sipariş alırlar. Sanatı öne çıkaran Bauhaus ekolü endüstrileşmeden tamamen uzaklaşmaz. Bu dönemde ilk defa endüstri gereksinimi olan modüller üretilmiştir. Böylece atölyelerde üretilen ürünler halka ulaştırılabilmiş ve günlük yaşamda kullanılabilmektedir (Şekil 21). Okulun kantin yemekhane bölümündeki sandalyeleri öğrenciler tarafından tasarlanmış ve atölyelerde imal edilmiştir (Şekil 24). Breuer'in Wassily Kandinsky'e atfettiği sandalyesi bu sandalyeler arasında en çok ünlenendir. (Şekil 25).

Şekil 24 Sıra ve oturma düzeni , [URL] 17

Şekil 25 *Cesca chair* ,
M.Breuer 1927

Şekil 26 *Wassily chair*,
M.Breuer 1925 [URL] 18

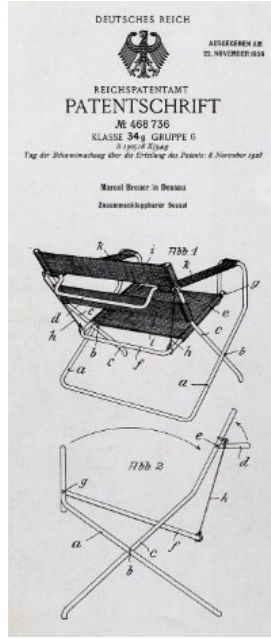
Sandalyenin silindirik çelik boru kesitli konstrüksiyonlu bir iskeleti, oturma koltuğu ve sırt bölgesinde dönen bir çerçevesi vardır. Newyork times' arşivinde yer alan bilgiye göre, 7 1928'de Michael Thonet tarafından, B32 modeli ismi ile ürettiğinde, Cesca sandalyesi seri üretilen ilk sandalye oldu. Sandalye 24 dolar gibi uygun fiyatı ile Breuer'in “en ünlü” ve “her yerde bulunan” oturma elemanı haline gelir⁸(Wilk,C.,1981) (Şekil 25).

Şekil 27 *Marcel Breuer'in taralayıp Seri üretime geçen sandalyelerinden bazıları B3,B5,B32,B33,B34,B35,B64.*

⁷ 7 Şubat,1991

⁸ Sandalyeleri için patent başvuruları yapan Breuer bu sandalyenin patentini almamıştır

Şekil 28 M.Brouer siyah katlanabilir metal Koltukları ,patent başvurusu,1927, [URL] 19

1927'den itibaren Breuer'in koltukları, (Şekil 27) merkezi Berlin'de olan Lengyel Bc Co. firması tarafından seri halinde üretilir; bauhaus öğretisine 1 yıl katılıp eğitim alan Moholy-Nagy bir mühendis gibi yaklaşıyor, sanat nesnelerine endüstriyel üretilebilirlik boyutunu kazandırdığı tasarlama eğilimini Bauhaus ortamında somutlaştırır. Moholy-Nagy 'nin lamba, çay servisi ve mutfak aletleri modelleri tanınarak fazla sayıda satış talebi alır. (Şekil 29)

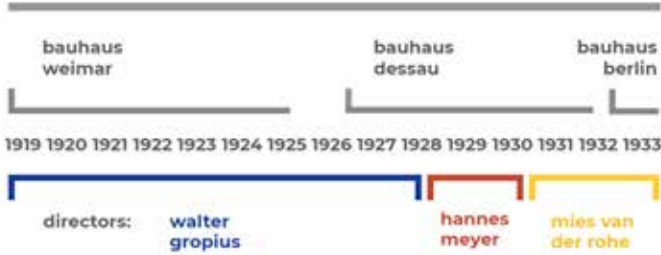

Şekil 29 Çay setlerinden örnekler, [URL] 20

Atölyelerde üretilen sandalye , koltuk, çay kahve setleri, masa lambaları, ofis masa setleri, gibi eserler Bauhaus tasarım tarihini açık bir şekilde izleme fırsatı sunmaktadır. (Şekil 29) “Pratik hayatın endüstriyel kültürü” içerisinde çalışan ve böylelikle yazı biçimleri, mobilyalar, dokumalar, duvar kaplamaları ve mimarlığın sanatla içiçe gündelik hayatımıza doğal olarak eklemelenmesini sağlayan bauhaus ekolü kuruluş hedeflerini çoğunlukla gerçekleştirmiş olur. Okul arşivinin oluşmasını sağlayan isimlerden biri atölyelerde üretilen eserlerin sayısız fotoğrafını çeken fotoğrafçı, Erich Consemüller dir (Droste, s.153).

1932 yaz döneminde 33’ü yabancı olmak üzere toplam 168 öğrencisi vardı. Bauhaus ekolünün son dönemi terkedilmiş Berlin telefon fabrikasında geçmiştir. Mies ve çalışma arkadaşları çok kısa bir sürede boş fabrika binasını sınıf , workshop ve atölyelere dönüştürmüştür. Yeni mekanda son öğrenci ve hocalar çalışmalarına kaldıkları yerden devam etmiştir. Bu durum pek çok Amerikan periyodik dergi makalelerinde yer almıştır (Craig,1999:114). Hükümet tarafından okulun siyasi gö-

rüş ve eğitim politikalarına yönelik suçlamalar devam ettiğinden 1933 ağustos ayında Mies Van der Rohe Fakültenin rızası ile okulu tamamen kapatmıştır.⁹

Şekil 30 Bauhaus dönemleri ve yöneticileri¹⁰ [URL] 21

Şekil 31 Bauhaus binası çatısında okulun usta öğretmenleri birarada Soldan: Josef Albers, Hinnerk Scheper, Georg Muche, László Moholy-Nagy, Herbert Bayer, Joost Schmidt, Walter Gropius, Marcel Breuer,

⁹ Bauhaus'un 50.yılı 1968 sergi kataloğu,

¹⁰ https://www.bauhaus-bookshelf.org/timeline_chronology_1919_1933.html

Vassily Kandinsky, Paul Klee, Lyonel Feininger, Gunta Stölzl and Oskar Schlemmer. [URL] 22

1919'da Weimar'da kurulan, 1926'da Dessau'ya, 1932'de Berlin'e taşınan okul, 1933 yılında Nasyonal Sosyalist dalganın etkisiyle kapanana kadar sanat, tasarım ve mimarlık alanında teori ile birlikte pratiğe ve deney-selliğe dayanan eğitim programı çerçevesinde birçok öğrencinin, eğitimcinin, sanatçı ve mimarın dönemin estetik ve üretim kültürüne katkıda bulunmasına ortam hazırlamıştır.

Bauhaus'un kapatılması üzerine Gropius 1934'te yurtdışına çıkmış ve çalışmalarına çeşitli ülkelerde devam etmiştir. Kapatılan okulun öğretmenleri Avrupa'nın çeşitli okullarına ve Amerika'ya dağılmıştır ve bu da Bauhaus fikrinin dünya mimarlığında yayılmasını sağlamıştır . Daha sonraları Amerikan vatandaşlığına geçmiş ve Cambridge, Massachusetts'te yaşamaya başlamıştır. Yaşamı boyunca yaptığı çalışmalarla modern mimarlığa öncülük etmiştir. Sadece 14 yıl süren bu akımının etkileri tüm sanatlarda olduğu gibi mimarlık alanında da tüm dünyada savunucusunu bulmuştur. Amerika'da Breuer¹¹, Rohe ve Gropius, Sovyetler Birliği'nde ve Meksika'da Meyer, İsrail'de Sharon (Sharon,2019) ve makalenin dışında kalan (başka ülkelerde görev almış) birçok mimar ve sanatçı kendi ekollerini sürdürerek şirketlerini kurmuş ve üretime devam etmişlerdir.

¹¹ Modern mimarlar arasında ünlenecek , Philip Johnson ve I.M. Pei Harvard Üniversitesinde Breuer'in Öğrencisi olmuştur.

Şekil 32 Bauhaus öğrencileri kantin terası parapeti üzerinde otururlarken , Dessau, 1931, [URL] 23

1919'dan 1933'e kadar süren Bauhaus okulu yirminci yüzyılın en önemli mimarlık, tasarım ve sanat fakültesi oldu. Siyasi nedenlerden dolayı Weimar, Dessau ve Berlin'de tekrar tekrar yeni programlar kurması gerekse de üç yönetmenin kararlı tutumu sayesinde - Walter Gropius, Hannes Meyer ve Ludwig Mies van der Rohe - üniversite gelişmeye devam etti. Tasarımı geçmişten geleceğe yenisinden düşünmek ve herhangi bir geleneksel tada tarihsel kesinliği kabul etmemek, modern sanatta sadece yeni bir başlangıcın yolunu açmakla kalmayıp, aynı zamanda “Bauhaus deneyinin” günümüze kadar devam etmesini de sağladı.

100. Yıl anısına Müze

Şekil 33 Bauhaus Museum, Dessau , [URL] 24

Kuruluşunun 100. yılın şerefine, Bauhaus'un doğduğu yer olan Weimar'da, 6 Nisan 2019'da bir müze açıldı ¹² (Şekil 33) .

¹² İlk yıllardan itibaren çıkan işleri sergilemek üzere açılan müzenin koleksiyonu, Walter Gropius'un 1920'lerden itibaren topladığı işlerden oluşuyor. Dessau'da bulunan Bauhaus Müzesi 8 Eylül 2019 tarihinde açılmıştır. Dessau Bauhaus Vakfı'nın 40.000 parçadan oluşan koleksiyon içeriğine bakarak okulun disiplinlerarası örgütlenmesinin sonuç ürünlerini izlemek mümkündür. 1500 metrekaresel bir alana yayılan "sergide Bauhaus yazı karakterinden/ duvar kaplamalarına, dokuma tekstil ürünlerinden /mobilyaya, ev ve mutfak eşyalarından, resim tablolarına uzanan bir arşiv (Bauhaus Dessau arşivi).

Tablo 1 *Bauhaus okulu Dönemine damgasını vurmuş atölye yürütücüsü ve eseri olan bazı sanatçılar*

Sanatçı	Mesleki Uzmanlık alanı
Alfred Arndt,	mimar
Adolf Meyer,	mimar
Joseph Albers,	ressam ve teorisyen
Herbert Bayer,	grafik designer ve ressam,
Marianne Brandt,	metal tasarımcı
Marcel Breuer,	mimar
Lyonel Feininger,	ressam
Johannes Itten	ressam ve sanat tarihçisi
Walter Gropius,	mimar
Ludwig Hilberseimer,	mimar ve şehir plancısı
Wassily Kandinsky,	ressam
Paul Klee,	ressam
Gerhard Marcks,	Heykeltraş
Hannes Meyer,	mimar ve şehir plancısı
L. Mies van der Rohe,	mimar
Gertrud Grunow,	müzik eğitmeni
Georg Muche,	ressam ve grafik tasarımcısı
Laszloo Moholy-Nagy,	görselleştirme uzmanı
Walter Peterhans,	Fotoğraf sanatçısı
Lilly Reich ,	içmimar mobilya tasarımcısı
Hinnerk Scheper ,	ressam, küratör, renk uzmanı
Oscar Schlemmer,	ressam
Joost Schmidt,	Tipograf ve heykeltraş
Lothar Schreyer,	yazar ressam,oyun yazarı
Gunta Stölzl,	dokumacı

KAYNAKÇA

- Akdere, A. 2018, *Bauhaus Felsefesi ve Mobilya Tasarımı*. Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi GSE, İstanbul.
- Artun, A., Aliçavuşoğlu, E. (2017), Bauhaus Modernleşmenin Tasarımı. İletişim Yayınları.
- Bulat S., Bulat, M., Aydın, B., (2018), *Bauhaus Tasarım Okulu Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2014 18 (1): 105-120
- Bunulday, S. (2001), *Bauhaus 'un Türkiye'deki Sanat Eğitimine Etkileri ve Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul ;Mimar Sinan Üniversitesi SBE,
- Bilirdönmez, T. (2014), *Bauhaus Tasarım Okulu ve Günümüze Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum; Atatürk Üniversitesi, SBE
- Bilgin, İ., Modern Tasarımın Boş Göstereni Bauhaus 100 Yaşında, Yapı Dergisi, 2019, <https://yapidergisi.com/modern-tasarimin-bos-gostereni-bauhaus-100-yasinda/>
- Craig, K.M., (2001), *The Bauhaus and Amerika*, çeviri: Lynette Widder, London.
- Droste, M., (1990), Bauhaus , Bauhaus archiv, 1919-1933 , Benedikt Taschen yayını, Berlin
- Doblin, J. (1974), “Chicago Bauhaus: Past, Present and Future”, 11 Mayıs
- Esen, E. (2015) *Bauhaus Eğitim Anlayışının Günümüz Temel Tasarım Eğitimine Etkileri*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Erzen, J., (2009), *Bauhaus 'un 90. Yılında*, Mimarlık sayı 349, s.63

Forgács, É., (2017), *Bauhaus 1919-1933*, İstanbul: Janus, 2017, çev. Alp Tümerterkin,

Frampton, K. (2007), *Modern Architecture: A Critical History* (World of Art), 4.baskı, Thames&Hudson.

Groupious, W. (1918) , *Bauhaus Manifestosu*'ndan alıntı, Walter, broşür 1918

<https://www.weimar.de/cultur/unesco-welterbe/bauhaus/>

Groupious, W. (1918) , manifesto kapağı : https://www.bauhaus.de/en/das_bauhaus/

Sharon, A., <https://www.arihsharon.org/>

Wingler, H., (1975), *Art; “ Das Bauhaus - Weimar Dessau* , Berlin.

Wilk, C. (1981), "Marcel Breuer: Furniture and Interiors" (Museum of Modern Art, 1981). <https://www.nytimes.com/1991/02/07/garden/the-many-lives-of-a-very-common-chair.html>

İNTERNET LİNKLERİ

[URL] 1 walter-gropius portresi

<https://www.bauhaus100.com/the-bauhaus/people/directors/walter-gropius/>

[URL] 2 weimardaki okul linki;

<https://www.themaggar.com/bauhaus-nedir/>

[URL] 3 Gropius Manifesto Kapağı :

https://www.bauhaus.de/en/das_bauhaus/44_idce/

[URL] 4 Dessau okul KUŞBAKIŞI fotoğrafı linki: / okul siyah beyaz fotoları

<https://www.bauhaus-dessau.de/en/architecture/bauhaus-building.html>

[URL] 5 masters evleri linki

<https://www.bauhaus-dessau.de/en/architecture/bauhaus-buildings-in-dessau/masters-houses.html>

[URL] 6 <https://www.deutschland.de/de/topic/kultur/kuenste-architektur/entdecke-de-bauhaus-orte>

[URL] 7 <https://www.vintageandchicblog.com/2011/09/walter-gropius-1-el-cerebro-de-la.html>

[URL] 8 Fagus fabrika binası resmi :

<https://i.pinimg.com/originals/a2/ce/7b/a2ce7b00a6230f09669811a930b0b59b.jpg>

[URL] 9 <https://www.bauhaus-dessau.de/en/service/hire-rooms.html>

[URL] 10 <https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=27718>

[URL] 11 <https://www.theartstory.org/artist/itten-johannes/>

[URL] 12 Itten , Encounter isimli resim tablosu,
<http://www.bauhaus-online.de>

<https://www.deutschland.de/tr/topic/kultur/sanat-mimari/deyi-kesfet-bauhaus-ekolunun-gorulebilecegi-yerler>

[URL] 13 Summerfield Evi

<https://www.bauhaus100.com/the-bauhaus/works/architecture/sommerfeld-house-berlin/>

[URL] 14 Tea pot :
<https://www.bauhaus100.com/magazine/discover-the-bauhaus/original-bauhaus/>

[URL] 15 dokuma tezgahı Anni Albers :

<https://www.art-in-duesseldorf.de/kalender/kuratorenfuehrung-in-der-villa-huegel-und-im-k20-6-30-18.html>

[URL] 16 atölye siyah beyaz

<https://www.guntastolz.org/Works/Bauhaus-Dessau-1925-1931/Bauhaus-Dessau-Photos/i-N8ffWD9>

[URL] 17: kantin foto

http://vintageandchicblog.com/wp-content/uploads/2011/09/Walter-gropius_bauhaus_dessau_cantina.jpg

[URL] 18 wassily chair linki:

<https://www.knoll.com/product/wassily-chair>

[URL] 19 Breuer'in patent başvuru belgesi linki

<http://www.morethandesign.at/design/bauhaus-original-der-sinn-des-klappsessels>

[URL] 20 Moholy-Nagy Foundation, ürün ve eserler

<https://www.moholy-nagy.org/photo-album/>

[URL] 21 Kronoloji linki

https://www.bauhaus-bookshelf.org/timeline_chronology_1919_1933.html

[URL] 22 bauhaus hocaları çatıda foto

https://www.bauhaus.de/en/das_bauhaus/48_1919_1933/

[URL] 23 kantin parapetinde gençler

<https://theculturetrip.com/europe/germany/articles/women-of-the-bauhaus-forgotten-female-pioneers-of-the-modern-movement/>

[URL] 24 Müze foto linki:

<https://www.themaggar.com/bauhaus-nedir/>

DİSİPLİNLERARASI BİR WORKSHOP ÖRNEĞİ: ATIKTAN ÜRÜNE TASARIM ATÖLYESİ

**Banu Çiçek KURDOĞLU¹, Semra ÇOLAK²,
Elif BAYRAMOĞLU³,
Sultan Sevinç KURT KONAKOĞLU⁴,
Pınar Özge YENİÇIRAK⁵**

1 Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, banukurdoglu@gmail.com

2 Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, colak@ktu.edu.tr

3 Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, elifsol_@hotmail.com

4 Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, sultansevinckurt@gmail.com

5 Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, yenicirak.ozge@gmail.com

DİSİPLİNLERARASI BİR WORKSHOP ÖRNEĞİ: ATIKTAN ÜRÜNE TASARIM ATÖLYESİ

**Banu Çiçek KURDOĞLU¹, Semra ÇOLAK²,
Elif BAYRAMOĞLU³,
Sultan Sevinç KURT KONAĞOĞLU⁴,
Pınar Özge YENİÇİRAK⁵**

GİRİŞ

Günümüzde bilgiye ulaşmak çok kolayken, uygulayarak, yaparak öğrenme fırsatı bulmak daha gerekli görülmektedir. Bu nedenle belirli konuya odaklı yoğun etkileşim ve uygulama yaptırmak, gerçek bir öğrenme ortamı içinde öğrenmeyi sağlamak adına workshop (atölye) çalışmaları tercih ediliyor (May Danışmanlık, 2018). Çağımızın değişen algısı içerisinde, zekânın ve yaratıcılığın en önemli yansımalarından biri olan disiplinler arası atölye bireyler üzerinde alternatifli düşünme yeteneğinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu çalışmalar öğrencilerin daha yaratıcı ve sanatsal anlamda daha özgür, verimli, çok yönlü farkındalık içinde olmalarını sağlıyor. Beyin fırtınasına dayalı öğrenci merkezli eğitim; birlikte üretme, deneyimleme ve çok yönlü değerlendirme, daha özgün ürün ortaya koyma becerisi sağlama açısından etkin bir yöntem olarak karşımıza çıkıyor (Öztütüncü, 2016; Kurdoğlu ve ark., 2018: 124).

¹ Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, banukurdoglu@gmail.com

² Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, colak@ktu.edu.tr

³ Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, elifsol_@hotmail.com

⁴ Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, sultansevinckurt@gmail.com

⁵ Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, yenicirak.ozge@gmail.com

‘Workshop’ terimi, ‘okul içi (formal) mimarlık eğitimi içinde yer almayan, kişinin isteğine bağlı olarak katıldığı, mimarlık ve diğer disiplinlerden seçilen konuların incelendiği ve mimari tasarım deneyiminin yaşandığı okul dışı (informal) çalışmalar’ olarak belirlenmiştir. Bazı Türkçe kaynaklarda terimin karşılığı ‘çalıştay’ olarak geçmektedir. Bunu eğitsel açıdan olumsuz bir örnek olarak aldığımız için bu çalışma içinde sözü geçen ‘workshop’larda, usta-çırak ilişkisinin dışında öğrencilerin çalışmalarına ait kararları kendilerinin vermekte ve tasarımları kendilerinin yapmakta olduklarını vurgulamak gereklidir (Ciravoğlu, 51: 2001; Ciravoğlu, 2003).

Tasarım eğitiminin hayat boyu bir süreç olduğu ve bu yönde örgün ve yaygın eğitimi birleştirmenin işbirlikleri açısından avantaj sağladığı kabul edilmektedir. Yaygın eğitim elde etmenin kolay olabileceği günümüz dünyasında çeşitlilik, benimsenmelidir (Malouf, 2012). Çağdaş bir tasarımcının sahip olmasını beklediğimiz özelliklerin bazıları ancak yaygın eğitim ortamlarında kazandırılabilir. Bunu sağlayabilmek için bu özellikleri bünyesinde bulunduran çalıştay gibi ortamlar eğitim sistemine entegre edilmelidir (İnce ve Işır Yarkadaş, 2017: 103).

İnce ve Işır Yarkadaş (2017)’a göre kısa ve yoğun eğitim çalışmaları anlamına gelen çalıştaylar, her alanda sıkça kullanılmaktadır. Çalıştaylar işleyen düzenin dışında oluşumlardır; farklı yapıda, farklı mesleklerden, farklı okullardan, işlerden, ülkelerden insanların bir arada çalışabilmelerine olanak sağlarlar (Yürekli ve Yürekli, 2004: 56).

Tasarım eğitiminde disiplinler arası çalışmalar farklı bakış açılarının birlikteliği ile sürdürülebilir, yenilikçi, kimlikli, uygulanabilir ve rekabetçi ürünlerin ortaya çıkma-

rılabilmesine yönelik ideal süreçlerin öğrenciye sunulması ve deneyimletilmesi açısından çok önemlidir. Çalıştaylar ile katılımcıların uygulama becerisi edinmeleri ve öğrendiklerini uygulamaları hedeflenmektedir (Özçer, 2006: 16).

Aktif öğrenme, deneyimleyerek öğrenme olarak da ifade edilen; öğrencilerin farklı fikirler, farklı durumlarla ilişki içinde olarak bir objeyi tasarlamaya yönelik deneme yanılma yoluyla seçenekler ürettiği öğrenme şeklidir. Aktif öğrenmede öğrenci duyar, görür, konuşur, deneyimler ve öğretir. Pasif öğrenmede ise sadece okur, duyar ve görür (Akçay, 2016).

Atölye çalışmaları (workshop) grup tekniğidirler. Bireylerin ortak bir konu üzerinde çalışmalarını, düşünmelerini ve öğrenmelerini sağlar ve bireyleri belli bir yerde, kısa bir zaman süresinde ortak eğitim sorunlarını, ilgi veya iş problemlerini bir araya getiren ve öğreten bir tekniktir. Bu teknikle bilgi ve beceriler bir arada kullanılır ve bu beceriler çok çabuk unutulmaz. Böylece bu teknikle öğrenme hızla artırılır. Workshop tekniği çok kalabalık gruplara uygulanmaz. Bu teknik;

- Olayların derinlemesine incelmesini sağlar,
- Araştırma ve problem çözme gücünü geliştirir,
- Özgün görüşlerin dile getirilmesini sağlar,
- Ortam birlikteliği sağlar,
- Öğretmenin öğrencilerle bire bir konuşabilmesini sağlar (Öğretim Yöntemleri, 2019).

Çalıştaylar sadece öğrenciler için değil eğitimciler için de oldukça önemli bir yere sahiptir. Tasarım ve sanat alanlarına yepyeni açılardan bakmak, bilgiyi keşfetme

sürecini demokratik ve eleştirel bir ortamda öğrencilerle paylaşarak kesintisiz bir tasarım sürecinde bir araya gelmek ve sonucunda işbirlikli bir ürün (ya da proje) ortaya koymak eğitimcilerin yaşadığı ‘yabancılaşma’ duygusunun azalmasında etkili olmaktadır (İnce ve Işır Yarkadaş, 2017: 104).

Bu kitap bölümünde anlatılan; Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü öğretim üyelerinin bilimsel çalışma atıklarını oluşturan ahşap örnekleri ile yine Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü için işlevsel ve estetik donatılar tasarlamak konulu çalışmada ana amaçlar; öğrenciler üzerinde geri dönüşüm konusunda farkındalık uyandırmak, öğrencilere atölye çalışması deneyimi yaşatmak, öğrencilere deneyerek öğrenme ve üretme süreci ile seçenekler üretme ve sunma becerileri kazandırmaktır. Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü daha çok 1. ve 2. sınıf öğrencilerinden oluşan karma grupların bir arada gerçekleştirildiği atölye çalışmasında öğrenciler için başlangıçta öngörülen diğer kazanımlar ise;

- İletişim becerisi,
- Ekip çalışması becerisi,
- El becerisi,
- Tasarım, yaratıcılık konusunda farkındalık,
- Sürdürülebilir ürünler yaratma becerisi,
- Yenilikçi ürünler yaratma becerisi,
- Kimlikli ürünler yaratma becerisi,
- Uygulanabilir ürünler yaratma becerisi,
- Rekabetçi ürünler yaratma becerisi,
- İşlevsel ürünler yaratma becerisi olarak belirlenmiştir.

Atölye Hazırlık Süreci

Atölyenin hazırlık sürecinde izlenen adımlar şu şekilde belirtilmiştir:

1.Adım: Bilim Kurulu ve Düzenleme Kurulunun Oluşturulması (Şekil 1)

Şekil 1. Atölye çalışmasının afişi

2.Adım: Öğrencilerin Seçilmesi

3.Adım: Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü öğretim elemanları ve üyelerinin bilimsel amaçlı kullandıkları örneklerine ait atıkların sınıflandırılması

4.Adım: Öğrencilere ‘Geri Dönüşüm’ ve ‘Modüler Tasarım’ konularında bilgi verilmesi

5.Adım: Grupların oluşturulması

Atölye Süreci

Atölye sürecinde yapılan etkinlikler Tablo 1 ve Şekil 2-4’te yer almaktadır.

Tablo 1. Atölye Sürecinde Yapılan Etkinlikler

Günler	Yapılan Etkinlikler
1. Gün	*Tanışma, konu anlatımı *Grupların beyin fırtınası yöntemi ile fikir alışverişinde bulunmaları ve atık materyallerle ölçeklendirilmiş örneğini tasarlayacakları donatılara karar verme süreci *Materyal seçme ve seçenek üretme *Her grup için 3 donatıya ait ölçekli örnek maket üretme
2.Gün	*Üretilen maketlerin ölçekli olarak plan-kesit ve görünüşlerini içeren paftalarını hazırlama *Maketlere astar-vernik sürme ve boya ile renk verme
3.Gün	*Ürünlere ait pafta ve maketlerin sergilenmesi *Öğrencilerin tasarım süreçlerini anlatan sunumları *Öğrencilere sertifikaların verilmesi

Şekil 2. 1. gün etkinliklerinden görünümeler

Şekil 3. 2. gün etkinliklerinden görünüm

Şekil 4. 3. gün etkinliklerinden görüntüler

Öğrenciler ve Öğretim Üyeleri Üzerinde Uygulanan Geri Bildirim Anket Çalışması

Atölye çalışması ve sergi sürecinin ardından öğrencilerle gerçekleştirilen geri bildirim anketlerinde 5’li ölçek kullanılarak likert tutum skalası kullanılarak katılımcıların kazanımları konusunda bilgi edinilmiştir. Bu amaçla hazırlanan anket formu Şekil 5’te verilmiştir.

5: Kesinlikle katılıyorum 4: Katılıyorum 3: Kararsızım 2: Katılmıyorum 1: Kesinlikle katılmıyorum

Sorular	5	4	3	2	1
S1-İletişim becerisi kazandım.					
S2-Fkip çalışması becerisi kazandım					
S3-El becerimi geliştirdim.					
S4-Tasarım, yaratıcılık konusunda farkındalığım arttı.					
S5-Sürdürülebilir ürünler yaratma beceresi kazandım.					
S6-Yenilikçi ürünler yaratma becerisi kazandım.					
S7-Kimlikli ürünler yaratma becerisi kazandım.					
S8-Uygulanabilir ürünler yaratma beceresi kazandım.					
S9-İkabetçi ürünler yaratma becerisi kazandım.					
S10-İşlevsel ürünler yaratma beceresi kazandım.					
S11-Geri dönüşüm konusunda farkındalık kazandım.					
S12-Seçenek üretme ve sunma becerisi kazandım.					
S13-Deneyerek öğrenme ve üretme becerisi kazandım.					

Şekil 5. Anket çalışmasına ait sorular

50 katılımcı üzerinde gerçekleştirilmiş anket uygulaması sonucu ortalama ve korelasyon analizi bulguları Tablo 2 ve Şekil 6’da yer almaktadır.

Tablo 2. Soruların aldığı ortalama değerler

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
S1	50	1,00	5,00	4,30	,974
S2	50	1,00	5,00	4,44	,860
S3	50	2,00	5,00	4,46	,813
S4	50	2,00	5,00	4,48	,677
S5	50	2,00	5,00	4,32	,712
S6	50	2,00	5,00	4,18	,774
S7	50	2,00	5,00	4,14	,841
S8	50	1,00	5,00	4,18	,940
S9	50	2,00	5,00	4,14	,903
S10	50	1,00	5,00	4,48	,838
S11	50	1,00	5,00	4,62	,878
S12	50	2,00	5,00	4,52	,735
S13	50	1,00	5,00	4,56	,812

Elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcıların ‘ge-ri dönüşüm konusunda farkındalık kazandım (4.62)’, cevapları en yüksek ortalama değeri almıştır. Sırasıyla ‘deneyerek öğrenme ve üretme becerisi kazandım (4.56)’, ‘seçenek üretme ve sunma becerisi kazandım (4.52)’, ‘işlevsel ürünler yaratma becerisi kazandım (4.48)’ cevapları yüksek ortalama değerler almıştır. ‘Rekabetçi ürünler yaratma becerisi kazandım (4.14)’ ortalama değeri en düşük değer olarak bulunmuştur. Sonuçlarda atölye çalışmasının 4 ve üzeri puanlar olarak kazanımlar konusunda bekleneni karşıladığı görülmüştür.

Sorular arasında ilişki olup olmadığı Sperman korelasyon testine göre karşılaştırılmıştır. Sperman korelasyon sonucuna göre; bütün sorular arasında $p < 0,01$ önem düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Aşağıda sperman korelasyon katsayısı 500 ve üstü değer- de olan sorular arasındaki ilişkiler belirtilmiştir:

- ‘iletişim becerisi kazandım’ ile ‘ekip çalışması becerisi kazandım’ (,572’’),
- ‘ekip çalışması becerisi kazandım’ ile ‘işlevsel ürünler yaratma becerisi kazandım’ (,517’’),
- ‘sürdürülebilir ürünler yaratma becerisi kazandım’ ile ‘yenilikçi ürünler yaratma becerisi kazandım’ (,580’’),
- ‘yenilikçi ürünler yaratma becerisi kazandım’ ile ‘kimlikli ürünler yaratma becerisi kazandım’ (,606’’),
- ‘kimlikli ürünler yaratma becerisi kazandım’ ile ‘işlevsel ürünler yaratma becerisi kazandım’ (,501’’),

- ‘kimlikli ürünler yaratma becerisi kazandım’ ile ‘geri dönüşüm konusunda farkındalık kazandım’ (,523’’),
- ‘işlevsel ürünler yaratma becerisi kazandım’ ile ‘deneyerek öğrenme ve üretme becerisi kazandım’ (,598’’),
- ‘geri dönüşüm konusunda farkındalık kazandım’ ile ‘deneyerek öğrenme ve üretme becerisi kazandım’ (,500’’),
- ‘seçenek üretme ve sunma becerisi kazandım’ ile ‘deneyerek öğrenme ve üretme becerisi kazandım’ (,705’’) soruları arasında en yüksek korelasyon katsayı değeri bulunmaktadır (Şekil 6).

Bütün sorular birbirini desteklediği için birbirleriyle ilişkili çıkması beklenen bir sonuçtur. Şekil 6’da tüm ilişkiler görülmektedir.

		S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13	
Spearman's rho	S1	Correlation Coefficient	1,000	.572*	.348*	.148	.031	.238	.221	.048	.128	.448*	.310*	.164	.328*
		Sig. (2-tailed)		.000	.013	.307	.831	.096	.127	.740	.376	.001	.028	.267	.020
	N		50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50	50
	S2	Correlation Coefficient	.572*	1,000	.291*	.136	.105	.327*	.229	.197	.164	.517*	.413*	.245	.371*
		Sig. (2-tailed)	.000		.040	.346	.467	.020	.114	.171	.256	.000	.003	.086	.008
	N		50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50	50
	S3	Correlation Coefficient	.348*	.291*	1,000	.299*	.342*	.430*	.426*	.286	.334*	.383*	.496*	.396*	.459*
		Sig. (2-tailed)	.013	.040		.035	.015	.002	.002	.044	.018	.006	.000	.004	.001
	N		50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50	50
	S4	Correlation Coefficient	.148	.136	.299*	1,000	.299*	.349*	.457*	.294*	.483*	.167	.149	.403*	.355*
		Sig. (2-tailed)	.307	.346	.035		.035	.013	.001	.038	.000	.245	.302	.004	.011
	N		50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50	50
	S5	Correlation Coefficient	.031	.105	.342*	.299*	1,000	.580*	.432*	.306	.396*	.234	.479*	.005	.220
		Sig. (2-tailed)	.831	.467	.015	.035		.000	.002	.030	.004	.102	.000	.972	.125
	N		50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50	50
	S6	Correlation Coefficient	.238	.327*	.430*	.349*	.580*	1,000	.606*	.267	.334*	.382*	.476*	.096	.288*
		Sig. (2-tailed)	.096	.020	.002	.013	.000		.000	.061	.018	.006	.000	.499	.043
	N		50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50	50
	S7	Correlation Coefficient	.221	.229	.426*	.457*	.432*	.606*	1,000	.422*	.446*	.501*	.523*	.264	.496*
		Sig. (2-tailed)	.127	.114	.002	.001	.002	.000		.003	.001	.000	.000	.067	.000
	N		49	49	49	49	49	49	49	49	49	49	49	49	49
	S8	Correlation Coefficient	.048	.197	.286*	.294*	.306*	.267	.422*	1,000	.477*	.165	.379*	.256	.312*
		Sig. (2-tailed)	.740	.171	.044	.038	.030	.061	.003		.000	.251	.007	.072	.027
	N		50	50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50
	S9	Correlation Coefficient	.128	.164	.334*	.483*	.396*	.334*	.446*	.477*	1,000	.294*	.461*	.413*	.457*
		Sig. (2-tailed)	.376	.256	.018	.000	.004	.018	.001	.000		.038	.001	.003	.001
	N		50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50	50
	S10	Correlation Coefficient	.448*	.517*	.383*	.167	.234	.382*	.501*	.165	.294*	1,000	.373*	.285	.596*
		Sig. (2-tailed)	.001	.000	.006	.245	.102	.006	.000	.251	.038		.008	.045	.000
	N		50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50	50
	S11	Correlation Coefficient	.310*	.413*	.496*	.149	.479*	.476*	.523*	.379*	.461*	.373*	1,000	.262	.500*
		Sig. (2-tailed)	.028	.003	.000	.302	.000	.000	.000	.007	.001	.008		.066	.000
	N		50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50	50
	S12	Correlation Coefficient	.164	.245	.396*	.403*	.005	.096	.264	.256	.413*	.285	.262	1,000	.705*
		Sig. (2-tailed)	.257	.086	.004	.004	.972	.499	.067	.072	.003	.045	.066		.000
	N		50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50	50
	S13	Correlation Coefficient	.328*	.371*	.459*	.355	.220	.288*	.496*	.312	.457*	.596*	.500*	.705*	1,000
		Sig. (2-tailed)	.020	.008	.001	.011	.125	.043	.000	.027	.001	.000	.000	.000	
	N		50	50	50	50	50	50	49	50	50	50	50	50	50

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Şekil 6. Sorular arasındaki ilişki değeri

Sonuç

Atıktan Ürüne Tasarım Atölyesi çalışması öğrenci ve öğretim üyeleri açısından beklentileri karşılamıştır. İletişim becerisi, ekip çalışması becerisi, el becerisi, tasarım ve yaratıcılık konusunda farkındalık, deneyerek öğrenme ve işlevsel ürün yaratma becerisi açısından kazanımlı bir çalışma süreci yaşanmıştır. Öğrenciler verilen kısıtlı süre içerisinde birden fazla seçenek sunma ve uygulanabilir ürün yaratma becerisi de kazanmıştır. Ayrıca, Peyzaj Mimarlığı ve Orman Endüstri Mühendisliği bölümleri öğrencileri disiplinler arası işbirliği konusunda da deneyim kazanmışlardır. Geri dönüşüm konusunda farkındalıkları artmıştır. Aynı zamanda 1. ve 2. sınıf öğrencilerinden oluşan gruplar içindeki öğrenciler eğitimlerinin ilk yıllarında meslekleri, çalışma konuları ve alanları, çalışma yöntemleri ile ilgili farkındalık ve beceriler kazanmışlardır. Öğretim üyeler açısından da farklı disiplinlerle bir arada olma deneyimi farklı bir motivasyon yaratmıştır. Bu ve benzeri çalışmalar için örnek teşkil eden bu süreç; gerek öğrenciler gerekse öğretim üyeleri açısından başka benzer çalışmalar için önemli bir alt yapı niteliği taşımaktadır.

Bu çalışma sayesinde öğrenciler aktif öğrenme, deneyimleyerek öğrenme olarak da ifade edilen; farklı fikirler, farklı durumlarla ilişki içinde olarak bir objeyi tasarlamaya yönelik deneme yanılma yoluyla seçenekler üretmişlerdir. Bu süreç öğretim üyeleri açısından da öğrencilerin motive olduğu ve derste aktif olarak öğrenme sürecine katıldığı verimli ve işbirlikli olmuştur.

Teşekkür

Bu çalışma 28-29 Nisan 2018 tarihleri arasında KTÜ Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü ile Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü'nün ortaklaşa düzenlediği 'Atıktan Ürüne Tasarım Atölyesi' kapsamında gerçekleştirilmiş olup emeği geçen tüm atölye ekibine teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Akçay, Ş. (2016). Atölye Çalışması Nedir? Eğitim Seminerlerinden ne Farkı var? Erişim adresi http://nisagami.com/atolye_egitim_seminerleri_nedir.asp.
- Ciravoğlu, A. (2001). *Mimari Tasarım Eğitiminde Workshop-Stüdyo Paralelliği Üzerine*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ciravoğlu, A. (2003). Mimari Tasarım Eğitiminde Formel ve Enformel Çalışmalar Üzerine. Erişim adresi http://www.yapi.com.tr/haberler/mimari-tasarim-egitiminde-formel-ve-enformel-calismalar-uzerine_61061.html.
- İnce, M. ve Işır Yarkataş, Ö. (2017). Tasarım Çalıştayları (Workshopları) ve Çağdaş Tasarım Eğitiminde Önemi. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7(2), 101-122. <https://doi.org/10.20488/www-std-anadolu-edu-tr.394014>.
- Kurdoğlu, B. Ç., Bayramoğlu, E. ve Gömeli, D. (2018). Fikirden Ürüne Eğlenceli Bir Serüven Donatı Tasarımı Atölye Çalışması. *PLANT Peyzaj ve Süs Bitkiciliği Dergisi*, 26, 124-128.

Malouf, D. (2012). Geleceğin Tasarım Eğitimi. Erişim adresi
<http://gmk.org.tr/uploads/news/file-1457209696764603343.pdf>.

May Danışmanlık, (2018). Erişim adresi
www.maydanis.com.tr.

Öğretim Yöntemleri, (2019). Erişim adresi
<https://ogryontem.wordpress.com/workshopcalisma-atolyesi/>.

Özçer, S. (2006). Bir Eğitim ve Öğrenme Metodolojisi Olarak Atölye Çalışmaları. *HRdergi*, 9, 15-22.

Öztütüncü, S. (2016). Disiplinlerarası Atölye Dersleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 9 (19), 15-28.

Yürekli, İ. ve Yürekli, H. (2004). Mimari Tasarım Eğitiminde Enformellik, *İTÜ Dergisi/a*, 3(1), 53-62.

ENERJİ ETKİN

KENT PLANLAMA / KENTSEL TASARIM

A. Özlem ALPASLAN¹ ,
Veli ORTAÇEŞME²

1 Dr., Antalya Büyükşehir Belediyesi, Antalya

2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Antalya

ENERJİ ETKİN

KENT PLANLAMA / KENTSEL TASARIM

A. Özlem ALPASLAN¹, Veli ORTAÇEŞME²

1. Giriş

İklim sistemi, atmosfer, kara yüzeyleri, kar ve buz, okyanuslar ve diğer su kütleleri ile canlıları kapsayan karmaşık ve etkileşimli bir sistemdir. Bu sistem, zaman içinde, kendi iç dinamiklerinin etkisi altında veya dış etmenlerdeki değişikliklere bağlı olarak yavaş yavaş değişim gösterir. İklim değişikliği, "*nedeni ne olursa olsun iklimin ortalama durumunda ve/veya değişkenliğinde onlarca yıl ya da daha uzun süre boyunca gerçekleşen değişiklikler*" biçiminde tanımlanmaktadır. Dünya tarihi boyunca, iklim sistemlerinde doğal etmenler ve süreçlerin yanı sıra insan faaliyetleri sonucunda birçok değişiklik olmuştur.

Küresel ısınma, ekolojik-biyotik süreçler ve insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan ve havaya karışan sera gazlarının neden olduğu olağan dışı sıcaklık artışı olarak tanımlanabilir. Atmosferde belirli miktarda bulunan bu gazların bileşiminin bozulması, yeryüzünden gelen uzun dalgalı ışınların tutulmasına ve ortalama yüzey sıcaklıklarının aşırı derecede artması nedeniyle gerçekleşmektedir. 1970'li yıllardan itibaren genel çevresel sorunların gözle görülür hale gelmesi, bilim ve teknolojiadaki gelişmeler ve çevre ekonomistlerinin konu ile ilgili çalışmaları sayesinde iklim değişikliği, ülkelerin temel gündem konuların-

¹Dr., Antalya Büyükşehir Belediyesi, Antalya

²Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Antalya

dan biri haline gelmiştir. Çalışmalar kapsamında ön plana çıkan temel hedef, sera gazı salınım oranlarının küresel sıcaklık artışının 2 °C’de kalmasını sağlayacak şekilde sınırlandırılmasıdır. Çünkü 2 °C’lik artış su kaynaklarının tükenmesine; 5 °C’lik artış buzulların hızla erimesiyle su seviyesinde beş metrelik yükselmeye; 6 °C’lik artış ise iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinden dolayı büyük insan göçlerinin olduğu bir dünya düzenine neden olacağı tespit edilmiştir (Yapraklı ve Bayramoğlu 2017).

1987 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu Brundtland Raporu’nda yer alan “sürdürülebilirlik” kavramının kentsel alanlara yansımaları “sürdürülebilir kentsel gelişme” kavramını ortaya çıkarmıştır (Kocabaş 2013). Bu kavram, eko-kent, eko-kasaba, eko-mahalle-vb. her seviyede sürdürülebilir yerleşim vizyonu öneren eko-yerleşimler için türlü kurala uygun modelleri desteklemiştir. Eko-kent, ekoloji ve kent kavramlarının birleşmesinden oluşmuş, insan, doğa ve kent arasında ilişki kurmayı ve gelecek kuşaklara sağlıklı, temiz, sürdürülebilir yerleşmeler bırakmayı öngören bir kavramdır. Kentlerin iklime ve çevreye uyumlu hale getirilmesi, sera gazı emisyonlarının azaltılması, fosil yakıt kullanımının azaltılması, katı atıkların geri dönüşümü ve atıklardan enerji üretimi, yenilenebilir enerji kullanımı gibi önlemleri öncelik almaktadır.

Dünya yüzeyinin % 2’sinden daha azını kaplayan kentler, bir yandan dünya enerjisinin % 78’ini tüketip tüm karbondioksitin % 60’ından fazlasını üreterek iklim değişikliğini hızlandırıcı bir etkide bulunurken; diğer yandan iklim değişikliğinin küresel boyutundan en fazla etkilenecek alanlardır. Kentleşme, kentsel ısı adalarının, yani kentlerde çevrelerine göre daha sıcak alanların oluşması-

na yol açmaktadır. Küresel kapsamdaki iklim değişikliklerine ilave olarak, yoğun kentleşmenin bir sonucu olarak kentlerin mikroiklimsel yapısında da değişimler meydana gelmekte, kentlerde bölgesel ısınmalar oluşmaktadır. Kentler küresel ısınmanın temel etkenlerinden birini oluştururken, küresel ısınma yarattığı iklimsel değişikliklerde kentler üzerinde baskı oluşturmaktadır (Kuşçu Şimşek ve Şengezer 2012).

Kentlerde yeşil alanların ve buharlaşma yüzeylerinin azalması; beton ve asfaltla kaplanmış yüzeylerin, yapısal alanların artması gibi nedenlerle meteorolojik parametreler değişerek yerel ve bölgesel ölçekte iklim değişimine neden olmakta; büyük kentler kendilerine özgü iklimleri olan mekânlar haline gelmektedirler. Kentsel alanlardaki bu iklimsel farklılaşma “kentsel ısı adası” olarak tanımlanmaktadır (Yüksel 2005). “Kentsel ısı adası” terimi kent ve çevresi arası yüzey ve hava sıcaklıklarındaki gerçek farkı tanımlamaktadır. Kentsel ısı adası, beton yüzeyler, bitki örtüsü ve yüzey nemi yetersizliği, hava kirliliği, binaların kanyon etkisi sonucu oluşmaktadır (Karaca vd. 1995; Yüksel 2005).

2. İklim ve Enerji Etkin Planlama/Tasarım

Enerji, insanların yaşamlarını sağlıklı, güvenli ve rahat bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli temel ihtiyaçlardandır. Dünyadaki nüfus artışı ve ekonomik büyüme beraberinde enerji talebinde artışı getirmektedir. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel girdilerinden biri olan enerjinin, dünyanın ve insanlığın geleceğindeki belirleyici konumu, her geçen gün daha da artmaktadır.

Enerji ihtiyacının minimize edilmesi açısından en etkili araç, iklimsel koşullara uygun planlama ve tasarım

yapmaktır. İklimle dayalı enerji etkin tasarımın amacı; kullanıcı konforunun sağlanması ve enerji tüketimini azaltmak için negatif faktörlere karşı önlemler alıp pozitif faktörlerden mümkün olduğunca yararlanmaktır (Goulding vd. 1992; Koca 2006).

İklim şartlarına cevap veren tasarım ilkeleri, yaz ya da kış şartlarına bağlı olarak değişkenlik gösteren doğal iklim elemanlarını kullanarak optimum şartların sağlanması, minimum enerji kullanımının çevreyle dost bir tasarım anlayışının benimsenmesi isteğinden yola çıkılarak belirlenmektedir. Bölgesel iklim verilerinin dikkate alındığı yaklaşımlar, tüm mevsimlere uyacak tasarımların yapılmasını sağlayabilir (Koca 2006).

Sıcak iklimlerde temel ihtiyaç soğutma olacaktır. Yılın büyük bir bölümünde güneşten korunmak, yerel rüzgârları dikkate alarak hava akımlarından faydalanmak ve havalandırmayı sağlamak gerekecektir. Kurak iklimlerde nemin olmaması nedeni ile gün içindeki sıcaklık farkının da fazla olması, tasarım açısından ısının gün içindeki değişiminin dikkate alınmasını gerektirir. Ilıman iklimlerde, yılın yaklaşık yarısı soğutma, yarısı da ısıtma gereksinimi doğurur. Karasal iklimlerde ısıtma ihtiyacı, denizel iklimlerde ise soğutma ihtiyacı olacaktır (Günel 2004; Koca 2006).

Lizon (1982)'ye göre enerji etkin tasarım, yapıyı iklimsel kuvvetlerden koruyan ve/veya mekanik sistemlerdeki gereksinimini azaltmak için iklimsel kuvvetleri kullanan tasarımdır (Kadiroğlu 2011).

Enerji etkin konut ve yerleşme planlamasını ve tasarımını zorunlu kılan faktörler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İnşaat sektöründeki sağlıklı yapılaşma

- Etkileri her gün daha fazla hissedilen küresel ısınma ve çevre kirliliği
- Hızlı nüfus artışı ve buna bağlı artan kaynak talebi
- Binaların üretim ve kullanım sürecinde ihtiyaç duyduğu fosil yakıtların hızla tükenmesi
- Enerji piyasasındaki dışa bağımlılığın artması
- Sürdürülebilirlik bilincinin yetersizliği

Binaların enerji etkinliği, kullanıcının iklimsel ve gör-sel konforunun sağlandığı durumda ısıtma yükünün, so-ğutma yükünün, elektrik ve sıcak su ihtiyacının karşılan-ması için kullanılan enerjinin niceliği ile değerlendirilir. Bu çerçevede bina tasarımında çevresel verilerin dikkate alınmasıyla binanın enerji kullanımının azalacağı açıktır. Kullanıcı konforunun sağlanamadığı durumlarda enerji etkinliğinden söz etmek mümkün değildir. Kullanıcı sağ-lığı ön plana alındığında iklimsel konfor koşullarının ele alınması gerekmektedir (Işın 2016).

3. Kent Planlamada ve Kentsel Tasarımda Enerji Etkinlik Faktörleri

3.1. Çevresel Faktörler

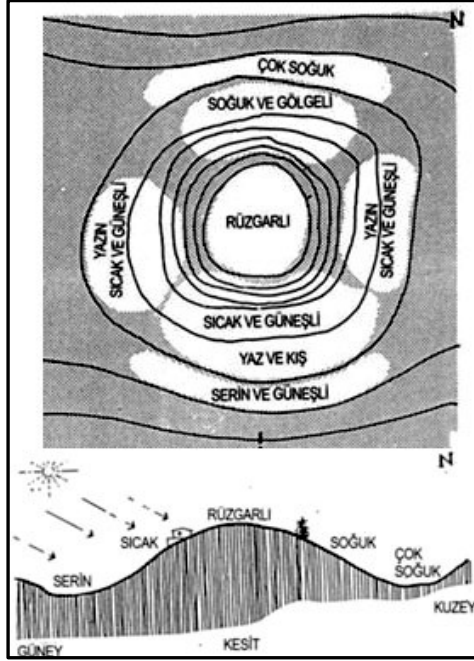
Kentsel yapı ve özellikleri; (morfoloji, makroform, yeşil sistem, kentsel doku, bina kompozisyonları gibi faktörler) rüzgâr hızını ve yönünü ve hava sıcaklığını etkilemektedir. Bunların hava akımı üzerindeki olumsuz etkileriyle birlikte, kent merkezlerinde ısı salınımı yavaş-lamakta, dolayısıyla kentin ısı dengesi değişmekte ve kent merkezlerinde sıcaklıklar artmaktadır (Kuşçu Şimşek ve Şengezer 2012).

3.1.1. Topoğrafya

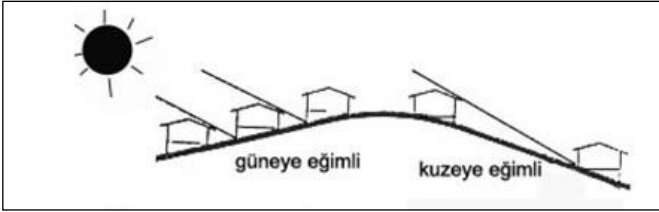
Yerleşim alanlarının tasarımında etkili en önemli faktörlerdendir. Binaların yerleşimi, yönlenişi ve formu, topoğrafik verilere göre kararlaştırılır. Arazinin eğimi ve eğimin yönü güneş ışıını kazancı ve rüzgâr etkisinden ne düzeyde fayda sağlanacağını belirler (Şekil 1). Bunun yanında topoğrafya ile uyumlu tasarımlar; ulaşım sistemlerinin ve yapıların üretimi aşamasında hafriyat-dolgu çalışmalarını en aza indirerek enerji kullanımını azaltmaktadır.

Binaların topoğrafya üzerindeki yerleşimi planlanırken arazinin bakısı dikkate alınmalıdır. Güneye bakan yamaçlarda güneşten daha fazla yararlanmak mümkün olmaktadır. Bu nedenle güneye bakan cephelerde sık yapılaşma güneş ışığından yararlanma oranını düşürmeyecektir. Ancak kuzeye bakan yamaçlarda güneş daha az etkili olacağından, yapılar bir diğer yapının güneş ışığını engellemeyecek şekilde yerleştirilmelidir (Şekil 2).

Yerleşilebilir arazi parçası eğimi açısı olarak 0° - 24° arası ele alınmaktadır. Eğim açısı 24° 'yi geçtiği zaman bu eğimdeki arazi üzerinde yer alacak yapının inşa edilmesi güçleşmekte ve maliyet artmaktadır (Berköz vd. 1995; Işın 2016).

Şekil 1. Bir tepenin yamaçlarında mikroklima özellikleri (Lechner 1991; Yurtsev 2015)

Şekil 2. Güney ve kuzey yamaçlarda bina yerleşimi (Yurtsev 2015)

3.1.2. Yakın Çevredeki Yapılaşma

Bir bölgede yeni yapılacak her bina bölgede mevcut diğer binaların enerji etkinliğine etki edeceği gibi, mevcut binalar da o yeni yapılacak binanın enerji

kullanımı açısından önemlidir. Binalar birbirleri için engel teşkil ederek rüzgâr etkisini azaltabilir, birbirlerini gölgeleyerek güneş ışımasını kazancını düşürebilir, bir araya gelerek ısı adası etkisi yapabilir veya bu etkilerin hepsini aynı anda gerçekleştirebilirler. Enerji etkinliği için çevre binaların yeni yapılacak binalar üzerinde ne tür etkiler yaratacağı ve bu etkilere karşı uygulanacak stratejiler ön tasarım aşamasında kararlaştırılmalıdır (Işın 2016).

3.1.3. Yeşil Alan Varlığı

Yeşil alanlar, kentsel mekanlarda insan yaşamı ve gereksinimleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu alanlar, değişik kentsel kullanımlar arasında sirkülasyon ve fiziksel konfor sağlama, kente estetik değer kazandırma, rekreasyon fırsatları sunma, gürültü ve kirliliği azaltma gibi birçok fiziksel ve ekolojik işleve sahiptirler (Ortaçşme vd. 2000).

Kentlerde planlama çalışmalarının başarılı olabilmesi için önemli bir planlama aracı olan açık ve yeşil alanlar, kentsel mekan organizasyonunda doluluk ve boşluk dengesini sağlayan, kentin fiziksel yapısını ortaya koyan ve biçimlendiren temel unsurlardan birisi olup, kent planlamasında ve tasarımında diğer alan kullanımlarını bütünleştirirler (Manavoğlu ve Ortaceşme 2015; Yücesu vd. 2017).

Yeşil alanlar ve bitki örtüsü, sıcaklıkları düşürücü etki oluşturmaktadır. Yeşil alanların azalması; özellikle, kent merkezlerinde bozulmuş olan bitki örtüsü dokusu, yeşil alanların tahribatı ve koyu renk yüzeylerin artışı ısı emilimini arttırarak, bu ısınmayı daha da arttırıcı etki yaratmaktadır. Bina ve yüzeylerdeki ısı emilimi daha sonra

çevreye yayılarak hissedilebilir bir sıcaklık artışına neden olmaktadır (Kuşçu Şimşek ve Şengezer 2012).

3.2. İklimsel Faktörler

İklim, belirli bir alanda uzun süre boyunca gözlemlenen sıcaklık, nem, hava basıncı, rüzgâr ve yağış gibi meteorolojik olayların ortalamasına verilen addır. Hava durumundan farklı olarak iklim, bir yerin meteorolojik olaylarının uzun süreler içinde gözlemlenmesi sonucunda elde edilen verilerin ortalama değerleri olarak tanımlanabilmektedir (Yurtsev 2015).

İklim, yapıların enerji performansı ve yapı çevresinin enerji kullanımı üzerinde çok önemli etkileri olan bir etmendir. Özellikle binaların enerji harcama miktarını iklim koşulları doğrudan etkilemektedir. Hava sıcaklığı, rüzgâr hızı, güneş radyasyonu, nem düzeyi, havanın açık veya kapalı olması gibi iklimsel faktörler tüketilen enerji miktarını doğrudan etkilemektedir (Yurtsev 2015).

3.2.1. Güneş ışıınımı

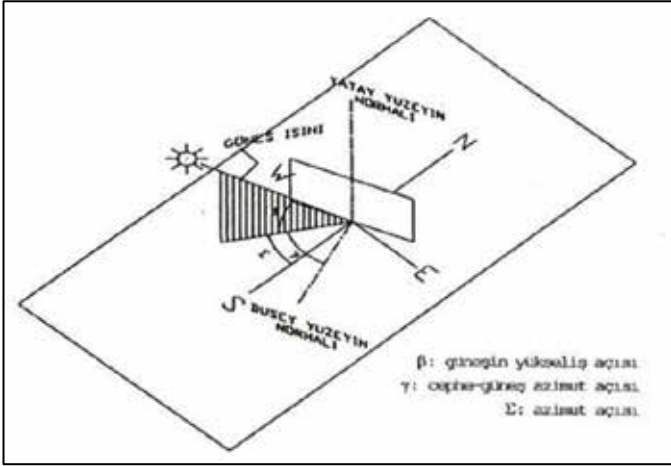
Güneş ışıınımı, ısıtma yüklerinin azaltılmasında ve pasif bina tasarımında önemli bir etkindir. Güneş ışıınımından sağlanan kazancın miktarı bina yüzeyine doğrudan ve dolaylı gelen toplam ışıınımın şiddetine bağlıdır. Güneş ışıınımı şiddeti ise güneş ışıının yüzey ile yaptığı açıya bağlıdır. Güneş ışıınımından ısıtma enerjisi olarak faydalanmak istenilen bölgelerde güney yamaçlarına, güneş ışıınımı kazancının az olması istenilen bölgelerde ise tepelere ve vadi tabanlarına yerleşmek gerekmektedir (Işın 2016).

Yeryüzüne düşen güneş ışıını miktarı, atmosferin içerdiklerine, ışıının izlediğı yolun uzunluğuna bağı olarak azalır. Güneş ışıınları atmosferi geçerken hava molekülleri, toz parçacıkları ve su damlacıkları tarafından saçılır ve bir kısmı da su buharı, ozon, karbondioksit ve diğere gazlar tarafından emilir. Özellikle bulutlar, ışıınları sağlar ve emerler. Işıınların atmosferde izlediğı yol ne kadar uzun olursa ve su buharı ve toz parçacıkları ne kadar çoksa, güneş ışıını miktarı da o kadar az olur (Goulding vd. 1992; Koca 2006).

Yükseliş açısı (β): Güneş ışıını ile güneş ışıınının yatay düzlemi üzerindeki izdüşümü arasındaki açıdır. Güneşin yükseliş açısı, yörenin enlemine ve zamana göre değişim gösterir. Cephe güneş azimut açısı ise enlem, cephelerin baktığı yönler ve zamana göre değişim gösterir.

Azimut açısı (Σ): Güneş ışıınının yatay düzlemdeki izdüşümünün güneyden veya kuzeyden yaptığı sapma açısıdır ve yatay düzlemde ölçülmektedir.

Cephe-güneş azimut açısı (γ): Güneş ışıınının yatay düzlemdeki izdüşümü ile cephenin normalinin aynı düzlem üzerindeki izdüşümü (cephe düşey ise doğrudan doğruya normali) arasındaki açıdır (Şekil 3).

Şekil 3. Yatay ve dikey yüzey güneş açıları (Koca 2006).

3.2.2. Dış Hava Sıcaklığı

Binaların ısıtma ve soğutma dönemlerinin belirlenmesinde önemli faktörlerden birisi de dış hava sıcaklığıdır. İç mekânda kullanıcı konforunu sağlayacak temiz hava dış ortamdan sağlanmaktadır. İç mekâna temiz hava sağlanması sırasında, ısıtma döneminde dış hava sıcaklığının iç hava sıcaklığından düşük olması sebebiyle istenmeyen ısı kayıpları yaşanır. Kış aylarında ısı kayıpları sadece havadan taşınım yoluyla gerçekleşmez; aynı zamanda ısı enerjisi, sıcaklığın yüksek olduğu iç mekândan yapı kabuğu yoluyla sıcaklığın düşük olduğu dış mekâna geçmeye çalışır. Isıtma ve soğutma dönemlerinin referans günleri belirlenerek, bina kabuğu tasarımının bu veriler ışığında tasarlanması ile binanın enerji verimliliğini artırmak mümkündür (Işın 2016).

3.2.3. Dış Hava Nemi

Havanın nemi, bir ekosistemin yağış miktarı ve su kaybı (buharlaşıma) üzerinde etkilidir. Dış hava neminin fazla olması, sıcaklığın hissedilen değerlerini olumsuz yönde etkiler. Dış hava neminin az olması ise kuruluk hissi yaratarak kullanıcıya konforsuzluk yaratır. Bu nedenle nem, iç mekânda kullanıcıların iklimsel konfor durumunda olabilmesi için dikkate alınması gereken bir faktördür (Işın 2016).

Nem oranının yüksek olduğu bölgelerde tepeler ve yamaçların üst bölgelerine konumlanarak rüzgârdan fayda sağlanabilirken, nem oranının düşük olduğu bölgelerde hava hareketlerinin etkisiz olduğu vadi tabanı ve vadi tabanına yakın yamacın alt bölümleri tercih edilmelidir (Işın 2016).

3.2.4. Rüzgar

Atmosferdeki hava akımı ya da rüzgarlar karmaşık iklimsel faktörler tarafından meydana gelmiş basınç farklılıklarının bir sonucudur. Rüzgar önemli bir tasarım parametresidir. İklimsel konforu ve yağışları etkiler. Bina kabuğundan konveksiyonla meydana gelen ısı transferini düzenler ve bina içine hava sızıntılarına neden olur (Goulding vd. 1992; Koca 2006).

Rüzgârın binaların enerji kullanımı üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Doğru uygulamalarla beraber rüzgâr, doğal havalandırma yoluyla iç mekân sıcaklığının nem oranının azalmasını sağlayarak yaz aylarında iç mekânda kullanıcı konforunun sağlanmasına katkıda bulunur. Kış aylarında ise rüzgâr bina kabuğuna uyguladığı basınç ve emme kuvvetleri aracılığıyla ısı enerjisinin

dış ortama iletim hızını artırır. Binaların konumlandırılması ve yönlendirilmesi yapılırken hakim rüzgâr yönü ve şiddeti göz önünde bulundurulmalı, ısı kayıplarını azaltmak için kış rüzgârlarından korunmak, ısı kazançlarını azaltmak için ise yaz rüzgârlarından fayda sağlamak hedeflenmelidir (Işın 2016).

Her iklimsel bölge için istenen ve istenmeyen rüzgarlar büyük oranda yerel şartlarla ilişkilidir. Sıcak iklimlerde meltemler genelde yılın her dönemi için yararlı olduğu halde, soğuk iklimlerde ise yılın birçok zamanı için rüzgar kaçınılması gereken bir iklim verisi olmuştur (Günel 2004; Koca 2006).

3.3. Yapısal Faktörler

Yerleşmeye ve binaya ilişkin faktörler binaların enerji etkinliğinde asıl belirleyici olan etmenlerdir. Yerleşmelerin iklimle uyumlu tasarlanmasının binaların enerji etkinliğine yaptığı önemli katkıların yanında; iç mekânda kullanıcıların iklimsel konfor koşullarına ulaşması ve konfor koşullarının sağlanmasında enerji kullanımının büyük oranda azaltılması, bina ölçeğinde alınan kararlar ile mümkün olmaktadır.

3.3.1. Bina Konumu veya Yeri

Yer, iklim kontrolünde ve hava kirliliğini önlemede etkili olan bir tasarım parametresidir. Bu parametre, yerey parçasının baktığı yön, yerey parçasının eğimi, yerey parçasının konumu ve yerey parçasının örtüsü, gibi bir grup alt parametreler bütünüdür. Bu parametrelere ilişkin uygun değerler yörelerde geçerli olan iklimsel koşullar ve insanın iklimsel ihtiyaçlarına bağlı olarak belirlenirler ve yerleşmeler için en uygun olan bölgeleri tanımlarlar.

Yerleşme bölgeleri için iklimsel etkilerin optimizasyonu hedefleyerek yapılan doğru bir yer seçimi; yapma ısıtma ve iklimlendirme ihtiyacının ve buna bağlı olarak enerji harcamalarının minimize edilmesi ve dolayısıyla hava kirliliğinin önlenmesi, kirletici niteliğe sahip yerleşme birimlerinin (endüstriyel) diğer fonksiyonlara sahip yerleşme birimlerine olan kirletici etkilerinin önlenmesi, maksimum bina yoğunluğu insan sağlığından ödün vermeksizin gerçekleştirerek arazinin rasyonel kullanımının sağlanması, bahçe-şehir anlayışı çerçevesinde sağlıklı ve konforlu açık mekanların (parklar, oturma-oyun terasları, spor alanları v.b) oluşturulmasını olanaklı kılar (Berköz vd. 1995; Türктаş 2014).

Yapıların en uygun şekilde konumlandırılması sonucunda güneş ışığından ısıtma, rüzgârdan soğutma etkisi sağlamak mümkün olabilmektedir. Doğal olanakları kullanarak insanlar için en ideal iklimsel koşullar sağlanabilmektedir ve bu sayede enerji ile ilgili giderler azaltılabilmektedir. Yapıların doğru konumlandırılması, her mevsim güneşten ideal oranda faydalanmayı amaçlamaktadır (Yurtsev 2015).

3.3.2. Bina Yönü

Bina yönü, güneş ışınımı ve rüzgar gibi dış iklim elemanları yöne göre değişim gösterirler. Güneş ışınımının ısıtıcı ve rüzgarın serinletici etkisi yöne göre değişmektedir. Ayrıca binaların yönlendiriliş durumlarına bağlı olarak, binayı çevreleyen kabuk elemanının dış yüzeyindeki güneş ışınımı yeğlinliği ve dolayısıyla kabuğun birim alanından geçen ısı miktarı değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla binalarda iklimsel konfor koşullarının sağ-

lanmasında yönlendiriliş durumu önemli bir parametredir (Berköz vd. 1995; Türktaş 2014).

Binaların yönü, kazanacağı güneş ışıını mı miktarı ve hakim rüzgârdan soğutma ve havalandırma olarak fayda sağlayabilme yeteneğini etkiler. Güney cephesi gün içeriğinde en çok güneş ışıınına maruz kalan ve kazancın en kolay kontrol altına alınabileceği cephedir.

Kış aylarında en fazla, yaz aylarında ise en az güneş ışıını mı hedeflendiği için binaların güney ve güneyli yön- lere geniş cephe vermesi enerji etkinliği açısından doğru bir yaklaşımdır.

3.3.3. Bina Formu

Herhangi bir yaşama alanını örten ve onu dış çevreden ayıran bina kabuğunun formuna bağlı olarak, binanın toplam dış yüzey alanı, farklı yön- lere bakan ve farklı eğimlerdeki cephe ve çatı yüzeyleri alanları ve cephe ve çatı yüzeyleri arasındaki oranlar değişim gösterir. Bina formu, biçim faktörü (plandaki bina uzunluğunun bina derinliğine oranı), bina yüksekliği, çatı türü, çatı eğimi, cephe eğimi gibi binaya ilişkin geometrik değişkenler aracılığıyla tanımlanabilir (Berköz vd. 1995; Türktaş 2014).

Ayrıca bina formunu belirleyen bina içi hacimlerin organizasyonu da iklimsel etkilerden optimum yarar sağlayacak şekilde yapılmalıdır. Tüm bu değişkenler, yapının dış atmosferik ve iç mekan konfor koşullarının düzenlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Doğal ısıtma ve soğutma sağlanması, ısınmanın önlenmesi ve bina ısı kayıpları değişkenlerinin oranlarıyla farklılık göstermektedir (Türktaş 2014).

Binaların farklı iklim özelliklerine göre biçimlenmeleri, uygun iç ortam koşullarının oluşması ve enerji korunmasında etkili olmaktadır. Hacmine göre dış yüzey alanı küçük olan bina biçimleri ısı alışverişini azalttığı için ısıtma yükünü, parçalı avlulu bir biçimlenme ise, bol hava akımı sağlayarak soğutma yükünü azaltmaktadır.

3.3.4 Bina Kabuğu

Bina dış kabuğu, iç mekân ile dış ortam arasındaki tüm ısı geçişi, nem geçişi ve hava geçişi faaliyetlerinin gerçekleştiği arakesittir. Tek bir kabuk tasarımı tüm iklim bölgelerinin ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır (Işın 2016).

Bina kabuğu optik ve termofiziksel özellikleri, bina kabuğunun birim alanından, dış hava sıcaklığı ve güneş ışıınımı etkileriyle, kazanılan ve yitirilen ısı miktarlarının belirleyicileridirler. İç çevre iklimsel durumu ve ısıtma ve iklimlendirme yükleri, bina kabuğundan yitirilen ve kazanılan toplam ısı miktarlarına bağlı olarak değişim gösterir. Dolayısıyla, bina kabuğu optik ve termofiziksel özellikleri aynı zamanda gerek iç iklim durumunun gerekse yapma ısıtma ve iklimlendirme yüklerinin belirleyicileridir.

Bina kabuğunun opak ve saydam yapı elemanlarının, yapı malzemelerinin çeşitli özellikleri binaların enerji etkinliğinde rol oynamaktadır. Isıtma gereksinimi duyulan mevsimlerde, bina kabuğunun ısı kazancını, ışıınım yoluyla artırmak ve ısı kaybını da yalıtım yoluyla azaltmak gereklidir. Bunu sağlamak için güney cephesinde direkt güneş ışıınımı alan yüzeylerin saydamlık oranı artırılmalı ve bina opak yüzeylerinin ısı geçirime katsayısı azaltılmalıdır (Işın 2016).

3.3.5. Bina aralıkları

Binalar, aralarındaki mesafelere, yüksekliklerine ve birbirlerine göre olan konumlarına bağlı olarak, birbirleri için güneş ışıınımı ve rüzgâr engelleri olarak işlev görebilirler. Bu nedenle güneş ışıınının ısıtıcı etkisinden pasif ısıtma ve iklimlendirmede yararlanma veya kaçınma, binalar arasındaki açık mekânların ölçülerinin bir fonksiyonudur.

Güneş ışıınının cepheleri en üst yeğinlikte etkilemesi istendiğinde bina aralıkları, komşu binaların verdiği en uzun gölgeli alan derinliğine eşit ya da bu gölge derinliğinden daha fazla olmalıdır. Güneşin gün boyunca cephelere göre açısıl konumu yönler e bağlı olarak değışim gösterdiğinden, uygun bina aralıklarının da bina dizilerinin yönlendirilişlerine göre değışim göstereceğı açıktır.

Binalar birbirleri için güneş engelleri olduğı kadar rüzgar engeli olarak da işlev görürler. İstenen iç rüzgar hızının sağlanabilmesi açısından gerekli olan dış tasarım rüzgar hızı, bina aralıklarına bağlı olarak değışkenlik gösterir. Bina aralıkları azaldıkça dış tasarım rüzgar hızı da azalmaktadır (Berköz vd. 1995; Türktaş 2014).

4. Sıcak-Nemli İklima Sahip Bölgelerde Enerji Etkin Planlama ve Tasarım

Sıcak-nemli iklim bölgelerinde ısıtmanın istenmediğı dönemde günlük sıcaklık rahatsız edecek kadar fazladır ve havadaki nem yağış ve güneş ışıınım miktarını etkilemektedir. Örneğ in; Akdeniz iklim bölgesinde bağıl nemin yüksek olduğı yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Yüksek nem oranı hissedilen sıcaklığı arttırmaktadır. Bölgede yaz ayları uzun sürdüğünden ve bağıl nem

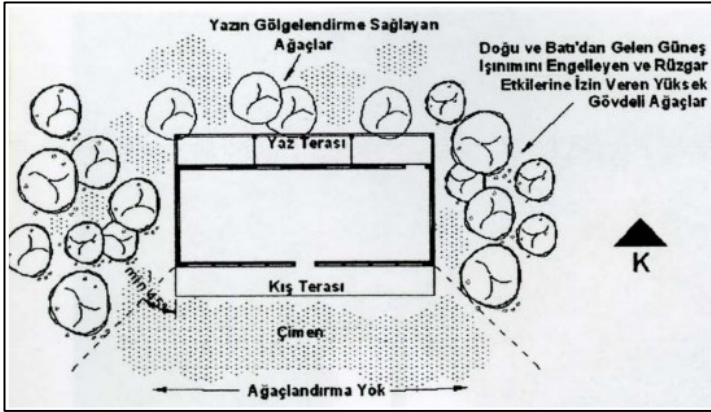
faktöründen dolayı enerji etkin planlama ve tasarım yapılırken yaz koşulları dikkate alınmalıdır. Rüzgar ve gölgeli alan ihtiyacı tasarım için en önemli etkindir.

Şekil 4 sıcak-nemli bölgelerde yapı-peyzaj ilişkisini göstermekte olup, bu bölgelerde benimsenecek genel planlama ve tasarım ilkeleri şunlardır (Yılmaz 2006 ve Türkteş 2014'den geliştirilerek):

- İmar planlarında dar sokaklara yer verilmeli ve bu sokaklar rüzgar alacak şekilde konumlandırılmalıdır,
- Binaların konumlandırılışı, hakim rüzgara karşı yerleştirilmiş dar, uzun binalar şeklinde olmalıdır,
- Evler konumlandırılırken, aralarında açıklık bırakılmış ve topoğrafyaya uyumlu olacak şekilde olmalıdır,
- Avlulu plan tipinde kurgulanan binalarda yapı malzemesi olarak genellikle ahşap ve taş kullanılmalıdır,
- Bina kolonlar üzerinde yükseltilerek ya da zemin katta büyük açıklıklar oluşturularak, rüzgarın bina altından geçerek soğutma yapmasına olanak sağlanmalıdır,
- Bölge sıcak olduğundan dolayı ısı tutuculuğu az olan, rüzgar geçişine izin veren hafif konstrüksiyonlar tercih edilmelidir,
- Cephelerde çapraz havalandırma sağlayacak şekilde karşılıklı yerleştirilen geniş pencere boşlukları yeralmalıdır,
- Çatılar nem kontrolünü sağlayacak şekilde havalandırılabilen 'nefes alan' çatı olarak

eğimli, uzun saçaklı ve hafif konstrüksiyona sahip olmalıdır,

- Tepe pencereleri kullanılarak havalandırma sağlanmalıdır.

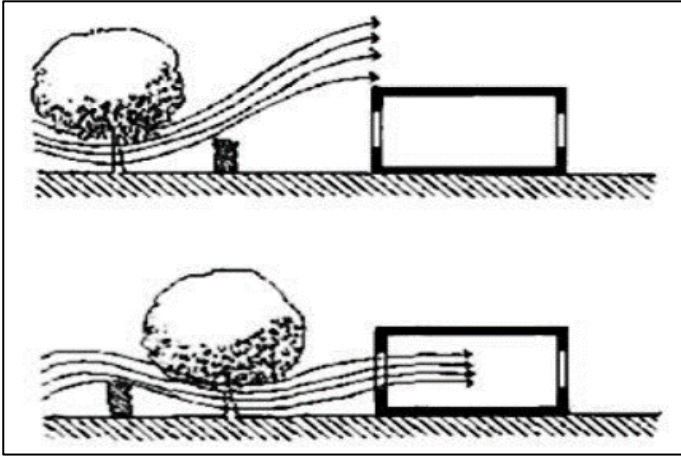
Şekil 4. Sıcak-nemli iklim bölgesi peyzaj-bina formu ilişkisi (Yılmaz 2006; Türктаş 2014)

4.1. Yer seçimi

Sıcak-nemli iklim bölgelerinde yüksek nem oranının olumsuz etkilerini azaltmak için rüzgardan maksimum yararlanmak istenir. Bu nedenle bu bölgeler için en uygun yerler topoğrafyanın yükseltileri ve tepe noktalarıdır. Rüzgardan faydalanma için ideal bölgeler rüzgar alan eğimli arazilerin doruk kısmına yakın yerler veya düzenli rüzgarın olduğu sahile yakın yerlerdir. Yer seçiminde güneş kontrolünü teşvik edip, hakim rüzgar için bir engel teşkil etmeyen bitkilerin olduğu bölgeler yerleşme için uygun bölgelerdir.

Bitki örtüsü, yönlenmenin hakim rüzgar doğrultusunda olmadığı durumlarda rüzgarı yapıya yönlendirecektir. Yüksek çalılar veya bitkisel çitler ağaçların yapraklı kıs-

mıyla toprak arasında kalan boşluğu kapadıkları için buradaki hava hareketine engel olarak olumsuz durum ortaya çıkarırlar. Bu nedenle uzun gövde ve geniş alanı kaplayan dal ve yapraklara sahip ağaçlar binaya ve eğer mümkünse çatıya sağladıkları gölgeden dolayı en uygun bitkilerdir. Eğer yoğun bir şekilde rüzgarın geldiği doğrultuda dikilirse rüzgarı engelleyecektir. Bu nedenle bu tür ağaçlarla uygulanacak en iyi strateji; bu ağaçları rüzgarı engellemeyecek ve en iyi şekilde gölgelemenin sağlandığı noktalara yerleştirmektir (Şekil 5).

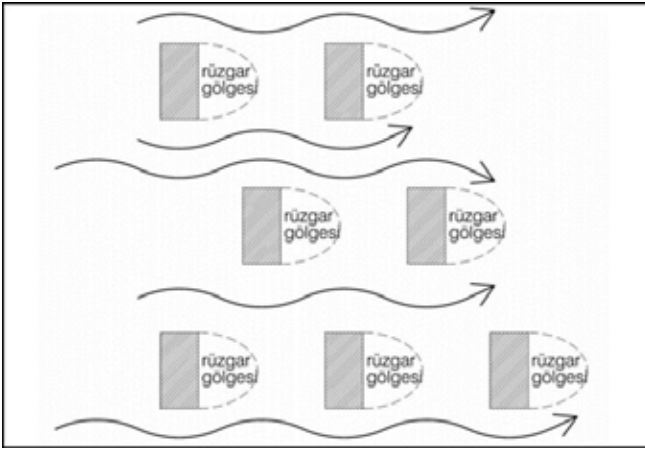
Şekil 5. Peyzaj unsurlarının hava hareketini yönlendirmede kullanılması (Türktaş 2014)

Eğer ağaçlar yapraklarını döken cinsten olursa kışın gün ışığı ve güneşten kazanımla iç mekana ısı sağlar. Kısa boylu bitkilerin yanı sıra çok uzayan ağaçlardan pencere önlerinde ve rüzgarın geliş doğrultusunda kaçınmak gerekir. Uzun bitkiler rüzgar hızını keserek havalandırma potansiyelini azaltır (Yılmaz 2006; Türktaş 2014).

4.2. Bina aralıkları

Bina aralıkları (yerleşim dokusu) bölgesel mikroklimatik etki yapmaya yarar. Bu sayede doğal şartlardan kaynaklanan konforsuzluklar azaltılabilir. Sıcak-nemli iklim bölgesinde yerleşim aralanıp yayılarak hakim rüzgardan en fazla faydalanma amaçlanır (Şekil 6). Yerleşimde yapılar araziye dağıtılır ve hakim rüzgar yönü engellenmeden bitkilendirme ile gölgeleme sağlanır (Türktaş 2014).

Uygulama yapılacak olan yöre iklimsel açıdan değerlendirilerek, güneş ışınlamından ve rüzgardan optimum düzeyde yararlanmak amaçlanmalıdır. Genelde sıcak-nemli iklim bölgelerinde rüzgar faktörü güneş ışınlamından daha etkili olmaktadır. Bu bölgelerde rüzgardan en üst düzeyde yararlanmak gerekmektedir. Yer seçiminde rüzgara ilişkin en önemli özellik rüzgarın karakteridir. Hakim rüzgar yönü yer seçimine ilişkin kararlarda dikkate alınmalıdır.

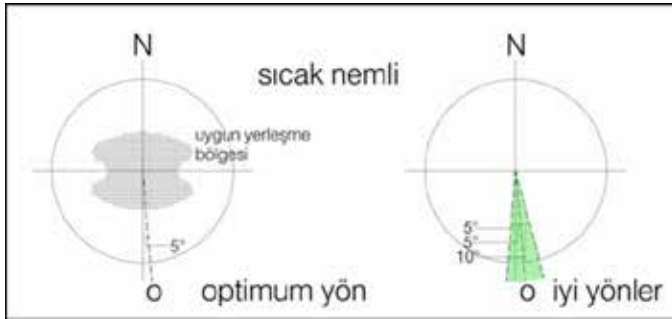

Şekil 6. Yerleşmelerde havalandırmanın sürekliliği (Türktaş 2014)

Sıcak-nemli iklim bölgelerinde tasarımın dayandırıldığı dış koşullara bağlı olarak bina aralıkları değerlendirilmelidir. Bu bölgelerde en önemli tasarım kriteri nem faktörünün olumsuz etkilerini en aza indirecek doğal ventilasyon koşullarının sağlanmasıdır. Tasarlanacak yerleşmelerde bina aralıkları, hakim rüzgar etkisinin en az engelle yerleşmeye ve bina içine alınmasını sağlamalıdır (Türktaş 2014).

4.3. Bina Yönü

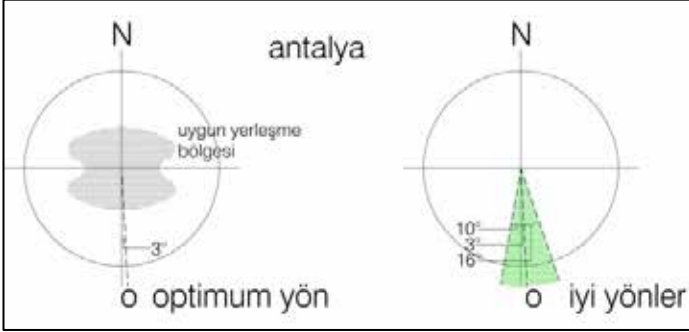
Sıcak-nemli bölgelerde tasarlanacak bir yapı için öncelikle güneş yada rüzgar etkisine göre yönlenme kararları verilerek, ısıtma ve soğutma ekonomisi açısından gerekli optimizasyona gidilmelidir. Olgyay (1963)'ın çalışmasına göre bu bölgelerde güneyden 5° doğuya doğru olan yönler optimum, güneyden batıya 5° , doğuya 15° olan yönler ise iyi yönler olarak nitelendirilmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. Sıcak nemli iklim bölgesi yapıları için optimum yönlenme (Olgyay 1963; Türktaş 2014).

Zeren (1967) benzer bir çalışmayı Antalya kenti için yapmıştır. Antalya için saptanan optimum yön güneyden

doğuya 3° , iyi yönler ise güneyden batıya 10° , güneyden doğuya 19° dir (Şekil 8).

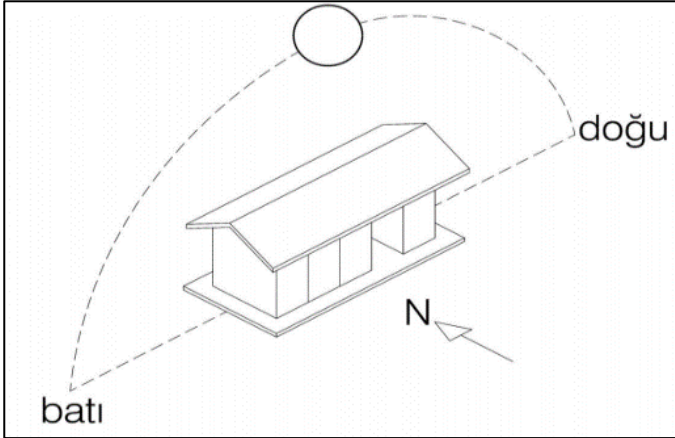

Şekil 8. Antalya için optimum bina yönelmesi (Zeren 1967; Türktaş 2014)

Yönlendiriliş durumuna ilişkin kararların verilmesinde etkili olan diğer faktörde rüzgardır. Sıcak-nemli iklim bölgelerinde genelde rüzgar faktörünün etkisi yönelme kararlarında güneş ışınlamına göre daha fazladır. Yapıların uzun cephelerinin hakim rüzgar yönünde yerleştirilmesiyle, rüzgardan yararlanılarak pasif soğutma teknikleri ile nemden kaynaklanan konforsuzluk hissi azaltılabilir. Doğal havalandırma için yapının rüzgara dik olarak yönlendirilmesini gerekmez. Rüzgarın yapı yüzeyine 30° - 120° ve özellikle 45° - 105° açı ile geldiği durumlarda eğer açıklıklar rüzgar üstü ve rüzgar altı seviyelerinde ayarlanmış ise, karşılıklı olarak etkin bir havalandırma sağlanmış olur.

Yüksek binalarla alçak binaların rüzgara yönelme gereksinimleri arasında da farklılık vardır. Alçak kütleli binaların yüzeyleri az olduğu için ısımadan çok etkilen-

mezler ve bu yüzden rüzgara yönlenme iyi olabilir. Ancak, yüksek kütleli yapılarda ışımaya maruz kalan yüzey fazla olduğu için rüzgara yönlenme yerine ışımadan korunma faktörü ağır basar. Güneş ışıması güney cepheye dik açılarla geldiği için güney ve kuzey cepheler basit saçaklarla kolaylıkla gölgelenebilir, Güneş ışınlarının yatay geldiği doğu ve batı cephesinde güneş kontrolü daha zordur ve farklı güneş koruma elemanları gerektirir. Bu nedenle en uygun yönlenme doğu-batı ekseninde uzanan kütledir (Şekil 9).

Şekil 9. Güneş ışımasına göre doğu-batı ekseninde yönlenme (Türktaş 2014)

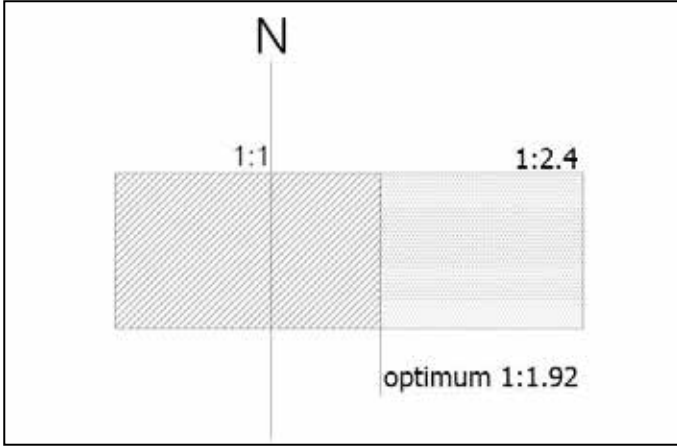
4.5. Bina Formu ve Hacim Organizasyonu

Sıcak-nemli iklim bölgesi geleneksel yerleşimlerinde de form üzerinde iklim kriterinin etkisi görülmektedir. Yapı formu uzayıp yayılma eğilimi göstermektedir. Hacme göre yüzey alanı fazla tutulmaya çalışılır, böylece ısı değişimi kolay olabilmektedir. Bu bölgelerde yazın güneş ışınlamalarının olumsuz etkilerini azaltmak ve yağ-

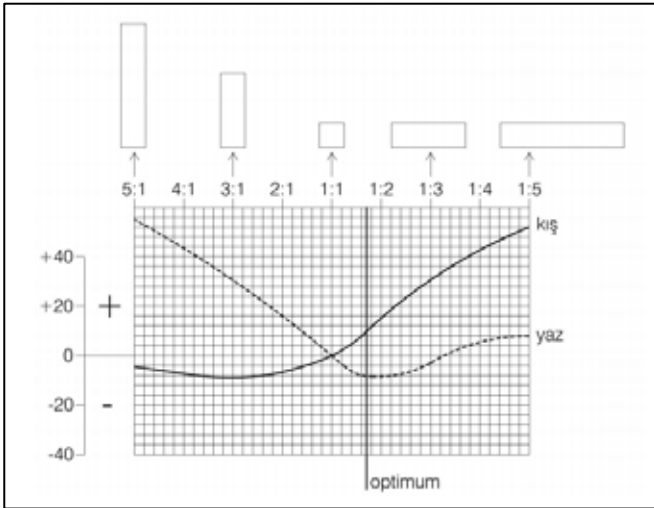
murdan korunmak için tasarlanmış geniş saçaklar, iki katlı yapılardaki cumbalar ve günümüz çok katlı yapılarındaki balkonlar kullanıcısına konforlu mekanlar sunmaktadır. İç mimari ise, hava hareketini mümkün olduğunca az engellemek için açık planlıdır. Mekanlar arasındaki ayırım, mobilyalar, seviye farklılıkları gibi sembolik engellerle sağlanmıştır. Açık planlama vantilasyon açısından pozitif etkilere sahip olmakla birlikte mahremiyeti sağlamak açısından problem teşkil etmektedir. Görsel mahremiyetin gerektiği yerlerde duvar ve kapının üstünde, göz seviyesinden yukarda kontrollü olarak açılıp kapanabilen açıklıklar tasarlamak gerekir.

Bazı sıcak-nemli iklim bölgelerinde sık sık meydana gelen sel baskınları, diğer faktörlerle birlikte form üzerinde etkili olmaktadır. Binaların ayaklar üzerinde inşa edilmesinde bu problemin de etkisi vardır. Binayı ayaklar üzerinde kaldırmanın sel baskınlarına karşı alınmış önlemlerden biri olmakla beraber, binanın havalandırma potansiyelini de artırır. Sıcak nemli iklim bölgeleri için ideal olarak değerlendirilebilecek yapı formu; uzun cephesi hakim rüzgara yönelmiş, odaların tek sıra olarak dizildiği ve karşılıklı duvarlarında hakim rüzgar doğrultusunda açıklıkların yer aldığı plan tipine sahip formdur.

Zeren (1967) Antalya için optimum yapı formu cephe oranını 1:1.92, esneklik oranını ise 1:2.4 olarak saptamıştır (Şekil 10 ve Şekil 11). Söz konusu araştırmada dikkate alınan binanın tüm yüzeyleri tuğla duvar ve pencere oranı % 25.5, çatısı da düz çatı varsayılmıştır. Dış sıcaklık olarak sol-air sıcaklık alınmış, yaz ve kış için karakteristik günler 21 Temmuz ve 21 Ocak kabul edilmiştir (Türktaş 2014).

Şekil 10. Zeren (1967)'nin Antalya için uygun yapı formu cephe değerlerinin, Olgay (1963)'a göre sıcak nemli iklim bölgesine uygun yapı formu değerleri şemasına uyranılması (Türktaş 2014).

Şekil 11. Biçim faktörüne (yapı formu) bağlı ısı kazanım miktarı (Türktaş 2014)

KAYNAKLAR

- Berköz, B., Yılmaz, Z., Koçlar Oral, G. ve diğerleri (1995). *Enerji Etkin Konut ve Yerleşme Tasarımı* (Tübitak Proje No: İNTAG 201). İstanbul: İ.T.Ü.
- Goulding, J. R., Lewis, O.J., Steemers, T.C. (1992). *Energy Conscious Design: A Primer for Architects*. London.
- Günel, Ö. (2004). *Sürdürülebilir Bina Tasarımında İklim Verilerinin Değerlendirilmesi*.(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Işın, A. (2016). *Konut ve Yerleşmelerin Ön Tasarımında Enerji Etkinliğine İlişkin Bir Model Önerisi*.(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kadiroğlu, E. (2011). *Türkiye’de Enerji Etkin Yapı Üretimi için Tasarım Kriterleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Karaca, M., Tayanç, M., Toros, H. (1995). Effects of Urbanization on Climate of İstanbul and Ankara. *Atmospheric Environment*, 3411-3421.
- Koca, Ö. (2006). *Sıcak Kuru ve Sıcak Nemli İklim Bölgelerinde Enerji Etkin Yerleşme ve Bina Tasarım İlkelerinin Belirlenmesine Yönelik Yaklaşım* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kocabaş, A. (2013). The Transition to Low Carbon Urbanization in Turkey: Emerging Policies and Initial Action. *Habitat International*, 37, 80-87.
- Kuşçu Şimşek, Ç., Şengezer, B. (2012). İstanbul Metropolitan Alanında Kentsel Isınmanın Azaltılmasında Yeşil Alanların Önemi. *Megaron*, 7(2), 116-128.

- Lechner, N. (1991). *Heating, Cooling, Lighting: Design Methods for Architects*. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Manavoğlu, E., Ortaceşme, V. (2015). Antalya Kenti Yeşil Alanlarının Çok Ölçütlü Analizi ve Planlama Stratejilerinin Geliştirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 11-19.
- Olgay, V. (1963). *Design with Climate: Bioclimatic Approach to Architectural Regionalism*. New Jersey: Princeton University.
- Ortaçşme, V., Karagüzel, O. Atik, M., Sayan S. (2000). Antalya Kentinde Aktif Yeşil Alan Varlığı Üzerine Bir Araştırma. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 11-22.
- Türktaş, M. H. (2014). *Sıcak Nemli İklim Bölgesi için İklimsel Tasarım Parametrelerinin Isıl Performansa Etkisini Değerlendirme: Bir Konut Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yapraklı, S., Bayramoğlu, T. (2017). *Türkiye’de Enerji Kullanımı ve İklim Değişikliği: 1990-2030 Dönemine İlişkin Tanımsal bir Uygulama*. Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, Z. (2006). *Türkiye ve İrlanda’daki Binaların Enerji Etkin Tasarım ve Yapımı İçin Sürdürülebilirlik Stratejileri*. (İTÜ Araştırma Fonu Proje No: 30657). İstanbul: İ.T.Ü.
- Yurtsev, A. A. (2015). *Sürdürülebilir Mimarlık Kapsamında Enerji Etkin Peyzaj Tasarım Yaklaşımları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Yücesu, Ö., Korkut, A. Kiper, T. (2017). Kırklareli Kent Merkezinin Açık ve Yeşil Alanların Analizi ve Bir Sistem Önerisi. *Artium*, 5(2), 22-37.

Yüksel Ü. (2005). *Ankara Kentinde Kentsel Isı Adası Etkisinin Yaz Aylarında Uzaktan Algılama ve Meteorolojik Gözlemlere Dayalı Olarak Saptanması ve Değerlendirilmesi Üzerinde Bir Araştırma*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

KENTSEL TASARIMIN, TEKNOLOJİK VE TOPLUMSAL DEĞİŞİMLERDE MEKAN YENİ- LEME VE KORUMADA ROLÜ

Yaşar Bahri ERGEN¹

KENTSEL TASARIMIN, TEKNOLOJİK VE TOPLUMSAL DEĞİŞİMLERDE MEKAN YENİLEME VE KORUMADA ROLÜ

Yaşar Bahri ERGEN¹

GİRİŞ

Tarihi süreç içinde kentler, sosyal, kültürel ve fiziki mekan bağlamında gelişme ve değişme gösterdiği bilinen bir gerçektir. Çünkü insan topluluklarının bir arada yaşamaya başladığı ilk insanın avcı toplayıcı yaşamdan, tarım toplumuna geçişi ile yerleşik toplum yaşamı başlamıştır. Yerleşik topluma geçiş ile başlayan iş bölümü gereği ve bir arada yaşam gerekliliği sonucu, insan ilişkileri başlamış olup, gelişerek değişerek günümüze kadar gelinmiştir. Süreç içinde topluluk olarak birlikte yerleşik düzende yaşayan nüfus, sosyal ve kültürel etkileşim doğrultusunda fiziki mekanı yapılaşma doğrultusunda, sokaklar ve meydanlarla biçimlendirmeye başlamışlardır. Bu gelişim kentleşme süreci bağlamında, geçmişten başlayan kentsel alan oluşumu uzun bir süreç içinde ele alındığında teknolojinin, teknolojinin, toplumsal yapıdaki gelişim ve değişimin kentlerde eskimeye ve farklılaşmaya neden olmuştur.

Yukarıdaki tarihi süreç içinde ki bu gelişme kentleşme olgusu doğrultusunda kentin zaman kesiti içinde, toplumsal yapıdaki değişimleri de beraberinde getirir ve aynı zamanda farklı teknolojik gelişmelerin bir arada yer almasını da kaçınılmaz kılar. Bu gelişme bağlamında kentleşme süreci eski ve yeni değişim ve oluşumları bir arada

¹Doç.Dr.,Siirt Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

bulundurur, yani teknolojinin gelişmesi ve değişimi ile bu olgunun getirdiği toplumsal yapıdaki değişim mekana yansımaları kaçınılmazdır. Bu ise mekana iki biçimde yansır;

1. Çok uzun süreç içinde gelişen kentlerde mekanda yer alan farklı teknolojik gelişmelerdeki değişim.
2. Kentleşmenin süreci içinde yer alan kente göç olgusunun yarattığı sosyo kültürel yapıdaki değişim.

Kent fiziki mekanında ve yapılarda teknoloji gereği yenilenilenme yapılamadığında köhneleşme başlar. Bu köhneleşme ile, kente göç olarak gelen nüfusun farklı sosyo kültürel yapısı nedeniyle kentsel mekanda, mekan kullanım biçiminde ki değişimlerle oluşan farklılaşmalar yaşanır. Bu değişimlerin belirli bir zaman periyodunda Kentsel Tasarım çalışmalarıyla güncelleştirilmesi zorunluluk içermektedir.

2-KENTLEŞME VE KENTSEL TASARIM

Kentleşme ile büyüyen ve gelişen kentsel alanın göstergesi, yapılaşma ve buna bağlı olarak oluşturulan sokak ve meydanları oluşturmalarıdır. Bu oluşum geçmişten günümüze devam eden bir kentsel alandaki büyümenin, tarihi bir süreç içinde göç olgusu ile kente katılanların sosyal, kültürel, ekonomik vb. farklılıkları, teknik ve teknolojinin gelişimi ile farklı mimari görünüm yaratması kaçınılmazdır. Bu farklılaşmanın yanı sıra tarihi süreç içinde yapılarda yıpranma, mekanda işlevsel değişimler köhneleşmeyi beraberinde getirmektedir, kısaca bu oluşum kentsel gelişmedir ve bir sürecin sonucudur. Dolayısıyla kentler tarihi süreç içinde gelişir ve değişir, kent-

leşme ise planlama sonrası bir gelişmeyi içerir çünkü kent dinamik bir olgudur. Bu bağlamda kentleşmenin çerçevesini çizen planlama Sir Patric Gedde'nin "inceleme, analiz ve plana göre planlama metodu zamana bağlıdır"⁽¹⁾. Tasarım mesleklerinde ki tasarım metodu, Bölge Planlama, Kent Planlama, Kentsel Tasarım ve Mimarlık meslek alanlarında ki tasarım yöntemi benzeşir, bu metod(Şekil:1) sürdürülebilir tasarım ile kentlerin dinamik olgusunun bir gerekliliğidir. Bu metoda göre Kentsel Tasarım uygulamasının Kent Planlamadaki Analiz yöntemiyle ele alınıp Kentin İmar Planında sınırları çizilen bölgenin Kent Planlamadaki işlevsel, mimari yapıların yıpranma, mekanın kullanımı tasarımı olarak değerlendirilip gözden geçirilmesi bir gerekliliktir, belirli zaman dilimlerinde bu işlemin yapılması bir zorunluluk içermektedir.

Şekil:1 Planlama Metodu

Sir Patric Eddge'in kent planlamadaki planlama yapım yönteminde, inceleme, analiz ve planlama olarak ifade ettiği akış diyagramı bir geri bildirim sistemiyle(feedback) güncelleştirilmesi kentsel tasarımın gerekliliğinin bir göstergesidir. Çünkü kentler kentleşme süreci içinde uzun bir süreçten geçtiği için zaman diliminde işlevsel değişimler ve yapıda ve mekanda köhneleşmeler olur, bu oluşum yapının ve mekanın terk edilmesini beraberinde getirir.

Yukarıdaki Feedback yöntemiyle planlama oluşturulduktan sonra mekanda yapılaşma hareketliliği, dinamik

bir olgu başlatır ve bu hareketlilik yaklaşık 20 yıllık bir süreç içinde mekanın ve kentin yapılaşmasını oluşturur. Bu süreç içinde Planlama Statik, Kentleşme Dinamik bir oluşum süreci içine girer, bu arada Teknik ve Teknoloji Gelişir ve Değişirken Toplumsal yapıdada Değişimler olur ve planlama kurgusu gereksinimlerin gerisinde kalabilir. Bu nedenle kentlerde gereksinimler doğrultusunda Kentsel Dönüşüm ve Kentsel tasarımıla Mekan günün koşullarına göre yenilenmelidir. Dolayısıyla günün koşulları nedeniyle Sir Patric Eddge'in planlama yöntemini Thomas Markus ve Thomas Maver tasarım metodunun tasvirini bir adım daha ileriye götürmüşlerdir. Tasarımcı Mimar, karar aşamasına girer ve analiz, sentez, değer biçme/tahmin ve karar sürecinde detaylar üzerinde durulmasını ve Yerleşim Alanı(Mekan), İç Plan ve Detaylar olarak projelendirmeyi oluşturur. Bu bir mimarın tek bir yapı için yaptığı çalışmadaki Tasarım Sürecidir. Bu nedenle üst seviyede alınan kararlar, sonraki tasarım sürecinde veri oluşturmalıdır. Dolayısıyla Tasarım hiyerarşik olarak bir bütünlük oluşturmalıdır yani Bölge Planlama, Kent Planlama, Kentsel Tasarım ve Bina Tasarımı olarak üst düzeyde alınan karar Planlama kararı olarak oluşturulur. Bu plana göre Kentin yapılaşması palana göre oluşması için yaklaşık 20 yıllık bir süreç içerirken hızlı kentleşme sonucu mekndaki Teknolojik ve Toplumsal Değişimler Kentsel Tasarımı ve Kentsel Dönüşümü zorunlu kılar.

3-TEKNOLOJİK VE TOPLUMSAL DEĞİŞİMLERİN MEKANA YANSIMASI

Bilindiği gibi yerleşik topluma geçiş sonrası yerleşme alanları, ekonomik gereksinimler doğrultusunda gelişime ve değişime uğramışlardır, kısacası nüfus hareketliliği

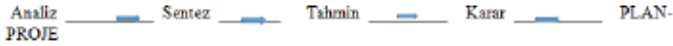
olmuştur. Çünkü Tarıma dayalı ekonomik yapı kırsal alan ağırlıklı bir gelişme gösterirken, sanayi devrimi sonrası kentin ekonomik yapısı sanayi üretimine göre iş gücü istihdam olgusu nedeniyle kırsal alandan kentsel alana göçler başlamıştır. Ayrıca kentsel alanların cazip yaşam standartları da kırsal alanlardan kentsel alanlara göçe neden olmuştur (ERGEN, 2016a). Endüstrileşme nedeniyle bu göçler artmış ve kentsel alanlar içerisinde birçok soruna yol açmıştır (ERGEN, 2016b). Bu ise kentlerin planlamasında mevcut teknolojiye dayalı üretim ile ekonomik yapı dengesi ve nüfus yapısındaki olası değişimler hesaplanır ki planlama sonrası teknolojiadaki ani değişim iş gücü gereksinimini artırabilir. Bu durumlarda iş gücü gereksinimine dayalı göçler oluşur ki bu durumda toplumsal yapıdaki değişimleri neden olur. Dolayısıyla bu hareketlilik mekana iki yönden yansır;

1. Konut gereksinimi
2. Artan nüfusun iskanı nedeniyle mevcut toplumsal yapıdaki değişimler

Olarak kentsel yapıda mevcut planının yetersizliğini beraberinde getirir, bu değişim kentin planlaması sonrası 20 yıllık bir süreçte ki bir kesitte olur ki, bu durumlarda üst ölçek planlardan Ülke ve Bölge Planları etkilenmez ama Kent Planı etkilenir. Etkilenme hızlı nüfus artışının oluşturduğu hızlı kentleşme ile kentsel yapıdaki işlevsel ve mekansal değişimlerde kendini gösterir. Etkileşim sonucu değişen, gelişen teknik ve teknoloji ile toplumsal yapı yapılaşmış kentsel mekanda yoğunluk artırıcı değil de işlevsel yenileme ve mekansal ve de yapısal sağlıklılaştırma ile giderilmesi, Kentsel Dönüşüm ve bunun aracı olarak ta Kentsel Tasarım ile yapılmalıdır.

4-MEKANIN YENİLENMESİ VE KORUNMASINDA KENTSEL TASARIMIN ROLÜ

Bütünsel tasarım olarak adlandırılan işleyiş şeması, en üst plandan yapı tasarımına kadar aynı olan bir planlama projelendirme süreci ile yapılmaktadır. Kısacası Bölge Planlama, Kent Planlama, Kentsel Tasarım ve Yapı Tasarımı hiyerarşik olarak en üst ölçekten alt ölçeğe kadar aynı yöntemle planlama ve projelendirme yapılarak elde edilir(Şekil:2)

Şekil-2

Yukarıdaki akış diyagramı Tasarım Meslek gruplarının tümünde uygulanması gereken bir çalışma metodudur. Bilindiği gibi Kent Planlama sistemindeki Sir Patric Eddge'nin Şekil:1'deki akış diyagramı, planlamanın uygulanmasındaki sorunların çözümünde Thomas Markus ve Thomas Maver'in uygulama aşamasındaki Şekil:2'deki akış diyagramı ile Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Tasarım ve de Yapı Tasarımı ile kentsel mekandaki köhneleşme ve toplumsal değişimin, Gelişen ve Değişen Teknolojiyle yaşam kalitesinin artırılması sağlanarak, yapı, kentsel mekan ve kentin sorunlu bölgesinin terk edilmesi önlenmiş olur.

Bilindiği gibi bir kent oluşumu, planlama ile 20 yıllık süreci içerir, bu süreç içinde ki bir zaman kesitinde, kentsel alandaki ekonomik yatırımlar işgücü istihdamı gerektirdiğinde kentsel alan göç almaya başlar. Bu göç hareketi kontrollü planlı programlı yapıldığında kente katılan nüfusun iskanı sorunu nedeniyle, mevcut İmar Planında

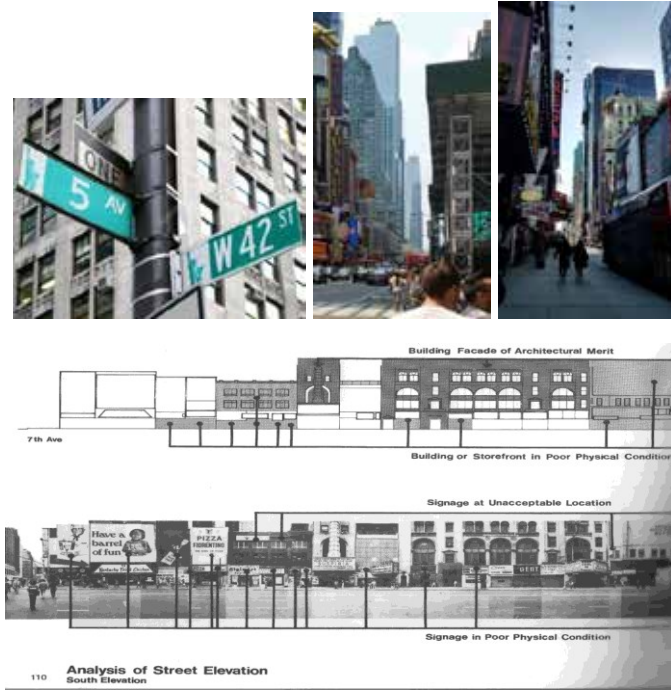
Revizyon yapılması gerektiğinde kentin ilk oluşumlarındaki mekanlarda Kentsel Dönüşüm ve bu bağlamda Kentsel Tasarım çalışması yapılarak yeni ilave alanlardaki teknik ve teknolojinin oluşmuş ve köhneleşmeye doğru giden mekanlarda kullanılması ile mekanın yenilenmesi ve korunması sağlanmış olur.

5-GELİŞMİŞ ÜLKELERDE VE ÜLKEMİZDEKİ ÖRNEKLERLE DEĞERLENDİRME

Gelişmiş ülkelerde ki kentlerde kentleşme sonucu yapı, mekan ve Kentsel Tasarım Şekil:2'deki akış diyagramı çerçevesinde ele alınarak, yapı ve mekan işlevselliği günün koşullarına göre Teknoloji ve Toplumsal Değişim gözetilerek sağliıklaştırma yöntemiyle korunur ve yenilenir. Böylece kentlerde kentsel tasarım ölçek ve ölçüsünü içeren sokak ve meydan, yapıdaki ve mekandaki eskime ve köhneleşmeye önlem alınmasında önemli bir araç olur. Bu uygulama¹⁹. Yüz Yıl ve sonrasındaki sanayi devrimiyle teknoloji hızla gelişmeye başlamış olup toplumsal değişimide beraberinde getirmiştir. Gelişmiş ülkelerde 1900'lü yıllarda yaşanan bu gelişme toplumsal yapıda da değişime neden olduğundan, eskime köhneleşme tek yapı bazında değil mekan boyutunda ele alınmış olduğunu görürüz. Örneğin ABD'de New York kentinde 42. Caddede Analizi²(Resim-1) ve İngiltere'de Londra'da Times Nehiri üzerindeki Liman bölgesi³ (Resim-2) vb.'leri yapılan kentsel tasarım yöntemiyle yapılan kentsel dönüşümlerin uygulanması sonucu ilgili alanlar ve yapılar kente kazandırılmıştır. Böylece gelişmiş ülkelerde

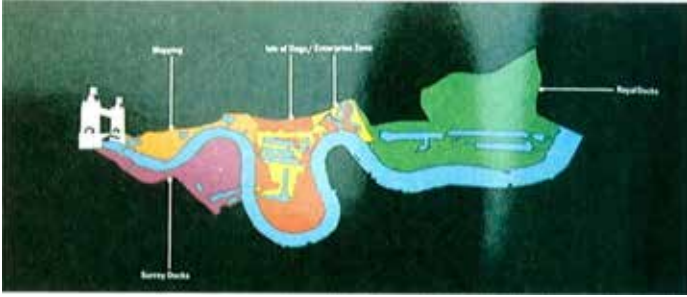
kentsel tasarım ile, yıkıp yapma veya yeniden bir mekan inşa ederek maliyeti yüksek olan uygulamalar değil,

mevcut yapılaşmış alanın kente ekonomik bir biçimde kazandırılması öngörülmektedir.

Resim-1 ABD New York'ta 42. Cadde Analizi²

Yukarıdaki Resim -1'de, ABD'de New York'taki 42. Cadde kent merkezinin en yoğun olduğu ve kentin en eski mekanlarından birisidir. Kentin yapı yoğunluğu en yüksek olan ve de rant değerlerinde en yüksek olduğu bölgesi olması nedeniyle kentsel yenileme değilde sokak sağlıklılaştırması yöntemiyle mekansal boyutta Kentsel Tasarım düzeyindeki bir çalışmanın öngörülmesi gerektiği söylenebilir. Böylece ilgili mekanda Sağıklaştırma ve işlevsel kararlarla kent merkezinin her zaman canlı tutulabildiği görülebilir.

LenMra Bakları — Planlama, tasarım alanları ve alt bölgeleri

Wapping—ShadpsII Basın Konutları, tasarım: PricnarM & Wright

Resim-2 *İngiltere’de Doklar Bölgesindeki Kentsel Dönüşüm ve kentsel tasarım Uygulaması³*

İngiltere Londra’da Times Nehri üzerindeki Liman Bölgesindeki depo alanlarının kentin tarihi süreç içerisinde nüfus artışıyla büyümesi ve gelişme süreci içerisindeki köhneleşme örneğini oluşturmuştur. Bu örnekte işlevsel alanlardaki değişim ve de zaman süreci içindeki yapılarda ve mekanda yıpranmaların Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Tasarım çalışmalarıyla teknolojik ve toplumsal değişimlere göre mekanın yenilenerek korunması tarihi kentlerde önemli olduğu bir gerçektir. Resim -2’ de görülmekte olan bu örnek, hem kent tarihinin ve hemde kent ekono-

misinin korunmasında önemli bir uygulamasıdır. Bilindiği gibi Kent İmar Planları kent nüfusunun artışıdaki mekansal alan kullanımında gelişerek ve değişerek yeniden gözden geçirilip İmar Planı Revizyonuna tabi tutulur. Bu uygulamada genel olarak kentin köhneleşmiş alanlarının yeniden işlev kazandırılarak kente katılması Kentsel Dönüşüm ile sağlanırken, kentsel alandaki mekanın korunması ve yaşatılması için ise kentsel tasarım uygulaması ile gerçekleştirilmesi yukarıdaki örneklerde başarılı bir şekilde uygulanmıştır.

Ülkemizde ise kentsel tasarımı bir park düzenlemesi aracı gibi ele alındığı veya kentsel tasarımın olmazsa olmaz olan yapılaşmış sokak ve meydan olgusunu yok sayarak, kentsel dönüşümü ise afet riski olan yapıları yıkıp yeniden yapılması veya köhneleşmiş bir kent mekanının tamamen yıkılıp yeniden ranta dayalı yeni yapılaşma şeklinde uygulandığı görülmektedir. Bu iki uygulama aslında birbirini tamamlaması gerekirken, örneğin Ankara'da 1960 yıllar sonrası plansız imara aykırı gecekondu oluşum bölgelerinde tek katlı yapıları yıkıp(Resim-2) kentsel yenileme yapılarak yeniden inşaa etmek kentsel dönüşüm değildir. Aynı zamanda kentsel alanda yıkılan yapılaşmış bir bölgenin yenilenmesi de Kentsel Tasarım değildir, ülkemizde yanlış kullanılan bu uygulamalar kentlerimizde kent kimliğinin yok olmasının en önemli etkenidir.

Resim-2 *Ankara Yenimahalle ve Mamak'tan Bir Görünüm*

Yıkılan bir yerleşim alanının maliyetin üstüne yeni yapım maliyeti de geldiği düşünülürse kente katma değil yenileme anlamını içerdiği söylenebilir. Bazı uygulamalarda ise kentin kentleşme sonucu kent içinde kalan bazı işlevsel kullanım alanlarında(bir un fabrikası, bir devlet yapısı alanı vb. alanları içeren bir bölgesinde park düzenlemesi benzeri çalışmalarda kentsel tasarım olarak ele alındığı görülmektedir. Bu uygulamalarda da kentsel alanda rant değerleri olduğu açıkça görülen alanlarda yapı ve mekan korunmamasının maliyetide yüksek olacağı bilinen bir gerçektir.

6-SONUÇ

Sonuç olarak günümüzde teknik ve teknoloji hızla değişmektedir ki bu değişim toplumsal yapıyıda etkilediğinden, kentsel dönüşüm alanları ve kentsel tasarım yapılması gereken kent bölgelerinde mümkün olduğunca yapı ve mekanın korunarak yenilenmesi önem kazanmaktadır. Bu çerçevede zaman önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır, çünkü teknoloji hızla değişmekte olduğu gibi kentleşmede bu gelişmeye paralel seyretmektedir, dolayısıyla toplumsal değişim de bu oluşuma paralel olarak kaçınılmazdır.Zaman faktörü teknoloji ve toplumsal değişimde ve fiziki mekandaki eskime ve köhneleşme için de önemli bir etkidir. Bu bağlamda Kentleşme sürecinde mevcut kentsel alanda kentin dinamik yapısı çerçevesinde kentsel mekanda gelişen teknik ve teknoloji, kentin gelişmesinde gelişerek ve değişerek mekana ve yapılaşmaya yansımaktadır. Dolayısıyla;

1. Bu gelişme çerçevesinde toplumsal değişme doğrultusunda kentsel alanda planlamanın

uygulama süreci içinde Kentsel Tasarımın mekan ve yapı gerekliliğini

ortaya koyan süreç, analiz edilerek mekandaki teknik ve teknolojinin gelişmesiyle geçmişten geleceğe toplumsal değişim gözetilerek kentlere gelecek çizilmelidir.

2. Kentleşme de kentlerin devamlı büyümesi ve gelişmesi, planlamanın uygulama sürecinde uzun bir zaman dilimi içerdiğinden, yapı ve mekanlar da yıpranmalar güncel teknoloji kullanılarak sağlanmalıdır.
3. Eski kent dokularında Yapı ve Mekanda, teknik, teknoloji ve toplumsal değişimin gereksinimleri doğrultusunda Kentsel Tasarım yapılarak güncelleştirme yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Moughtin, C.,(1992), “Urban Design: Street And Square”, Department of Architecture and Planning University of Nottingham, Part of Reed International Books, Kent Printed in Great Britain, Sa:18
- Ramati, R.,(1978), “42 nd Street Study”, New York City Planning Commission Robert F. Wagner, Jr., Chairman Urban Design Group department of City Planning, January 1978 NCY DCP 78-04, Sa:110-111
- Karaaslan, Ş.,(1996), “Londra Doklar Bölgesi Yenileme Girişimlerinde Kentsel Koruma ve Kentsel tasarım İlkeleri”, Mimarlık Dergisi, Kentsel Tasarım, Mimarlar Odası yayını 96/268, Sa: 16-17-18
- Ergen, M., (2016a), “Relationship Between Population and Agricultural Land, Amasya”,Urban Agriculture, Edited Mohamed Saner, Intech Prepress, Novi Sad, ISBN 978-953-51-2404-7, Printed in Croatia
- Ergen, M., (2016b), “The Distribution and Analysis of Green Spaces in Amasya City, Turkey”, International Journal of Ecosystem and Ecology Science 6 (3),311-318

GEÇİCİ AFET KONUTLARINDA ORTOPEDİK ENGELLİLERİN ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ

Bülent ÜNAL¹

¹ Atılım Üniv., Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fak., Endüstri Ürün-le-ri Tasarımı Bölümü bulent.unal@atilim.edu.tr

GEÇİCİ AFET KONUTLARINDA ORTOPEDİK ENGELLİLERİN ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ

Bülent ÜNAL¹

1. GİRİŞ

2005 yılından sonra yapılan yasal düzenlemeler ile birlikte, engellilik alanında pek çok düzenleme yapılmış ve “yardım temelli” bir anlayıştan, “hak temelli” bir anlayışa geçilmiş, sosyal hukuk devletinin bir gereği olarak, engelli hakları ve engellilerin korunması yasal güvence altına alınmıştır. Başta, Anayasanın 61. Maddesinin “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır” hükmü olmak üzere, engellilerin bakımı ve korunması konusunda çok sayıda yasal düzenleme mevcuttur.

Bununla birlikte, kanunlarımızda, ayrımcılığa karşı bazı tedbirler yer almaktadır. Anayasa’da ayrımcılık yasaklanmıştır. 5378 sayılı “Engelliler Hakkında Kanun” ve “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un 41. Maddesiyle, Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 122. Maddesi olan “Ayrımcılık Suçu” tanımına “özürlülük” kavramı eklenmiştir. Ayrıca, 30 Mart 2007 tarihinde imzaya açılan ve 80 ülke ile birlikte Türkiye tarafından da imzalanan “BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme”nin onaylanmasının, 03.12.2008 tarih ve 5825 sayılı Kanunla (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun) uygun bulunması da ayrımcı-

¹ Atılım Üniv., Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fak., Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü bulent.unal@atilim.edu.tr

lığa karşı atılmış önemli bir adımdır. Sözleşmeye göre devletler eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engelli kişilere yönelik makul uyumlaştırmaların yapılması için gerekli tüm tedbirleri alarak engelli kişilerin fiil eşitliğini sağlamakla yükümlüdür (Devlet Denetleme Kurulu Raporu, 2009).

Lid ve Solvang’a göre (2016) engellilik ve erişilebilirlik, bir faaliyet gerçekleştirildiğinde bireyler ve çevreleri arasındaki karşılıklı etkileşimin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. *Engellilik*, “herkes için normal kabul edilen aktivitelerin yapılabimesinde herhangi bir kısıtlama, değer düşüklüğü ya da yetersizlik” olarak da tanımlanabilir. Engelli bireyin bulunduğu yaşa, cinsiyete ya da fizikseline göre normal sayılabilecek günlük aktivitelerini yapamama durumunu beraberinde getirir. Bu engellerden dolayı, kamusal alanları ve binaları, günlük komşuluk ziyaretleri, iş/iş gezileri, ailesi ile sosyal hayatı ve gezilebilirliği, ulaşım araçlarını yapması zorlaşır. Tüm bunlar hayatın çok önemli bileşenleridir ve engelliler için erişilebilirliğin önemini vurgular (Varma vd., 2017)

Engelli bireyler toplumun ayrılmaz bir parçasıdır, tamamen ve aktif olarak toplumun tüm aktivitelerine katılabilmelidir. Çevrelerine ya da bir olaya tam erişilebilirlik topluma entegrasyonları açısından çok önemlidir ve hayatta üzerlerine düşen rolü başarı ile uygulamalarını sağlar. Her ne şekilde olursa olsun bir engelleme sosyal dışlanmaya sebep olur. Sosyal dışlanma, kısıtlama tabanlı bir olaydır ve bireylerin ya da grupların, ait oldukları toplumun normal saydığı aktivitelerle mekânsal engeller sebebi ile katılamaması durumudur. Herhangi bir sosyal dışlanma biçiminden kaçınmak için herkes için erişilebi-

lir ortamlar sağlamak gerekir, kişiler, profilleri veya kapasiteleri ne olursa olsun (Wazzan, 2015).

Erişilebilirlik; bireylerin, toplumun bir üyesi olarak her türlü ihtiyacını karşılayabilecek şekilde, bulunduğu mekândan, ihtiyacını göreceği mekâna ve bilgiye engelsiz bir şekilde ulaşabilmesini ifade etmektedir. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 19. Maddesi, “Engellilerin kişisel destek dâhil olmak üzere toplum içinde yaşamak ve topluma dâhil olmak için ihtiyaç duydukları konut içi, kurum içi ve diğer toplumsal destek hizmetlerine erişimleri sağlanmalı ve engellilerin toplumdan tecridi ve ayrı tutulması önlenmelidir” hükmünü içermektedir (Devlet Denetleme Kurulu Raporu, 2009).

Afet riski yüksek bir ülke olan ve özellikle de jeolojik konumu sebebi ile sürekli deprem tehdidi altında olan Türkiye’de, geçici afet konutlarına engellilerin erişilebilirliğini de içine alan fiziksel çevreye erişim hakkı önemli bir noktaya ulaşmaktadır. *Afet*, AFAD tarafından toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar olarak tanımlamaktadır (Türkiye Afet Müdahale Planı , 2013). Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ile engelli bireyler için evrensel standartları uygulayacağını kabul etmesi, her koşulda vatandaşlarının engelli olmasını minimuma indirecek fiziksel çevreyi sağlamasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda, afet sonrası sağlanan her türlü - geçici ya da kalıcı- barınma alanının, evrensel standartlara uygun olarak tasarlanması ve özellikle de potansiyel engelli afetzedelere sunulması sadece fiziksel değil aynı

zamanda psikolojik sağlığı sağlamak adına önem kazanmaktadır.

Literatürde var olan çalışmalar incelendiğinde afet ve geçici afet konutları (örn: Song, Mithraratne ve Zhang, 2016; Zhang, Setunge ve Elmpt, 2014; Felix, Branco ve Feio, 2013), konut ve engellilik (örn: Guillet, Bouchard, Bouzouane, 2014; Kim, Stonesifer ve Han, 2012), erişilebilirlik ve engellilik (örn: Verseckiene, Meskauskas, ve Batarliene, 2015; Soltani, Sham, Awang ve Yaman, 2012) konularında yapılan araştırmalara daha sık rastlandığı erişilebilirlik ve afet (örn: Rae, Kingham ve Griffin, 2015; Ak-su, Ozdamar, 2014), afet ve engellilik (örn: Miyamoto, 2013; Tanaka, 2013) konularında yapılan araştırmalara ise daha az rastlandığı; bunun yanında ise, geçici afet konutlarının engellilik ve erişilebilirlik açılarından ele alınmadığı görülmektedir. Geçici afet konutları, engellilik ve erişilebilirlik konularını birlikte ele alan bilimsel araştırmalara literatürde rastlanmamış olması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, AFAD'ın kullanmakta olduğu, genel tip ve engelliler için geçici afet konutlarının tasarımının Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzu (2013) 'na göre uyumluluğunu ölçerek, çalışmanın üç ana başlığını oluşturan geçici afet konutları, engellilik ve erişilebilirlik konularının tek bir araştırma ile ele almayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak afet ve geçici afet konutları, sonrasında ise engellilik ve erişilebilirlik kavramları

açıklanarak, çalışmanın yöntemi ve değerlendirme sonuçları aktarılmıştır.

2. Afet ve Geçici Afet Konutları

Afetler en genel tanımla insanlar için fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen ve etkilenen topluluğun kendi imkan ve kaynaklarını kullanarak üstesinden gelemeyeceği, doğal, teknolojik veya insan kökenli olaylardır (Ergünay, 2009). Erkal ve Değerliyurt'a göre afetler kökenlerine göre, jeolojik-jeomorfik afetler (tsunami, her türlü kütle hareketleri, volkanik hareketler, depremler), iklimatik-meteorolojik afetler (sel-taşkın, aşırı sıcaklar ve aşırı soğuklar, aşırı kar yağışları, hava kirliliği, kuraklık, güçlü rüzgarlar, hortum, yıldırım düşmesi, sis, dolu, çığ, don ve buzlanma, asit yağmurları, buzulların erimesi, küresel ısınma ve iklim değişimleri), hidrografik afetler (akarsu taşkınları, akarsuların kirlenmesi, barajların taşması ve yıkılması, göl sularının kirlenmesi, deniz kabarmaları), biyolojik afetler (erozyon, orman yangınları, hayvanların neden olduğu salgınlar, böcek istilaları, çekirge istilaları), sosyal afetler (açlık, kıtlık, insanların toplu bulunduğu yerlerdeki büyük yangınlar, bulaşıcı hastalıklar ve salgınlar, savaşlar ve soykırımlar, göçler, terör saldırıları) ve teknolojik afetler (maden kazaları, petrol tankeri kazaları, nükleer kazalar, endüstriyel kazalar, karayolu, demiryolu, denizyolu, havayolu ulaşımındaki kazalar, uzay kazaları) olarak sınıflandırılmıştır.

Dünya Afet Raporu (2018) verilerine göre, son on yılda dünyada 3.751 afet meydana gelmiş ve bu afetlerde 134.000.000 kişi yardıma muhtaç duruma düşmüştür

(<https://media.ifrc.org/ifrc/world-disaster-report-2018/>). Uluslararası Afet Veritabanı bilgilerine göre 2018 yılında meydana gelen afetlerin türlerine, yol açtıkları ölümlere ve etkileri aşağıda (Şekil 1) paylaşılmıştır.

Şekil 1. Afet Türlerinin Dağılımları

(<https://www.emdat.be/publications>)

Türkiye, depremlerde insan kaybı açısından dünyada üçüncü sırada, depremlerden etkilenen insan sayısı bakımından ise sekizinci sıradadır. Örnek olarak 2011 Van depreminin sonuçlarına baktığımızda, 23 Ekim 2011 tarihinde meydana gelen ilk depremde 1.659 kişi yaralanmış, 141 kişi hastanelerde tedavi altına alınmış, 47 kişi yoğun bakım servislerinde yatırılmıştır. 9 Kasım'da meydana gelen ikinci depremde ise 316 kişi yaralanmış, 318 kişi hastanelerde tedavi altına alınmış, 59 kişi yoğun bakım servislerinde yatırılmıştır (Müdahale İyileştirme ve Sosyo Ekonomik Açından 2011 Van Depremi Raporu, 2011).

Afetlere ait bu rakamlar ve afetlerden etkilenen insanların sayılarının yüksekliği geçici afet konutlarının önemini ortaya çıkarmaktadır. Afet sonrası kalıcı konutlara geçene kadar yıllar geçebilmektedir. Şekil 2.'de Türkiye'de ve dünyanın bazı ülkelerinde kalıcı konutlara yerleşene kadar geçen süreler görülmektedir. Ortalama 3 yıllık bu süreç, tentenin altında sığınmaktan kalıcı konutlara geçene kadarki tüm süreyi içermektedir.

Şekil 2. Ülkelere Göre Geçici ve Kalıcı Konut İnşaat Aktivite Süreleri (Johnson, 2007).

Quarantelli (1995), afet sonrası yeniden yapılanma sürecini 4 başlıkta ele almıştır:

1. Acil Sığınak Aşaması - Öncelikli olarak konutları hasarlı ya da yıkılmış olan ailelere acil yardım barınaklarının sağlanması aşamasıdır. Gerektiğinde bir muşamba tentenin altına sığınmak bile yeterli olabilmektedir.

2. Geçici Sığınak Aşaması - Bu aşama, genellikle afetin meydana gelmesinden sonra bir kaç hafta süren aşamadır. Hangar çadırlar ya da küçük çadırlar kullanılabilir. Afetzedelere yemek, su ve tıbbi yardım desteği verilmesi gerekmektedir.

3. Geçici Konut Aşaması - Günlük hayata geri dönüşlen bir süreçtir. Geçici olarak hazırlanmış bir alanda iş, ev işleri, okul, barınakta yemek pişirme, alışveriş gibi günlük işlerin yapılabilmesine olanak sağlar. Bu barınak, kiralanan bir ev de olabilir, konteyner afet konutu da.

4. Yeniden Yapım Aşaması - Yeniden yapım aşaması, rehabilitasyon aşamasından sonra, afetzedelerin en kısa zamanda nitelikli konutlara geçmesini kapsayan aşamadır.

Bu aşamalar Türkiye’de meydana gelen afetler sonrasında da görülmektedir. Kamunun ürettiği acil ve geçici barınma çözümleri ilk kez 1924 yılında Horasan Erzurum depremi sonrasında kullanılmıştır. 1924-1999 yılları arasında meydana gelen afetler ve kullanılan acil ve geçici barınma çözümleri aşağıdaki tabloda (Tablo.1) paylaşılmıştır.

Tablo 1. Türkiye’de 1924-1999 yılları arasında afetler ve Kamunun Ürettiği Geçici Barınma Çözümleri (Ünal, 2017).

Yılı	Afet Türü	Yer	Barınma Çözümü	Açıklama
1924	Deprem	Horasan/Erzurum	Çadır ve Zeminlik	Zeminlik: 1.5 m. derinlikte kazılan bir çukurun içine kazıklar dikilip üzerinin örtülmesi ile oluşturulmaktadır.
1939	Deprem	Erzincan	Çadır ve “Kurma Ev”	Kurma Ev: Romanya’dan demonte olarak getirilen konutlardır.
1966	Deprem	Varto / Muş	Çadır ve “Tip Projeli Konut” ve Rusya’dan yardım olarak gönderilen demonte konutlar	Tip Projeli Konut: Ahşap karkas esaslı, dikmelerin araları, samanla çamur karıştırılarak kaplanmış, dışı yalı baskı ile örtülen, çatısı sac olan konutlardır.
1969	Deprem	Bartın / Amasya Ve Alaşehir / Manisa	Çadır ve Ahşap Prefabrike Konutlar	1968 yılında kurulmuş olan Afet İşleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak Ahşap Prefabrike Konut Fabrikası’nda üretilmişlerdir.
1970	Deprem	Gediz	Çadır, Ahşap Prefabrike Evler ve Köpük Ev	Bayar firmasının Almanya’dan gönderdiği kimyasal maddeler ile afet

				alanında inşa edilen üretim-hanede, kubbe köpük evler üretilmiştir . Bu köpük evler yaklaşık 11m ² dir ve kapı-pencereler yerinde kesilerek açılmaktadır
1971	Deprem	Burdur ve Bingöl	Çadır, Ahşap Prefabrike Konut ve Beton Prefabrike Konut	1969 yılında, Afet İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Beton Prefabrike Konut Fabrikası kurulmuştur.
1992	Deprem	Erzincan	Çadır ve Çelik İskeletli Afet Konutu	Çelik İskeletli Afet Konutları, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu tarafından üretilmiştir.
1995	Deprem	Dinar / Afyon	Kıralık Evler ve Kamu Misafirhaneleri	Depremin Kasım ayında olması ve Afyon'un o dönemde çok soğuk olması yüzünden, birkaç yer dışında hiçbir yerde çadır kullanılamamıştır.
1999	Deprem	Adapazarı ve Düzce	Çadır kentler, Prefabrike Konutlar ve Misafirhaneler	Sakarya ilinde mera ve özel şahıs arazilerine olmak üzere seçilen 20 alanda toplam 6.265 adet, Düzce ili ve beldelerinde 7000 adet prefabrike konut kurulmuştur.

Düzce Depremi ve Sonrası...

1999 Yılıının ikinci yarısında 17 Ağustos Adapazarı Depremi ve 12 Kasım Düzce Depremleri meydana gelmiştir. Bu depremlerde tahminen 380.000 konut hasar

görmüş ve hasarlı üç konuttan biri onarılamayacak duruma gelmiştir. 250.000 kişi için konut ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

1999 yılında çıkartılan Deprem Kanunu'na göre depremde evleri hasar gören kişilere devlet konut sağlamakla yükümlüdür. Büyük sayılardaki ihtiyacı ve yaklaşan kış sebebi ile daralan zamanı göz önüne alan hükümet üç aşamalı bir plan ortaya koymuştur. Bu plana göre öncelikle acil sığınaklar daha sonra geçici konutlar ve en son kalıcı konutlar inşa edilmiştir (Davidson, v.d. 2007).

11-19 Eylül 1999 tarihleri arasında, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı geçici yerleşim istem eğilimlerini belirlemek için, çadır kentlerde, misafirhanelerde, çadır kentler dışındaki evlerin yakınlarında kurulan çadırlarda ve kırsal alanda yaşayanlara anket uygulaması yaptırmıştır. Buradan elde edilen verilere göre, ankete katılanların % 40'ı çadırlarda değil prefabrike konutlarda yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. (<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/10/08/148600.asp>). Bu sonuçların da katkısıyla, zarar gören vatandaşların barınma sorununa çözüm sağlayacak çeşitli önlemlerin alınmasına yönelik politika uygulamalarına karar verilerek, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, kış koşulları ağırlaşmadan çadırlarda yaşayanları daha sağlıklı mekânlara taşımak amacıyla 30 m² büyüklüğündeki prefabrike konutları, ihale yolu ile yaptırmayı kararlaştırmıştır (Şengün, 2007). Sakarya ilinde mera ve özel şahıs arazilerine olmak üzere seçilen 20 alanda toplam 6.265 adet, Düzce ili ve beldelerinde 7000 adet prefabrike konut kurulmuştur (<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-8601c.pdf>).

Kurulan bu prefabrik konut yerleşkelerinin yerini daha sonra kolay depolanma, taşınma, kurulum ve söküm özelliklerinden dolayı konteyner kentler almıştır. AFAD, afet sonrası geçici konut çözümü için konteyner konut kullanmaya Van Depremi ile başlamıştır. Depremin verdiği hasarın büyüklüğünü göz önüne alan AFAD, Türkiye’deki konteyner konut üreticisi firmalardan kullanıma hazır olan ve üretilmekte olan konteyner konutları satın alarak temin etme yoluna gitmiştir. Bu konteynerlerde afetzedelere hızla ulaşabilmek için zaman baskısı olduğundan herhangi bir standart aranmazken, Van depreminde kullanılan konteyner konutlardan elde edilen geri dönüşler ile AFAD İyileştirme Dairesi tarafından geçici afet konutları için standartlar konulmuş ve yeni ihtiyaçlar doğrultusunda ‘Engelli Tip’ konteynerlerin de tasarlanarak üretilmesine karar verilmiş, konteyner konutların belirlenen standartlara göre ürettirilmesine başlanmıştır (Ünal, 2017).

3. Engellilik

Dünya Sağlık Örgütü, bozulma, özürlülük ve engellilik durumunu 1980 yılında yayınlanan bildirgede üç ayrı kategoride tanımlanmıştır.

- Bozulma/Azalma (Impairment): Fizyolojik, psikolojik veya anatomik yapının kaybı ya da herhangi bir sebepten anormalleşmesi.
- Özürlülük/Yetersizlik (Disability): Bireyin fonksiyonel performans ve aktivitelerindeki azalma ve düşüklüğü yansıtır, bireysel bozuklukları temsil eder.

- Engellilik (Handicap): Yukarıda açıklanan yetersizlik veya özürlülük halleri nedeniyle kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel düzeyine göre normal kabul edilen yaşam gereklerini yerine getirememesidir (ICF, 2002).

Benzer yaklaşımla, Türkiye’de çevresel koşulların, bireyin toplumsal yaşama katılımını olumsuz etkilemesine vurgu yapmak üzere “engelli” veya “engellilik” kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavramlaştırma, bireyin aslında çevresel koşulların iyileştirilmemesi nedeniyle engellenmiş, “engelli” haline getirilmiş olduğunu vurgularken engellilik kavramının, kişinin kendisinden çok, yapısal çevrenin uygun olmaması nedeni ile hayata tam olarak katılımının engellenmesini ifade ettiği kabul edilmektedir.

Tarihsel sürece göre, engellilere yönelik hizmet ve yardımlarla ilgili iki model bulunmaktadır. Bu modellerden ilki “medikal model”, diğeri ise “sosyal model”dir. Medikal model, engelliliği, medikal bakım gerektiren kişiye ait bir hastalık, bir yetersizlik ve bireysel biyolojik bir bozukluk olarak görür ve politik düzeyde asıl amaç sağlık hizmetlerini iyileştirmektir (ICF, 2002). Bunun karşısındaki sosyal model ise engelliliği, bireyin topluma tam katılımına odaklanan sosyal bir sorun olarak görürken, problemin çözümü sosyal eylem gerektirir ve engelli kişilerin toplum yaşamının tüm alanlarına tam katılımı için gerekli çevresel değişiklikleri sağlamak büyük ölçüde toplumun ortak bir sorumluluğudur. Sosyal modelde birey, kendi özel durumu nedeninden dolayı değil, hayata tam olarak katılımını engelleyen sosyal ve çevresel koşul-

lardan dolayı engelli durumundadır. Sosyal bakım modelinde engellilik, engelliler için sosyal bir sonuçtur. Engellilik, işlevsel yetersiz olan bireyin, çevre ortamının olumsuz şartlarıyla karşı karşıya gelmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. ‘Özürlü’, çevre şartlarından dolayı engelli hâle getirilmektedir (ICF, 2002).

TC Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı (şimdiki adı ile Türkiye İstatistik Kurumu), daha önce Türkiye’de engelli nüfusa yönelik bir kayıt sistemi olmadığından, 2002 yılında Türkiye Özürlüler Araştırması yapmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre engelli olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 12.29’dur. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin oranı %2.58 iken süregen hastalığı olanların oranı ise % 9.70’dir (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002).

2011 Van depreminin ardından afetzedelerin konteyner kentlere yerleştirilmeleri için 22.253 adet konteyner deprem sonrasında hızla kurulmuştur. Bu konteynerlere ilk etapta 133.762 depremzede yerleştirilmiş daha sonra bu sayı 175.070 kişiye ulaşmıştır. Bu sayı 45 il merkezi nüfusundan daha fazladır. Afetlerden dolayı oluşabilecek yaralanmalar sonucunda, yaşanabilecek zedelenmeler ve bedeninin bir bölümünün kaybı ile bireylerin hareketlerinin engellenmesi ve beden kontrol kayıpları, belirtilen diğer engel grupları ile karşılaştırıldığında, daha çok beklenen ve yaşanan durumlardır (Özyürek, 1998). Türkiye Özürlüler Araştırması verileri incelendiğinde ve engelli birey oranı hesaba katıldığında yüzlerce kişinin geçici ya da kalıcı olarak engelli olduğu varsayılabilir. Afetle birlikte ortaya çıkan travmanın yanında bir de kendisine verilen ve engelli olsun olmasın her insanın hakkı olan barınma

ve barınma mekânına erişim hakkı elinden alınamaz, yok sayılamaz (Ünal, 2017).

4. Erişebilirlik/Erişilebilirlik

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 19. Maddesi, "Engellilerin kişisel destek dâhil olmak üzere toplum içinde yaşamak ve topluma dâhil olmak için ihtiyaç duydukları konut içi, kurum içi ve diğer toplumsal destek hizmetlerine erişimleri sağlanmalı ve engellilerin toplumdan tecridi ve ayrı tutulması önlenmelidir" hükmünü içermektedir (Devlet Denetleme Kurulu Raporu, 2009). Buna göre engellilik sadece engel üzerinde odaklanılarak değil, engelli birey ve çevre etkileşimi göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmalıdır. Bu sebeple erişebilirlik/erişilebilirlik iki başlık altında incelenebilir.

Fiziksel erişilebilirlik; bireylerin, toplumun bir üyesi olarak her türlü ihtiyacını karşılayabilecek şekilde, bulunduğu mekândan, ihtiyacını göreceği mekâna ve bilgiye engelsiz bir şekilde ulaşabilmesini ifade etmektedir. Bu şekilde, kişinin yaşadığı mekândan çıkarak ulaşmak istediği yere sorunsuz bir şekilde varıp tekrar yaşadığı mekâna dönmesi kesintisiz erişim olarak ifade edilmektedir (Devlet Denetleme Kurulu Raporu, 2009).

Sosyal erişilebilirlik; Mekânlar sosyal aktivitelerin yapılabilmesi için tasarlanmıştır, ve bu aktiviteler sosyal hayatı ve bireylerin bu sosyal hayatla etkileşimlerini etkiler (Poldma vd, 2014). İnsanlar kamusal alanlarda faaliyetinde bulunduğunda, çok sayıda izlenim, algılama ve tepki yaşarlar. Bu deneyimler mekânlarda ve çevrede dinamik, sosyal deneyimler olarak gerçekleşir. Her alanın belirli fiziksel özellikleri vardır, bu renk, ışık, form veya kullanılan malzeme hatta tabela veya mobilyalar bile

olabilir. Deneyimler bu çeşitli özelliklerle artırılabilir veya engellenebilir ve her kişiye özeldir ve spesifiktir. İnsanlar bir alışveriş merkezinin kamusal alanına gittiğinde, kişisel ihtiyaçlarını gidermek veya başka nedenlerle diğer insanlarla tanışır veya belirli görevleri yerine getirirler. Bu deneyimler olumlu ya da olumsuz olabilir, kişisel ya da sosyal olabilir, ancak hepsi yaşam deneyimlerine katkıda bulunur (Poldma vd, 2014).

Fiziksel erişilebilirliğin dikkate alınmaması sosyal erişilebilirliğin zayıflamasına ve sosyal izolasyona sebep olacaktır. Yaklaşık olarak 80 milyon olan nüfusumuzun %12.29'unun engelli olduğu düşünülürse engelli nüfusu yaklaşık 10 milyon olarak tahmin edilebilir. Fiziksel çevrenin erişilebilir olmaması ve sonucunda doğan sosyal izolasyon, çevremizde engellileri görmeyişimizin temel sebepleri olabilir.

5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, AFAD'ın kullanmakta olduğu, genel tip ve engelliler için geçici afet konutlarının tasarımının Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzu'na göre uyumluluğunu ölçerek, çalışmanın üç ana başlığını oluşturan geçici afet konutları, engellilik ve erişilebilirlik konularını tek bir araştırma ile ele almayı hedeflemektedir.

Bu hedef doğrultusunda AFAD'ın tasarladığı ve ürettiği Osmaniye ili, Cevdetiye beldesinde bulunmakta olan, genel tip ve engelli tip geçici afet konutları, Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzu'nda bulunan 79 başlıkta yer alan, geçici afet konutunun engellilerin erişilebilirliğinin değerlendirilmesi ile ilgili, araştırma konusunu oluşturan, toplam 53 alt başlık altında 245 adet kriter uygunluk açısından değerlendirilmiş, analiz tabloları

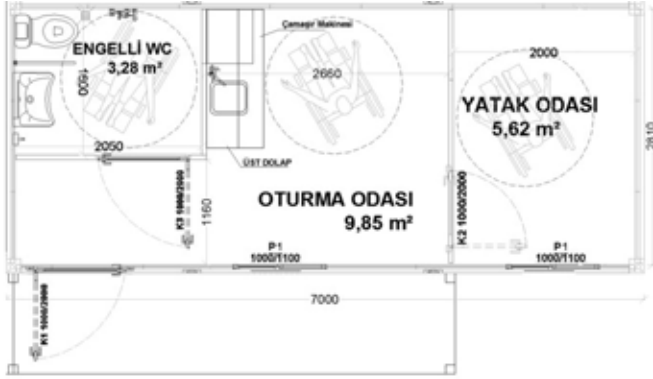
oluşturulmuş ve değerlendirme sonuçları oransal grafiklerle ifade edilmiştir. Belirtilen değerlendirme ve analizlere, çalışma kapsamına alınan afet konutlarının plan çizimleri, yerinde yapılan gözlem ve ölçümlerle ulaşılmıştır.

Geçici Afet Konutunun Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzuna Göre Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında ele alınan ‘genel tip’ ve ‘engelli tip’ konteyner konutlar Osmaniye ili, Cevdetiye Belgesi’ndeki AFAD’a ait konteyner kentte bulunmaktadır. Konteyner kentte kullanılan geçici afet konutları, Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzu’nda bulunan erişilebilirlik ile ilgili kriterlere göre değerlendirilmiştir. Her iki tip konut da AFAD tarafından tasarlanmış, şartnameleri hazırlanmış ve yüklenici firmalara ihale yolu ile üretilmiştir. İki konutun da dış ölçüleri 3mx7m.dir ve kullanım alanları 21m² olmakla birlikte yerleşim planları farklılık göstermektedir (Şekil 3 ve 4).

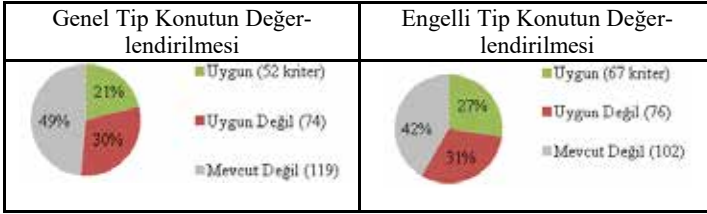

*Şekil 3. Genel Tip Afet Konutu Planı
(AFAD arşivinden temin edilmiştir)*

Şekil 4. Engelli Tip Afet Konutu Planı
(AFAD arşivinden temin edilmiştir)

AFAD'ın tasarlayıp ürettiği Genel Tip ve Engelli Tip konutların Evrensel Standartlar Kılavuzunda bulunan konut ve erişilebilirlik ile ilgili seçilen kriterlere uyumlulukları, 'engelli tip' konutta yapılan iyileştirmelerin 'genel tip' ile farklılıkları grafikler yardımı ile ortaya konmuştur. Standartların değerlendirilmesinde üç farklı niteleme kullanılmıştır: *Uygun*, aranan kriter, yerleşke ve/veya seçilen konut için doğru uygulanmıştır; *Uygun değil*, aranan kriter, yerleşke ve/veya seçilen konut için uygulanmış ama verilen ölçü ya da özellikleri taşımamaktadır; *Mevcut değil*, aranan kriter, yerleşke ve/veya seçilen konut için hiç uygulanmamıştır ve değerlendirme yapılacak bir veri bulunmamaktadır. Belirtilen bu üç niteleme türüne göre değerlendirme sonuçları grafik haline getirilmiş ve yüzdelik oranlara göre hazırlanan tablolar aşağıda paylaşılmıştır (Şekil 5).

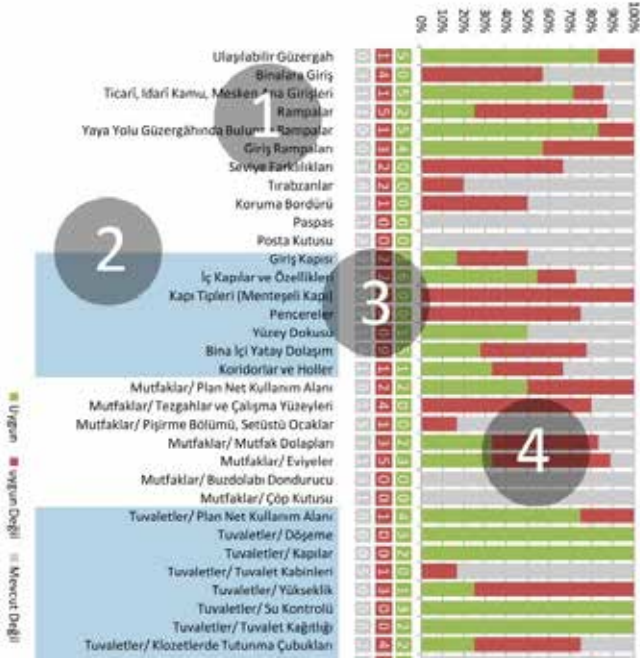

Şekil 5. Genel Tip ve Engelli Tip Konutun, Engelliler İçin Evrensel Standartlara Göre Değerlendirilmesi Grafiği (Ünal, 2017).

AFAD tarafından, grafiklerde ifade edildiği gibi genel tip konteyner konutlarda engellilerin erişilebilirliğini arttıracak iyileştirmeler yapılmıştır. İyileştirmeler sonucu tasarlanan engelli tip konteyner konutlarında Evrensel Standartlar Kılavuzuna uygun kriter sayısı 52’den 67’ye çıkarılmıştır. Bu artış kılavuzda bulunan kriterlerin karşılanma yüzdesinde %6’lık bir iyileştirmeyi beraberinde getirmiştir. Her iki tip için de uygun olmayan kriter sayısı birbirine yakındır. Engelli tip için 76, genel tip için 74 kriterde uyumsuzluk görülmektedir. “Mevcut olmama” durumunda ise engelli tip için 17 kriterlik bir azalma görülmektedir. Bu görülen iyileşme ile birlikte, uygun olan kriterlerlerdeki sayının da artması engelli konteynerlerinde AFAD tarafından yapılan iyileştirmelerin gözle görülür bir fark yarattığını göstermektedir.

Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzu’nda Erişilebilir Çevre Standartları ve Erişilebilir Yapı Standartları ana başlıkları altında 79 alt başlık bulunmaktadır. İki konut çeşidi için, geçici afet konutu ve yerleşkesinin incelenebilmesi açısından seçilen 245 kriter, 53 başlık altında tek bir grafiğe döküldüğünde daha önce belirtilen 3 sonucun dağılımı ve bu değerlendirmelerin oransal grafikleri görülebilmektedir (Şekil 7, Şekil 8 ve Şekil 9).

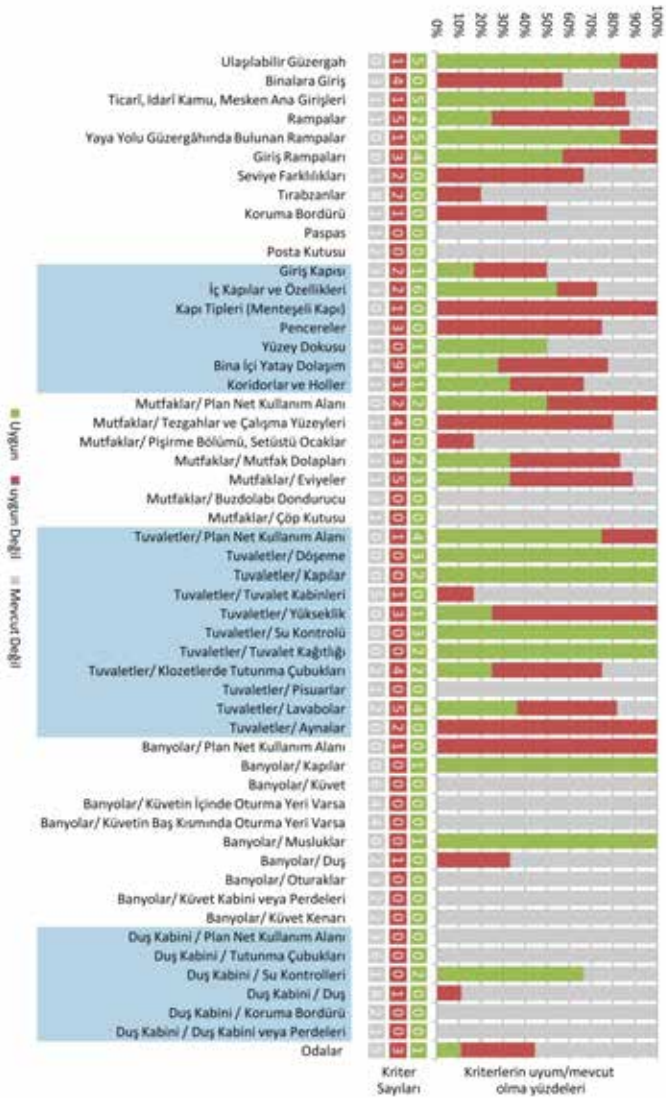
Grafiklerin nasıl okunacağı ile ilgili bilgi aşağıda (Şekil 6) açıklanmaktadır (Ünal, 2017).

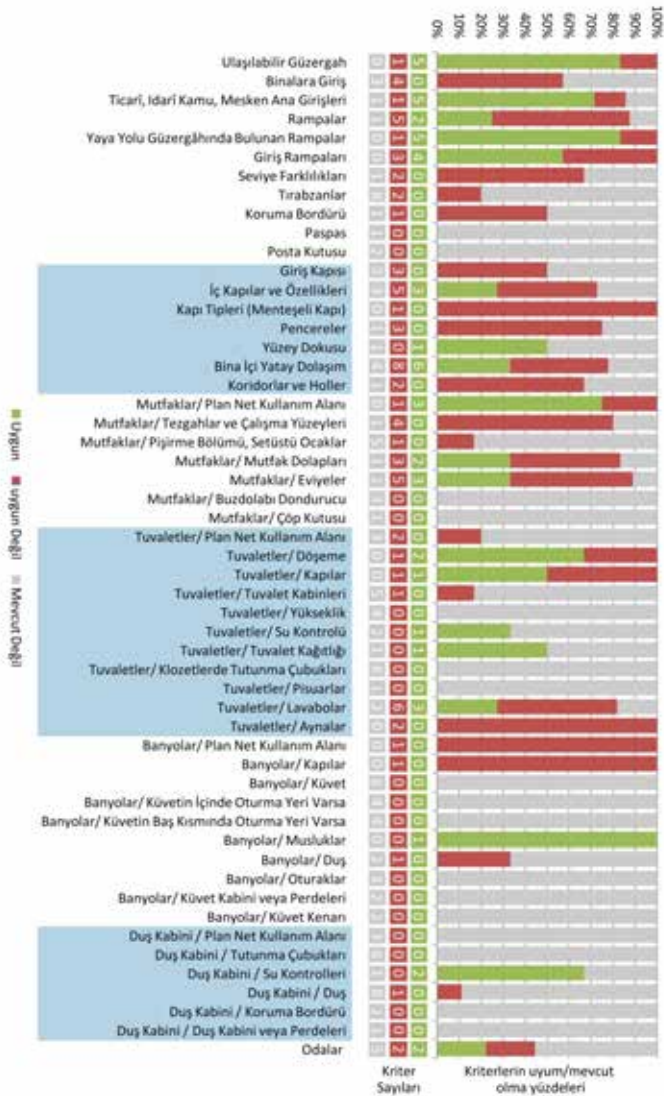
Şekil 6. Değerlendirme Tablolarının Bilgi Dağılım Grafiği

1. 1 no'lu bölgede dikey olarak sıralandırılmış, kriterlere ait başlıklar bulunmaktadır. Bu başlıklar ve kriterler, Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzu esas alınarak, konteyner konut ve yerleşkesini içine alan kriterler arasından seçilmiş ve takip kolaylığı sağlaması için kılavuz ile aynı sırada konumlandırılmıştır.

2. Konu başlıkları iki renk ile birbirlerinden ayrılmıştır. Bu renk farklılığı başlıkların konusunun değiştiğini (dış mekân, bina girişi ve yatay kullanım, mutfaklar, tuvaletler, banyolar, duş kabini, odalar) kullanıcıya rahat okutabilmek için tasarlanmıştır.
3. 3 no’lu bölgedeki sütunda bulunan rakamlar, İlgili konu başlığına ait kriterlerin “uygun”, “uygun değil” ve “mevcut değil” değerlendirmelerin sayısını göstermektedir.
4. no’lu bölgedeki konu başlığına ait kriterlerin “uygun”, “uygun değil” ve “mevcut değil” sayılarının yüzdesine göre boyutlandırılan satırlardır.

Şekil 7. Engelli Tip Konutların Evrensel Standartlar Kılavuzu'nda Bulunan Kriterlere Göre Değerlendirme Tablosu

Şekil 8. Genel Tip Konutların Evrensel Standartlar Kılavuzu'nda Bulunan Kriterlere Göre Değerlendirme Tablosu

	Engelli Tip	Genel Tip
Ulaşılabilir Güzergah		
Binalara Giriş		
Ticari, İdari Kamu, Mesken Ana Girişleri		
Rampalar		
Yaya Yolu Güzergâhında Bulunan Rampalar		
Giriş Rampaları		
Seviye Farklılıkları		
Tirabzanlar		
Koruma Bordürü		
Paspas		
Posta Kutusu		
Giriş Kapısı		
İç Kapılar ve Özellikleri		
Kapı Tipleri (Menteşeli Kapı)		
Pencereler		
Yüzey Dokusu		
Bina İçi Yatay Dolanım		
Koridorlar ve Holler		
Mutfaklar/ Plan Net Kullanım Alanı		
Mutfaklar/ Tezgahlar ve Çalışma Yüzeyleri		
Mutfaklar/ Pişirme Bölümü, Sebütü Ocaklar		
Mutfaklar/ Mutfak Dolapları		
Mutfaklar/ Eviyeler		
Mutfaklar/ Buzdolabı Dondurucu		
Mutfaklar/ Çöp Kutusu		
Tuvaletler/ Plan Net Kullanım Alanı		
Tuvaletler/ Döşeme		
Tuvaletler/ Kapılar		
Tuvaletler/ Tuvalet Kabini		
Tuvaletler/ Yükseklik		
Tuvaletler/ Su Kontrolü		
Tuvaletler/ Tuvalet Kağıtlığı		
Tuvaletler/ Klozetlerde Tutunma Çubukları		
Tuvaletler/ Pisuarlar		
Tuvaletler/ Lavabolar		
Tuvaletler/ Aynalar		
Banyolar/ Plan Net Kullanım Alanı		
Banyolar/ Kapılar		
Banyolar/ Küvet		
Banyolar/ Küvetin İçinde Oturma Yeri Varsa		
Banyolar/ Küvetin Baş Kısmında Oturma Yeri Varsa		
Banyolar/ Musluklar		
Banyolar/ Duş		
Banyolar/ Oturaklar		
Banyolar/ Küvet Kabini veya Perdeleri		
Banyolar/ Küvet Kenarı		
Duş Kabini / Plan Net Kullanım Alanı		
Duş Kabini / Tutunma Çubukları		
Duş Kabini / Su Kontrolleri		
Duş Kabini / Duş		
Duş Kabini / Koruma Bordürü		
Duş Kabini / Duş Kabini veya Perdeleri		
Odalar		

Uygun

Şekil 9. Genel Tip ve Engelli Tip Konutları, Evrensel Standartlar Kılavuzu'nda Bulunan Kriterlere Göre Karşılaştırma Tablosu (Uygun olma durumu)

6. Değerlendirme ve Sonuç

Engellilerin içinde yaşadıkları fiziksel çevre, sahip oldukları fiziksel işlev bozuklukları/yetersizlikleri ve bunun yol açtığı sınırlamalar yüzünden büyük önem taşımaktadır. Engelsiz yapılı çevrenin oluşturulması için; açık alanlar, binalar, toplu taşıma hizmetleri ile bilgilendirme, işaretleme ve duyumsanabilir yüzeylerin ayrıntılı olarak düşünülmesi, tasarım ve uygulamaya yön verecek standart, ölçü, ilke ve kurallara uygun olarak oluşturulması gerekmektedir (True ve Türel, 2013). Bu gerekliliğin yerine getirilmesi ile yapılı çevrenin erişilebilir olması sağlanabilecek ve engelli bireyler toplumun bir üyesi olarak her türlü ihtiyacını karşılayabilmek için, bulunduğu mekândan, ihtiyacını göreceği mekâna engelsiz bir şekilde ulaşabilecektir.

Özellikle afet riski yüksek bir ülke olan Türkiye’de erişilebilirlik araştırılması gereken bir konudur. Türkiye Jeolojik konumu sebebi ile sürekli deprem tehdidi altındadır. Son 60 yılda meydana gelen afetlerin % 50’den fazlası depremlerdir ve Türkiye nüfusunun % 98’i deprem tehdidi altında yaşamaktadır (TMMOB, 2011). Bu nedenle, Türkiye, depremlerde insan kaybı açısından dünyada üçüncü sırada, depremlerden etkilenen insan sayısı bakımından ise sekizinci sıradadır. Türkiye’de ve dünyanın bazı ülkelerinde afet sonrası gerekli olan kalıcı konutların inşaatı için geçen süre ortalama 3 yıldır. Bu süreç, tentenin altında sığınmaktan kalıcı konutlara geçene kadarki tüm süreci içermektedir. Bu süreç düşünüldüğünde, afet sonrası barınma ihtiyacını karşılamak için sunulan mekanların, özellikle de engelli bireyler için erişilebilir olması hayati önem taşımaktadır.

Literatürde var olan çalışmalar incelendiğinde geçici afet konutlarının engellilik ve erişilebilirlik açılarından ele alınmadığı görülmektedir. Geçici afet konutları, engellilik ve erişilebilirlik konularını birlikte ele alan bilimsel araştırmalara literatürde rastlanmamış olması bu çalışmanın ve daha sonra bu konuda yapılacak olan bilimsel çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

AFAD'ın tasarladığı ve ürettirdiği Osmaniye ili, Cevdetiye beldesinde bulunmakta olan, genel tip ve engelli tip geçici afet konutları, Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzu'nda bulunan 79 başlıkta yer alan, geçici afet konutunun engellilerin erişilebilirliğinin değerlendirilmesi ile ilgili olan kriterlerle uygunluk açısından değerlendirilmiş, analiz tabloları oluşturulmuş ve değerlendirme sonuçları oransal grafiklerle ifade edilmiştir.

Değerlendirme sonucunda: engelli tip konutların banyo ölçülerinde yapılan değişiklikler, koridor genişlikleri, iç kapı ölçülerinde yapılan iyileştirmeler fiziki koşulların, daha fazla standartlara uyduğu görülmüştür. Banyonun daha küçük tutulması sebebi ile genel tip konutlarda mutfaka daha çok alan bırakıldığı görülmektedir bununla beraber tezgahlar, çalışma yüzeyleri, pişirme bölümü, set üstü ocaklar, alt ve üst dolap mutfak dolapları ve özellikleri, eviyeler ve plan net kullanım alanları standartlara uymayan sorunlu bölgelerdir. Engelli konutlarında bulunan tuvaletlerde, istenen kriterlerde var olan özelliklere daha çok uyulmuş ve 12 kriterde iyileşme sağlanmıştır. Ancak, klozetin yerleşiminin önden ve yandan yaklaşıma ve transfere izin vermeyecek şekilde konumlandırılması ve klozetlerde tutunma çubukları olmaması konu ile ilgili altı kriterden sadece iki tanesine uyulabilmesine sebep olmuştur. Engelli tip konutlarda lavabonun yüksek-

liği, derinliği, alt yüzey yüksekliği standartlarda verilen ölçülere uymamaktadır. Engelli konutlarının banyo kapısı genişliği standartlara uygun olarak tasarlanmıştır. Ancak burada da dikkate alınmalıdır ki, banyolarda bulunması gereken pek çok özellik (oturaklar, duş kabinleri, perdeler, tutunma çubukları vb.) engelli tip konteyner konutlarda mevcut değildir. Odalar incelendiğinde, engelli tip içindeki banyoların daha büyük olması sebebi ile bu konutlarda odalar ve dolayısı ile yaşam alanları küçültmüştür. Engelli tip konutlarda bulunan odalar, ulaşılabilir bir güzergahta yer almaları sebebi ile ilgili kriteri karşılayabilmekte, plan kullanım alanının küçük olması sebebi ile üç kriteri karşılayamamakta ve mobilya bulunmaması sebebi ile beş kriter değerlendirme dışı kalmak durumundadır.

Şekil 9’da görülen grafik incelendiğinde engelli tip konteyner tasarımında yapılmış olan iyileştirmeler konteynerin girişi, iç kapılar ve özellikleri, koridor ve holler, mutfakla ilgili kriterler ve tuvaletler ile ilgili kriterlerde görülmektedir. Bunun yanında sadece bina içi yatay dolaşım, mutfak plan net kullanım alanı ve odalar ile ilgili 3 kriterde, genel tip konutlar engelli tip konutlara göre kılavuzda yer alan kriterlere daha uyumludur.

Sonuç olarak, Evrensel Standartlar Kılavuzu’nda bulunan 245 kriterden 15 tanesinde engelli tip konutlar, genel tip konutlardan daha fazla kriteri uymaktadır. AFAD tarafından engelli tip konut tasarımlarında yapılan iyileştirmelerin kriterlerin karşılanması konusunda gelişme gösterdiği ortaya çıkmakla beraber, engelli tip konutların toplam 245 kriterden 67 tanesini karşılayabildiği görülmektedir. “mevcut değil” olarak değerlendirilen kriterlerin azaltılması ve “uygun değil” olarak değerklen-

dirilen kriterlerin artırılması için konteyner konutun tasarımında yapılacak değişiklikler ile halen 67 olan standartlara uygun kriter sayısı, arttırılabilir.

Evrensel Standartlara göre yapılan değerlendirme, var olan geçici afet konutu tasarımının, ortopedik engelli bireylerin erişilebilirlik için ihtiyaçlarını karşılayamadığını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma ile, ortopedik engelliler için erişilebilir bir geçici afet konutu tasarımında Evrensel Standartlar Kılavuzu'nda belirtilen kriterlere uyarak, mevcut olmayan özelliklerin mevcut hale getirilmesi ve uygun olmayan ölçülerin uygun hale dönüştürülmesi hedeflenerek yeni bir geçici afet konutu tasarlanmasına zemin hazırlanmıştır.

Bu çalışma *haklara erişebilmekle* ilgilidir...

4 Referanslar

- Aksu, D.T., Ozdamar, L. (2014) A Mathematical Model For Post-Disaster Road Restoration: Enabling Accessibility And Evacuation. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*. Volume 61, January 2014, Pages 56–67.
- Davidson, H.C., Cassidy, J. Lizzaralde, G. Dikmen, N. Sliwinski, A., (2007) Truths And Myths About Community Participation In Post-Disaster Housing Projects. *Habitat International* 31 (2007) 100–115.
- Felix, D., Branco, J.M., Feio, A. (2013). Temporary housing after disasters: A state of the art survey. *Habitat International*. Volume 40, October 2013, Pages 136–141.
- Guillet, S., Bouchard, B., Bouzouane, A. (2014) Designing Smart Homes Dedicated To Disabled People Using Modular Discrete Controller Synthesis. *IFAC Proceedings Volume*. Volume 47, Issue 2, 2014, Pages 54-59.
- Johnson, C. (2007). Impacts Of Prefabricated Temporary Housing After Disasters: 1999 Earthquakes in Turkey. *Habitat International* 31 (2007) 36–52. doi:10.1016/j.habitatint. 2006.03.002
- Kim, W.G., Stonesifer, H.W., Han, J.S. (2012). Accommodating the needs of disabled hotel guests: Implications for guests and management. *International Journal Of Hospitality Management*. Volume 31, Issue 4, December 2012, Pages 1311–1317.
- Lid, I.M., Solvang, P.K. (2016). (Dis)ability and the experience of accessibility in the urban environment. *ALTER - European Journal of Disability Research*. Volume 10, Issue 2, April–June 2016, pp. 181–194

- Miyamoto, S. (2013). Brief Manual For The Care Of Disabled Children After Disasters. Brain and Development. Volume 35, Issue 3, March 2013, Pages 195–200.
- Özyürek, M. (1998). Bedensel yetersizliği olanlar. S.Eripek, (Ed.). Özel Eğitim (sf.11-14). Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Poldma, T., Labbe, D., Bertin, S., Grosbois, E.D., Barile, M., Mazurik, K., Desjardins, M., Herbane, H., Artis, G. (2014). Understanding people's needs in a commercial public space: About accessibility and lived experience in social settings. *European Journal of Disability Research*. Sayı 8, Issue 3, July–September 2014, pp. 206–216.
- Quarantelli, E.L. (1995). Patterns of shelter and housing in US disasters. Disaster Prevention and Management. Vol .4, No. 3, pp. 43-53.
- Rae, J. M., Kingham, S., Griffin, E. (2015) The Effect Of Spatial Barriers On Realised Accessibility To Health Services After A Natural Disaster. Health and Place. Volume 35, September 2015, pp. 1–10.
- Soltani, S.H.K., Sham, M., Awang, M., Yaman, R. (2012) Accessibility for Disabled in Public Transportation Terminal. AicE-Bs 2011 Famagusta (Asia Pacific International Conference on Environment-Behaviour Studies, Salamis Bay Conti Resort Hotel, Famagusta, North Cyprus, 7-9 December 2011). Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 35, 2012, pp. 1-782.
- Song, Y., Mithraratne, N., Zhang, H. (2016). Life-time performance of post-disaster temporary housing: A case study in Nanjing. Energy and Buildings. Volume 128, 15 September 2016, pp. 394–404.

- Şengün, H. (2007). Afet Yönetimi Sistemi ve Marmara Depremi Sonrasında Yaşanan Sorunlar. Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tanaka, S. (2013) Issues İn The Support And Disaster Preparedness Of Severely Disabled Children İn Affected Areas. *Brain and Development*. Volume 35, Issue 3, March 2013, Pages 209–213.
- True, E.M., Türel, H.S. (2013). Yapılı Çevrelerin Fiziksel Engelliler Yönüyle Kullanılabilirliği: İzmir Kenti Örneği. *Artium Dergisi*. Cilt 1, Sayı:1 ss:1-16. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.Gaziantep.
- Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği (2011) Türkiye’de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası’nın Önerileri Oda Raporu. Ankara.
- Ünal, B. (2017). Geçici afet konutlarında ortopedik engelli erişilebilirliği: AFAD engelli afet konutunun erişilebilirlik ölçümü ve iyileştirme önerileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Atılım Üniversitesi. Ankara.
- Varma, T., Tripathi, H., Prabhakar, K., Parab, H. (2017). Evaluation of Public Infrastructures and Transportation Accessibility for People with Disabilities in Ahmedabad City. *Indian Journal of Physiotherapy and Occupational Therapy*, April-June 2017, Vol. 11, No. 2. pp. 12-17.
- Verseckiene, A., Meskauskas, V., Batarliene, N. (2015). Urban Public Transport Accessibility for People with Movement Disorders: The Case Study of Vilnius. *Procedia Engineering*. Volume 134, 2016, pp. 48-56.
- Wazzan, W. (2015) My Accessible Room is not Accessible, Applying Human Factors: Principals to Enhance the Accessibility of Hotel Rooms. *Procedia Manufacturing*. Volume 3, 2015, pp. 5405-5410.

Zhang, G., Setunge, S., Elmpt, S.V. (2014). Using Shipping Containers to Provide Temporary Housing in Post-disaster Recovery: Social Case Studies. 4th International Conference on Building Resilience, Incorporating the 3rd Annual Conference of the ANDROID Disaster Resilience Network, 8th – 11th September 2014, Salford Quays, United Kingdom. Procedia Economics and Finance. Volume 18, Pages 1-976

İnternet Kaynakları

Devlet Denetleme Kurulu raporu (2009)

<http://www.tccb.gov.tr/faaliyetler/ddkraporlari/>

Son erişim: 03.05.2016

Engelliler İçin Evrensel Standartlar Klavuzu (2013)

<http://www.medlis.com.tr/files/tr/engelli-erisimi/engelli-erisim-kanun-ve-yonetmelik/engelliler-icin-evrensel-standartlar-kilavuzu.pdf>

Son erişim: 04.05.2016

Ergünay, O. (2009).

https://www.academia.edu/1983074/Afet_Y%C3%B6netimi_Nedir

Son erişim: 03.05.2016

ICF (2002).

<https://www.who.int/classifications/icf/icfbeginnersguide.pdf>

Son erişim, 21.5.2019

Müdahale İyileştirme ve Sosyo Ekonomik Açıdan 2011 Van Depremi Raporu.pdf (2011).

<https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/78-20140529153416-mudahale,-iyilestirme-ve-sosyoekonomik-acidan-2011-van-depremi-raporu.pdf>

Son erişim: 02.05.2016

Türkiye Afet Müdahale Planı (2013).

https://www.afad.gov.tr/UserFiles/File/PLANLAR/Afet_Mud_Pl_ResmiG%2020122013.pdf

Son erişim: 03.05.2016

Türkiye Özürlüler Araştırması (2002).

<https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>

Son erişim, 19.5.2019

<https://media.ifrc.org/ifrc/world-disaster-report-2018>.

Son erişim, 12.5.2019

<https://www.emdat.be/publications>

Son erişim, 19.5.2019

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/10/08/148600.asp>

Son erişim, 10.12.2015

<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-8601c.pdf>

Son erişim, 12.9.2014

**MODERNLİK PRATİĞİNDE
SİVAS DEVLET DEMİRYOLLARI
YERLEŞKESİ: MİMARİ VE
KENTSEL ÖLÇEKTE BİR
DEĞERLENDİRME**

Pınar KOÇ¹

¹ Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, pinarkoc85@gmail.com

MODERNLİK PRATİĞİNDE SİVAS DEVLET DEMİRYOLLARI YERLEŞKESİ: MİMARİ VE KENTSEL ÖLÇEKTE BİR DEĞERLENDİRME¹

Pınar KOÇ²

Giriş

Demiryolu yerleşkeleri, erken Cumhuriyet döneminde kentsel değişkenliğin temel öznesidir; dahası demiryollarının, İstasyon Caddesi gibi kent merkezini besleyen alternatif çekim alanlarıyla birlikte modernleşme pratiğinin başladığı kentsel eşik olduğu da ileri sürülebilir. Demiryolları ile “Ankara’ya kavuşmak”, dönemin kentleri açısından yaşama biçimleri ve mekanlarıyla da Ankara ile ortak bir çizgide olmak anlamına gelmekteydi. Demiryollarının buradaki katkısı, “muasır medeniyet seviyesine” erişebilmek amacıyla teknik ve ekonomik kalkınmaya önem veren Cumhuriyet rejimi için bir uygarlaştırma tahayyülünün aracı olmasındadır. Böylece simgesel statüleri olan demiryolları, erken cumhuriyet dönemiyle özdeşleştirilen en önemli devlet teşebbüsleridir; öyle ki, demiryollarının ulaştığı garlar dikey ve yatay hacimlerle yapılan simetrik, yalın düzenlemelerden oluşan standart bir tasarımı izlerken bir yandan da gar binalarının etrafına saçaklanan ve demiryolu personeli için inşa edilen konutlar yine modernist estetiğin temsilcileri haline gelmiştir

¹ Bu çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda yürütülen “Modernleşme Pratiği Üzerinden Kentsel ve Mimari Dinamiklerin Okunmasına Yönelik Bir Model Önerisi: Sivas, 1870-1970” başlıklı devam eden doktora tezinin bir bölümüdür.

² Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, pinarkoc85@gmail.com

(Bozdoğan, 2008, s. 137). Böyle bir temsiliyet düzeneği Anadolu'nun hemen tüm kentlerinde görülebilen ortak bir ilerleme tahayyülünü gerçekleştirmek üzere kurgulanmıştır. Bu metnin temel amacı da “demir ağlarla örülen” ülke sathı içerisinde yenilik hatları olarak ortaya çıkan demiryolu yerleşkeleri arasından Sivas Demiryolu Yerleşkesini, mimari ve kentsel tasarım kurgularını biçimsel, üslupsal ve anlamsal açıdan analiz etmektir.

Demiryolu ağı Sivas'a, Ankara-Erzurum demiryolu hattının Kayseri-Sivas hattının bitmesiyle ulaşmıştır. 30 Ağustos 1930'da Sivas'a erişen demiryolu hattının açılışı dönemin başbakanı İsmet İnönü tarafından yapılmıştır (Şekil 1). 1927'de yeri belirlenerek temeli atılan tren garı ise ancak 1934'te tamamlanabilmiştir.

Şekil 1. *Ankara-Sivas demiryolu hattını anlatan pul ve Sivas'a trenin ilk gelişi (sivas-eski fotoğraflar, 2018).*

Bu noktada Sivas Devlet Demiryolu Yerleşkesi'nin kentsel mekandaki konumu üzerinden kısa bir açılım yapmak gerekmektedir. Sivas Devlet Demiryolu yerleşkesi, yapıldığı dönemde şehrin batısında açık bir kentsel boşluğun sınırını belirlemekteydi. Öyle ki, bu kentsel sınır döneminde kentin yönetici merkezine ve ticaret merkezine oldukça uzak bir mesafede konumlanmakta olup, aynı za-

manda, Kayseri Kapısı olarak bilinen kentin dış surlarının dayandığı ve Kayserikapı mezarlığının bulunduğu alan, demiryolu ağının eriştiği sınırı tanımlamaktadır. (Şekil 2).

Sivas kentinde 19. yüzyıl reformlarıyla yenilenen kentsel mekan her ne kadar belirgin müdahalelerle kentsel merkezi işlevsel olarak değişime uğratsa da kentsel süreklilik arz eden merkezlerin uzağındaki bu alana ilk erişen, demiryolu ağıdır ve demiryolu ağı beraberinde modernleşme pratiğini de getirmiştir. Bu, iki şekilde gerçekleşmiştir. İlki, demiryolu ağının tren garıyla başlayan yapılaşmasında zamanla saçaklanan ve doğrudan demiryolu ile ilişkili olan ögelerin eklenmesi, ikincisi ise kentin yönetici merkezinin demiryolu ağına bağlanması girişimidir. Her iki durum da kentte artık modernizm eşiğinden geçildiğini ve geridönülemez bir kopmanın gerçekleştiğini muştulamaktadır.

Şekil 2. DDD yerleşkesinin kent merkezine göre konumu ve tren garı ve Kayserikapı mezarlığı olarak bilinen yakın çevresi (sivasresimleri, 2018).

Sivas Devlet Demiryolu Yerleşkesi

300.000 m²'lik alan üzerinde oturan ve yaklaşık 180 adet yapıdan oluşan Sivas Devlet Demiryolları yerleşkesi özellikle 1930-1951 yılları arasında gelişmiştir (Bayram ve Uluşans, 2009, s. 237). Bu süreçte kentin batı yakasındaki Kayserikapı mezarlığı alanında gar binasıyla başlayan ardından demiryolu ağının gereksinimleri doğrultusunda üretim ve sosyal donatıların eklenmesiyle oluşan kentsel hareketlilik vagon fabrikasının kurulmasıyla devam etmiş, böylelikle fabrikaya ait donatılar ve sosyal alanlarla kentsel açıklık biçimlendirmiştir. Cer Atölyesi adıyla anılan bu fabrika ve demiryolu hizmet binaları zamanla içiçe geçmiştir ancak bu metin boyunca sadece istasyon hizmet binaları değerlendirilecektir. Bu kapsamda Devlet Demiryolu Yerleşkesi ile ilintili yapılar gar binası, silo, alimantasyon binası ve su deposu, loko bakım atölyesi, vagon bakım-onarım atölye müdürlüğü, TCDD atölye binası, misafirhane, TCDD 4. Bölge Müdürlüğü, hastane, lojistik müdürlüğü binası ve CTC binası, PTT, ısı merkezi, yemekhane, malzeme müdürlüğü ve malzeme A-B reyonları, kısım şefliği ve şube şefliği binası, taşınmaz mallar şefliği binası, Kadı Burhanettin Okulu ve TCDD eğitim merkezidir (Şekil 3).

Şekil 3. 1966 tarihli özgün projeye göre Sivas Devlet Demiryolu Yerleşkesi'nin vaziyet planı (TCDD arşivi, 2018).

Odak yapı: Tren garı

Sivas Tren garı, ilerleme mevhumunun yol açtığı modernleşme pratiğinin kentsel mekandaki ilk tasavvurudur. Malatya ya da Manisa gibi diğer kentlerin gar binalarıyla plan tipolojisi ve üslupsal özellikleriyle benzerlikler gösteren Sivas tren garı binası, modernist estetiğin yalın, düşey ve yatay hacimler, simetri, düz çatı ve geometrik cephe kompozisyonu gibi karakteristik mimari unsurlarını içermektedir. Genel olarak 1930'lı yıllardan sonra inşa edilen gar binalarında, geç Osmanlı mimari üslubundan gelen eklektik mimari unsurların arındırıldığı görülmektedir ve bu dönemde artık batılı rasyonalist modern mimari dilin iznine rastlanmaktadır. Bu mimari dil DDY yerleşkesindeki yer alan diğer servis yapılarının (sosyo-kültürel tesisler, işletme binaları vb.) mimari dilini de etkilemiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Sivas tren garı (sivasresimleri, 2018).

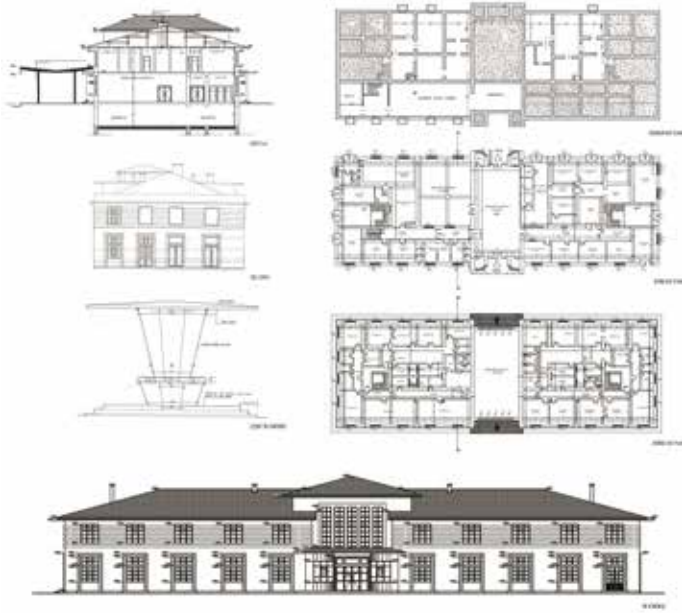
Kütle düzeneği, güçlü silmelerle vurgulanarak yataylık etkisi artırılan yapının gövdesi üç parçaya bölünmüş olup ortadaki parça giriş mekanını oluşturmuştur. Giriş mekanının tanımlandığı aksiyal hat, simetrik bir planimetriyle bölüntülenmiş ve düşeyde yan kütlelerin üzerinden farklı bir yükseklikte kurgulanarak biçimlendirilmiştir. Giriş mekanı bir merkezilik tanımlamakla birlikte kuzey-güney eksenindeki geçirgenliği organize etmektedir. Ya-

pıya kuzey yönündeki İstasyon Caddesi üzerinden girilmekte olup güney yönündeki demiryolu hattına bağlantıyı sağlayan peronlara geçiş yine giriş mekanı üzerindedir. Dolayısıyla kuzey-güney aksı ile pekiştirilen giriş mekanında tam bir aksiyalite vurgusu ve geçirgenlik hakimdir (Şekil 5).

Şekil 5. Sivas tren garı (sivasresimleri, 2018).

Dikdörtgen formda, bodrum, zemin ve birinci kat olmak üzere 3 katta planlanan yapı da zemin kat, giriş mekanı ve peronlara geçiş ile biçimlendirilmiştir. Yine zemin katta kütlenin sağ kanadında hareket memurluğu, kumanda odası ve gar müdürlüğü güney yönüne cephe verirken, hasılat memurluğu, personel dinlenme odası, depo alanları da kuzey yönüne yerleştirilmiştir. Giriş mekanının sol kanadında ise güney yönünde hareket bölge amirliği, bekleme salonu yer alırken, kuzeyde berber, karakol ve ıslak hacimler bulunmaktadır. Birinci katta 3 adet lojman ve çalışma odaları düzenlenmiştir. Yapının bodrum katı ise kısmi olarak kullanılmakta olup, kazan dairesi ve kömürlük alanlarına ayrılmıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Sivas tren garı plan, kesit ve görünüşler (TCDD Arşiv, 2018).

Cephe kurgusunda ise en dikkat çekici unsurlar söve ve silmelerdir. Zemin katta pencerelerin dört tarafını çeviren vurgulu söveler üst kat hizasında tüm pencereleri yatay bir hatta birleştirmektedir. Alt kattaki büyük dörtgen pencereler, üst katta daha küçük kare pencerelerle yatay çizgiler ve dikey güneş kırıcılar, simetrik, süssüz düzenlemeler, düz çatılar ve geometrik cephe kompozisyonları ile yapı, modernizmin kentteki ilk örneklerinden biridir. Ayrıca garın doğu yönünde yer alan Mühürzade Çeşmesi, kentte Emek Apartmanı ve Örnek Oteli gibi dönemin diğer önemli yapılarının da müellifi olan Todor Usta tarafından yapılmıştır (Şekil 7).

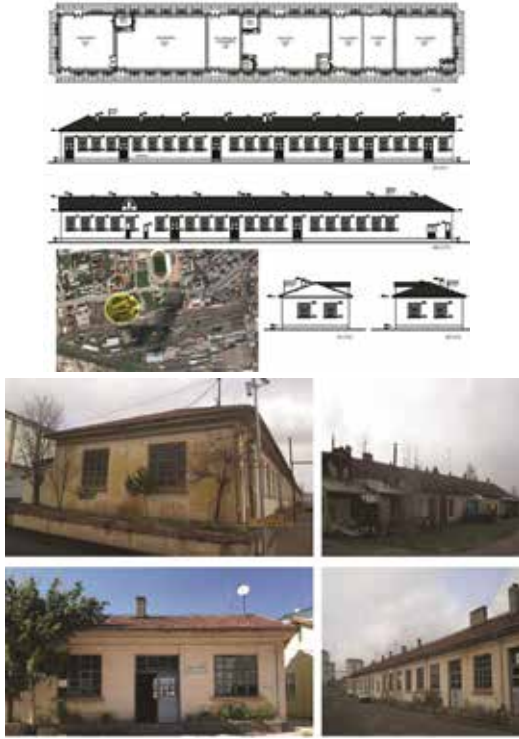

Şekil 7. *Tren garının yanındaki Mühürzade Çeşmesi ve Atatürk'ün ziyareti (sivasresimleri, 2018; sivas-eski fotoğraflar, 2018).*

İstasyon Hizmet Binaları

Tren garı ile başlayan yapılaşma süreci, demiryolu ağının gereksindiği diğer hizmet ve servis binalarıyla devam etmiştir. 1930-1940 yılları arasında demiryolu yerleşkesine atölye binası, loko bakım atölyesi ve müdürlük binası, alimantasyon binası, silo, su deposu, vagon bakım onarım atölye müdürlüğü binası, lojistik müdürlüğü, malzeme müdürlüğü, malzeme reyon binaları, kısım şefliği ve taşınmaz mallar şefliği eklenmiştir (Şekil 8-9-10). 1940-1950 yılları arasında yerleşkeye bir ilkokul, yemekhane, ısı merkezi, PTT ve şube şefliği binası inşa edilmiştir (Şekil 4.11). 1950-1960 yılları arasında ise bir hastane, çıraklık okulu, sağlık müdürlüğü demiryolu yerleşkesinin bir parçası olarak yapılmıştır (Şekil 4.12). 1970'lerde herhangi bir yapılaşma görülmeyen yerleşkeye 1980'lerde misafirhane, CTC binası ve 4. İşletme müdürlüğü binasının ek binası yapılmıştır (Şekil 4.13).

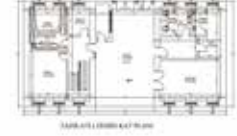
Atölye binası (1935)

Loko bakım atölyesi (1935)

Alimentasyon binası (1925)	
Su deposu (1935)	
Şekil 8. 1930-1940 yılları arasında demiryolu yerleşkesine eklemlenen yapılar (TCDD Arşiv, 2018; yazar arşivi, 29.05.2018; sivasresimleri, 2018).	
Silo (1933-34)	

Vagon bakım onarım atölye müdürlüğü binası (1933)	
Lojistik müdürlükleri (1933)	
Malzeme müdürlüğü (1939)	

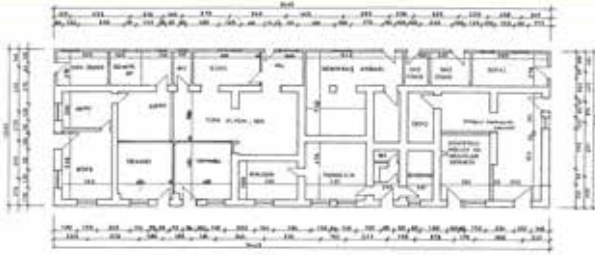
Şekil 9. 1930-1940 yılları arasında demiryolu yerleşkesine eklenen yapılar (TCDD Arşiv, 2018; yazar arşivi, 29.05.2018; sivasresimleri,

2018).

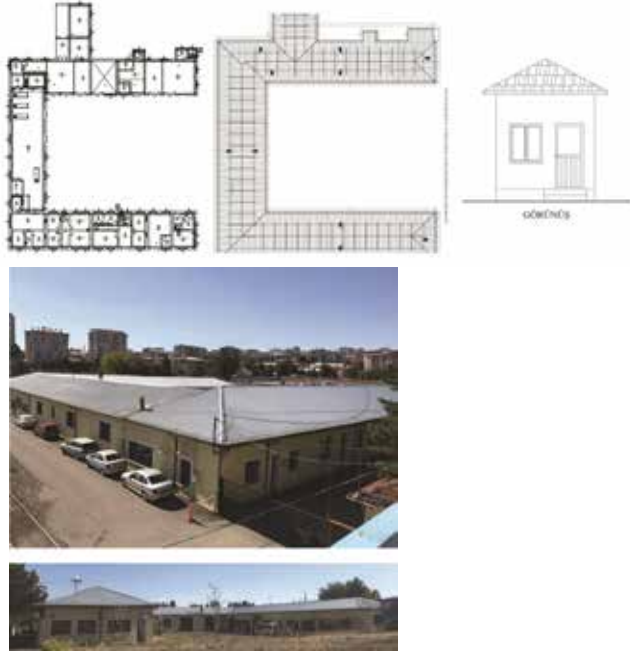
Malzeme reyon
binaları (1939)

Taşınmaz mallar şefliği (1933)

Kısım şefliği (1933)

Şekil 10. 1930-1940 yılları arasında demiryolu yerleşkesine eklenen yapılar (TCDD Arşiv, 2018; yazar arşivi, 29.05.2018; sivasresimleri, 2018).

Demiryolu yerleşkesinin 1930-1940 yılları arasına tarihlenen yapılarında dikkat çeken en önemli noktalardan biri, servis elemanı olarak işlev gören yapıların öncelikli ve demiryolu hattına yakın şekilde inşa edilmiş olmasıdır. Bunlar arasında silo, su deposu, alimantasyon binası, lojistik müdürlüğü binası, taşınmaz mallar şefliği binası bulunmaktadır. Malzeme reyonu binası, malzeme müdürlüğü binası, vagon bakım onarım atölye müdürlüğü binası, loko bakım atölyesi ve atölye binası ise tümüyle idari birimlere ve bakım-onarım işlemlerinin yapılacağı hizmet alanlarına ayrılmıştır ve tren garından belirli bir uzaklıkta inşa edilmiştir. Yerleşke genelindeki dönem yapıları, yatay bir uzanımda şekillenirken kule formunda tasarla-

nan birkaç yapıyla alan düşey yönde bir ritim kazanmıştır. Ayrıca ilk dönem yapıları prizmatik gövdeleri, betonarme karkas yapım sistemleri ve cephe düzenekleriyle modernist estetiğin ilk örnekleridir. Kente sızan bu ilk modernist estetiğe sahip yapılarda dikkat çeken bir diğer özellik de yapılarda görülen mütevazî ölçektir. Tasarım-sal olarak bu düzenekte bir ölçeğin kurgulanması, ilk başta imkanların kısıtlılığına bağlansa da netice de yapı-ların biçimsel yapılanmaları, boyutları ve cephe düzenleri son derece rasyonel ve işlevsel bir mimari karakter sunmaktadır. Ancak bu dönemde inşa edilmiş olan yapılarda tutarlı şekilde izlenen bir biçimsel ve cephesel süreklilik-ten söz etmek zordur.

Hububat depolamak için inşa edilen Silo binası Cum-huriyet döneminde yapılan betonarme siloların ilk kuşak kule tipi silo örneklerindendir. Depolama alanları ve hu-bubatların yapı içinde taşınmasını sağlayan mekanik ak-samı mevcuttur. Silonun sekizgen gövdeli kuleleri tahıl ambarı olarak kullanılırken bu kulelere bitişik şekilde işletme binası yerleştirilmiştir. Dönemin son teknolojisini barındıran yapının iç donanımı (kurutma, tartma, temiz-leme, sınıflandırma ve elektrikli yükleme-boşaltma vs.) büyük oranda sağlıklı bir şekilde günümüze ulaşmış olup yapının kendisi ve iç donanımı dönemini anlatan bir sergi unsurudur (Ağraz, 2018, s. 36). Prizmatik gövdesiyle dikkat çeken alimantasyon binası ise malzeme depolama amaçlı olarak kullanılmaktadır. Su deposu ise buharlı lokomotiflerin su ihtiyacı için yapılmıştır. Kule biçimin-deki yapının zemin katında kazan dairesi, pompacı daire-si ve ıslak hacimler bulunmaktadır. Birinci katta ise pom-pacı evi bulunmaktadır ve bu mekana giriş, dışardan bir merdivenle sağlanmaktadır. Bir oda ve mutfak bölümün-

den oluşan pompacı evinde yer alan merdivenle su haznesinin bir alt katındaki mekana çıkılmaktadır. Su hazi-
nesi ihtiva eden üst üçüncü katı hafifçe dışa doğru taşı-
rılmıştır. Silo, alimantasyon ve su deposu kule biçimle-
riyle yerleşkeye düşey yönde bir dinamik etki kazandır-
maktadır. Öte yandan prizmatik gövdeleri işlevselci bir
yaklaşımla tasarlanmış olup, ayırtedici bir üslupsal şema
kullanılmamıştır.

İstasyon hizmet binalarından olan TCDD Atölye bina-
sı, yığma sistemde inşa edilmiş olup tek katlıdır. Doğu-
batı aksı boyunca yerleştirilen dar-uzun dikdörtgen göv-
desinde kuzey-güney hattı arasında bağlantıyı sağlayan
geçirgen açıklıklar bulunmaktadır. Atölye binasının me-
kansal organizasyonunda marangoz, demir-kaynak, soba-
teneke, torna-tesviye işi atölyeleri ve ofis mekanları yer
almaktadır.

İstasyon hattına hizmet veren önemli bir diğer yapı ise
loko bakım atölyesidir. Yapı, birbirine bitişik 5 bloktan
oluşmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı aksı boyunca uzanan
yapı, dikdörtgen bir kütleyle sahiptir. Güney yönündeki 4
blok aynı ölçülerde büyük boyutlara ve eş görünüşe sahip
atölye iken kuzeydeki diğer 4 bloğun hizasından batıya
doğru uzunca bir sundurma ile örtülü bir kütleden oluş-
maktadır. Bu ayrıksı kütle gövdesi, idari ve diğer perso-
nele ait bir dizi mekanlardan meydana gelmiştir.

Vagon bakım onarım atölye müdürlüğü binası, tren
garının batısında konumlanmaktadır ve zemin kat, zemin
üzeri 1 kattan oluşmaktadır. Gar binasına en yakın ko-
numlanan yerleşke hizmet binasıdır ve 1960'lara kadar
yatakhane olarak kullanılmıştır. Vagon bakım onarım
atölye müdürlüğü binasının batı cephesine kısmen bitişik
olarak konumlanan lojistik müdürlüğü binasının batı

cephesi de tesisin ilk döneminde demiryolu hattına yakın konumla paralel doğrultulu yerleştirilmiş dar-uzun dikdörtgen planlı lojistik müdürlüğü kapalı hangarı ile bitişiktir. Lojistik müdürlüğünün kapalı hangarı ise yerleşke-
deki ilk binalardan olması ötesinde, cephe dili ve geleneksel mimari dile yakın karakteristik unsurlarıyla dikkat çekmektedir. Hangarın tek kattan oluşan kütlesi konsollarla desteklenmiş geniş saçaklı beşik çatı örtülü cephe kurgusu, geleneksel mimarilerde rastlanan kurguları hatırlatır niteliktedir. Ayrıca hangar binasının beden duvarı taş malzemeyle örülerek kuzey ve güneydeki uzun cephe-
lerine geniş kapılar ve ufak boyutlu pencereler yerleştirilirken lojistik müdürlüğü binası betonarme karkas sistem ile planlanmıştır.

Malzeme müdürlüğü binası, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir ve yapı, ofis mekanlarıyla işlevlendirilmiştir. Yapının batısında malzeme reyon binaları (A-B reyonları) bulunmaktadır. A-B reyonları, doğu-batı aksında tek katlı olarak eş büyüklükteki iki adet dikdörtgen kütlenin işlevlendirilmesiyle elde edilmiştir. Tek katlı olarak inşa edilen taşınmaz mallar şefliği binası ise dikdörtgen bir kütleye sahiptir. 1933'te inşa edilen yapı, tren garının doğusunda ve peron saçağının uzantısında peronlara paralel şekilde yerleştirilmiştir. Kısım şefliği binası ise atölye binasının güneybatısında konumlanmıştır. U formulu plan kurgusuyla tasarlanan yapı, kuzeye doğru diğer yapılarla arasında avlu oluşturmaktadır. U biçimini meydana getiren iki kol boyutsal ve cephe karakteri açısından simetrik; kütle kamyon tamir postası, ambar, motorhane, kaporta tamir atölyesi, ofis mekanları, sendika birimleri, emlak bölümü, kısım şefliği büroları, müdür

yardımcısı ve büro mekânları ile müdür odası ve demirbaşın yer aldığı mekanlarla işlevlendirilmiştir.

Görüldüğü gibi 1930-1940 yılları arasında demiryolu yerleşkesine eklenen yapılar, tren garının biçimsel-üslupsal seviyesine erişememekle birlikte son derece işlevselci bir tutumla inşa edilmişlerdir. Her ne kadar prizmatik gövdeleriyle mütevazı bir ölçek sunmuş olsalar da cephe dizgelerinde ya da kütsel düzenekte ayırteıcı bir izlek yoktur.

Öte yandan bu dönemde tren garı etrafı daha çok uzmanlaşmayla pekişen bir çalışma bölgesi konumundadır. Bir sonraki başlıkta değinilecek olan lojman binaları hakkında da burada söylenebilecek olan şey, çalışma bölgesi ve yaşama alanı arasındaki mekansal ölçeğe ilişkin tutarlılıktır. Ayrıca tren garının yapımıyla başlayan süreç 1940'ların sonuna geldiğinde eklenen istasyon hizmet binalarıyla alanın, iyiden iyiye bir yerleşke niteliğine büründüğü ortaya çıkmaktadır. 1940-1950 yılları arasında inşa edilmiş ilkokul, yemekhane, ısı merkezi, PTT ve şube şefliği binası ise yerleşkenin sosyal donatılarını tamamlamaya yönelik girişimlerdir.

İlkokul (1947)

Yemekhane (1940)

Isı merkezi (1940)

PTT (1940'lar)	
Şube şefliği binası (1949)	

Şekil 11. 1940-1950 yılları arasında demiryolu yerleşkesine eklenen yapılar (TCDD Arşiv, 2018; yazar arşivi, 29.05.2018; sivas-resimleri, 2018).

1940-1950 yılları arasında yerleşkeye eklenen yapılarda öne çıkan başlıca özellik yine konumlanma düzenekleridir. Demiryolu hattı boyunca ve tren garının yakın çevresinde yerleşen yapılar, halen tren garıyla birlikte gelen prestijin parçası olma isteğindedirler. Bu dönemdeki tek istisna ilkokul binasıdır; okul, tren garının karşı aksındaki kuzey alanda ve lojmanlara daha yakın olarak inşa edilmiştir. 3 kattan oluşan Kadıburhanettin İlkokulu (günümüzde Vali Lütfullah Bilgin İlkokulu) doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plan kurgusuna sahiptir ve birbiriyle zemin kattan bağlantılı iki bloktan oluşmakta-

dır. Bu bloklardan batı yönünde olanı ilk inşa edilen olup, doğu taraftaki blok sonradan ilave edilmiştir.

Yemekhane binası önce kuzeye ve sonra bu kısımdan da batıya doğru ilave edildiği anlaşılan bölümleriyle beraber, beşik çatı örtü sistemine ve sade bir mimari dile sahiptir. Isı merkezi binası ise silo binasının doğusunda konumlanmaktadır. Demiryolu yerleşkesinde bulunan binaların kalorifer tesisatına ait kazan dairesi olarak kullanılmaktadır. Günümüzde Sivas Türk Ocağı binası olarak kullanılan PTT binası ise posta işletmelerine hizmet vermek amacıyla tasarlanmıştır. Tren garının kuzeybatısında konumlanmaktadır. Yemekhane, ısı merkezi ve PTT binası kütleli düzenekleri açısından rasyonel şekilde ele alınmış olsa da cephe kurgularında ya da plan organizasyonlarında öne çıkan herhangi bir izlek bulunmamaktadır. Öte yandan şube şefliği binası, işlevselci şekilde ele alınan ve sosyal donatıyı tamamlayan 1940-50 yılları arasındaki diğer yapılardan ayrılmaktadır. Tren garının doğusunda konumlanan yapı, 1930-40 yılları arasında inşa edilen vagon bakım onarım atölye müdürlüğü ya da lojistik müdürlüğü binası ile benzer mimari izlekler taşımaktadır.

1950-1960 yılları arasında demiryolu yerleşkesine bir hastane, eğitim merkezi (çıraklık okulu) ve sağlık müdürlüğü eklenmiştir. Dönemin yapılarında öne çıkan unsur, konumlanma ve işlevsel açımlar üzerinden anlaşılmaktadır. Örneğin hastane binası, tren garı ve istasyon hizmet binalarının bulunduğu alandan oldukça uzak bir mesafededir. Tren garının kuzey hattındaki yamaca yerleşen hastane binası, lojmanlara yakın şekilde konumlandırılmıştır. Eğitim merkezi ve sağlık müdürlüğü binası ise

yine tren garının ve istasyon hizmet binalarından oluşan yerleşkenin dışında bulunmaktadır.

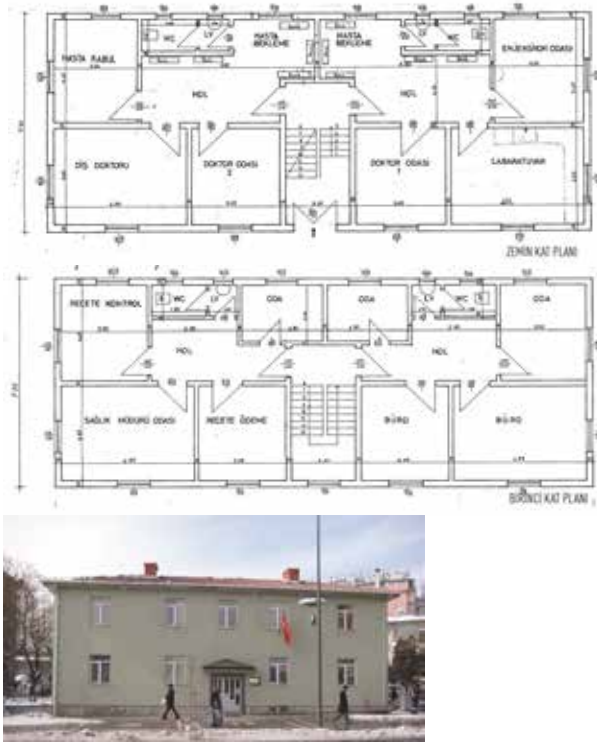
Hastane (1956)

Eğitim merkezi (1952)

Sağlık müdürlüğü (1952)

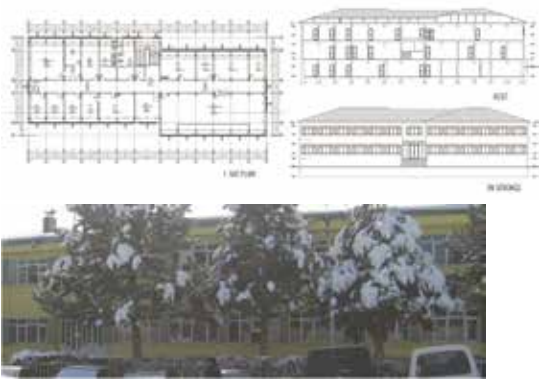

Şekil 12. 1950-1960 yılları arasında demiryolu yerleşmesine eklenilen yapılar (TCDD Arşiv, 2018; yazar arşivi, 29.05.2018; sivasresimleri, 2018; Sivas KTVKK).

Hastane binası uzun yıllar DDY hastanesi olarak işlevini sürdürmüş, bir süre SSK hastanesinin polikliniği olarak kullanılmıştır. Günümüzde Kamu Hastaneler Birliği Genel Sekreterliği olarak hizmet vermektedir. Yapı iki kütle düzeneğinden meydana gelmektedir ve kütleler birbirine birinci kattan bağlanmaktadır. Bina anıtsal içeriği ve cephe dizgeleri bağlamında değerlendirildiğinde genel itibarıyla II. Ulusal Mimarlık Dönemi üslubunu yansıtmaktadır.

TCDD Eğitim Merkezi (Çıraklık Okulu) binası, 1964 senesinden önce Demir Ortaokulu olarak hizmet vermiştir. 1964-1974 yılları arasında TCDD Pansiyon Müdürlüğü olarak kullanılmış, 1979-1988 yılları arasında TCDD Pratik Sanat okulundaki öğrencilerin eğitim merkezi ve yatakhane olarak işlevlendirilmiştir. 1991-1998 yılları arasında yeniden pansiyon müdürlüğü olarak kullanılan yapı, günümüzde kursiyer kabul edilerek eğitim ve öğretim hizmetini devam ettirmektedir. DDY yerleşkesinin dışında kalan ve 1952’de sağlık müdürlüğüne dönüştürülen bina ise özgün kullanımında lojman olarak tasarlanmıştır. Günümüzde TCDD 4. İşletme Müdürlüğü’ne bağlı olarak modernizasyon servis müdürlüğü olarak kullanılan yapı, dikdörtgen bir kütleye sahiptir ve hem plan kurgusunda hem de cephe düzeneğinde simetri hakimdir.

1950-1960 yılları arasındaki bu yapılaşma 1960’ta inşa edilen TCDD 4. Bölge Müdürlüğü binasıyla devam etmiştir. 1970’ler boyunca yerleşkeye herhangi bir yapı eklenmemiştir. Aslında 1940’lara kadar hizmet binalarıyla konsolide edilen tren garı çevresi, 1960’lara kadar yapılan sosyal donatılarla artık tam bir yerleşke görünümündedir. İstasyon ve bakım-onarım alanları çalışma bölgesini tanımlarken, bir sonraki başlıkta değinilecek olan lojmanlar ve okul, eğitim merkezi, hastane, PTT gibi yapılar bu çalışma bölgesinin sosyal donatılarıdır. Yine Tüdemsaş (Cer Atölyesi) vagon fabrikasının da demiryolu yerleşkesiyle içiçe geçen konumlanmasıyla alan, karmaşık bir yerleşkeye dönüşmüştür.

Misafirhane (1987)	
CTC binası (1982)	
4. işletme müdürlüğü ve ek binası (1960/1985)	

Şekil 13. 1980'lerde demiryolu yerleşkesine eklenen yapılar (TCDD Arşiv, 2018; yazar arşivi, 29.05.2018; sivasresimleri, 2018).

Böylece 1930'larda Kayserikapı mezarlığı olarak bilinen kentin bu batı yakası, 1960'lara geldiğinde ulaşım ağı ile desteklenen sanayi/çalışma bölgesi ve periferisinde yerleşen yaşama alanları ve yine yakın çevresinde tetik-

lediği yeni yapılaşmalar ile Sivas'ta modernleşme pratiğinin son derece radikal bir çehresini meydana getirmiştir. Bu süreç, 1980'lerde yerleşke çevresine yine Devlet Demiryolu tesislerine bağlı misafirhane, CTC binası ve 4. İşletme müdürlüğü ek binasının yapılmasıyla devam etmiştir.

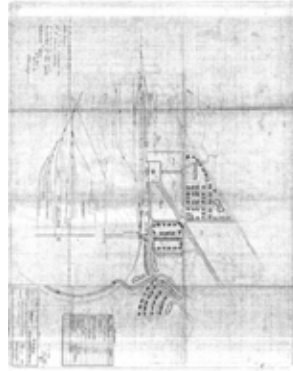
TCDD 4. Bölge Müdürlüğü binası demiryollarına ait idari birimlerden biridir ve iki aşamada inşa edilmiştir. İşletme binasının ilk gövdesi olan kütle, tren garının tam karşısında konumlanmaktadır ve 1960'ta inşa edilmiştir. İlk yapıldığı yıllarda ana kütlenin zemin katı poliklinik olarak hizmet vermiş, üst katlar yönetim işlevine ayrılmıştır. Zaman içerisinde ortaya çıkan işlevsel gereksinimleri karşılamak amacıyla binaya yeni bir dikdörtgen kütle eklenmiştir. 1985/86'da eklenen bu yapı, ana kütlenin kuzeydoğu kısmından birbirine bağlanmaktadır. Başlangıçtaki prizmatik gövdeli strüktür böylece L biçimli bir mekânsal organizasyon şemasına dönüşmüştür. Yapı uzun cephe hatlarıyla oldukça karakteristik bir dille sahiptir. Bu dilin en belirgin özellikleri giriş saçağı ve pencere açıklıklarında gözlemlenmektedir.

CTC merkezi, Vagon Bakım Onarım Atelye Müdürlüğü binasının kuzeyine 1982'de inşa edilmiştir. Zemin+1 katlı olarak inşa edilen yapı, ofis mekanları ile donatılmıştır. Son olarak misafirhane binası ise tren garının batısında konumlanmaktadır. 1987'de personel misafirhanesi olarak inşa edilmiştir.

Demiryolu Lojmanları

Kentin batı yakasındaki tren garı ve istasyon hizmet binaları, etrafındaki iskan politikasını da geliştirmiş ve dönüştürmüştür. 1933-1952 zaman aralığında demiryolu

çalışanları için inşa edilen lojmanlar, plan ve cephe düzeneği açısından kentin geleneksel konut dokusundan ayrılan bir mimari dilin temsilcisidir. Dahası barınma pratiğinde meydana gelen bu değişim, kentsel mekanda da bir ayrılmaya yol vermiştir. Örneğin Aslanoğlu (2001, s. 43) 1928’de Ankara’nın planlanması kapsamında imar planı raporuna göre sanayi kuruluşları ve fabrikalar çevresinde “amele mahallesi”, yönetici alanlara yakın “memur mahallesi”, eğitim alanlarına yakın yerlerde de profesörlere ait konutlardan oluşan bölgeler gibi meslek gruplarını gözetken bir planlamanın öngörüldüğünü belirtmektedir. 1930-50 aralığında Sivas için yönetici merkez, ticaret bölgesi, okullar bölgesi ve sanayi bölgesi olarak ayrılan kentsel mekan konutlaşma anlamında belirgin bölgelemelere, ilk etapta tren garı ve istasyon hizmet binaları aracılığıyla kavuşmuştur. Örneğin, tren garının kuzeyinde bir demiryolu mahallesinin planlaması yapılmıştır (Şekil 14). Demiryolu işçi mahallesi, avan projesine uygun şekilde gerçekleşmemiş olsa da demiryolu lojmanları aşamalı olarak inşa edilebilmiştir (Şekil 15).

Şekil 14. Demiryolu işçi mahallesinin avan projesi ve 1937 tarihli özgün projesine göre memur evleri (Bilgin, 1999; TCDD arşivi, 2018).

Şekil 15. 1966 tarihli vaziyet planına göre lojmanlar ve günümüzde lojmanların konumu (TCDD arşivi, 2018).

Devlet demiryolu lojman binaları incelendiğinde 1930'lar boyunca yapılan ilk lojmanların sayılarının oldukça az olduğu ve konutların demiryolu ağına bitişik şekilde yerleştirildiği, dolayısıyla kentsel mekanla çok az temas kurduğu ortadadır. Bu durumun temel sebebi olarak ilk lojman binalarının, demiryolunun gereksindiği hizmet birimlerine yakın şekilde inşa edilmiş olması gösterilebilir. Örneğin 1933'te inşa edilen atelye şef evi, yerleşkenin en batı ucunda yer alan atelyeler ve atelye yazıhanesiyle çevrili alanda bulunmaktadır. Benzer şekilde yine 1933'te inşa edilen depo müdür lojmanı da atelye şef eviyle yanyana konumlandırılmış olup depo müdür lojman binası yine demiryolunun hizmet birimleri olan depo atelye ve yazıhanesine yürüme mesafesindeki bir konuma yerleştirilmiştir. Her iki lojman binasının da doğusunda silo binası bulunmaktadır. Bu ilk lojmanlar müstakil-bahçeli konut tipolojisine sahiptir ve bu tipolojinin kentteki ilk örnekleri olan bu yapılardan atelye şef evi tek katlıyken depo müdür lojmanı 2 katlıdır (Şekil 16).

Şekil 16. *Atelye şef evi ve depo müdür lojmanı (Sivas KTVKK).*

Atelye şef evi ve depo müdür lojmanının konumlandığı hattı takip ederek yerleşkenin doğu ucuna yaklaşıldıkça yine 1933'te inşa edilmiş olan lojmanlara ulaşılmaktadır. Bunlar arasından lojmanlardan sadece biri 1944 tarihlidir ve bu lojman da yerleşkenin en doğu ucundadır. Demiryolu ağına paralel şekilde yerleştirilen bu lojmanlar da yine bahçeli-müstakil ve 2 katlı bir tipoloji sergilemekte olup içlerinden sadece yerleşkenin en doğu ucunu tutan lojman tek katlıdır (Şekil 17-18). Ayrıca bu konumlanmada yine şube binası lojmanının istasyon hizmet birimlerine yakın olacak şekilde konumlandırıldığı görülmektedir.

Demiryolu ağına paralel şekilde konumlandırılan ve depo, atölye gibi istasyon hizmet binalarının sorumlu yöneticileri için yürüme mesafesinde yerleştirilen konutların tümü müstakil-bahçeli bir tipoloji göstermektedir. Tek ya da 2 katlı olarak farklı kat sayılarında olsalar da

planimetrik kuruluşları açısından demiryolu lojmanları, geleneksel konutun plan düzeneğinden ayrılmış ve me- kan örgütlenmesi açısından modern hayatın gereklerine uygun şekilde biçimlenmiştir.

Şekil 17. Demiryolu yerleşkesinin doğu ucunu tutan lojmanlar (Sivas KTVKK).

Şekil 18. Şube binası lojmanı ve yerleşkenin en doğu ucunu tutan lojman (Sivas KTVKK).

Demiryolu ağı etrafında konumlanan bu lojmanlara ek olarak bir de İstasyon Caddesi aksında bir lojman binası 1933'te inşa edilmiştir. Günümüzde dernek olarak kullanılan bu lojman, yerleşkeden yaklaşık olarak 300 metre mesafededir ve bu anlamda demiryolu yerleşkesinin dışına inşa edilen ilk lojmandır. 2 katlı yapı yine bahçeli-müstakil bir organizasyon göstermektedir (Şekil 19). Ayrıca yapı, yerleşke içerisindeki diğer lojmanlara göre daha geniş kütlesi ile çok birimli ilk lojman olma özelliğini de taşımaktadır.

Şekil 19. Demiryolu yerleşkesi dışındaki ilk lojman (Sivas KTVKK; yazar arşivi, 2019).

Bu anlamda devlet demiryoluna ait 1930'ların ilk konut tipleri, kentteki ilk modern konut düzeneğini göreceli olarak ortaya koymaktadır; görecelidir çünkü bu konutlar her ne kadar plan düzeneği olarak yaşama, yatma ve ıslak hacimlerden oluşan derli toplu ve hiyerarşik bir kademelemeyle düzenlenmiş bir tipoloji gösterebilirler de kütlelerin cephe örgüsü daha geleneksel imgelerle donanmıştır. Tek katlı atelye şef evi, 2 katlı şube binası lojmanı, yerleşkenin doğu ucunu tutan tek katlı lojman ve İstasyon Caddesi'ndeki 2 katlı lojman cephe örgüsü açısından

daha rasyonel dizgelerle donanmış olsa da yine de cephe yüzeylerindeki silme ve korniş gibi detaylar yerel ölççe referans vermektedir. Yani 1930'lar ve 1940'lar boyunca inşa edilen demiryolu konutlarında geleneksel dokuya daha fazla atıfta bulunan bir ölçek ve cephe düzeneğinde yerel öğelerin kullanımı yaygındır. Örneğin, cepheler silme, korniş, plaster gibi elemanlarla yatay ve düşey yönde bölüntülenmiştir. Silme ve kornişler kat ayrımını belirlerken aynı zamanda saçak hizasını da çerçevelemiştir. Cephe yüzeylerine tekli, ikili, üçlü gruplar halinde yerleştirilen pencereler bu erken dönemde sivri basık kemerlerle karakterize edilmiştir. Ancak 1950'lere gelindiğinde bu durum değişmeye başlayacaktır.

1930 ve 40'lar boyunca demiryolu ağına bitişik ve hemen yakın çevresinde konumlanan lojmanlar, bu süreçte sadece bir örnekle yerleşkenin doğusunda, yani İstasyon Caddesi'ne taşabilmiştir. Ancak 1952'de inşa edilen konut kütleleriyle İstasyon Caddesi aksında demiryolu lojmanları belirginleşmeye başlamıştır. Günümüzde sağlık müdürlüğü binası olarak kullanılan bu lojman, İstasyon Caddesi'nde 1933'te inşa edilen demiryolu lojmanının tam karşısındadır; yani, cadde aksının kuzey hattında konumlanmaktadır. Yine bahçeli-müstakil bir tipoloji sunan yapı, 1930'lar ve 40'ların cephe düzeneğine göre daha rasyonel ve daha yalın bir mimari dil kullanmaktadır (Şekil 20).

Şekil 20. *Günümüzde sağlık müdürlüğü olarak kullanılan lojman (Sivas KTVKK).*

Aslında bu yapının konumlandığı alan, 1950’lerde inşa edilecek olan demiryolu lojmanları için bir sınır noktası olarak kabul edilebilir. 1950’lerle birlikte İstasyon Caddesi’nin kuzeybatı ucuna ve daha kuzeye doğru bir genişleme gösteren lojman bölgesi batıda 4. İşletme Sokak ile çevrelenmiştir. Daha önce düzenlenen işçi mahallesi avan projesinden farklı olarak demiryolu yerleşkesinin kuzeyindeki 4. İşletme Sokak’tan doğuya doğru İstasyon Caddesi aksı boyunca bir yayılma gösteren demiryolu lojmanları, aynı zamanda alanın daha rasyonel şekilde düzenlenmesine ve ikincil arterlerin açılmasına yol açmıştır. Örneğin 1933’te ve 1952’de inşa edilen ve cadde aksı üzerinde karşılıklı konumlanan iki lojman binası, batı hatlarından devam eden ve İstasyon Caddesi’ne dik yönde bağlanan ikincil arterleri oluşturmuştur. Bunlardan ana caddenin güneyinde konumlanan ikincil arter, Cer Atölyesi’ne geçişi sağlarken, ana caddenin kuzeyinde konumlanan ikincil arter ise Demiryolu Caddesi’dir. Böylece 1950’lerde inşa edilen demiryolu lojmanları İstasyon Caddesi, Demiryolu Caddesi ve 4. İşletme Sokak tarafından çevrelenen alanı kuşatmış ve 4. İşletme Sokak ile Demiryolu Caddesi arasında İstasyon Caddesi’ne paralel olan Lojmanlar Sokak ortaya çıkmıştır. Ayrıca Demiryolu Caddesi boyunca konumlanan lojmanlar, doğuya doğru bir tür tampon bölgenin oluşmasını da sağlamıştır; lojmanların arka cephelerinin baktığı kentsel boşluk, İstasyon Caddesi’ne dik yönde uzanan bir açık yeşil alan tarafından biçimlendirilmiştir. Böylelikle demiryolu lojmanları ve İstasyon Caddesi arasında bir geçiş bölgesi oluşturan kentsel mekan düzenlenmiştir.

İstasyon Caddesi’nin kuzeybatı ucunu tutan bu yeni kentsel alan, 1952’de demiryolu çalışanları için yapılan lojmanlarla donatılmıştır. Izgara düzene benzer bir planlama

kurgusu içinde tasarlanan alandaki konutlar bahçeli, 2 katlı bir tasarımla biçimlenmiş olsa da lojmanlar, bitişik nizamda yapılmış apartman konut tipinin yaygın şekilde kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Hem bitişik nizam hem de çoklu konut birimlerinden oluşan apartman tipolojisinin kullanımı, aslında, 1950'lere gelindiğinde demiryolu yerleşkesinin ne denli geliştiğini ve yarattığı istihdam olanakları sayesinde artan çalışan nüfusunu ortaya koymaktadır. Böylece sayısı artan çalışanlarının barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla daha toplu çözümler sunan bir yöntem izlenmiş ve bitişik nizamda yerleştirilmiş konutlar, birbirini tekrar eden birimlerle inşa edilmiştir (Şekil 21-22-23-24-25-26).

Şekil 21. Bitişik nizam apartman konut tipolojisi (TCDD arşivi, 2018).

Şekil 22. 4. İşletme Sokak'a bakan lojman (Sivas KTVKK).

Şekil 23. *Lojmanlar Sokak'ın güney hattını tutan lojmanlar (Sivas KTVKK).*

Şekil 24. *Lojmanlar Sokak'ın kuzey hattını tutan lojmanlar (Sivas KTVKK).*

Şekil 25. *Demiryolu Caddesi'ne bakan lojmanlar (Sivas KTVKK).*

Şekil 26. *İstasyon Caddesi'nin kuzey hattını tutan lojman (Sivas KTVKK; yazar arşivi, 2019).*

Şekil 27. Demiryolu Caddesi'nin kuzey hattındaki lojmanlar (Sivas KTVKK; yazar arşivi, 2019).

Demiryolu Caddesi aksının kuzeydeki Halil Rıfat Paşa Caddesi'ne doğru uzanan daha kuzeydeki kısmına 1955 ve 1956'da daha küçük ölçekli demiryolu lojmanları eklenmiştir. Demiryolu Caddesi kuzeye doğru uzandıkça bu arteri dik olarak kesen Taşlı Sokak ile karşılaşmaktadır ve bu kesişimde demiryolu lojmanlarının bitişik nizam apartman örnekleri son bulmakta olup kuzeye doğru lojman tipolojisi, yeniden bahçeli-müstakil tipe dönüşmektedir. Yüksek bir subasman üzerinde yükselen tek katlı bu konutlar, ikiz bir plan şeması ile biçimlenmiştir. Cephe dizgeleri ise yalın ve rasyonel öğelerle düzenlenmiştir (Şekil 27).

Son olarak 1930-50 aralığında son derece mütevazı bir ölçekle şekillenen demiryolu lojmanları, 1970'lerin sonuna gelindiğinde Ray Apartmanları ile yüksek katlı bir apartmanlaşmayı deneyleyecektir (Şekil 4.84). Bodrum kat üzerine zemin+7 kat olmak üzere 8 kat olarak inşa edilen konutlar batıda 4. İşletme Sokak, doğuda Demiryolu Caddesi, kuzeyde Lojmanlar Sokak ile güneyde İstasyon Caddesi'yle çevrelenen alanda az katlı lojman binalarıyla komşuluk içerisinde konumlandırılmıştır. 1979-80'de Ray 1 ve Ray 2 Apartmanları inşa edilmiş olup 1984-85'te diğer bloklar alana yerleştirilmiştir (Şekil 28).

Şekil 28. Ray Apartmanları (TCDD arşivi, 2018; yazar arşivi, 2018).

Ayrıca Ray Apartmanları'nın yer aldığı alan içerisinde Ray 4 ve Ray 5 apartmanları arasında 3 adet tek katlı lojman da bulunmaktadır. Bunlar, 1940'lı yılların lojman tipolojisiyle örtüşmektedir (Şekil 29).

Şekil 29. Ray 4 ve Ray 5 Apartmanlarının arasında kalan tek katlı lojmanlar (yazar arşivi, 2019).

Değerlendirme ve Sonuç

Kentsel ölçekte ele alındığında, demir yolu hizmet binalarının kentin batısında konumlandığı bilinmektedir. 1930'lara kadar açık bir kentsel mekan niteliğindeki bu

alan önce demiryolu ağının etrafının yapılaşması ardından da Cer Atölyesi'nin kurulmasıyla dönüşüme uğramıştır. Tren garı ve istasyon hizmet binaları, demiryoluna bitişik ve ona paralel bir yapılaşma izleği sunarken aynı zamanda alan, doğu-batı ekseninde bir yayılma ile karakterize edilmiştir. Ancak zamanla özellikle lojmanların yapılmasıyla ve 1950'lerden sonra okul, hastane, eğitim merkezi (çıraklık okulu) gibi donatıların eklenmesiyle demiryolu yerleşkesi kuzeye doğru bir genişleme göstermiştir. Kayserikapı mezarlığı olarak bilinen bu alana yayılan yapılaşma, sadece mezarlık bölgesinin yok edilmesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca Cumhuriyet döneminde de idari mekanizmayla pekiştirilen yönetici merkezi yani Hükümet Meydanı'nı tren garına bağlamak amacıyla, başka deyişle kentin batı yakasındaki modernlik aktarıcı kurguya bağlanmak için yeni bir arter meydana getirilmiştir. Tren garından Hükümet Meydanı'na açılan bu doğrusal arter modernleşme pratiğini kentin geleneksel dokusuna bağlamaktadır.

Mimari ölçekte bakıldığında ise demiryolu yerleşkesine ait yapılar arasında en prestijli yapının tren garı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer tüm istasyon hizmet binaları oldukça işlevselci bir tutumla inşa edilmişlerdir. Ayrıca yapılar arasında tutarlı bir ölçek bulunmasına rağmen, cephe dizgeleri ya da planimetrik kuruluşları açısından süreklilik sağlayan herhangi bir üslup ögesine rastlanmaz. Dahası demiryoluna ait hizmet binalarının bir kısmında geleneksel imajlardan alıntılanmış bir mimari dil olduğu ileri sürülebilir.

Demiryollarına ait lojmanların plan özellikleri incelendiğinde ise kentsel mekana modern yaşam dizgelerini ve yalın prizmatik gövdeleri aktardığı saptanmıştır.

1930’lardan 1950’lere uzanan süreçte devlet demiryoluna ait lojmanlar, genel olarak, bahçe-sokak sınırı bağlamında sınıflandırıldığında müstakil bahçeli konut tipi, bitişik nizam apartman konut tipi ile daha bağımsız bir düzenekte özel durum gösteren tipoloji şeklinde toparlanmaktadır. Bu tipolojik sınıflama aynı zamanda kat ve oda sayısına göre de farklılık göstermektedir. Tek odası ve bir yaşama biriminden oluşan lojman bloğunda konutlara ulaşım dışarıdan uzun bir koridorla sağlanmaktadır ve iki katlı olarak planlanmıştır. İki odalı plan tipi üç katlı ve ikiz daire şeklinde düzenlenmiş; üç odalı plan tipi tek katlı planlanmış ve ikiz ev olarak düzenlemişlerdir.

Sonuçta, erken Cumhuriyet döneminin zorunlu bir alt yapı projesi olan demiryolu Sivas’a ulaştığında modernliğe ait tüm dizgeleri de beraberinde getirmiştir. Tren garıyla başlayan yapılaşma istasyon hizmet binalarının inşa edilmesiyle, kentin batı yakasında bir çalışma/sanayi bölgesi oluşumunu tetiklemiştir. Sivas Devlet Demiryolu Yerleşkesi, 1960’lara kadar tüm çalışma alanları, sosyal donatıları ve lojman bölgesiyle kentin modernleşme pratiğinde öncü bir rol üstlenmiştir.

KAYNAKLAR

- Ağraz, G., 2018, Sivas Silo Binası, *Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları XIV, Poster Sunuşları Özet Kitapçığı* (27-29 Nisan 2018), Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, s. 36.
- Aslanoğlu, İ., 2001, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Bayram, G., Uluşans, G., 2009, Sivas gar yerleşkesinin endüstriyel miras olarak korunması ve değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri* (27-30 Ekim 2008), Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, s. 237-258.
- Bilgin, İ., 1999, Modernleşme. Y. Sey (Ed.), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme* içinde (s. 247-361). İstanbul: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi.
- Bozdoğan, S., 2008, *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sivas-Eski Fotoğraflar.
<http://wowturkey.com/forumviewtopic.php?p=6734571#6734571> (erişim tarihi: 20.09.18).
- Sivas KTVKK. Sivas Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu.
- Sivas Resimleri. <http://www.sivas.li> (erişim tarihi: 25.08.18).
- TCDD Arşiv, 2018, TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü 4. Bölge Emlak ve İnşaat Müdürlüğü Arşivi

MODERNİZMİN İMGESELLİĞİNDE BİR SANAYİ YERLEŞKESİ: SİVAS CER ATÖLYESİ

Pınar KOÇ¹

¹ Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, pinarkoc85@gmail.com

MODERNİZMİN İMGESELLİĞİNDE BİR SANAYİ YERLEŞKESİ: SİVAS CER ATÖLYESİ¹

Pınar KOÇ²

Giriş

Ankara-Erzurum demiryolu hattının Kayseri-Sivas arasındaki kısmının bitimiyle birlikte 1930'da Sivas'a erişen demiryolu, kentte modernleşme pratiğini tetikleyen yenilik hattı olarak ortaya çıkmıştır. 1934'te tamamlanan tren garı ve istasyona ait diğer hizmet binaları erken Cumhuriyet döneminin zorunlu bir altyapı projesi olarak gerçekleştirilmiştir. Öte yandan 1939'da Cer Atölyesi'nin kurulmasıyla Sivas, güçlü bir sanayileşme hamlesiyle karşılaşmış ve kentsel mekan, bu tarihten itibaren anlamsal açılımları genişleyen bir içeriğe kavuşmuş aynı zamanda modernite deneyiminin öznelliği iyiden iyiye açığa çıkmıştır. Nitekim fabrika, erken Cumhuriyet dönemi şartlarında ulus-devletin tepeden inmeceli modernleşme pratiğinin bir ayağı olup tarıma dayalı nüfusun çağdaşlaştırılmasında önemli rol üstlenmiştir. Öyle ki, Zürcher (2002, s. 240) erken Cumhuriyet döneminde kent nüfusunun kırsal nüfustan daha fazla azaldığını buna bağlı olarak ülkenin köylüleştiğini, çeşitli göçler sebebiyle teknik bilgi ve ustalık birikiminin de gittiğini ifade etmektedir. Bu nedenle ekonomik kalkınmada ulus-devletin etkinliği önemliydi ve devletin girişimci konumunda olmasının bir

¹ Bu çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda yürütülen "Modernleşme Pratiği Üzerinden Kentsel ve Mimari Dinamiklerin Okunmasına Yönelik Bir Model Önerisi: Sivas, 1870-1970" başlıklı devam eden doktora tezinin bir bölümüdür.

² Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, pinarkoc85@gmail.com

sebebi de Kurtuluş Savaşı'nın getirdiği yükler ve 1929'daki dünya ekonomik buhranıdır. Erken Cumhuriyet dönemi koşullarının yarattığı bir diğer durum ise, fabrikanın sadece bir üretim mekanı olarak algılanmamış olmasıdır. Bu dönemde fabrika, toplumsal bir dönüşüm mekanizmasının işlerliği noktasında eşik olmuştur. Öyle ki yeni teknik imkanlarla üretim yapılan fabrika mekanları, gündelik yaşam ritmini, çalışma ve dinlenme-sosyalleşme gibi başka ritüellere bölüntülemiştir. Etrafında kurduğu işçi konutları, memur evleri, lokal, sosyal tesis, okul, hastane, spor alanları gibi yeni yaşam alanları yine fabrikanın kendisinden kaynaklanan bir dinamik olarak benimsenmiştir. Doğan (2009, s. 106)'a göre bu, işçilerin barınma, sağlık, eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasıyla fabrika yaşantısını cazip kılarak tarımla uğraşan kırsal nüfusu daimi sanayi işçisine çevirmek anlamına gelmektedir. Dahası Zeybekoğlu (2009, s. 218)'nin da belirttiği gibi binlerce işçiyi tek çatı altında toplayan fabrika, onlara bir çalışma ülküsü aşilayarak ideal bir geleceğin cumhuriyetin fabrikalarında çalışarak elde edileceğini sunmaktaydı. Kısaca ilerleme mevhumuna uygun bir araç olarak fabrika, uluslaşmaya koşut olarak yürütölen bir sanayileşme hamlesiydi.

Bu metin, Sivas Cer Atölyesi'ni ve zamanla büründüğü yerleşke karakterini biçimsel, üslupsal ve anlamsal açıdan analiz etmeyi amaçlamaktadır. Sivas Cer Atölyesi 22 Ekim 1939'da kurulmuştur. Fabrikanın başlangıç hedefi buharlı lokomotifler ve yük vagonlarının onarımını yapmak ve bunlar için yedek parça üretmektir. Fabrikaya 1945-1966 yılları arasında pek çok yeni atölye eklenmiş böylece Cer Atölyesi, bölgenin en kapsamlı tesisi olmuştur. Cer Atölyesi'nin adı 1958'de Sivas Demiryolu Fabri-

kası olarak değiştirilmiş ve fabrika, 1961’de “Bozkurt” adındaki ilk yerli buharlı lokomotifi üretmiştir (Şekil 1). Aynı yıl fabrikada, ilk Türk otomobili olan “Devrim”’in silindir blokları dökülmüştür.

Şekil 1. 1961’de üretilen ilk lokomotif (Önemlibiçak arşivi, 2018; Anonim, 2015).

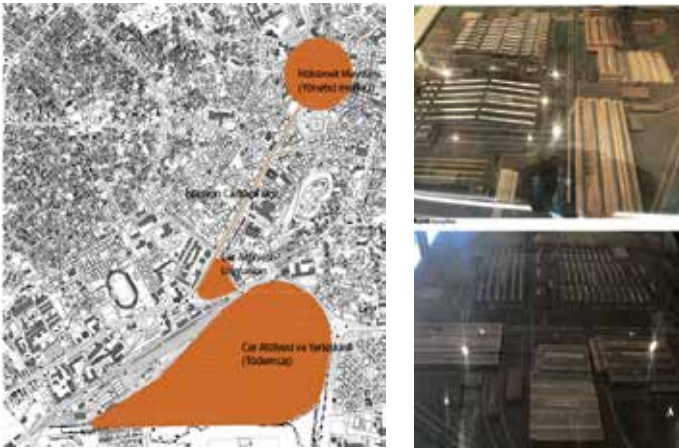
Fabrikaya 1966’da yeni atölyeler eklenmiş ve 1972’de fabrika Sidemaş (Sivas Demiryolu Makineleri Sanayi Müessesesi), 1986’da Tüdemsaş (Türkiye Demiryolu Makineleri Sanayi A.Ş.) adını almıştır. Tüdemsaş adıyla yeniden yapılandırılan fabrika vagon üretimi, döküm, dövme presler ve talaşlı imalattan oluşan 5 ana üretim birimi ile bu birimlerin çalışmasında destek hizmeti sağlayan bakım-onarım, kalite kontrol, malzeme, apk, mali işler, ticaret ve pazarlama, personel ve eğitim, sağlık sosyal işler daire başkanlıklarından oluşan bir organizasyona sahiptir (Şekil 2).

Şekil 2. Cer Atölyesi (Önemlibiçak arşivi, 2018; Tüdemtaş Müzesi, 2018; sivasresimleri, 2018).

Cer Atölyesi ve Yerleşke Yapıları

287.467 m²'lik toplam alanı, 96.000 m²'lik kapalı alanıyla Cer Atölyesi, Sivas'ta modern kent planlama düzeyinin rasyonel kaynağını sağlayan önemli bir dinamik olmuştur. DDY yerleşkesinin güneydoğu hattında yer alan ve aynı zamanda gar yerleşkesiyle içiçe geçen Cer Atölyesi'ne ait yapılar 1939'dan başlayarak 1980'lere kadar devam eden bir gelişim göstermiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Cer Atölyesi ve yerleşkesinin kent merkezine göre konumu ve yerleşkeye ait maketler (Tüdemtaş Müzesi, 2018).

Bugün Tüdemsaş adıyla anılan yerleşke lokal binası, vagon onarım fabrikası, vagon üretim fabrikası, bakım-onarım dairesi başkanlık binası, işçi yemekhanesi, koruma ve güvenlik şube müdürlüğü, saat kulesi, eski döküm fabrikası-vagon tamir binası, atölye cami, genel müdürlük binası, malzeme dairesi başkanlığı ve A reyonundan oluşmaktadır (Şekil 4). Yerleşke içerisinde aynı zamanda yerleşkenin kimliğini referanslayan düşey uzantılı betonarme saat kulesi yer almaktadır. Ayrıca yerleşkenin doğusuna, yani İstasyon Caddesi'nin güneybatı ucuna fabrikaya ait lojmanlar inşa edilmiştir.

Şekil 4. Cer Atölyesi (Tüdemsaş) yerleşkesi vaziyet planı.

Lokal binası, “Tüdemsaş lokali” olarak hizmet veren 2 katlı, dikdörtgen formda planlanmış bir yapıdır. Özellikle cephe dizgesi açısından döneminin mimari dilini yansıtmaktadır. Vagon onarım fabrikası, Tüdemsaş yerleşkesinin temel birimlerindendir. Fabrika, Vagon Üretim Fabrikasının kuzey hattında yer alırken batısında da vagon kumlama, vagon kesim binası ve vagon yıkama birimleriyle vagon yoluyla da servis bağlantısı oluşturulmuştur.

Mimari kütle düzeneği açısından yerleşkenin en iri kütle-sine sahip yapısıdır. Yapının mekânsal ve strüktürel organizasyonu işlevselliği yansıtır şekilde organize olmaktadır. Betonarme karkas sistem ve çelik makaslar ile inşa edilen yapının üst örtüsünden iç mekana doğal ışık alınabilmektedir. Beşik çatılı modüler ışıklık sistemi ve cephe düzeneğindeki şerit pencereleriyle fabrika, konstrüktif bir modernist estetik sunmaktadır (Şekil 5).

Lokal
Binası
(1936)

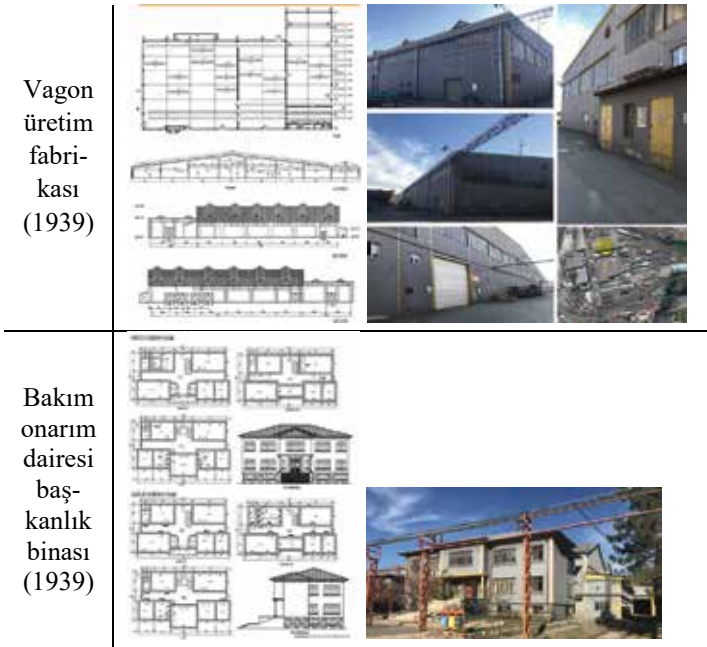
Vagon
onarım
fabrikası
(1939)

Şekil 5. 1930'larda Cer Atölyesi'ni oluşturan yapılar (TCDD Arşivi, 2018; Tüdemsaş Arşivi, 2018; Sivas KTVKK).

Vagon üretim fabrikası, vagon onarım fabrikasının güneyinde konumlanmaktadır. Vagon onarım ve üretim fabrikaları benzer bir mimari dile sahiptir. Yapının güneybatı hattında kumlama, boyama, kurutma servis birimleri konumlanırken vagon onarım binasıyla üretim binası arasında ise yemekhane ve malzeme ambarı yer almaktadır. Yapıya raylar vasıtasıyla batı cephesinden servis girişi- çıkışı yapılmaktadır. Üretim fabrikasında

ana mekanın orta ekseninden iki yöne eşit meyil veren bir adet beşik çatılı makas sistemi kullanılmıştır. Bakım onarım dairesi başkanlık binası ise vagon onarım ve üretim fabrikalarının doğusunda yer almaktadır. Yapının kuzeyinde kalite kontrol dairesi başkanlık birimi bulunmaktadır. Batı cephesinden girilen yapı bodrum, zemin ve zemin üzeri 1 kattan oluşmaktadır (Şekil 6).

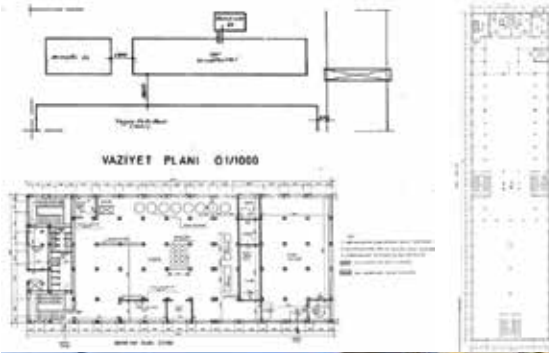

Şekil 6. 1930'larda Cer Atölyesi'ni oluşturan yapılar (TCDD Arşivi, 2018; Tüdemtaş Arşivi, 2018).

İşçi yemekhanesi, vagon onarım fabrikası ile vagon üretim fabrikası arasına yerleştirilmiştir. Yemekhane binasının doğusunda bakım onarım müdürlüğü, batısında ise malzeme ambarı bulunmaktadır. Dikdörtgen biçimli kütle düzeneğinde zemin kat, mutfak ve ıslak hacimlere ayrılmış olup ana yemek salonu birinci katta yer almak-

tadır. Koruma ve güvenlik şube müdürlüğü binası yerleşkenin giriş kapısında konumlanmaktadır. Prizmatik gövdeli yapı iki katlı olarak planlanmıştır; onarım ve yenilemelere maruz kalan yapı günümüzde özgün görünümünden uzaklaşmıştır (Şekil 7).

İşçi
yemek-
hanesi
(1939)

Koruma
ve gü-
venlik
şube
müdür-
lüğü
(1939)

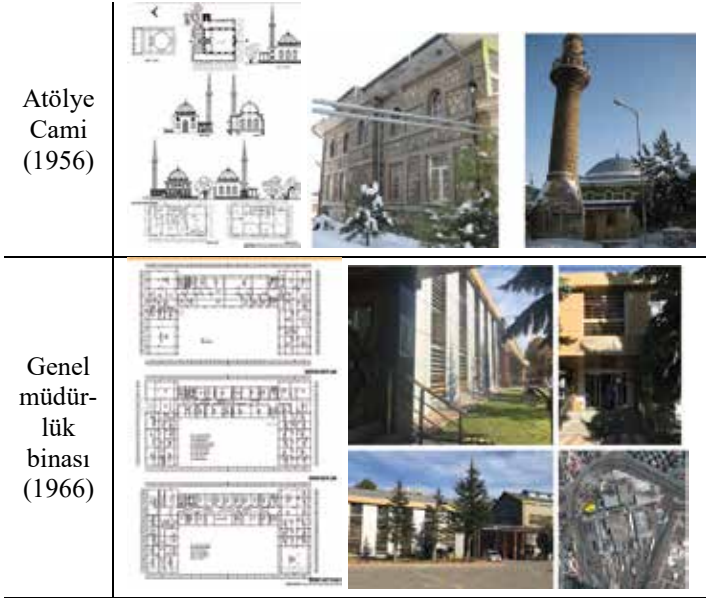
Şekil 7. 1930'larda Cer Atölyesi'ni oluşturan yapılar (TCDD Arşivi, 2018; Tüdemsaş Arşivi, 2018).

Saat kulesi, vagon üretim ve onarım fabrikaları arasında konumlanmıştır. Betonarme sistemde inşa edilen saat kulesi 7,5 kat yüksekliğindedir. Demiryolu yerleşkesinde silo, su deposu ve alimantasyon binaları tarafından vurgulanan düşey aksiyaliteye benzer şekilde Tüdemsaş saat kulesi, Cer Atölyesi yerleşkesinin fabrikalar tarafından tanımlanan yataylık etkisini düşey yönde dağıtan bir sembol değerine de sahiptir. Eski döküm fabrikası-vagon tamir binası, vagon üretim fabrikasının doğusundadır. Dikdörtgen biçimli yapı, dört eksenle bölüntülenen bir beşik çatılı konstrüksiyona sahiptir. Konstrüktif olarak çatı mahyaları üzerinde ışıklık/havalandırma sistemi kullanılmış olan yapı, genel olarak fonksiyonuna uygun şekilde planlanmıştır. Yapı, günümüzde özel şirkete tahsis edilmiştir. Malzeme dairesi başkanlığı binası 1985'te inşa edilmiştir ve 2 katlıdır. A reyonu binası ise Cer Atölyesi'nin açıldığı yılda hizmete başlamıştır ve dikdörtgen biçimli bir kütle düzeneğine sahiptir. Mimari dili, vagon üretim ve onarım fabrikalarına benzerlik göstermektedir (Şekil 8).

Saat kulesi (1939)	 Eski döküm fabrikası-vagon tamir binası (1951)	
Malzeme dairesi başkanlığı ve Areyonu (1985/1939)		

Şekil 8. Çer Atölyesi'ni oluşturan yapılar (TCDD Arşivi, 2018; Tüdemsaş Arşivi, 2018).

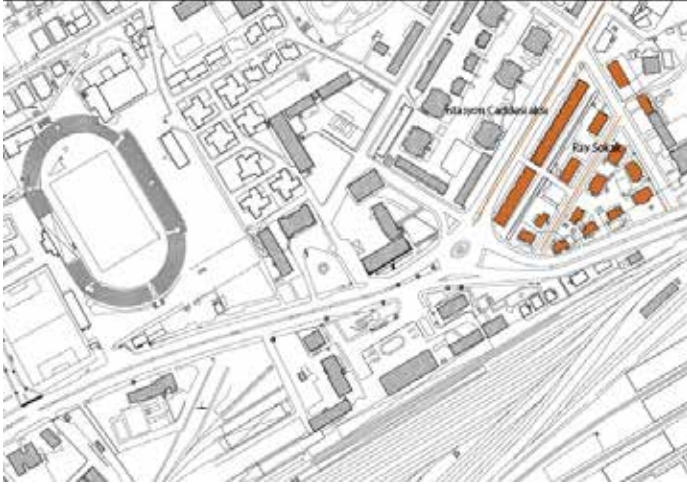
Demiryolları Atölye Cami, daha önce aynı yerde olan ahşap bir caminin yıkılmasıyla inşa edilmiştir. Kesme taş ile inşa edilen cami kare planlıdır ve üst örtüsü kubbe ile çözümlenmiştir. Genel müdürlük binası ise İstasyon Caddesi'nin güneyinde ve DDY yerleşkesinin güneydoğu-güneybatı hattına doğru konumlanan Tüdemsaş yerleşkesinin girişinde yer almaktadır. U formulu kütlesiyle güney hattında metal işleri ve imalat fabrikası yönünde avlu oluşturulmuştur. Bodrum kat depo ve arşiv mekanlarından oluşurken, zemin ve birinci kat idari bürolarla işlevlendirilmiştir. Yapılan onarım ve yenilemeler sonucunda yapı özgün cephe düzenini kaybetmiştir (Şekil 9).

Şekil 9. Cer Atölyesi'ni oluşturan yapılar (TCDD Arşivi, 2018; Tüdemsaş Arşivi, 2018).

Fabrika Lojmanları

Demiryolu çalışanlarının barınma gereksinimlerini karşılayan 1933 tarihli kentteki bu ilk lojman pratiği, Cer Atölyesi'nin açılmasıyla artan istihdama yönelik yapılan yeni lojmanlarla devam etmiştir. Vagon fabrikasına ait bu lojmanlar ise İstasyon Caddesi'nin güneybatı ucunu tutmaktadır. 1940, 1942, 1952 ve 1971'de vagon fabrikasının lojmanı olarak eklemlenen konutlar, demiryolu lojmanlarına göre daha rasyonel bir tasarım kavrayışı sunmaktadır. Ancak yine de 1930'dan 1940'a geçişi simgeleyen ara ölçekli örnekler de bulunmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. Günümüzde lojmanların konumu.

İstasyon Caddesi'nin güneybatı ucuna inşa edilen bu konutlar, yine az katlı, bahçeli, müstakil, tek ve çift lojman şeklinde tasarlanmıştır. Bu dönemin konutlarının rasyonelleşmesini sağlayan temel öge ise simetridir. Öte yandan Cer Atölyesi'ne ait lojmanların konumlanmaları ise yine İstasyon Caddesi ekseninde bir düzenlemeyle gerçekleşmiştir. Özellikle ana arter olarak caddenin güneyini tutan lojmanlar, İstasyon Caddesi aksının sürekliliğini konsolide eden bir şema ile biçimlenmiştir (Şekil 11). Cer Atölyesi'nin 1940'ta inşa edilen bu lojmanları, bitişik nizam apartman tipolojisine sahiptir ve muhtemelen, İstasyon Caddesi'nin kuzeybatı ucunu tutan ve 1952'de inşa edilen demiryolu lojmanları için bir prototip oluşturmuştur.

Şekil 11. İstasyon Caddesi'nin güney hattını tutan lojmanlar (Sivas KTVKK; Tüdemtaş Arşivi, 2018).

Cer Atölyesi çalışanları için yapılan bitişik nizam apartman tipolojisine ek olarak yine 1940'ta bu lojmanların hemen arkasına, yani daha güneye bahçeli-müstakil bir apartman daha inşa edilmiştir. 1942'de ise bu bahçeli-müstakil apartman bloğunun bulunduğu alana ikinci bir apartman bloğu daha eklenmiştir (Şekil 12).

Şekil 11’de görülen apartman bloklarıyla birlikte demiryolu yerleşkesinin kuzeydoğusundaki ve İstasyon Caddesi’nin güneybatısındaki bu alan, lojmanlar tarafından belirlenen bir kentsel mekana dönüşmüştür. Bu izlekte 1940 ve 1942’de inşa edilen tüm lojmanlar, alanda, Ray Sokak’ın oluşmasını sağlamıştır. İstasyon Caddesi’ne paralel şekilde konumlanan Ray Sokak’ın kuzeyi daha rasyonel bir konut yerleşimi ile konsolide olurken sokağın güneyindeki alana yerleşen konutlar, daha serbest bir düzeneğe sahiptir. Bu, Ray Sokak’ın güneyindeki lojmanların bahçeli-müstakil konutlardan oluşmasıyla açıklanabilir; öyle ki, bu alanda bulunan lojmanlardan tek katlı olanlar ikiz tipolojiye sahipken 2 katlı olanlar ise tek aile için yapılmıştır ve bunlar, mağaza müdürü lojmanı, fabrika müdürü lojmanı, işletme müdürü lojmanı, işletme müdür muavini lojmanı gibi fabrika yöneticilerine ayrılmış konutlardır (Şekil 13-14).

Şekil 12. Cer Atölyesi çalışanları için yapılan bahçeli müstakil apartmanlar ve planları (Sivas KTVKK; Tüdemşas Arşivi, 2018).

Şekil 13. Ray Sokak'ın güneyindeki tek katlı aile lojmanları ve planı
(Sivas KTVKK; TCDD arşivi, 2018; Tüdemsaş Arşivi, 2018).

Şekil 14. Ray Sokak'ın güneyindeki 2 katlı lojmanlar (Sivas KTVKK; Tüdemtaş Arşivi, 2018).

1952'ye gelindiğinde ise Cer Atölyesi lojmanları, demiryolu yerleşkesinin doğusundaki sıkıştığı alandan İstasyon Caddesi aksına geçmeye başlamıştır. Bu geçişte belirginleşen aks, ana arter üzerinde yer alan ve 1933'te demiryolu lojmanı olarak inşa edilen yapının hinterlandıdır; öyle ki, bu alan, İstasyon Caddesi aksına dik uzanan ikincil bir arter meydana getirmiştir. Bu ikincil arter üzerinden vagon fabrikasına doğru ulaşım sağlanırken aynı zamanda ikincil arterin üzerinde Cer Atölyesi çalışanları

için yapılmış lojmanlar da ortaya çıkmıştır. Örneğin bunlardan biri, servis müdürleri için yapılan lojmandır. Bahçeli-müstakil tipolojide inşa edilen yapı, zemin kat ve zemin üzeri 2 kattan oluşmaktadır. Yapı cephe kurgusu olarak 1940'ların Cer Atölyesi lojmanına göre daha rasyonelleşmiş dizgelerle karakterize olmuştur. Örneğin, 1940'ların özellikle pencere kenarlarında yer alan silme, korniş gibi elemanları 1952'deki bu lojmanda kaybolmuş olup yerini yalın yüzeylere bırakmıştır (Şekil 15).

Şekil 15. Servis müdürleri için yapılan lojman (Sivas KTVKK; yazar arşivi, 2019).

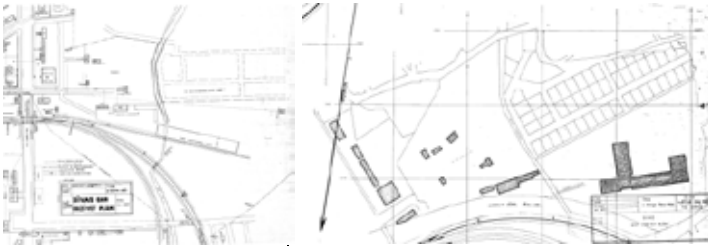
Son olarak 1971'de ise dispecer lojmanı, servisi müdürleri lojmanı ile aynı aksa inşa edilmiştir. Bu lojman da bahçeli-müstakil apartman örneklerinden olup servis müdürleri lojmanına benzer şekilde yalın ve prizmatik gövdesiyle öne çıkmaktadır (Şekil 16). Yine demiryolu lojmanlarında görülen yönetsel-işlevsel yakınlık etkeni burada da karşımıza çıkan dispecer lojmanı, ulaştırma müdürlüğünün çok yakınında konumlanmaktadır.

Şekil 16. Dispecer lojmanı (Sivas KTVKK; yazar arşivi, 2019).

Öte yandan demiryolu yerleşkesinin 1966 tarihli vaziyet planına göre, Cer Atölyesi'ne ait tesislerin bittiği noktadan sonraki alan, yani, yerleşkenin kuzeydoğusun-

daki alan fabrika işçi kooperatifine satılmıştır. Yine bu vaziyet planlarından anlaşıldığına göre demiryolu hizmet binalarını ve Cer Atölyesi'ni kentin geri kalanıyla sınırlayan şey, Pünzürük deresidir. İstasyon Caddesi'ni ikiye ayıran Pünzürük deresi, böylece, Kızılırmak'a doğru yol alırken vagon fabrikası ile kentin geleneksel bölgesi arasında ayırıcı bir rol üstlenmiştir. Yani yönetici merkezden çıkan ve tren garına ulaşan İstasyon Caddesi arteri kesintisiz ilerlerken bu arter etrafındaki kentsel mekan, Pünzürük deresinin rotası tarafından biçimlendirilmiştir. Bu rotanın batı yönü sanayi bölgesiyle doğu yönü ise ikamet alanıyla şekillendirilmiş olup aynı zamanda bu durum, vagon fabrikası ve İstasyon Caddesi arasında bir tampon bölgenin de oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Tıpkı kuzeydeki demiryolu lojmanlarının İstasyon Caddesi'yle arasında bir açık yeşil alan oluşturması gibi arterin güneyinde de vagon fabrikasıyla İstasyon Caddesi arasında Pünzürük deresi tampon bölge görevini üstlenmiştir. Fabrika işçilerine ait kooperatifin satın aldığı alan da bu tampon bölgenin yani Pünzürük deresinin güneydoğu hattıdır. Yine vaziyet planından okunduğuna göre bu alan, ızgara düzen gösteren bir parsel sistemiyle organize edilmiştir (Şekil 17).

Şekil 17. Fabrika işçi kooperatifi tasarından satın alınan alan (TCDD Arşivi, 2018).

Değerlendirme ve Sonuç

Sivas Cer Atölyesi, kentin ilk modern fabrikası olmakla kalmayıp üretim mekanizmasının yanında toplumsal bir ülkünün mekansal simgesidir. Daha net ifadeyle, ideal bir geleceğe erişmenin yollarını öğreten bir modeldir. Kentsel ölçekte ele alındığında ise Cer Atölyesi'nin kurulması, Yukarı Kale ve etrafının dönüşümüne yol açmıştır. Demiryolu yerleşkesinin güneyine konumlanan vagon fabrikası, bir yandan kentin batısındaki bu açık alanı genişletirken bir yandan da yakınlarındaki geleneksel dokunun yıkımına yol vermiştir (Şekil 18).

Şekil 18. 1940'tan önce Yukarı Kale (Önemlibıçak arşivi, 2018).

Öyle ki, vagon fabrikasının kurulmasıyla fabrikaya alan kazanmak amacıyla Yukarı Kale'nin kuzey ve güney yamaçlarında bulunan geleneksel konutlar 1944'te kayıt altına alınmış ve 1945'te istimlak edilerek yıkılmıştır; ayrıca sur duvarları sökülerek Yukarı Kale, 1945-46 yıllarında bir park haline getirilmiştir (Üredi 2009, s. 37; Üredi 2005, s. 32-33). Yıkılarak açılan kentin batı yakasındaki bu alana fabrika çalışanları için lojmanlar inşa edilmiş ve aynı alan, İstasyon Caddesi ile tanımlanır hale gelmiştir. Böylece daha önceden yönetici merkez, eğitim

bölgesi ve ticaret bölgesi olarak üç noktada belirginleşen kentsel alan, şehrin batı yakasındaki bu yerleşkelerle “Ankara’ya kavuşmuş” ve yenilik hattından aktarılan modern imajlar, İstasyon Caddesi aracılığıyla kentin daha eski damarlarına sızmıştır.

Mimari ölçekte bakıldığında Cer Atölyesi, modern bir fabrika mekanının tüm gereksinimlerini hem işlevselci hem de rasyonalist dizgeleriyle açığa vurmaktadır. Geniş açıklıklı hangarlardan oluşan fabrika mekanları, üretim faaliyetinin gereksindiği öğelerle tasarlanmıştır ve vagon fabrikasının tüm yapıları arasında bir fabrika mekanını tanımlayan ortak bir mimari dilin varlığı hissedilmektedir (Şekil 19).

Şekil 19. Cer Atölyesi’nden görünüm (Önemliibıçak Arşivi, 2018).

Prizmatik gövdeler, geniş açıklıklı iç mekanı geçen çelik makas sistemler, çatı penceresi gibi öğeler ile cephe dizgesinde görülen şerit pencereler, Cer Atölyesini tanımlayan mimari dili oluştururken bu dil, aynı zamanda dönemin fabrika yapılarını tanımlayan ortak bir tasarım anlayışına da referans vermektedir. Ayrıca fabrika bir mekan olarak geniş açıklıklı alanı örten bir kapalı mekandır ve bu anlamda kente yeni bir yapı tipolojisini angaje etmiştir. Vagon fabrikasına ait mekan, kentte, betoncam-çelik gibi modern malzemeler kullanılarak inşa edilmiş ilk geniş açıklıklı mekandır; rayın modernite deneyimi içindeki yananlamalarına rağmen fabrika mekanı daha önce kentsel mekanda karşılaşılmayan bir yapı tipolojisi olarak yine daha önce kentte varolmayan bir işleve cevap veren ilk modern yapıdır.

Fabrika çalışanları için yapılan lojman binaları ise plan özellikleri bağlamında tipolojik farklılıklara sahip olsa da bu dönemde uygulanan konutlar, genellikle sade cepheleriyle dikkat çekmekte olup ayrıca ön cephelere kütle düzeneği açısından daha fazla özen gösterilmiştir. Cepheleler kendi içinde simetrik bir düzenleme ile şekillendirildiği gibi birbirileri ile de simetrik bir ilişki içersindedirler. Simetri genellikle girişlere göre ayarlanmıştır. Ön ve arka cephelerin ortasında yer alan girişleri hem yapının simetri eksenini hem de cephelerin simetri merkezinin oluşturmaktadır. Girişler birlikte cephelerde yer alan çıkmalarda simetriyi sağlayan hareketlerdir. Cepheleler de yatay ve düşey hatlarla hareketlendirilmiştir. Kat ayrımları değişik pencere düzenleri ve silmelerle vurgulanmaya çalışılmıştır.

Modernizmin evrensel hedefleri doğrultusunda Almanlar tarafından tasarlanan bu yapıların inşası 2. Dünya Sa-

vaşı'na kadar hızla sürdürülmüştür. Kentin batı yakasında-ki bu gelişme, devlet kontrolünde bir endüstrileşme girişimidir ve bu hem kırsaldan kente göçü artırmış hem genişleyen yaşam koşullarını bir taşra kentine aktarmış hem de çeşitlenen işkolları ya da uzmanlaşma aracılığıyla kentsel alanda modernitenin bir ön modelini oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2015, Sivas Şehir Albümü Objektife Yansıyan Yüz Yıl. *Hayat Ağacı Sivas Şehir Kültürü Dergisi*, 27.
- Doğan, Ç. E., 2009, Nazilli Basma Fabrikası Yerleşimi: Tarihçe ve Yaşantı. A. Cengizkan (Ed.). *Fabrika'da Barınmak Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de İşçi Konutları: Yaşam, Mekan ve Kent* içinde (s.77-109). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Önemlibıçak Arşivi, 2018, Erdoğan Önemlibıçak kişisel arşiv.
- Sivas KTVKK. Sivas Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu.
- Sivas Resimleri. <http://www.sivas.li> (erişim tarihi: 25.08.18).
- TCDD Arşiv, 2018, TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü 4. Bölge Emlak ve İnşaat Müdürlüğü Arşivi.
- Tüdemsaş Arşivi, 2018, Tüdemsaş Bakım Onarım Dairesi Başkanlığı, Sivas.
- Tüdemsaş Müzesi, 2018, Tüdemsaş Genel Müdürlüğü, Sivas.
- Zeybekoğlu, S., 2009, Erken cumhuriyet döneminde sanayi komplekslerinin mekansal analizi: Nazilli, Kayseri, Bursa, Eskişehir. A. Cengizkan (Ed.). *Fabrika'da Barınmak Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de İşçi Konutları: Yaşam, Mekan ve Kent* içinde (s.215-253). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Zürcher, E. J., 2002, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çev. Y. S. Gönen. İstanbul: İletişim Yayınları.

www.gecekitapligi.com

[/gecekitapligi](#)

[/gecekitap](#)

[/gecekitapligi](#)

9 786058 022966 >